QIRIMTATAR TİLİ

Ögretici kitap

Harkiv
«Folio»
2020

UDK 811.512.145(075)
S44

Abibulla Seit-Celil

Qırımtatar tili. Ögretici kitap

Bediiy resimleştirüv
O. A. Gugalova-Meşkova

Seit-Celil A.
S44 Qırımtatar tili: Ögretici kitap / Abibulla Seit-Celil; süsleyici ressam O. A. Gugalova-Meşkova. — Harkiv: Folio, 2020. — 288 s.: res.
ISBN 978-966-03-9239-7.

Bu derslik qırımtatar tilini em ana tili, em de çetel tili olaraq **başlanğıç (‘sıfır’)** seviyeden **B1 (‘Sınır’)** seviyesine qadar ögrenmek içün ayırıp yazılğan. Derslikniñ malümatını menimserek, talebe qırımtatarca laf ete, oquy, yaza ve ‘Tanışuv’, ‘Tışqı qıyafet’, ‘Tabiat’, ‘Qoranta’, ‘Begengen şeylerim’, ‘Oquv’, ‘Raatlanuv’ kibi ve dig. qonuşuv mevzuları çerçivesinde diñlegenni añlay bile. Malümat qonuşuv ve bilgi elde etüv yanaşuvları esasında berile ve 37 derske bölüne.

Derslikniñ mündericesi talebelerni aliy oquv yurtlarınıñ azırlav bölükleri içün Oquv programmasına esaslandırıp ve D. Mazurık tarafından azırlanılğan ‘Ecnebiyler içün ukrain tili. Adım-adım’ dersliginen keliştirip, em de tercime vastasınen (demek, luğatnı artıq qullanmağa vaqıt ayırmamaq içün) işniñ tezleştirmesini közde tutıp tertip etilgen. Derslikni gruppalarda ögretüvde ya da ocanen (mesleatçınen) şahsiy çalışuvda, em de uzaqtan oqutuv esnasında qullanmaq mümkün. Derslik bir tilde yazılğan, bu, ondan aratil olmağan çoqmilletli gruppalarda faydalanmağa imkân bere.

UDK 811.512.145(075)

© A.Ş. Seit-Celil, 2020
© O. A. Gugalova-Meşkova, bediiy resimleştirüv, 2020

ISBN 978-966-03-9239-7

Навчальне видання

СЕЇТ-ДЖЕЛІЛЬ Абібулла

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА МОВА: САМОВЧИТЕЛЬ

(кримськотатарською та українською мовою)

Головний редактор
О. В. Красовицький
Відповідальна за випуск
Т. І. Шкарупа
Художній редактор
О. А. Гугалова-Мєшкова
Технічний редактор
Г. С. Таран
Комп’ютерна верстка:
Т. В. Мальчевська
Коректор
І. Б. Чегертма

Підписано до друку . .2020.
Формат 84×108 $^{1}/_{16}$.
Умов. друк. арк. 30,24.
Облік.-вид. арк. 15,50.
Тираж прим.
Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua

Надруковано з готових позитивів
у ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Münderice

Kiriş söz 4
1 ders. Ses. Arif. Elifbe 5
2 ders. Bu kim? Bu ne? 18
3 ders. Men kímim? Biz kimlérmiz? 25
4 ders. Men studéntim. Biz studentlérmiz. 30
5 ders. Men kimim? O, nasıldır? Biz kimlermiz? 35
6 ders. Bugün qaysı kün? Şimdi qaysı ay? 41
7 ders. Men ne yapam? Biz ne yapamız? 45
8 ders. Men ne oquyım? Men kitap oquyım! 51
9 ders. Men bu kitapnı begenem! Men oqumağa sevem! 60
10 ders. Biz meşğüliyetler yapamiz! 64
11 ders. Men seniñ ağañnı bilem. Biz meraqlı kitap oquymız! 69
12 ders. Evel men oqudım (oquy edim). Şimdi men raatlanam! 74
13 ders. Kitap — masada. Kürsü — odada. 79
14 ders. Tavriya universitetinde. Menim masam üstünde. 84
15 ders. Yatmaq, oturmaq, turmaq, yürmek ve il. 89
16 ders. Saat qaç? Saat qaçta? 96
17 ders. Men qalemnen yazam, dostumnen laf etem, yazıcı olmağa isteyim... 101
18 ders. Sözler, laflar, laqırdılar... 114
19 ders. Qayda? Qaydan?.. 129
20 ders. Areket etemiz... 137
21 ders. Biz yapa edik... Biz yaptıq! Biz daa yapacaqmız!!! 144
22 ders. Arekette — yaşayış! 157
23 ders. Biz ediyelerni sevemiz! 162
24 ders. Hayırlaymız... Tileymiz... 169
25 ders. Fiil — qırımtatar cümlesiniñ başı 174
26 ders. Aş — işçenlik menbası. 183
27 ders. Men şe'ñim. Men şeñlenem! 190
28 ders. Ukraina — biz... memlekettir 199
29 ders. Oquymız ve tekrarlaymız 213
30 ders. Sağ-selâmet olayıq! 219
31 ders. Şeer içinde tutacaq yolını tapuv ve il... 235
32 ders. Türlü-türlü (başqa-başqa yönelişlerde...) areket etemiz 239
33 ders. Sebep ve netice aqqında söz yürütemiz ... (ne içün? — şunıñ içün!) 251
34 ders. Areketniñ maqsadı ve şartı aqqında söz yürüteyik 256
35 ders. Vaqıt ve yer aqqında laf etemiz ... (ne vaqıt? qayda? ve il.) 263
36 ders. Biz oturıp oquymız ... Oquğan soñ turarmız! 267
37 ders. Oqulğan kitap .... ögrenilgen qaide ... berilgen imtian! 275
İlâve 283

Kiriş söz

Avdet devriniñ ocalar ocası —
Seyran oca Üseinovniñ aydın hatırasına

Ğurbetlikte olmağan, Vatannıñ qadrini bilmez.
Yurtuñdan ayrılsañ da, halqıñdan ayrılma!
Til olmasa, il olmaz.

Atalar sözleri

Til ögretüvniñ ananeviy ve yap-yañı usullarınıñ biri de derslikni qullanuvdan çıqarmay, atta *talebe — derslik — oca* üç basamaqlı añlatuvında derslik esas yerini ala. Til ögrenüvniñ başlanğıç devrinde, demek nutuq faaliyetiniñ episi çeşitlerinde til salâhiyetine temel qoyulğanında, derslik müim rol oynay.

'Qırımtatar tili. Ögretici kitap' dersligi qırımtatar tilini em daa ögrenmegen, em de bilgilerni pekitmege, faalleştirmege, yani qırımtatarca laf etmege, oqumağa, yazmağa ve diñlegen soñ añlamağa ögrenmek istegenler içün ayırılıp yazılğan.

Derslikteki oquv malümatını tolusınen menimsegen soñ, qırımtatar tilini em ana tili, em de ecnebiy til olaraq ögrengen kimse, qırımtatar tilinen umumen qullanabilüvniñ B1 (Sınır) seviyesine irişe bile. Derslikniñ mündericesi talebelerni aliy oquv yurtlarına azırlav bölükleri içün Oquv programmasına esaslanıp ve D. Mazurık tarafından azırlanılğan 'Ecnebiyler içün ukrain tili. Adım-adım' dersliginen keliştirip, em de tercime vastasınen (demek luğatnı artıq qullanmağa vaqıt ayırmay) işniñ tezleştirmesini közde tutıp tertip etilgen.

Buniñ aceti, yaş qırımtatar nesiliniñ bayağı bir qısmı ana tilini ögrenmekten ya marum qalıp, ya da çetel (ukrain, rus) tili vastasınen ögrenmek mecbur olğanlarından da meydanğa çıqtı.

Müellifniñ maqsadı — oquyıcını, böyle tercimeli derslik üstünde çalışıp, qırımtatar tilini bam-başqa çeşitine ait olğan tilniñ yanaşuvınen, em de şu tilniñ sarf hususiyetlerinden faydalanıp añlatmağanında qandırmaq degildir. (Soñkilerniñ yerine qırımtatar tiline has, mezkür seviyege ait izaat, nümüne ve misaller ketirilüvinen körünebilir huqsanlar 'ödeldi'.) Lâkin müellif daa şuña ümüt ete ki, qomşu tiller tesirinden beñzeşme adisesine oğrayatqanımızını, yani devrimizge ait meseleni çezmek zarurlığını, köz ögüne almaqnen beraber qırımtatar tilinde keniş içtimaiy qatlamlarda qonuşabilmek imkânını yaratmaq ve tilimizge has ibarelerni qullanmaq kerekligini de yetkizmek niyeti oquyıcığa añlayışlı olur.

Derslikni gruppalarda ögretmek ya da ocanen (mesleatçınen) şahsiy çalışuvda, em de uzaqtan oqutuv esnasında qullanmaq mümkün. Derslik bir tilde yazılğan, bu, ondan aratil olmağan çoqmilletli gruppalarda faydalanmağa imkân bere.

Malümat qonuşuv ve bilgi elde etüv yanaşuvı esasında tizilip, 37 derske ayırıp berilgen. Er bir dersniñ öyle adı bar ki, o, qonuşuv mevzusınıñ mündericesini ifade ete ve talebeniñ (studentniñ) diqqatını, malümatnı işlev ketişatında şekillenecek ya da qırımtatar tiliniñ belli bir müim çizgisini kösterecek nutuqtaki qullanabilüvge doğrulta.

Derslik oqutuvnıñ ilmiylik esasına, em de ardı-sıralıq, ilerilev ve bütünleştirüv talabına izçenli keliştirip berilgen. Ders:

- qonuşuv ve sarf (grammatik) maqsadı;
- mevzuğa ait sözler;
- qonuşuv maqsadına ait dialoglar;
- dersniñ yañı sözlerini çoqmanalılıq ve sarf ceetlerinen menimsemek içün işler;
- sarf aqqında shema ya da küçük metinli izaat ile resimler körünişinde malümat;
- sarf çevikligini şekillendirmek içün ögrenilgen sözler esasında iş ve qonuşuv imselleri (modelleri);
- qonuşuv maqsadına ait metin(ler);
- icadiy vazifeler ve talebe (student)lerniñ mustaqil çalışmaları içün vazifelerden ibaret.

Diqqat! / Malümat kâğıtı / NB! şiarları altındaki qoşma izaat bütün oquv malümatınıñ müitinden keçe ve studentke ögrengenni vaqıt ile mustaqil tekrarlamaq içün hızmet ete.

Derslikte ileride Ukraina (ya da diger bir memlekette) tasil aluvnen ya da zenaat faaliyetinen bağlı diger arzularnı yerine ketirüvge doğrultılğan oqutuv esası esapqa alınğan. Oca, talebelerniñ esas oquv maqsadı — qırımtatarlarnıñ ana tili türkiy tillerniñ esas hususiyetlerini eñ keñ qavrap alğanı sayesinde, qonuşuv ihtiyacını çeşit türkiy milletler arasında, türlü saa ve allarda teminleybilgen menimsevni açıq-aydın añlağanlarına irişmek kerek.

Derslik qırımtatar ve ecnebiy talebelernen, cetelden kelgen oquyıcılarnen çalışuvda sınap baqılğan.

Soñki 6 yıl içinde Qırım etrafında ve qırımtatarlar arasında olıp keçken ve tillerinde, medeniyetlerinde akis olunğan aqibetlerni diqqattan almay, atta seslenmege ve bunen birlikte namlı ocalar ve meslekdeçlerinden alğan bilgilernen paylaşmaq ihtiyacını, kerekligini duyaraq, müellif, şu derslik üstünde doğrudan-doğru 3 yıl devamında çalışıp, ocalıq tecribesini Sizge, sayğılı oquyıcılar, avale etmege cesaretlendi. Em, Ukrainada resmen tanılğan latin elifbesi esasında qırımtatar tilini keniş dairege ilkide taqdim etkenni aqlından çıqarmay, bütün mesüliyetliknіñ şuurına bara da, Siziñ sağlam, faydalı tenqidiñizni selâmlay.

1 ders

SES. ARİF. ELİFBE

Laqırdı mevzusı: Körüşüv
Sarf: Qırımtatar elifbesi. Ses ve arifler

1. AQILDA TUTUÑIZ:

Qırımtatar elifbesi 31 ariften ibaret. Yazıda olarnı 8 sozuq ve 23 tutuq ses ifadeley.

büyük	küçük	adı	büyük	küçük	adı
A	a	A	M	m	Me
B	b	Be	N	n	Ne
C	c	Ce		ñ	Ñe
Ç	ç	Çe	O	o	O
D	d	De	Ö	ö	Ö
E	e	E	P	p	Pe
F	f	Fe	R	r	Re
G	g	Ge	S	s	Se
Ğ	ğ	Ğı	Ş	ş	Şe
H	h	He	T	t	Te
I	ı	I	U	u	U
İ	i	İ	Ü	ü	Ü
J	j	Je	V	v	Ve
K	k	Ke	Y	y	Ye
Q	q	Qı	Z	z	Ze
L	l	Le			

Malümat kâğıtı

Ekseriyétte bir arif bir sesni ifadeley.

H arfi eki türlü sesni ifadeley bile:

1) teren til arfi *h* sesini: *halq, ahır, ruh*;

2) faringal *h* sesini (alınmalarda rastkelir, latin elifbesine keçüv devrinde yazılışı ve telâffuzı eki türlü ola bilir): *meramet (merhamet), Alla (Allah), sana (sahna).*

â arfi elifbege kirsetilmegen, çünki arap ve fars tillerinden alınğan sözlerde dáima yımşaq *g, k, l* tutuqlarından soñ kelgen ög sıra *a* sesini ifadelemek içün qullanıla: *kâr, tükân, lâkin.*

Qırımtatar elifbesi

A a B b C c Ç ç D d E e F f
G g Ğ g H h I ı İ i J j K k Q q
L l M m N n ñ O o Ö ö P p
R r S s Ş ş T t U u Ü ü
V v Y y Z z

2. DİÑLEÑİZ VE TÉKRARLAÑIZ:

[a]	a-a-a	a-e-e	a-i-a	a-a-ı
[e]	e-e-e	e-i-e	e-a-a	e-e-i
[ı]	ı-ı-ı	ı-ı-u	ı-a-ı	ı-ı-a
[i]	i-i-i	i-i-ü	i-a-e	i-i-e
[o]	o-a-o	o-u-u	o-a-a	o-u-a
[ö]	ö-e-e	ö-ü-e	ö-ü-ü	ö-e-i
[u]	u-a-a	u-u-a	u-a-a	u-u-ı
[ü]	ü-ü-ü	ü-ü-e	ü-e-e	ü-ü-i

Malümat kâğıtı

Qırımtatar tilinde **8** sozuq ses bar, olarnı yazıda **a, e, ı, i, o, ö, u, ü** arifleri ifadeley.

a-a-o	a-a-e	e-a-e	ü-ü-i	a-ı-ı	i-a-a
u-a-a	ı-a-e	e-i-ü	ü-e-i	u-u-ı	i-e-e
i-a-ı	e-a-e	e-ü-i	ü-ü-e	o-u-ı	i-â-i
u-a-ı	u-a-u	e-i-i	ü-a-e	o-a-ı	i-â-e
e-a-ı	ı-a-a	e-â-e	ü-e-e	a-o-ı	i-i-a
a-e-ı-i-o-ö-u-ü					

3. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

a-â-e	ya-a-ı	ya-a-a	a-yı-a
ye-â-e	e-â-e	yü-e-i	ye-a-e
ı-ı-i	i-e-i	a-i-i	e-i-ye
u-u-u	yo-u-u	yü-e-ü	ö-ü-i
a-a-ı-ı	**e-e-i-e**	**ö-ü-i-i**	**o-u-ı-ı**
ya-i-â-ı	ü-a-i-e	i-e-e-e	a-ı-a-a
a-â-a-ı	i-i-i-i	e-e-e-e	ı-ı-ı-ı
a-e-a-a	ü-e-e-i	e-i-e-i	ı-a-ı-a
u-a-a-e	ü-e-e-e	e-ü-e-i	u-u-ı-ı
a-ı-a-ı	**yö-e-i-i**	**ye-i-e-e**	**yo-a-a-ı**

Malümat kâğıtı

İ arfi söz başında ve ***y*** arfiniñ ögünde ince aytıla, qalğan allarda ise ***i*** ve ***ı*** arasında aytılğan qısqa şekillerde rastkele.

I arfi qısqa aytıla.

Ö, ü arifleri tek ***d, t, s, ç, k*** arifllerinden soñ ince, qalğan allarda ise orta ya da qalın telâffuz etile.

4. OQUÑIZ:

oya, aya, iya, ıya, eya, uya
öye, eye, iye, ye, ae, aye

oyu, uyu, iyi, ıiy, eyü, ayu
yaye, yüye, iye, üye, yee, ue

öe, iiy, eiy, ıyı, uya, ıiy
aaa, uyua, iyee, iyii, iiiy

5. AQILDA TUTUÑIZ. TUTUQ SESLER (CONSONANTS):

№	Arif (letter)		Ses (sound)	
	Qırımtatar tili		Qırımtatar tili (Crimean Tatar language)	İngliz tili (English equivalent)
1	D, d		duyğu [duyğu] — feeling	[d] — dress
2	T, t		tuman [tuman] — fog	[t] — table
3	K, k		kitap [kitap] — book	[k] — kind
4	Q, q		qol [qol] — hand	[kh] — khan
5	Ğ, ğ		ağa [ağa] — brother	[h] — haw
6	B, b		bala [bala] — child	[b] — banner
7	Ç, ç		çöl [çöl] — field	[ch] — church
8	L, l		lampat [lampat] — lamp	[l] — lamp
9	V, v		suvuq [suwuq] — cold, Vatan [vatan] — Homeland	[v] or [w] — voice, work
10	S, s		bosağa [bosağa] — porch	[s] — glass
11	N, n		anter [anter] — dress	[n] — name
12	Ñ		deñiz [deŋĭz] — sea	[ŋ] — feeling

6. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

M m ma-me-mi-mo-mı-mu*

N n in-on-ın-un-an-en

a-na	me-ni
o-nı	i-ne
u-nu	ü-nü
e-ne	a-man
ö-ne	e-ni
ma-ni	o-ne

ana

Anam ve babam. Anam anda.
Anamnen babam. Babam mında.
ve ~ -nen anda ≠ mında

B b ba-bo-bı-be-bi-bü

ab-ob-ıb-eb-ib-ub

ba-ba	ab-ba
o-ba	ö-be
u-ba	ü-be
u-bu	ü-bü
o-bo	e-be
bı-ı	bi-i

baba

*Tutuq sesler ince sozuqlar ögünde yımşamaz. İnce sozuqlar qalın ve qısqa oqulır.

7. YAZIÑIZ.

M m

N n

B b

8. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Q q
K k

qa-qo-qu-qı-qi-aq
ke-ki-kü-kâ-kö-ek

a-qa	e-ke
o-qu	ö-kü
u-quq	ü-küm
aq-qı	e-ki
qı-yıq	ki-yik
daq-qa	ki-ye

yoq, qoy, köy, kiy, aq, eki, quyu, kiymek

Y y
ñ

ya-ye-yı-yi-yo-yu
añ-eñ-iñ-oñ-ıñ-üñ

na-ne	añ-la
on-nı	ke-ñi
un-um	añ-ım
me-ni	ma-ña
mı-na	bu-ña
o-nı	o-ña

eñ, oñ, onıñ, soñu,
ne, on, qanun, oyun

9. YAZIÑIZ.

Q q

K k

Y y

ñ

10. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

R r ra-re-ri-ro-ru-rı
ar-er-ır-ir-or-ör

a-ra	ra-a
o-ra	u-ra
ü-re	ö-re
i-ri	ı-rı
e-re	e-er
u-ru	ı-ra

irimek, oraq, urmaq,
nar, ber, bar, qar, kâr

11. OQUÑIZ:

eken, qaqqan,
baqqan, onıñ,
Qırım, qara,
babañ, anañ,
kün, keñ,
qan, añ.

12. YAZIÑIZ.

R r

13. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Ş s şa-şe-şü-şi-şı-şö
aş-eş-oş-üş-iş-ış

aş-a	şa-a
ü-şü	şü-ü
e-şi	i-şi
a-şı	o-şu
i-şa	ı-şı
i-şe	e-şi

14. OQUÑIZ:

bu, şu, o,
şeker, şan, şeñ, aş,
iş, şey, köşe, qış,
qaşıq, Şura.

15. YAZIÑIZ.

Ş ş

16. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

17. OQUÑIZ:

T t

to-tu-tı-ti-te-tü

at-ot-it-et-üt-öt

a-ta	ta-ta
ü-tü	tü-tü
e-te	te-e
i-ti	ı-tı
ot-a	a-to
o-tu	ö-te

tata, turna,
at, ot, turmaq,
ötmek, tayaq,
töşek, ştan,
armut

18. YAZIÑIZ.

T t

19. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

20. OQUÑIZ:

D d

da-de-dı-di-du-dü

ad-od-ed-id-ud-üd

a-da	da-a
o-da	de-e
i-de	di-ye
u-du	dü-ü
e-de	da-ı
i-di	dö-e

ad, dayı,
daa, dua,
yarımada,
qayda, edi,
dedi,
demek

21. YAZIÑIZ.

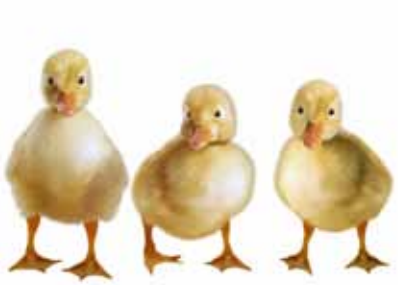
D d

22. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

P p pa-po-pu-pı-pi-pe
ap-ep-ıp-ip-op-öp

a-pa	pa-ap
u-pa	pu-u
i-pe	pü-ü
i-pi	pe-a
ö-pe	pı-a
ı-pı	pı-ı

23. OQUÑIZ:

ap, köpek,
öpmek, pamuq,
papiy, para,
penir, piyade,
pıtaq

24. YAZIÑIZ.

P p

25. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

L l la-le-lu-lü-lı-li
al-el-ol-öl-ul-il

a-la	e-le
o-la	ü-lü
e-lâ	i-le
ö-le	ü-le
a-lı	e-li
o-lu	ö-lü

26. OQUÑIZ:

alma, limon,
olmaq, kelin,
almaq, qol (el),
qalmaq, qulaq,
leylek, yıl, altın

27. YAZIÑIZ.

L l

28. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

B b P p

ba-pa bu-pu bı-pı
bo-po be-pe bi-pi
ba-bo-bu-bı-bi
pa-pe-pu-pı-pi

pa-pa-ba	po-bo-bo	ba-ba-pa	bo-po-po
ba-pa-ba	bo-po-po	pu-bu-pu	pe-be-pe
bu-pu-pu	be-pe-pe	pe-pe-pi	pi-bi-pi

29. OQUÑIZ:

baq — pak
bet — pek
bitirmek — parlamaq
burmaq — pıtamaq
buzla — pusla
bara — para

30. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

D d T t

da-de-do-du-dı-di ta-te-tı-ti-tu-tü

da-ta	da-da-ta	do-to-ta	ta-da-da
de-te	te-de-de	te-te-de	te-de-te
do-to	to-do-da	to-do-dı	tu-tu-dı
du-tu	tu-tu-tı	de-de-te	du-du-tı
dı-tı	dı-tı-dı	dı-dı-dı	dı-dı-tı

31. OQUÑIZ:

dert — ter
ald — alt
dem — teñ
dam — tañ
dayan — tayan

32. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

G g

ge-gi-gü-gâ-gö
eg-ig-üg-ög

e-ge	ge-e
ü-gü	gü-ü
gü-e	gü-â
ü-gâ	gi-i
e-gi	gö-ü
ö-ge	gö-i

H h

ha-hı-hi-ho-hu
ah-ıh-ih-oh-uh

a-ha	ha-a
o-ho	ho-a
u-hu	hu-u
a-hu	ha-e
a-hı	ha-i
ha-ı	hı-a

33. OQUÑIZ:

göl, gül, göñül,
bugün, eger,
gügüm, gemi

ahır, hata, hane,
hıyar, hurma, hortum,
hayal, horan

34. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Ğ ğ

ğa-ğı-ğo-ğu
qa-qı-qo-qu
ha-hı-hu-ho

ğa-qa-ğa
gü-gü-ki
ğa-qı-hı
ğa-ge-ke
ğı-qı-ki

ğa-ğa-qa-ha-ğo-ğı
ge-ke-ha-hı-ğa-ğı
ğu-qu-hu-gi-ki-hı
hi-ki-gi-ğı-qı-hı
qo-kö-ho-qu-kü

35. AQILDA TUTUÑIZ. TUTUQ SESLER:

№	Arif		Ses	
	Qırımtatar tilinde		Qırımtatar ve ukrain tillerinde	İngliz tilinde
1	Ç, ç		çeşme [cheshme] — джерело	[ch] — church
2	V, v		vagon [vagon] — вагон, tavuq [tawuq] — курка	[v] or [w] — voice, work
3	F, f		foto [photo] — фото	[ph] — photograph
4	C, c		cian [ʤian] — всесвіт	[ʤ] — jam
5	Z, z		zeytün [zeytun] — маслина	[z] — zebra
6	J, j		jurnalist [zhurnalist] — журналіст	[zh] — journalist
7	S, s		salı [salı̆] — вівторок	[s] – soul

36. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Ç ç ça-çe-çi-cı-co-cö

aç-iç-üç-uç-ıç

a-ça	ça-aç
i-çe	çi-iç
o-ço	çü-üç
u-çu	çu-uç
ö-çö	çu-ıç
i-çi	a-çı

37. OQUÑIZ:

aç, üç, açmaq, uçmaq, çaynik, qaç, keç, çañ, perçem, çanta, çarşenbe, çeşit

38. YAZIÑIZ.

Ç ç

39. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

40. OQUÑIZ:

V v va-ve-vi-vı

aw-ow-uw-üw

a-va	va-aw
u-wu	vu-uw
e-ve	ve-ew
a-wa	vı-aw
ü-wü	vi-ew
u-wı	ve-aw

av, ava, ve,
buv, ayuv,
qaşqaval, vaşaq,
vagon, vay,
vaqıt, vatan

41. YAZIÑIZ.

V v

42. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

43. OQUÑIZ:

F f fa-fe-fu-fı-fi

af-ef-if-uf-ıf-of

a-fa	fa-af
o-fo	fo-of
u-fu	fu-uf
e-fe	fe-ef
i-fi	fi-if
ı-fı	fı-ıf

fabrika, foto,
futbol, faal,
fayda, fuqare,
fena, fidan

44. YAZIÑIZ.

F f

45. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

C c ca-ce-cı-ci-cu-cü

ac-ec-ıc-ic-oc-uc-ıc

o-ca	ca-ac
a-ca	ce-ac
e-ca	cu-uc
i-ce	ci-ic
e-ce	ce-ec
u-cu	cü-üc

46. OQUÑIZ:

oca, eca,
cail, cian,
cam, can,
cep, cümle,
oquyıcı, cedvel

47. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

Z z za-ze-zı-zi-zu-zü

az-ez-ız-ız-uz-üz

a-za	za-az
e-ze	ze-ez
i-zi	zi-iz
ı-zı	zı-ız
o-zo	zo-oz
u-zu	zu-uz

48. OQUÑIZ:

az, iz, öz,
köz, yaz, yüz,
yuz, yuzum, buz,
bazar, zurafe, zarar,
yıldız, deñiz

49. YAZIÑIZ.

Z z

50. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

S s sa-so-su-sı-se-si

as-es-is-ıs-os-ös

a-sa	sa-as
o-so	se-es
ı-sı	sı-ıs
e-se	sü-üs
ö-se	su-ıs
o-sa	si-is

51. OQUÑIZ:

suv, süt,
saat, ösmek,
masal, esap,
qısım, saqal,
sınıf, sekiz

52. YAZIÑIZ.

S s

53. DİÑLEÑİZ VE TEKRARLAÑIZ:

J j ja-je-jı-ju

54. OQUÑIZ:

janr,
jurnalist,
ajderha,
jonglör,
jaket, jüri,
juvuldamaq

55. YAZIÑIZ.

J j

58. SÖZLERNİ OQUÑIZ. LUĞATSIZ HATIRLAĞANLARIÑIZNIÑ TÜBÜNİ QAYD ETİÑİZ.

ad, dayı, daa, dua, yarımada, qayda, edi, dedi, demek;

göl, gül, göñül, bugün, eger, gügüm, gemi;

ahır, hata, hane, hıyar, hurma, hortum, hayal, horan;

tata, turna, at, ot, turmaq, ötmek, tayaq, töşek, ştan, armut;

az, iz, öz, köz, yaz, yüz, yuz, yuzum, buz, bazar, zurafe, zarar, yıldız, deñiz;

suv, süt, saat, ösmek, masal, esap, qısım, saqal, sınıf, sekiz;

yoq, qoy, köy, kiy, aq, eki, quyu, kiymek;

eñ, oñ, onıñ, soñu, ne, on, qanun, oyun;

alma, limon, olmaq, kelin, almaq, qol (el), qalmaq, qulaq, leylek, yıl, altın;

fabrika, foto, futbol, faal, fayda, fuqare, fena, fidan;

aç, üç, açmaq, uçmaq, çaynik, qaç, keç, çañ, perçem, çanta, çarşenbe, çeşit;

ap, köpek, öpmek, pamuq, papiy, para, penir, piyade, pıtaq;

oca, eca, cail, cian, cam, can, cep, cümle, oquyıcı, cedvel;

janr, jurnalist, ajderha, jonglör, jaket, jüri, juvuldamaq;

ve, buv, av, ava, ayuv, qaşqaval, vaşaq, vagon, vay, vaqıt, vatan;

bu, şu, o, şeker, şan, şeñ, aş, iş, şey, köşe, qış, qaşıq, Şura;

eken, qaqqan, baqqan, onıñ, Qırım, qara, babañ, anañ, kün, keñ, qan, añ.

2 ders

BU KİM? BU NE?

Laqırdı mevzusı: Selâmlaşuv. Sağlıqlaşuv. Tanışuv
Sarf: Canlı / cansız isimler

1. ÓQUÑIZ:

2. ÓQUÑIZ VE ÁYTIÑIZ:

— Selâm aleyküm!
Men Ğánnam.

— Merabañız!
Men Antónım.

Men Ğannam = Menim adım Ğanna.
Men Antonım = Menim adım Anton.
Men Memétim = Menim adım Memet.
Men Asiyém = Menim adım Asiye.

Seniñ adıñ ne?

Menim adım Ğanna.
Menim adım Memet.
Menim adım ...

Selâm!
Men Meryémim.

Selâm!
Men Solomi´yam.

3. HÁTIRLAÑIZ:

Men → menim; sen – seniñ

gece

saba

kündüz

aqşam

4. TALİL ÉTİÑİZ:

— Bu kim?
— Bu — oca.

— Bu kim?
— Bu — qadın.

— Bu ne?
— Bu — telefon.

— Bu ne?
— Bu — qurşun qalem.

Bu — insan. (Bu kim?)

Bu — közlük. (Bu ne?)

NB!

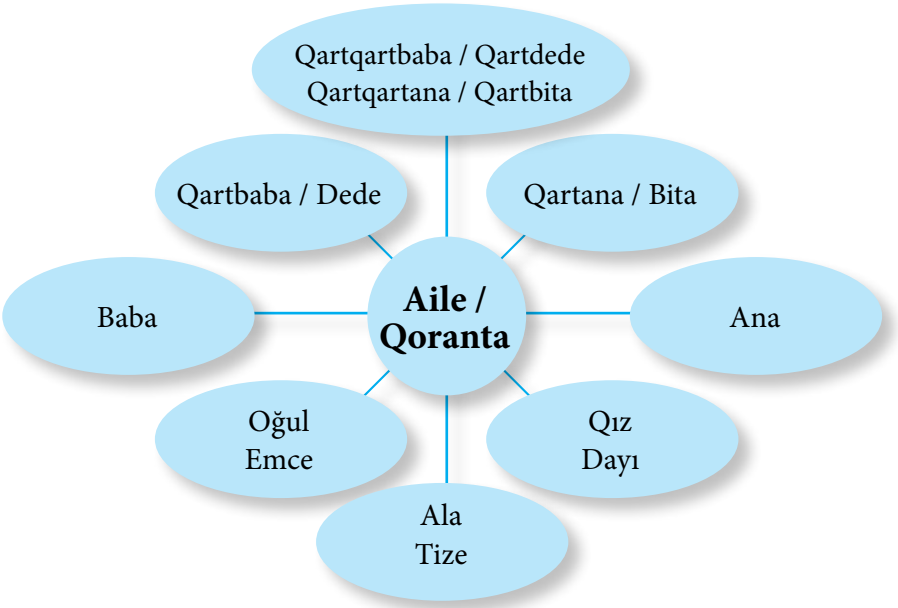
Qırımtatar tilinde isimlerniñ episi ya canlı (tek insanlar), ya da cansız olur (ayvan, şey ve adiseler).

İsimniñ canlı / cansız olğanına baqıp, **Bu kim? (Kim?)** ya da **Bu ne? (Ne?)** suali berilir.

5. AQILDA TUTUÑIZ:

Kim?	Ne?
şahıs (qadın, bala, oğlan, student, qomşu, Anton, Arzı)	**şey** (qalem, kitap, uçaq, oda, saat, şeer, Kyiv)
	ayvan (köpek, mışıq, at, arslan)
	abstrakt ad (sevgi, vaqıt, oquv, balalıq...)
	tabiat (terek, yağmur, seyyare, yel, küneş, özen...)

6. LUĞATIÑIZĞA QOŞUÑIZ.

Ana-baba= ana + baba

Torun

Bala

7. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Sözlerni kerek direçikke kirsetip yazıñız.

Aqay, parmaq, baba, qaş, ana, ayaq, tata, maşna, ağa, pomidor, lampat, qız, oğul, aydavcı, cenk, torun, bita, qartbaba, tize, emce, tiz, tirsek, beden, qol, qursaq, müdir, bel, bet, köz, qulaq, saç, avuç, zurafe, fotocihaz, fotograf, deñiz, kâtip, sınıf, dağ, yaz.

Kim?	Ne?

2) Dialoglarnı nümünege köre ve tasvirine nisbeten toldurıñız.

Nümüne:

— Bu_____?
— Bu_____.

— Bu__*ne*__?
— Bu — __*alma*__.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

— Bu _____?
— Bu _____.

3) 'Kim?' ya da 'Ne?' sual berip yazıñız.

Nümüne: Bu oca. — *Bu **kim?*** Bu tahta. — *Bu **ne?***

Bu — tren. Bu — qız. Bu — yolcu. Bu — oca. Bu — oca ve studentler. Bu — ukrainler. Bu — gazet ve mecmualar. Bu — Türkiye. Bu — paytaht. Bu — qurşun qalem. Bu — soyadı. Bu — Lenyara oca. Bu — at. Bu — portaqal. Bu — şeer. Bu — tükân. Bu — reis. Bu — Ayşe ve Meryem. Bu — yaşlar. Bu — hastalıq. Bu — qar. Bu — şeerler. Bu — Bağçasaray. Bu — yol.

4) Oquñız.

— Merabañız!
— Merabañız!
— Özümni tanıtmağa ruhset beriñiz, menim adım Server.
— Pek memnúnim! Menim adım Arsen.
— Men de memnünim!

— Selâm aleyküm!
— Aleyküm selâm!
— Menim adım Ayder.
— Pek memnünim. Men Solomiyam!
— Men de memnünim.

— Selâm!
— Aleyküm selâm!
— Menim adım Abibulla. Ya seniñ adıñ ne?
— Menim adım Zaur.
— Memnünim.
— Men de.

Aqılda tutuñız:
Men → menim

5) Dialoglar tiziñiz.

— Sabalar hayır!
— _____
— Bu — student. Onıñ adı Artöm.
— _____
— Pek memnünim.
— _____

— Selâm aleyküm!
— _____
— Pek memnünim. Menim adım Ayder.
— _____

6) Tanışuv dialoglarını vaziyetine köre tertip etiñiz.

Nümüne: *Solomiya, Ayder, aqşam.*

— Aqşamlar hayır!
— Hayırğa qarşı!
— Tanış olayıq, men — Solomiyam.
— Pek memnünim. Menim adım Ayder.

a) Remzi, Fevzi, kündüz.
b) Student, oca, saba.
c) Selime, Pakize, aqşam.

7) Selâmlaşuv dialoglarını vaziyetine köre tertip etiñiz.

Nümüne: *Solomiya, Ayder, aqşam.*

— Aqşamlar hayır, Ayder!
— Hayırğa qarşı, Solomiya!

a) Artur, İgor, kündüz;
b) Refat bey, Gülnara hanum, saba.
c) Alime, Saniye, aqşam.
ç) Bekir, Edem, 6:30 a.m.
d) Serğiy, Tetâna, 19:00
e) Zeynep, Mehmet, 14:00
f) Bogdan, Sevil, 8:00 a.m.

8) Sağlıqlaşuv dialoglarını vaziyetine köre tertip etiñiz.

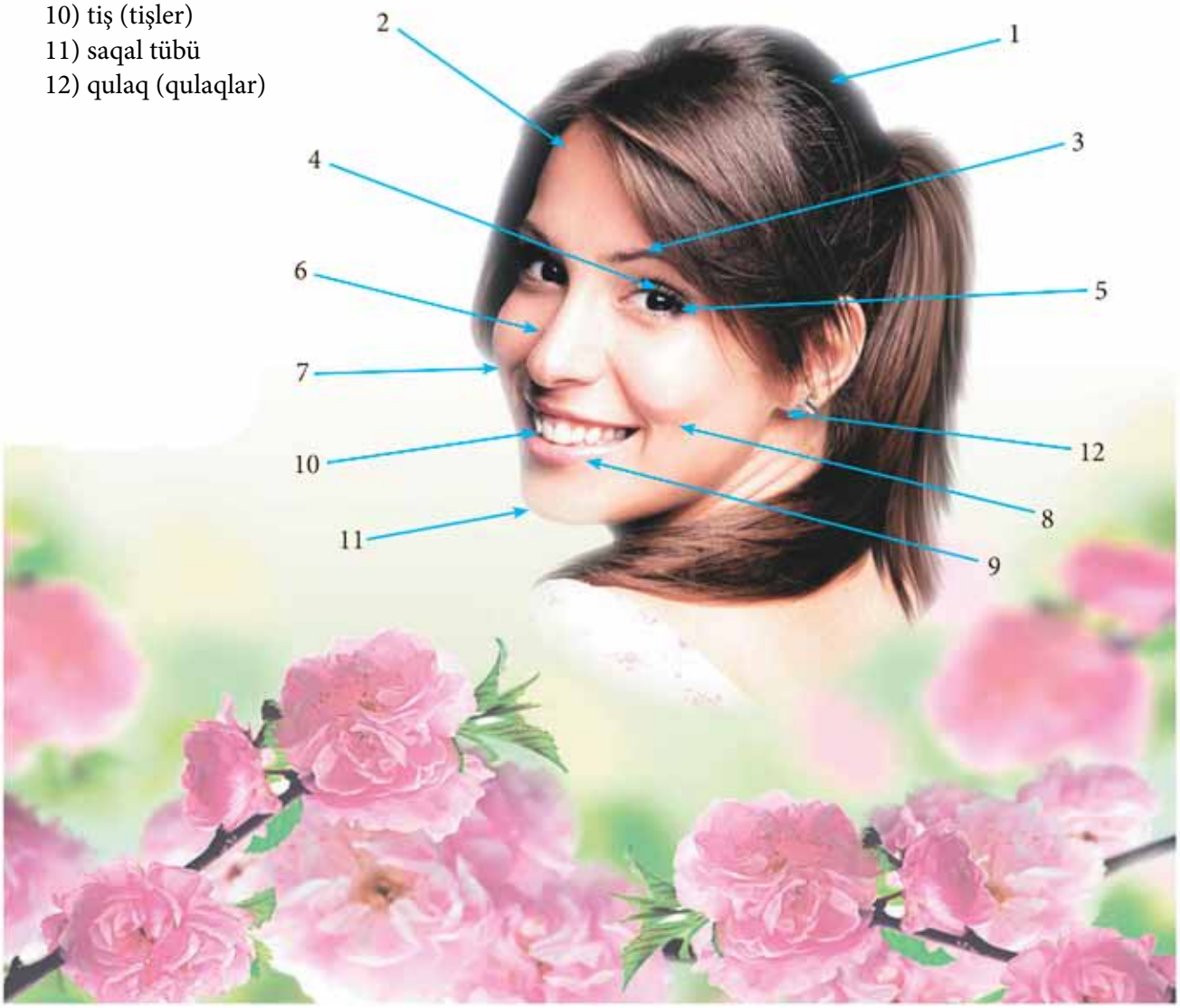
Nümüne: *Solomiya, Ayder, aqşam.*

— Aqşamlar hayır, Ayder!
— Yarınğace, Solomiya!

a) Artur, İgor, kündüz, oquv;
b) Refat bey, Gülnara hanum, aqşam, universitet;
c) Alime, Saniye, aqşam, diskoteka;
ç) Olesâ, Andriy, gece, soqaq.

8. LUĞATIÑIZĞA QOŞUÑIZ.

1) saç
2) yüz=bet
3) qaş (qaşlar)
4) kirpik (kirpikler)
5) köz (közler)
6) burun
7) yanaq (yanaqlar)
8) çuqurçıq (çuqurçıqlar)
9) dudaq (dudaqlar)
10) tiş (tişler)
11) saqal tübü
12) qulaq (qulaqlar)

3 ders

MEN KİMİM? BIZ KİMLÉRMİZ?

Laqırdı mevzusı: Tanışuv.
Sarf: İsimlerde soy. Şahsiy zamirler.

1. OQUÑIZ:

2. AQILDA TUTUÑIZ:

Teklikte (☺)	men	biz	Çoqluqta (☺ ☺ ☺)
	sen	siz	
	o	olar	

3. TEKRARLAÑIZ:

Bu, ocadır.
O, qırımtatar.

Bu, qadın.
O, ekimdir.

Bu, erkek.
O, programmacıdır.

Bu, qız.
O, sportçudır.

Bu, qıznen oğlan.
Olar stude´ntler.

Bu, qıznen yigit.
Yigit satıcı.
Qız satın alıcı.

NB!

Qırımtatar tilinde isimlerde soy qayd etilmez. Sözni erkek ya da qadınğa ait olğanını bildirmek içün bazıda mahsus, olarğa ait sözler qullanılır.

4. AQILDA TUTUÑIZ:

O	O	O
erkek, masa, qurşun qalem, Ayder, Ekrem, student, ekim, muzey...	qadın, memleket, qalem, Solomiya, tavan, Meryem... aile, maqale	söz, sayı, yağ, göl, pencere, süt...
Ana-baba, baba, Ferat, Enver, Salğır	cevap, gece, tuz, furun, seyaat, yaşlıq	deñiz, çöl, küneş, yürek, oquv yurtu, müit
Dilâver, Alim		sual, saç, ad, istek, vazife...

5. İŞLERNİ YAPIÑIZ.

1) Sözlerni olarğa ait sutunlarda yazıñız.

Erkek, aqay, apay, ana-baba, baba, ana, tata, ağa, torun, bita, qartana, qartbaba, dede, ala, tize, emce, dayı, enişte, dudu, yenge

O	O
Erkek …	*Ana …*

2) Beden qısımlarını hatırlap yazıñız.

el (qol)...	*burun …*	*yüz (bet) …*

3) Dialoglarda olmağan sözlerni yazıñız. Malümat kâğıtını qullanıñız!

— ... kimdir?
— ... talebedir.
— ... adı nedir?
— ... adı Enver.

— ... kimsiñ?
— Men studentim.
— ... adıñ nedir?
— ... adım Timur.

— ... ki´mler?
— Olar ağa-qarda´şlar.
— Olar ..´-mi?
— Yoq, olar studentler degil, olar talebele´rdir.

Malümat kâğıtı

Bu
Menim
O
Onıñ
Sen
Seniñ
Olar

6.

O	O	O
kimniñ?	kimniñ?	kimniñ?
Men*im* burn*um* tirseg*im* parmağ*ım*	**Men*im*** qol*um* baş*ım* el*im*	**Men*im*** yüz*üm* qulağ*ım* köz*üm*

(Menim) ağam. (Menim) şekerim. (Menim) tatam. (Menim) çantam. (Menim) pencerem. (Menim) şeerim.

Bu, (menim) babam. Bu, (menim) qarandaşım. Bu, (menim) anam. Bu, (menim) qalemim. Bu, (menim) pencerem. Bu, (menim) şeerim.

7.

— Esma, bu kim? — Bu, menim dostum. Bu, menim Arslan dostum.	— Elvira, bu kim? — Bu, menim dostum. Bu, menim Leyla dostum.
— Ayder, bu kim? — Bu, menim qardaşım. Bu, menim Enver qardaşım.	— Student, bu kim? — Bu, menim tatam. Bu, menim Arzı tatam.

8. AQILDA TUTUÑIZ:

KİM?	KİMNİÑ?	KİMİ?	
MEN	*menim*	*-(ı/i/u/ü)m*	menim anam, oğlum, başım, elim
SEN	*seniñ*	*-(ı/i/u/ü)ñ*	seniñ anañ, oğluñ, başıñ, eliñ
O	*onıñ*	*-(s)ı/i/u/ü*	onıñ anası, oğlu, başı, eli
BİZ	*bizim*	*-(ı/u)mız/-(i/ü)miz*	bizim anamız, oğlumız, başımız, elimiz
SİZ	*siziñ*	*-(ı/u)ñız/-(i/ü)ñiz*	siziñ anañız, oğluñız, başıñız, eliñiz
OLAR	*olarnıñ*	*-s(ı/i/u/ü)*	olarnıñ anası, oğlu, başı, eli

9. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Cedvelni malümat kâğıtındaki misallernen tamamlañız.

O:	şorba, penir ...
O:	işhane, suv ...
O:	qulaq ...

Malümat kâğıtı

Sport, çanta, tata, işhane, qaymaq, penir, foto, student, dost, şorba, qulaq, qanun, turaq, köpür, til, qış, fotograf, dost, şeer, suv, temaşa, pencere

2) Noqtalar yerine 'menim' sözünen beraber isimge kerek şahıs yalğamasını qoşuñız.

Nümüne: *Bu ... ana...* ⇨ *Bu menim anam.*

Bu ... çanta.. Bu ... penir.. Bu ... şeer.. Bu ... işhane.. Bu ... fotocihaz.. Bu ... qulaq..
Bu ... bala.. Bu ... ağa.. Bu ... harita.. Bu ... balıq.. Bu ... gruppa.. Bu ... baba..

3) Cümlelerni nümünege baqıp yekünleñiz.

Nümüne: *Bu menim ...* ⇨ *Bu menim ağam.*

Bu menim ..m. Bu menim ..ım. Bu menim ..im. Bu menim ..um. Bu menim ..üm. Bu menim ..ğım. Bu menim ..gim. Bu menim ..bım. Bu menim ..bim. Bu menim ..dım. Bu menim ..dim..

Bu seniñ ..ñ. Bu bizim ..mız. Bu onıñ ..sı. Bu bizim ..ımız. Bu siziñ ..üñiz. Bu onıñ ..ğı. Bu seniñ ..giñ. Bu siziñ ..bıñız. Bu olarnıñ ..u.

4) Sözlerge arifler qoşıp, yazıp alıñız.

Nümüne: *Stud_nt.* ⇨ *Student .*

Od_, kürs_, penc_r_, cüzd_n, an_htar, tav_n, mas_, taht_, tab_n, deft_r, luğ_t, qal_m, q_pu, şemsiy_, ça_ta, qara_daş, ge_e, dola_, ce_vel, b_r, _ul, ya_luq, asq_ç, k_tap, şiş_, perv_z.

4 ders

MEN STUDÉNTİM. BİZ STUDENTLÉRMİZ

Laqırdı mevzusı: Tanışuv.
Sarf: İsimlerde sayı. İsimler teklikte ve çoqluqta.

1. OQUÑIZ:

Saba şerifiñiz hayırlı olsun! Men ocam. Menim adım Sabriye. Men qırımtatárım. Lütfen, tanış óluñız! Bu — Djon ve Marta. Olar ecnebíyler. Djon — kanadalı, Marta ise — leh. Djon ve Marta — menim studentlerim. Olar dóstlar.

Qırımtatar, Djon, Marta, kanadalı, leh — **teklikte (singular)**.

Ecnebiyler, studentler, dostlar — **çoqluqta (plural)**.

Bu — oğlan.

Bu — oğlanlar.

Bu — ev.

Bu — evler.

Bu — künaylan.

Bu — künaylanlar.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

Bu — közlük.
Bu — menim közlügim.
Bu — evler.
Bu — bizim evlerimiz.

Bu — çeçekler.
Bu — siziñ çeçekleriñiz.
Bu — dostlar.
Bu — olarnıñ dostları.

3. OQUÑIZ. AQILDA TUTUÑIZ:

Teklikte		Çoqluqta		Diqqat!!!
O	Oca, anahtar, qalemdan, qartbaba, qıral, aydavcı	Olar	Oc**a**lar, anaht**a**rlar, qalemd**a**nlar, qartbab**a**lar, qır**a**llar, aydavc**ı**lar	a, ı, o, u → **lar**
	Student, kompyuter, çeger, ekim, muzey		Stud**e**ntler, kompyut**e**rler, çeg**e**rler, ek**i**mler, muzey**le**r	e, i, ö, ü → **ler**

4. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız.

***Nümüne**: universitet ⇨ universitetler.*

Berber, aydavcı, çavuş, uçucı, ekim, asker, deñizci, kütüphaneci, aşçı, professor, oca, saat, yumruq, maşna, luğat, türk, leh, tiş, telefon, yapraq, qomşu, arqadaş, yataqhane, ev, zil, oğlan, talebe, ukrain, kün, vyetnamlı, kürsü, parmaq, sofra, pıçaq, burun, o.

_____

_____

_____

_____

_____

Aqılda tutuñız!
Sa**a**t — saat**ler**
Yuz**u**m — yuzum**ler**
Y**u**z — yuz**lernen**

5. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız. Yalğama ayıruvına sebep olğan arifni qayd etiñiz.

***Nümüne**: parmaq ⇨ parmaq**lar**.*

Kürsü, burun, çorap, qursaq, sofra, tirsek, qurşun qalem, ukrain, amerikalı, türk, satıcı, satın alıcı, mışıq, arslan, çın, köreli, ev, yataqhane, tilim

_____

_____

_____

6. OQUÑIZ:

Teklikte		Çoqluqta	
O	Kitap, ana, tata	Olar	Kitaplar, analar, tatalar
	Meydan, yayın		Meydanlar, yayınlar
	Divar, qazan		Divarlar, qazanlar
	Kezinti		Kezintiler

7. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız.

***Nümüne:** oda → odalar.*

Dolap, dost, tata, işhane, lampat, cemidan, qaşıq, ava, maşna, bulut, raketa, baş, qol, divar, taban, kitap, qalem, tahta, yanaq, dudaq, iş, saife, boyun

_____

_____

_____

8. OQUÑIZ:

Teklikte		Çoqluqta		Diqqat!!!
O	Tarla, qulaq, yurt	Olar	Tarlalar, qul**a**qlar, y**u**rtlar	**a, ı, o, u** → **lar**
	Pencere, söz, şeer, deñiz, vazife, cümle, yüz		Pencere**l**er, s**ö**zler, deñ**i**zler, vazif**e**ler, cüml**e**ler, y**ü**zler	**e, i, ö, ü** → **ler**
	Qalp, baar, sual		Qalpler, ba**ar**ler[r·], su**al**ler[l']	[q*a***l'**p]→**ler**, [baa**r**·]→ **ler**, [sua**l'**]→ **ler**.
	Soyad, oquv yurtu		Soy**a**dlar, oquv y**u**rtları	soyad → lar; *yu*rt+*u*→ *yu*rt+**lar**+**ı**
	Köz, göl, köy,		K**ö**zler, g**ö**ller, k**ö**yler	[ko**z**·]→ **ler**, [go**l'**]→ **ler**, [ko**y**·]→ **ler**.
	Biz, til, tiş,		B**i**zler, t**i**ller, t**i**şler	b*ĭ*z]→**ler**, [t*ĭl'*]→**ler**, [t*ĭ*ş]→**ler**.
	Büyük, kök, yuz, yuzum		büy**ü**kler, k**ö**kler, y**u**zler(nen), yuz**u**mler	[buyu*k*]→ **ler**, [kok] → **ler**, [yuz]→**ler**(nen), [yuzum]→**ler**.

9. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

Berilgen isimlerni çoqluqta yazıñız.

Nümüne: *pencere* ⇨ *pencereler*.

Şeer, söz, beden, tiz, mañlay, qulaq, köz, omuz, yüz (bet), sual, vazife, pervaz, pencere, köpçek, küzgü, terek, alma, göl ...

_____

_____

_____

_____

10. AQILDA TUTUÑIZ:

Teklikte	Çoqluqta
köz	közler (lâkin *eki köz*)
parmaq	parmaqlar (lâkin *beş parmaq*)
bala	balalar (lâkin *çoq bala*)
insan	insanlar (lâkin *bayağı insan*)
asker	askerler (lâkin *biñ asker*)

11. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Evel berilgen suallerge cevapnı tapıñız.

Bu kim? _____

Bu ne? _____

Bu deftermi? _____

Bu da deftermi? _____

Bu siziñ tatañızmı? _____

Onıñ adı ne? _____

2) Sualge nümünege baqıp cevap beriñiz.

Nümüne: *Bu siziñ kitabıñızmı?* ⇨ *E, bu menim kitabım.*

1. Bu seniñ ağañmı? 2. Bu onıñ çantasımı? 3. Bu siziñ luğatıñızmı? 4. Bu onıñ sınfımı? 5. Bu siziñ şeeriñizmi? 6. Bu onıñ tatasımı? 7. Bu seniñ dostuñmı? 8. Bu siziñ maşnañızmı? 9. Bu onıñ anasımı? 10. Bu onıñ luğatımı?

_____

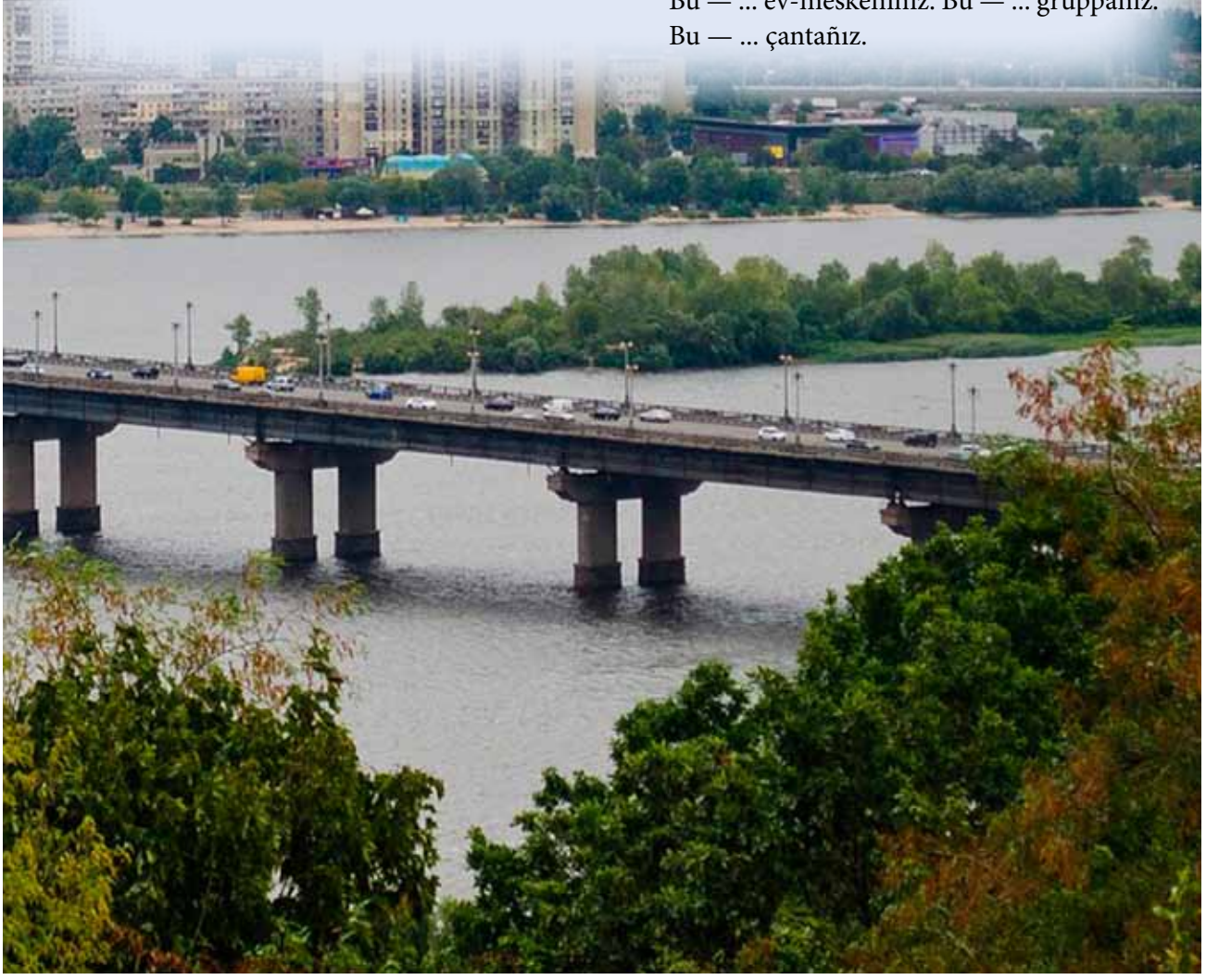
_____

_____

3) Noqtalar yerine ‘menim’, ‘seniñ’, ‘onıñ’, ‘bizim’, ‘siziñ’ sözlerini kerek şekilde qoyuñız.

Nümüne: *Bu — ... mecmuam.* ⇨ *Bu — menim mecmuam.*

- **Menim.**
  Bu — ... defterim. Bu — ... maşnam. Bu — ... qulağım. Bu — ... qaymağım. Bu — ... ağam. Bu — ... ev-meskenim. Bu — ... anam.
- **Seniñ.**
  Bu — ... şarfıñ. Bu — ... mektebiñ. Bu — ... ev-meskeniñ. Bu — ... mecmuañ. Bu — ... şapkeñ. Bu — ... şeeriñ. Bu — ... sekeriñ. Bu — ... çantañ.
- **Bizim.**
  Bu — ... pulumız. Bu — ... balamız. Bu — ... kitabımız. Bu — ... mektebimiz. Bu — ... şeerimiz. Bu — ... defterimiz. Bu — ... dostumız.
- **Siziñ.**
  Bu — ... defteriñiz. Bu — ... ağañız. Bu — ... kitabıñız. Bu — ... anañız. Bu — ... şeeriñiz. Bu — ... yataqhaneñiz. Bu — ... mecmuañız. Bu — ... ev-meskeniñiz. Bu — ... gruppañız. Bu — ... çantañız.

5 ders

MEN KİMİM?
O, NASILDIR? BİZ KİMLERMİZ?

Laqırdı mevzusı: Hasiyetname.
Sarf: Sıfat. Sıfatnıñ sualleri.

1. OQUÑIZ:

Me´rabañız! Ke´liñiz, tanış ola´yıq: bu — bizim gruppamız. Biz ecnebiy studentle´rmiz. Bu — Devid. O, amerikalı. O, yüksek boylu, onıñ saçı qara ve quvurçıq, yanaqları tomalaq. Bu ise Ayodele. O, nigeriyalı. Ayodele de yüksek boylu, onıñ ağzı balaban, saçı qara ve qısqa. Bu da Serdar ve Muhammet. Olar ağa-qardaşlar. Olar türkmenler. Serdar — yüksek boylu, Muhammet ise — alçaq. Olar tüzgün endamlılar. Olarnıñ saçı qara, közleri de qara.

Bu — bizim sınfımız. Mında bizim masa ve kürsülerimiz tura. Penceremiz küçük, tahtamız ise balaban. Divarlar mında sarı, qapılar — beyaz.

2. TALİL ETİÑİZ:

Gruppa, saç, dudaqlar, ağız, közler, sınıf, masalar, kürsüler, pencere, tahta, divarlar, qapılar	**(Bu ne?)**
Biz, ecnebiyler, studentler, Devid, o, amerikalı, Ayodele, Serdar, Muhammet, olar	**(Bu kim?)**
Menim, seniñ, onıñ, bizim, siziñ, olarnıñ	**(Kimniñ? Neniñ?)**
Anda, mında, uzaqta, yanında	**(Qayda?)**
Yüksek, qara, quvurçıq, tomalaq, balaban, qısqa, alçaq, tüzgün, küçük, büyük, sarı, beyaz	**(Nasıl?)**

Renkler

qırmızı *pomidor,* _____
qara *kömür,* _____
beyaz *şeker,* _____
sarı *limon,* _____
yeşil *yapraq,* _____
mavı *kök,* _____
qaverenki *şokolad,* _____
mor *melevşe,* _____
kök *közler,* _____
renksiz *bulut,* _____

NB!

Sıfatlar predmetniñ alâmetini bildire, em teklikte ve çoqluqta **Nasıl**? sualine cevap bere. Meselâ:

yahşı student,
yahşı ava,
yahşı sual,
yahşı cevaplar.

şeñ (qadın, bita...)

şeñ (aqay, qartbaba...)

şeñ (qız, torun...)

şeñ (adamlar)

3. OQUÑIZ:

yüksek
yüksek ev

alçaq
alçaq ev

qara
qara telefon

beyaz
beyaz telefon

quvurçıq
quvurçıq saç

tegiz
tegiz saç

balaban
balaban balıq

ufaq
ufaq balıq

qısqa
qısqa saç

uzun
uzun saç

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Student (***o***) — nasıl? — ecnebiy, merametli, yañı...
Şeer (***o***) — nasıl? — yahşı, eski, büyük...
Studentler (olar) — nasıl? — ecnebíyler, yahşílar, yañílar...
Şeerler (olar) — nasıl? — yahşı, eski, büyük...

Tek haber vazifesinde!

O (kim) yahşı
O (ne) yahşı
Olar (kimler) yahşı**lar**
Olar (neler) yahşı

5. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Qavuzlar içindeki sözlerni qullanıp, suallerge cevap beriñiz.

***Nümüne**: Bu nasıl taban? (Balaban) — Bu — balaban taban.*

1. Bu nasıl kitap? (Meraqlı) _____
2. Bu nasıl pencere? (Eski) _____
3. Bu nasıl qızlar? (Yahşı) _____
4. Bu nasıl meydan? (Yañı) _____
5. Bu nasıl sergi? (Şeñ) _____
6. Bu nasıl oca? (Yaş) _____
7. Bu nasıl yollar? (Keñ) _____
8. Bu nasıl şeer(i)? (Ukrain) _____

2) Sıfatlarnı isimlerge keliştiriñiz.

Yaş (student, qız, oğlanlar).
Yaramay (maşna, ders, şeer, kürsüler).
Meraqlı (film, mecmualar, kezintiler, kitaplar).

3) Aşağıda berilgen birikmelerni çoqluqta yazıñız.

***Nümüne**: Yañı yataqhane — yañı yataqhaneler.*

Dülber qız, eski dost, yañı pencere, meraqlı maqale, yaş oca, yaramay student, meraqlı film, güzel fotosüret, yaş qadın.

4) Sözlerni çoqluqta yazıñız.

Sınıf, şirket, subet, mektep, kitap, luğat, şeer, oğlan, mecmua, üylelik, hastahane, cemidan, süret, film, kürsü, yanaq, köpür, qalem, defter, çanta, qış, pencere, ağa, sançqı, qaşıq, stantsiya.

5) Sözlerni teklikte yazıñız.

Qazanlar, pıçaqlar, şişeler, dostlar, qızlar, talebeler, şeerler, studentler, pencereler, ekimler, ocalar, fotosüret, çaynikler, qızlar, zarflar, ayaqlar.

6) Birikmelerni çoqluqta yazıñız.

***Nümüne**: Oquv yurtu → oquv yurtları;*
altın yüzük → altın yüzükler.

Sınıf odası, deñev odası, kümüş saat, baş vazive.

7) Sözlerni çoqluqta yazıñız.

***Nümüne**: ana, baba ve bala → ana (lar), baba (lar) ve bala**lar**; pencere, taban ve qapu → pencere, taban ve qapu**lar**.*

Dolap, masa ve kürsü; dost ve arqadaş; ağa, tata ve oğul; oca ve student; kitap, defter ve luğat; gazet ve mecmua; zarf ve yapraq; ders, lektsiya ve kezinti; köy ve şeer; soqaq ve ev, tükân ve kiosk.

6. AQILDA TUTUÑIZ:

saç	o	uzun, qısqa, tegiz, quvurçıq, sarışın, ciyren, qumral, qara, çal
köz // közler	o//olar	sağ, sol, mavı, kök, qara, elâ, sarı, çiy
dudaq// dudaqlar	o//olar	qırmızı
mañlay	o	uzun, alçaq
qulaq//qulaqlar	o//olar	sağ, sol, uzun
qaş//qaşlar	o//olar	sağ, sol, balaban, qoyu, ince, qara...
dudaq//dudaqlar	o//olar	sağ, sol, qalın, tomalaq, qırmızı, aq
burun	o	balaban, küçük, qısqa, doğru, panti
tiş//tişler	o//olar	beyaz, balaban, küçük
til	o	qırmızı, uzun, qısqa

7. ÖZÜÑİZNİ TASVİR ETİÑİZ.

Dostuñızını tasvir etiñiz.

Menim dostum. Onıñ adı — Osman. O, qırımtatar.
O, yüksek boylu. Onıñ közleri elâ, dudaqları — qırmızı.
Saçı qısqa ve tegiz. Mañlayı uzun...

8. İNSANNI FOTOĞA BAQIP TASVİR ETİÑİZ.

9. LUĞATIÑIZĞA QOŞUÑIZ:

ağır ↑↓ yengil (çanta...)
qıyın ↑↓ qolay (vazife, test...)
qara ↑↓ açıq (renk, saç, sarf...)
quru ↑↓ sılaq (urba, saç, eller...)
qalın ↑↓ ince (qalem, kitap, torba...)
yaş ↑↓ qart (ekim...)
yañı ↑↓ eski (şeer, ev...)
tolu ↑↓ boş (filcan, oda, çanta...)
tatlı ↑↓ ekşi (şeftali, alma, yuzum)
suvuq ↑↓ sıcaq (çay, qave, süt...)
yahşı ↑↓ yaramay (kün, yol, sual...)
temiz ↑↓ kirli (kölmek, oda, tahta...)
tar ↑↓ keñ (qapular, ayat, soqaq...)

10. OQUÑIZ:

— Bu ne?
— Bu — çay.
— *Nasıl* çay?
— Bu — *qara tatlı* çay.

— Bu kim?
— Bu — student.
— *Nasıl* student?
— Bu — *ecnebiy* student.

— Olar kimler?
— Olar ukrainalılar.
— *Nasıl* ukrainalılar?
— Olar *yaş* ukrainalılar.

— Bu seniñ defteríñmi?
— E, menim.
— Bu *nasıl* defter?
— Bu — *yañı* defter.

— Bu almalarmı?
— E, bu — almalar.
— Almalar *nasıl*?
— Almalar *qırmızı* ve *tatlı*.

— Limon qayda?
— Limon anda.
— Limon *nasıl*?
— O, *sarı*.

— Kitap qayda?
— Kitap mında.
— Kitap *nasıl*?
— Kitap *meraqlı*.

— Bu ne?
— Bu — qalem.
— Bu qalem *nasıl*?
— Bu qalem *pek keyfiyetli*.

11. DİALOGLARNI BÁŞTA AĞZAVİY, SOÑRA YAZMA ŞEKİLDE TOLDURIÑIZ.

— Bu ne?
— Bu — portaqal.
— Bu portaqal nasıl?
— Bu portaqal balaban, tomalaq.

— Bu ne?
— Bu — qapular.
— Qapular ...?
— Bu qapular keñmi?

— Seniñ odañ nasıl?
— Menim odam... .

— Bu ne?
— Bu — oda.
— Bu oda... ?
— Bu oda balaban ve yarıq.

— Bu ne?
— Bu — pencere.
— Pencere... ?
— Bu pencere küçük.

— Seniñ közleriñ nasıl?
— Menim közlerim ... .

— Seniñ urbañ nasıl?
— Menim urbam ... .

— Seniñ dostlarıñ nasıl?
— Menim dostlarım ... .

— Seniñ çantañ nasıl?
— Menim çantam ... .

— Olarnıñ defterleri nasıl?
— Olarnıñ defterleri ... .

— Seniñ ocañ nasıl?
— Menim ocam ... .

12. AQILDA TUTUÑIZ:

Çjan Lun — qıtaylı. Onıñ ana tili — çin tili.
Ayder — qırımtatar. Onıñ ana tili — qırımtatar tili.
Solomiya — ukrain. Onıñ ana tili — ukrain tili.
Marek — leh. Onıñ ana tili — leh tili.
Ketevan — gürci. Onıñ ana tili — gürci tili.
Djonova — koreyalı. Onıñ ana tili — korey tili.
Ziyep — vyetnamlı. Onıñ ana tili — vyetnam tili.

Lâkin:
Eduardo — brazilli.
Onıñ ana tili — portugal tili.
Devid ve Meri — amerikalılar.
Olarnıñ ana tili — ingliz tili.
Ali — cezairli.
Onıñ ana tili — arap tili.

13. OQUÑIZ:

— Sen qıtaylısıñmı?
— E, men qıtaylım.
— Seniñ ana tiliñ — çin tilimi?
— E, menim ana tilim — çin tili.

— O, kim?
— O, ispan.
— Onıñ ana tili ne?
— Onıñ ana tili — ispan tili.

— O, kim?
— O, suriyeli.
— Onıñ ana tili ne?
— Onıñ ana tili — arap tili.

— Olar kimler?
— Olar yañı romen studentleri.
— Olarnıñ ana tili ne?
— Olarnıñ ana tili — romen tili.

— Men qırımtatarım. Ya sen kimsiñ?
— Men litvanım.
— Menim ana tilim — qırımtatar tili. Ya seniñ?
— Menim ana tilim — litvan tili.

— Biz ukrainlermiz. Ya siz kimsiz?
— Biz ise — italiyalımız.
— Bizim ana tilimiz — ukrain tili. Ya siziñ?
— Bizim ana tilimiz — italyan tili.

6 ders

BUGÜN QAYSI KÜN? ŞİMDİ QAYSI AY?

Laqırdı mevzusı: Afta künleri. Aylar.
Sarf: Edi', 'olmaq' fiilleri.

1. OQUÑIZ:

Meraba! Bu — Ayder ve Solomiya. Olar studentler.
Ayder — ukrainalı student. O, qırımtatar.
Solomiya — onıñ dostu. O, ukrain. Ayder yüksek boylu, tüzgün endamlı, quvetli. Solomiya — pek yahşı qız. O, yüksek degil, ince belli. Onıñ saçı uzun, tegiz, sarışın.

Bugün bazarertesi. Endi ders başlandı. Yarın salı. Yarın da dersler olacaq.

Şimdi ilk küz ayı. Ava pek yahşı ve sıcaq. Kimerde ava yağmurlı. Evel arman edi. Bu, yaz edi. Endi ukrain küzü. Soñ orta küz ve boş olacaq. Ondan soñ qış olacaq. Qış ayları — ilk qış, qara qış ve kiçiktir.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

'Olmaq' fiili (şimdiki zaman)			
Men	-m/-ım/-im	**Biz**	**-(ı/i)mız/miz**
Sen	-sıñ/-siñ	**Siz**	**-sı/si(-ñı/ñi)z**
O	-tır/-tir	**Olar**	**-tır/-tir//(-lardır/-lerdir)**

3. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

Ayder — student. = Ayder student**tir**.
O, yüksek boylu oğlan. = O, yüksek boylu oğlan**dır**.
O, qırımtatar. = O, qırımtatar**dır**.

Solomiya — student.= Solomiya student**tir**.
O, yahşı qız. = O, yahşı qız**dır**.
Onıñ saçı pek uzun. = Onıñ saçı pek uzun**dır**.

Alvaro — ecnebiy student. O, perulı. Onıñ ana tili — ispan tili. O, yüksek boylu, tüzgün endamlı oğlandır. Onıñ saçı qara ve tegiz. O, uzundır.

4. AQILDA TUTUÑIZ:

'Edi' fiili (keçken zaman)

Teklikte		Çoqluqta	
Men	**edim**	**Biz**	**edik**
Sen	**ediñ**	**Siz**	**ediñiz**
O	**edi**	**Olar**	**edi(ler)**

Menim adım Ayder. Tünevin men mında **edi*m***. Onıñ adı Andriy. *O* da tünevin mında **edi**. Tünevin cumaaqşamı **edi**.
Menim adım Solomiya. Tünevin men evde **edi*m***. Onıñ adı Ğanna. *O* da tünevin evde **edi**.
O birisi kün çarşenbe **edi**.
Evel mında köy **edi**. Bizim penceremiz yapıq **edi**.
Menim adım Ayder. Onıñ adı Andriy. Biz dostmız. Tinevin biz mında **edik**.

5. OQUÑIZ. SIRANI YEKÜNLEÑİZ:

Bugün **bazarertesi**. Tünevin bazar edi. O birisi kün cumaertesi edi.
Bugün **salı**. Tünevin bazarertesi edi. O birisi kün bazar edi.
Bugün **çarşenbe**. Tünevin salı edi. O birisi kün bazarertesi edi.
Bugün **cumaaqşamı**. Tünevin ...

Malümat kâğıtı

AFTA

Bazarertesi
Salı
Çarşenbe
Cumaaqşamı
Cuma
Cumaertesi
Bazar

6. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Bugün qaysı kün?
2. Tünevin qaysı kün edi?
3. O birisi kün qaysı kün edi?

7. AQILDA TUTUÑIZ:

'Olmaq' fiili (kelecek zaman)

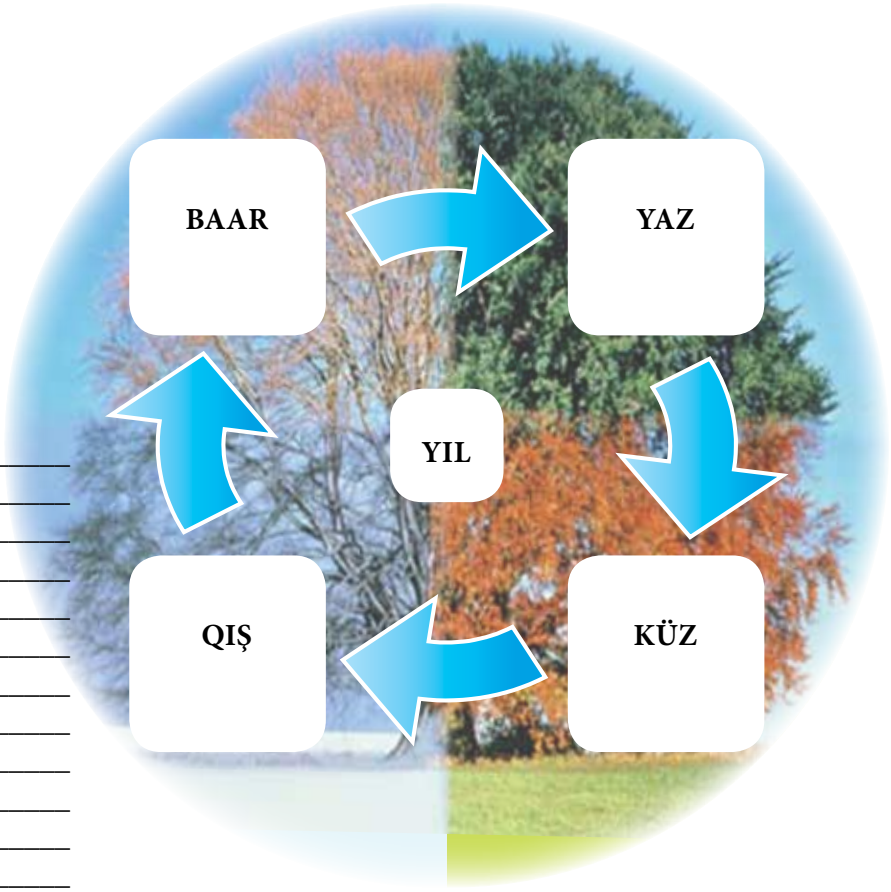
Teklikte		Çoqluqta	
Men	Ola**cağım**	**Biz**	Ola**caqmız**
Sen	Ola**caqsıñ**	**Siz**	Ola**caqsız**
O	Ola**caq**	**Olar**	Ola**caq(lar)**

Bugün bazarertesi. Yarın salı **olacaq**. O birisi kün çarşenbe **olacaq**.
Bugün salı. Yarın çarşenbe **olacaq**. O birisi kün cumaaqşamı **olacaq**.
Yarın biz mında **olacaqmız**. O birisi kün olar evde **olacaqlar**.

8. AQILDA TUTUÑIZ:

Kün — künler
afta — aftalar
ay — aylar
yıl — yıllar
yıl mevsimi — yıl mevsimleri

Qış
Baar
Yaz
Küz
} **yıl mevsimleri**

Aylar

01 — qara qış _____
02 — kiçik _____
03 — saban _____
04 — çeçek _____
05 — quralay _____
06 — ilk yaz _____
07 — oraq _____
08 — arman _____
09 — ilk küz _____
10 — orta küz _____
11 — boş _____
12 — ilk qış _____

9. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Şimdi qaysı ay?
2. Evel qaysı ay edi?
3. Soñ qaysı ay olacaq?
4. Şimdi qaysı yıl mevsimi?
5. Evel qaysı yıl mevsimi edi?
6. Soñ qaysı yıl mevsimi olacaq?

10. FOTODAKİ İNSANNI AĞZAVİY TASVİR ETİÑİZ.

11. ‘OLMAQ’ FİİLİNİ KEREK SEKLİNDE QULLANARAQ, CÜMLELERNİ KÖÇÜRİP ALIÑIZ.

O birisi kün cümaaqşamı (**olmaq**). O birisi kün ava sıcaq (**olmaq**). Tünevin cuma (**olmaq**). Tünevin ava suvuq (**olmaq**). Bugün cumaertesi (**olmaq**). Bugün ava pek sıcaq ve küneşli (**olmaq**). Yarın bazar (**olmaq**). Belki, yarın da ava sıcaq (**olmaq**). O birisi kün bazarertesi (**olmaq**). Belki, o birisi kün ava suvuq (**olmaq**), çünki endi küz keldi. Küz — bu, yılnıñ salqın mevsimi.

12. SÖZLERNİ LUĞATQA YAZIP ALIÑIZ. EZBERLEÑİZ.

Berilgen isimlerge sıfatlarnı, sıfatlarğa da isimlerni qoşuñız.

Nümüne: *Yel* — _____. *Yel suvuqtır.* *Suvuq* _____. *Suvuq ava.*

Küneş _____. *Küneş sıcaqtır.* *Küneşli* _____. *Küneşli kün.*

Küneş	— _____	küneşli	— _____
Sıcaq	— _____	sıcaq	— _____
Ayaz	— _____	ayazlı	— _____
Yağmur	— _____	yağmurlı	— _____
Qar	— _____	qarlı	— _____
Suvuq	— _____	suvuq	— _____
Tuman	— _____	tumanlı	— _____

13. OQUÑIZ.

Bundan evel **yaz** edi. Bundan evel küneş bar edi. Yazda sıcaq edi. Evel ava küneşli ve sıcaq edi.

Şimdi **küz**. Tışarıda yağmur, yel. Bugün ava yağmurlı ve yel ese. Yarın tuman olacaq. Yarın ava tumanlı olacaq.

Soñ **qış** olacaq. Tışarıda qar, suvuq, ayaz olacaq. Ava qarlı, yağmurlı, ayazlı olacaq.

Soñ ava kene sıcaq olacaq, çünki baar olacaq. **Baar**de mında sıcaq. Ava kene küneşli, kimerde yağmurlı ve yel ese. Lâkin yel ve yağmur sıcaq olacaq.

14. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

1. O birisi kün ava nasıl edi?
2. Tünevin ava nasıl edi?
3. Bugün ava nasıl?
4. Yarın ava nasıl olacaq, aceba?
5. O birisi kün ava nasıl olacaq, aceba?
6. Qırımda ava şimdi nasıl?
7. Ukrainada ava şimdi nasıl?
8. Siziñ sevimli avañız nasıl?

7 ders

MEN NE YAPAM?
BİZ NE YAPAMIZ?

Laqırdı mevzusı: Bizim künlerimiz.
Sarf: Fiilniñ şahıs şekilleri. Şimdiki zaman.

1. OQUÑIZ:

Bu — universitet. Men studentim, sen de studentsiñ, olar da studentler. Biz ecnebiy studentlermiz.

Mında bizim azırlav bölügimiz. Bu — bizim sınfımız. Biz mında çalışamız.

Bu — stadion.
Biz — mühlislermiz.
Bizim sevimli futbol komandamız bugün oynay.

Bu — kütüphane.

Mında kitap, gazet, mecmualar bar.

Mında kütüphaneciler çalışalar. Biz mında oquymız.

Bu — yataqhane. Anda bizim odalarımız.
Mında kompyuter klubu.
Mına bizim dostlarımız.
Olar anda raatlanalar.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

'Çalışmaq' fiili (şimdiki zaman)

teklikte		çoqluqta	
Men	çalış***a*m**		çalış***a*mız**
Sen	çalış***a*sıñ**		çalış***a*sı(ñı)z**
O	çalış***a***		çalış***a*(lar)**

DİQQAT!

Çalışamız, çalışalar, oquymız, oynay, raatlanalar sözleri — **fiiller.**

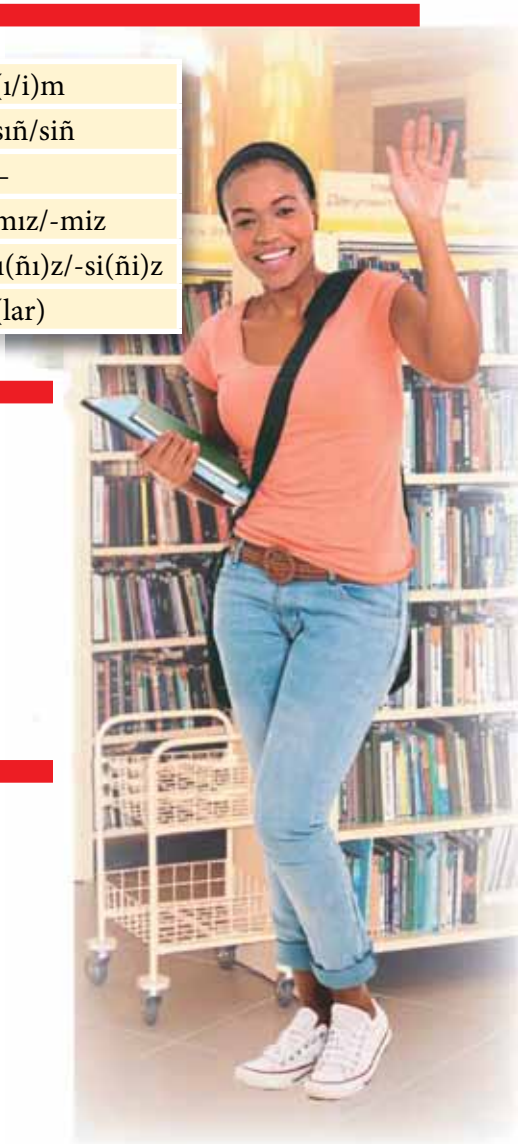
Sual: **Ne yapmaq?**

Cevap: **Çalışmaq, oqumaq, oynamaq, raatlanmaq (isimfiil — *infinitive*)**

3. TALİL ETİÑİZ:

çalışmaq → çalış... → çalış- + a → çalışa- +
oqumaq → oqu... → oqu- + y→ oquy+
oynamaq → oyna... → oyna- + y → oynay- +
raatlanmaq → raatlan... → raatlan- + a→ raatlana- +
bilmek → bil... → bil- + e → bile- +
laf etmek → laf et... → laf et- + e → laf ete- +

Men	-(ı/i)m
Sen	-sıñ/siñ
O	—
Biz	-mız/-miz
Siz	-sı(ñı)z/-si(ñi)z
Olar	-(lar)

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Men ne yapa**m**?
Sen ne yapasıñ?
O ne yapa?
Biz ne yapa**mız**?
Siz ne yapasız?
Olar ne yapa**lar**?

Men çalışa**m**, oquyı**m**, bile**m**.
Sen çalışasıñ, oquysıñ, bilesiñ.
O çalışa, oquy, bile.
Biz çalışa**mız**, oquy**mız**, bile**miz**.
Siz çalışasız, oquysız, bilesiz.
Olar çalışa**lar**, oquy**lar**, bile**ler**.

5. OQUÑIZ:

a) — Kim çalışa?
— Ğanna çalışa.

— Kim raatlana?
— Dostum raatlana.

b) — Kim çalışa?
— Enver çalışa.

— Kim raatlana?
— Server raatlana.

c) — Kim çalışa?
— İrına ve Taras çalışalar.

— Kim raatlana?
— Dostlar raatlanalar.

Men müendisim. Bu da menim dostum Ali. O da müendis. Bu — bizim zavodımız.
Mında biz çalışamız. Bu da bizim klubumız. Mında biz raatlanamız.

6. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Kerek yalğamalarnı qoşuñız.

Nümüne: *Bekir çalışa... .* ⇨ *Bekir çalışa.*

Menim babam çalışa... . Menim anam da çalışa... . Olar beraber çalışa... . Men çalışmay... . Men raatlana... . Ya siz çalışa...mı? E, biz çalışa... . Biz beraber çalışa ve raatlana... .

2) Nümünege köre suallerge cevap berip yazıñız.

Nümüne: *Amet çalışa. Ya Dilâra?* ⇨ *Dilâra da çalışa.*

Biz çalışamız. Ya olar? _____
Ayşe çalışa. Ya Ali? _____
Sen raatlanasıñ. Ya o? _____
Olar çalışalar. Ya biz? _____
Men raatlanam. Ya siz? _____
Sen çalışasıñ. Ya Ametnen Memet? _____
Men çalışam. Ya sen? _____

3) Kerek yerge *yahşı, yüksek, alçaq, yañı, merametli, yaş, küçük, eski, tüzgün (ince), qıyın* sıfatlarını qoyuñız.

Nümüne: *Bu — menim ... kitabım.* ⇨ *Bizim evimiz ... .*
***Bu** — menim **yañı** kitabım.* ⇨ *Bizim evimiz **yüksek**.*

Bu — menim ... maşnam. Mına bu — bizim ... dostumız. Oksana — ... qız. Viktor — ... oğlan. Bu — ... oda. Bu — ... masa ve ... kürsü. Bu ... köpek. Bu — onıñ luğatı. Mına bu — ... oca. Bu — pek ... ana. Ruşen ve Ruslan — ... bizim ... dostlarımız. Selime — ... qız, İsa da — ... oğlan. Bu — ... telefon. Bu — ... vazife. Bu — ... pencere. Bu — ... insan. Bu — ... aqay ve qadın.

4) Öz dostlarıñıznıñ qıyafetini *yüksek, alçaq, qısqa, uzun, qara, doğru, tegiz, tüzgün (ince), doğru, balaban, küçük, quvurçıq* sıfatlarından faydalanıp tasvir etiñiz.

Nümüne: *Bu — Abibulla. O, ... Onıñ saçı ...* ⇨ *Bu — Abibulla. O,* ***yüksek boylu****. Onıñ saçı* ***kestane renkli****.*

Bu — Ediye hanum. O, _____ qadın. Onıñ közleri _____ .
Bu — Devid. O, _____ . Onıñ saçı _____ .
Bu — Malung. O, _____ . Onıñ burnu _____ .
Bu — Çjen. O, _____ . Onıñ saçı _____ .
Bu — Margarita. O, _____ . Onıñ qaşları _____ .
Bu — Şevket efendi. O, _____ . Onıñ beti _____ .
Bu — Serdar. O, _____ . Onıñ burnu _____ .
Bu — Ayodele. O, _____ . Onıñ qulaqları _____ .
Bu — Muhammed. O, _____ . Onıñ yanaqları _____ .
Bu — Remzi. O, _____ . Onıñ mañlayı _____ .

5) Berilgen cümlelerde fiillerniñ yalğamasını qoşuñız.

Nümüne*: Biz çalışa.., siz ise raatlana.. . → Biz çalışa****mız****, siz ise raatlana****sız****.*

Evde Şevket raatlana... . Bugün sen çalışa... . Siz qayda çalışqanıñızını biz bile... . Men raatlana..., siz ise çalışa... . Seniñ adıñ ne olğanını men bilmey... . Universitet qayda olğanını olar bilmey... . biz mında çalışa... , siz ise evde raatlana... . Men tüşüne... . Sen ne tüşüne... ? Siz ne tüşüngeniñizni o, bilmey... . Sen qayda raatlana...? Studentler raatlana... . Men mında çalışa... . O, yahşı çalış... . Timur ve Osman anda çalışa... .

7. FOTODAKİ İNSANLARNI AĞZAVİY TASVİR ETİÑİZ. OLAR NE YAPALAR? YAZIÑIZ.

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

8. OQUÑIZ. TEKRARLAÑIZ. LUĞATQA YAÑI SÖZLERNİ QOŞUÑIZ.

ZENAATLAR:

mimar
kütüphaneci
iş adamı
qurucı
oca
terbiyeci
aydavcı
ocapçe
ev bikesi
jurnalist
müendis
mesleatçı
kâinatçı
tikici
aşçı
laborant
poştacı
ekim
emşire
model
deñizci
çalğıcı
daya
zabit
sofracı
qaravul
kilseci
furuncı
berber
yazıcı
işhaneci
uçucı
şair
yanğıncı
polis
satıcı
işçi
kâtip
sotsial
hadim
yırcı
alim
feldşer
fermer
fotograf
ev hızmetçisi
ev yardımcısı
ressam

İNSAN:

saqal
qaş
kirpik
mıyıq
qulaq
baş
dudaq
qursaq
tiz
yumruq
tirsek
ayaq
uc
bet
köz
taban
parmaq
saqal tübü
omuz
qol
bel
ayaq
beden
qıyafet
mañlay
boyun
yanaq

SAYILAR:

bir
eki
üç
dört
beş
altı
yedi
sekiz
doquz
on
on bir
on eki
on üç
on dört
on beş
on altı
on yedi
on sekiz
on doquz
yigirmi
otuz
qırq
elli
altmış
yetmiş
seksen
doqsan
yuz

9. DİALOGLARNI OQUÑIZ. BUÑA OŞAĞAN DİALOGLAR TİZİÑİZ. YAZIÑIZ.

— Selâm!
— *Aleyküm selâm!*
— Seniñ adıñ ne?
— *Menim adım Cafer. Ya seniñ?*
— Menim adım Djon.
— *Pek memnünim.*
— Men de.

— Sen kimsiñ?
— Men ecnebiy studentim.
— Seniñ ana tiliñ ne?
— Menim ana tilim — ispan tili, çünki men ispanım.

— Olarnıñ adlarını aytsañız?
— *Olarnıñ adları Oskar, Ali ve Serdar.*
— Olar kimler?
— *Olar ecnebiyler. Olar lübnanlılar.*
— Olarnıñ ana tili ne?
— *Olarnıñ ana tili — arap tili.*

— Sen kimsiñ?
— *Men qırımtatarım. Ya sen kimsiñ?*
— Men türkim.
— *Seniñ ana tiliñ ne?*
— Menim ana tilim — türk tili. Ya seniñ?
— *Menim ana tilim — qırımtatar tili.*

— Bu kim olğanını aytsañ...
— *Bu — ecnebiy student.*
— O, kim?
— *O, brazilli.*
— Onıñ ana tili ne?
— *Onıñ ana tili — portıugal tili.*
— Sağ ol.
— *Alla razı olsun.*

— Bugün qaysı kün?
— *Bugün cumaaqşamı.*
— Ya tünevin qaysı kün edi?
— *Tünevin çarşenbe edi.*
— Yarın qaysı kün olacaq?
— *Yarın cuma olacaq.*

— Tünevin ava nasıl edi?
— *Tünevin ava yağmurlı ve suvuq edi.*
— Yarın ava nasıl olacaq?
— *Men bellesem, yarın da yağmur olacaq.*
— Bu, yaramay...
— *E-e-e... Ümüt etem ki, soñ ava küneşli olacaq.*

8 ders

MEN NE OQUYIM?
MEN KİTAP OQUYIM!

Laqırdı mevzusı: Bizim areketlerimiz.
Sarf: Fiilniñ şahıs şekilleri. İsimniñ teklikte tüşüm kelişi.

1. OQUÑIZ:

Bu — universitet. Biz ecnebiy studentlermiz.

Mında bizim azırlav bölügimiz. Biz mında çalışamız. Biz qırımtatar tilini ögrenemiz.

Bu — kütüphane. Mında kitap, gazet, mecmualar bar. Men şimdi kitap oquyım.

Mına bizim sınfımız. Bu — bizim gruppamız. Şimdi bizge ders bereler. Studentler qaideni oquylar.

Bu — oca ve studentler. Olar laf eteler. Oca studentlerni diñley. Studentler sualge cevap bereler.

2. TALİL ETİÑİZ:

o + kitap + oquy
luğat, qaideni

o + <u>kitap</u> + oquy = o, <u>kitap</u> oquy (=)
o +<u>luğat</u> + oquy = o, <u>luğat</u> oquy (=)
*o+ <u>qaide</u> + oquy = o, <u>qaide**ni**</u> oquy (+-**ni**)*

Tüşüm kelişi (Accusative)

			Ne(ni)? (cansız)	
metin	+	oqumaq	metin (*belgisiz*)	oqumaq
kitap			kitap (*belgisiz*)	
qaide			qaide (*belgisiz*)	
			Kim(ni)? (canlı)	
student	+	bilmek	student*ni* (*belli*)	bilmek
qız			qız*nı* (*belli*)	

mecmua, kitap, sözni	+	oqumaq
tecribeni, tilni, qaideni		ögrenmek
ocanı, muzıka, qalpni		diñlemek
ananı, babanı, saçnı		sevmek
ötmek, suv, süt		(satın) almaq

ne(ni)?	cevap	+	bermek
kim(ni)? nen(ni)?	ananı, işni	+	tüşünmek
kim(ni)? ne(ni)?	oğulnı, teneffüs, yaz	+	arzu etmek

3. AQILDA TUTUÑIZ:

Men ne yapam?	Men oquyım	Men ne oquyım?	Men kitap oquyım
Sen ne yapasıñ?	Sen oquysıñ	Sen ne oquysıñ?	Sen metin oquysıñ
O, ne yapa?	O, oquy	O, ne oquy?	O, mecmua oquy
Biz ne yapamız?	Biz oquymız	Biz ne oquymız?	Biz qaideni oquymız
Siz ne yapasız?	Siz oquysız	Siz ne oquysız?	Siz sözni oquysız
Olar ne yapalar?	Olar oquylar	Olar ne oquylar?	Olar mektüp oquylar

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Sual	Baş	Tüşüm	Diqqat!
kim?/ne?	oğlan	oğlannı	-nı
	arqadaş	arqadaşnı	
	baba	babanı	
	aydavcı	aydavcını	
	Lviv	Lvovnı	
	student	studentni	-ni
	talebe	talebeni	
	ekim	ekimni	
	universitet	universitetni	
	Memet	Memetni	
	qalem	qalemni	

5. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ.

1) Berilgen isimlerden teklikte tüşüm keliş şekillerini tertip etiñiz. Şimdiki zamannıñ türlü şekillerinde *bilmek* ya da *unutmaq* fiillerinen cümle tiziñiz.

Nümüne: *yağmurlıq* ⇨ *yağmurlıqnı*. **Men yağmurlıqnı unuttım.**
oca ⇨ *ocanı*. **Biz oca(mız)nı bilemiz**.

Berber, aydavcı, polis hadimi, uçucı, ekim, zabit, deñizci, kütüphaneci, aşçı, professor, oca, saat, yumruq, maşna, luğat, türkmen, leh, tiş, telefon, yapraq, qomşu, arqadaş, köstüm, boyunbağ, pıçaq, dost, potük ...

Canlı/cansız	Baş	Tüşüm
kim?	Mavile (*has*)	Mavileni
	student (*cınıs*)	student (*belgisiz*)
		student**ni** (*belli*)
	Olâ (*has*)	Olâ**nı**
ne?	Kezlev (*has*)	Kezlev**ni**
	tahta (*cınıs*)	tahta (*belgisiz*)
		tahta**nı** (*belli*)
	meydan (*cınıs*)	meydan (*belgisiz*)
		meydan**nı** (*belli*)
	yer (*cınıs*)	yer (*belgisiz*)
		yer**ni** (*belli*)

2) Berilgen isimlerden teklikte tüşüm keliş şekillerini tertip etiñiz. Şimdiki zamannıñ türlü şekillerinde *bilmek* ya da *ketirmek* fiillerinen cümle tiziñiz.

Nümüne: *filcan* ⇨ *filcan(nı).* **Men filcan ketirdim.**
emşire ⇨ *emşireni.* **Men emşireni bilem.**

Suv, dost, tata, haber, lampa, qaşıq, ava, maşna, kürsü, fistan, kitap, qalem, tahta, çanta, kölmek, iş, saife, şemsiye, tepsi, poştacı, qomşu ...

_____
_____
_____
_____

Baş / +Mülkiyet	Tüşüm / +Mülkiyet	Baş / +Mülkiyet	Tüşüm / +Mülkiyet	Baş / +Mülkiyet	Tüşüm / +Mülkiyet
sabiy	sabiy	özen	özen	vazife	vazife
	sabiy**ni**		özen**ni**		vazife**ni**
sabiy*imiz*	sabiyimiz**ni**	özen*iñ*	özeniñ**ni**	vazifesi	vazifesi**ni**
çipçe	çipçe	deñiz	deñiz		
	çipçe**ni**		deñiz**ni**		
çipçe*m*	çipçem**ni**	deñiz*iñiz*	deñiziñiz**ni**		

3) Berilgen isimlerden teklikte tüşüm keliş şekillerini tertip etiñiz. Şimdiki zamannıñ türlü şekillerinde *bilmek* ya da *yuvmaq* fiillerinen cümle tiziñiz.

Nümüne: *pencerem* ⇨ *penceremni.* **Men penceremni yuvam.**
cevabıñ ⇨ *cevabıñızni.* **Biz cevabıñıznı bilemiz.**

Şeer, söz, ten, tiz, palto, köpek, bet, sual, vazife...

_____
_____
_____
_____

6. METİNNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Menim adım — Usein. Menim qorantam — bu, babam, anam, ağam ve tatam. Menim ana ve babam çalışalar. Anam — oca, babam da — müendis. Menim Arsen ağam da müendis. Onıñ Nazlı qadını — çalğıcı. Olarnıñ Rustem oğlu — mektep talebesi. O, resim yapmağa pek seve.

Menim Zeynep tatam — emşire, o, çalışa. O, pek aqıllı, muzıka seve, yahşı yırlay ve oynay.

1. Useinniñ qorantası büyükmi?
2. Useinniñ qorantası kimden ibaret?
3. Useinniñ ana-babası kim?
4. Ağasınıñ adı ne? O, kim?
5. Oğlunıñ adı ne?
6. Useinniñ tatasınıñ adı ne? O, kim?

7. DİALOGLARNI OQUÑIZ. BUÑA OŞAĞAN DİALOGLAR TİZİÑİZ.

— Sen ekim ya da ocasıñ?
— Men ekimim.
— Tatañ da ekimmi?
— Yoq, o, jurnalist.

— Öz adıñızı ve babañızıñ adını aytsañız.
— Osman Bekir oğlu.
— Sağ oluñ, Osman bey. Siz kimsiz?
— Men müendísim. Ya siz kimsiz? Adıñız ne?
— Menim adım İsmail Ali oğlu.
— Men çalğıcım.
— Pek memnünim

— Bu kim?
— Bu — menim anam.
— Ya o, kim?
— O, ekim. O, pek yahşı mütehassıs.

— Bu kim?
— Bu — menim tatam.
— Ya o, kim?
— O, mektep talebesi. O, şeñ ve acayip.

— Lütfen, aytsañ, telefonıñ barmı?
— E, telefonım bar.

— Lütfen, aytsañ, onıñ kitabı barmı?
— E, onıñ kitabı bar.

8. FOTODAKİ OĞLANNI TASVİR ETİÑİZ. O, NE YAPA? O, NE ALA? O, NASIL?

9. OQUÑIZ. AYTIÑIZ.

— Sen ne vaqıt çalışasıñ?
— Men saba çalışam.
— Sen ne yapasıñ?
— Men luğat ya da kitap oquyım.

— Sen ne vaqıt raatlanasıñ?
— Men aqşam raatlanam.
— Sen ne yapasıñ?
— Men muzıka ya da radio diñleyim.

10. AQILDA TUTUÑIZ:

Şimdi **saba**. Bugün bulutlı **saba**. Bugün küneşli **saba**.	**Saba** men *er vaqıt* gazet oquyım. Bugün **saba** ava bulutlı. Bugün **saba** ava küneşli.
Şimdi **kündüz**. Bugün yağmurlı **kün** olacaqtır. Yarın suvuq **kün** olacaq.	**Kündüz** men *er vaqıt* çalışam. Bugün **kündüz** yağmur yağacaqtır. Yarın kündüz suvuq olacaq.
Şimdi **aqşam**. Tünevin **aqşam** sıcaq edi. Bugün **kündüz** yel olacaqtır.	**Aqşam** men *kimerde* muzıka diñleyim. Tünevin aqşam ava sıcaq edi. Bugün **kündüz** yel olacaqtır.
Şimdi **gece**. Tünevin **gece**si suvuq edi. Bu, suvuq, küz **gece**si.	**Gece** men bir vaqıt çalışmayım. Tünevin **gece** avası suvuq edi. **Gece** quşlar ötmez.

ne?	ne vaqıt?
saba	saba (sabadan)
kündüz (kün)	kündüz
aqşam	aqşam
gece	gece

11. AQILDA TUTUÑIZ:

Bu — **baar**. **Baarde** studentler er vaqıt edebiyatnı ögreneler.
Bu — **yaz**. **Yazda** studentler tatilge çıqalar.
Bu — **küz**. **Küzde** studentler yaznı arzulaylar.
Bu — **qış**. **Qışta** studentler imtianlarnı tüşüneler.

ne?	ne vaqıt?
baar	baarde
yaz	yazda
küz	küzde
qış	qışta

12. OQUÑIZ. SORAÑIZ. CEVAP BERİÑİZ.

Nümüne: — **Yazda** *sıq yağmur yağa.*
— ***Ne vaqıt*** *sıq yağmur yağa?*
— *Yağmur sıq* **yazda** *yağa*.

Yazda Olimpiada keçti.
Baarde ava mında pek yahşı.
Qışta yanaqlarımız qırmızı.
Yazda terek ve otlar pek yeşil.
Küzde yapraqlar sarı, qırmızı ve qaverenki olacaq.
Baarde yağmur sıcaq ve hoş.
Küzde yağmurlar suvuq ve hoşsuz.
Qışta qar ve ayaz olacaq.

13. OQUÑIZ. AYTIÑIZ.

Men qırımtatar tilini bilem.
Sen ukrain tilini bilesiñ.
O, ispan tilini bile.
O, isveç tilini bile.

Biz ingliz tilini bilemiz.
Siz portugal tilini bilesiz.
Olar korey tilini bileler.

Men qırımtatárca laf etem.
Sen ukraínce laf etesiñ.
O, ispánca laf ete.
O, isvéççe laf ete.

Biz inglízce laf etemiz.
Siz portugálce laf etesiz.
Olar koréyce laf eteler

14. OQUÑIZ VE CEVAP BERİÑİZ.

Hose — argentinalı. Onıñ ana tili — ispan tili. Lâkin o, inglizce de pek yahşı laf ete. O, portugal tilini az bile, şunıñ içün portugalce pek yahşı laf etmey, amma yahşı añlay.

1. Hose kim?
2. Onıñ ana tili ne?
3. O, ispanca nasıl af ete?
4. O, inglizce nasıl laf ete?
5. Hose portugalce nasıl laf ete? Ne içün?

15. AQILDA TUTUÑIZ:

qaysı til?	nasıl laf etile?
qırımtatar tili	qırımtatárca
ukrain tili	ukraínce
arap tili	arápça
türk tili	türkçe

16. OQUÑIZ:

Tanış oluñız. Bu — bizim gruppamız. Biz ecnebiy studentlérmiz.

Bu — Jan. O, fransız. O, fransızca pek yahşı laf ete ve añlay, çünki bu, onıñ ana tili. Jan almanca da yahşı laf ete. Şimdi Jan ukrain tilini ögrene. Kúnde o, ukrain metinlerini oquy, yañı sözlerini tercime ete, ukrain radioyayınlarını diñley, ukrainee laf ete. Eger Jan yañı söz eşitse, o, onı ille ocasından soray. Jan, çetel tilini ögrenmek pek qıyın, amma meraqlı olğanını añlay.

Bu — Ayodele. O, nigeriyalı. Nigeriya — onıñ ana-Vatanı. O, inglizce yahşı laf ete ve añlay. İngliz tili — onıñ ana tilidir. Ayodele ukrain tilini mında ögrene. Künde o, ukrainee laf ete, aqşam o, derslikni oquy ve ukrain yırlarını diñley.

17. TALİL ETİÑİZ:

Çoqluqta tüşüm kelişindeki cansız isimler

Cansız	Baş	Tüşüm	Diqqat!
neni?	universitetler	universitetler**ni**	*-nı /-ni*
	qalemler	qalemler**ni**	
	memleketler	memleketler**ni**	
	dağlar	dağlar**nı**	
	adlar	adlar**nı**	

18. AQILDA TUTUÑIZ:

Şahıs zamirleriniñ tüşüm kelişi

Baş (kim?)	Tüşüm (kimni?)
men	meni
sen	seni
o	onı
biz	bizni
siz	sizni
olar	olarnı

19. TALİL ETİÑİZ:

Menim adım Anton. = Men Antonım.
Onıñ adı Tair. = O, Tairdir.
Onıñ adı Usniye. = O, Usniyedir.
Olarnıñ adları Tair ve Usniye. = Olar Tairnen Usniye.

kimniñ? neniñ? + adı + *adı* (= kimdir? nedir?)

20. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

— Ocañıznıñ adı ne?
— Tuvğan yeriñizniñ adı ne?
— Dostuñnıñ adı ne?
— Sevimli filmniñ adı ne?
— Sevimli kitabıñnıñ adı ne?

21. SÖZLERNİ TEKRARLAÑIZ.

'AİLE' MEVZUSINA AİT SÖZLER

Baba (babam), ana (anam), tata (tatam), ağa (ağam), qardaş (qardaşım), qız (qızım), oğul (oğlum), torun (tornum), bita/qartana (bitam/qartanam), qartbaba/dede (qartbabam/dedem), tize (tizem), ala (alam), yenge/dudu (yengem/dudum), dayı (dayım), emce (emcem), enişte (enişte).

'ODA' MEVZUSINA AİT SÖZLER

Masa, rale, tahta, kürsü, pencere, qapu, divar, tavan, taban, lampa, qalem, defter, qurşun qalem, kitap, derslik, cedvel, asqıç, teşiklik, söndürgiç, cedvel, qutu; student, ecnebiy, oca, dekan, usulcı, kâtip, laborant, kursdaş, cedvel, dersler, ders, qırımtatar tili, fizika, coğrafiya, riyaziyat, ayatfenlik, jurnalistika, iqtisadiyat, içtimaiyatşınaslıq, filologiya, çetel tili, sport, memleketşınaslıq.

'URBA. AYAQQAP' MEVZUSINA AİT SÖZLER

Kölmek, fistan, ştan, cins, futbolka, sviter, cemper, jaket, bicaq, yağmurlıq, palto, ton (kürk), boyunbağ, yavluq, şarf, qolçaq, şapke, kepka, çorap, anter (urba, kiyim), uniforma, sport urbası, arbiy urba, kombinezon, öglük, halat, kurtka.
Çızma (çoql. çızma), potük (çoql. potük), krossovka, tufli (tufliler).

9 ders

MEN BU KİTAPNI BEGENEM!
MEN OQUMAĞA SEVEM!

Laqırdı mevzusı: Künlerimiz.
Sarf: 'Begenmek' fiiliniñ sahıs şekilleri. Şahıs zamirleriniñ tüşüm kelişi.

1. OQUÑIZ:

Bu, universitet. Bu, universitet kütüphanesi. Mında Ayder ve Solomiya. Siz olarnı endi bilesiz. Olar dostlar. Ayder — qırımtatar. Solomiya — ukrain. Olar studentler. Ayder riyaziyatnı ögrene. O, bu ilimni begene, çünki o, programmacı olacaq.

Solomiya tilşınaslıqnı ögrene. O, filolog olacaq. O, ukrain tili ve edebiyatını ögrene.

Şimdi Ayder derslik oquy. Bu, ukrain dersligi. O, er bir yañı sözni tercime etmege begene. O, luğatnı aça da, sözni qıdıra. Bu, qırımtatarca-ukraince luğat, çünki Ayder qırımtatar tilini bile.

Solomiya roman oquy. Onı o, begene, çünki o roman zemaneviy yaşayış aqqında. Onıñ baş qaramanları — yaş oğlan ve qızlar. Olar da, Aydernen Solomiya kibi, studentler.

Endi Aydernen Solomiya çalışalar. Soñ olar raatlanacaqlar.

2. TALİL ETİÑİZ:

Baş keliş	Tüşüm kelişi	
O,	**kitap**	**oquy.**
Baş keliş	**Tüşüm kelişi**	
O,	**bu kitapnı**	**begene.**

NB!

Kim?	**ne(ni)?**	
O,	*kitap(nı↓)*	*oquy.*
Kim?	**ne(ni)?**	
O,	*kitap(nı↓)*	*begene.*
Kim?	**ne(ni)?**	
O,	*bu kitapnı*	*begene.*

3. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş keliş	Tüşüm kelişi
Men	Meni
Sen	Seni
O	Onı
Biz	Bizni
Siz	Sizni
Olar	Olarnı

Kim? Ne? (baş keliş) + **Kimni? Neni?** (tüşüm kelişi) + **begen-, -em, -siñ, -e**

O, sizni begene.
Men seni begenem.
Biz Lvovnı begenemiz.

Men onı begenem.
Men evni begenem.

Kim? Ne? + **Ne yapmağa?** + **sev-, -em, -siñ, -e**

O, **oqumağa** *seve.*
Men **arzu etmege** *sevem.*
Men **laf etmege** *sevem.*

4. OQUÑIZ:

Men universitetni begenem.
Men muzıkanı begenem.
O, şeerni begene.

(kimni? neni?) + begene- (-m, -siñ, –)

Biz derslerni begenemiz.
Siz yañı cinslerni begenesizmi?
Olar qızlarnı begeneler.

(kimni? neni?) + begene- (-miz, -siz, -ler)

5. OQUÑIZ:

O, **(neni?)** *qırımtatar tilini* **(ne yapmağa?)** *ögrenmege seve.*
Biz **(ne(ni↓)?)** *muzıka* **(ne yapmağa?)** *diñlemege sevemiz.*
O, **(ne(ni↓)?)** *futbol oynamağa seve.*
O, (kitap) **(ne yapmağa?)** *oqumağa seve.*

6. NÜMÜNEGE BAQIP DİALOGLAR TİZİÑİZ. MALÜMAT KÂĞITINI QULLANIÑIZ:

***Nümüne*:**

— Sen sınfımızını begenesiñmi?
— **E**, men sınfımızını begenem.
— Ne içün?
— Çünki o, pek balaban degil.

— Sen penceremizni begenesiñmi?
— **Yoq**, men penceremizni begen**me**yim!
— Ne içün?!
— Çünki o, pek küçük...

Malümat kâğıtı

Şeer,
ava
dersler
bu kurtka
bu cinsler
bu ev,
bu muzıka,
qızlar,
luğat

7. YAÑI SÖZLERNİ LUĞATIÑIZĞA KİRSETİÑİZ. BU SÖZLERNEN CÜMLE TİZİÑİZ:

riyaziyat _____
tilşınaslıq _____
programmacı _____
filolog _____
qaraman _____
ömür _____
açmaq _____
yapmaq _____
qıdırmaq _____
tercime etmek _____
qullanmaq _____
olacaq _____
baş _____
zemaneviy _____

8. 1-Cİ VAZİFEDEKİ METİNNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ. CEVAPLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

1. Ayder neni ögrene?
2. O, ne içün riyaziyatnı begene?
3. Ayder şimdi ne yapa?
4. Ayder ne qıdıra?
5. Ayder yañı sözlerni nege qıdıra?
6. Ayder ukraince-qırımtatarca luğatnı nege qullana?
7. Solomiya neni ögrene?
8. O, neni begene?
9. Solomiya ne oquy?
10. Solomiya ne aqqında oquy?
11. Baş qaramanlar kimler?
12. Aydernen Solomiya şimdi ne yapalar?

9. DOSTLARIÑIZDAN KİMNİ/NENİ BEGENGENLERİ, NE YAPMAĞA SEVGENLERİ, QAYDA BULUNMAQNI BEGENGENLERİ AQQINDA SORAÑIZ.

Nümüne: *Arslan, sen universitetni begenesiñmi?*
Ayşe, sen ne yapmağa sevesiñ?
Ayder, sen çalışmağa sevesiñmi?
Enver, sen mında qalmağa isteysiñmi?

10. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ:

1) Tüşip qalğan arif ya da sözlerni qoyuñız.

Oksana tilşınaslıqnı ögren.. . ... filolog olacaq. ... ukrain tili ve edebiyatı.. begene. Şimdi Oksana roman oqu.. . O.. ... begene, çünki o roman zemaneviy yaşayış aqqında. O.. baş qaramanları — yaş oğlan ve qızlar. Olar da, Oksana kibi, student.. .

2) *Oqumaq, diñlemek, arzu etmek, laf etmek, begenmek, ögrenmek* kibi sözlerden birini qoyuñız. Kerek olsa, deñiştiriñiz.

Şimdi ders. Oca ve studentler _____. Olar beraberlikte ukrain tilini _____ _____. Monika derslik _____. Djon muzıka _____. Osman teneffüsni _____.

3) Qavuzlarda berilgen sözlerni tüşüm kelişi şeklinde qullanıñız.

a) Oca (bir student ve bir qaç student) diñley. _____
b) Men (pencere) yapam, çünki avası suvuq. _____
c) Biz (edebiyat ve muzıka) ögrenemiz. _____
ç) Ana (oğul ve qız) tüşüne. _____
d) Men sıq (ötmek) alam. _____
e) Bugün biz (diktant) yazacaqmız. _____
f) Oca Asiyeden (qaide) soray. _____
g) Ecnebiy studentler (ukrain medeniyeti) ögreneler. _____
ğ) Ekrem (dondurma ve pahlava) istey. _____

10 ders

BİZ MEŞĞÜLİYETLER YAPAMIZ!

Qonuşuv mevzusı: Bizim künlerimiz.
Sarf: Şahıs zamirleriniñ tüşüm ve doğrultuv kelişleri.

1. OQUÑIZ. TÜŞÜM KELİŞİ ŞEKLİNDEKİ SÖZLERNİÑ EPİSİNİ QAYD ETİÑİZ.

Bu, universitet. Biz ecnebiy studentlermiz. Mında bizim azırlav bölügimiz. Biz qırımtatar tilini ögrenemiz.

Mına Devid. O, amerikalı. O, iş adamı olacaq. O, biznes, iqtisadiyat aqqında laf etmege seve.

O, sportnı da begene. O, amerikalı futbol oynamağa seve.

Bu, Ayodele. O, nigeriyalı. O, riyaziyatnı begene, çünki o, müendis olacaq. O, futbolnı begene. O, sıq futbol oynay. O, Ronaldonı futbolcı olaraq pek begene.

Bu, Marko. O, sırp. O, diplomat olacaq. O, siyaset aqqında laf etmege seve. O, tarihnı ögrene. O, boksnı begene. O, ukrain Volodımır Klıçkonı boksçı olaraq pek begene.

2. OQUÑIZ, SORAÑIZ, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Nümüne: *Bu, universitet. Bu ne?*
Biz ecnebiy studentlermiz. *Siz kimlersiz*? (Biz studentlermiz.) *Siz nasıl studentlersiz*? (Biz ecnebiy studentlermiz.) Mında bizim azırlav bölügimiz. Bu ne? (Bu, fakültet.) *Bu nasıl fakültet*? (Bu, azurlav fakülteti.) *Azırlav fakülteti qayda*? (O, mında.)
Biz qırımtatar tilini ögrenemiz. *Siz ne yapasız*? (Biz ögrenemiz.) *Siz ne ögrenesiz*? (Biz tilni ögrenemiz.) *Siz nasıl tilni ögrenesiz*? (Biz qırımtatar tilini ögrenemiz.)

Mına Devid. *Bu kim*? (...)
O, amerikalı. *O, kim*? (...)
O, iş adamı olacaq. *O, kim*? (...)
O, biznes, iqtisadiyat aqqında laf etmege seve. *O, ne yapmağa seve*? (...)
O da sportnı begene. *O, neni begene*? (...)
O, amerikalı futbol oynamağa seve. *O, ne yapmağa seve*? (...) *O, ne oynamağa seve*? (...) *O, nasıl futbol oynamağa seve*? (...).

3. OQUÑIZ, SORAÑIZ, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ, YAZIÑIZ:

1) **Bu, Ayodele. O, nigeriyalı. O, riyaziyatnı begene, çünki o, müendis olacaq. O, futbolnı begene. O, sıq futbol oynay. O, Ronaldonı futbolcı olaraq pek begene.**

Nümüne: *Bu kim? — Bu, Ayodele.*
O kim? — O, nigeriyalı.

2) **Bu, Marko. O, sırp. O, diplomat olacaq. O, siyaset aqqında laf etmege seve. O, tarihnı ögrene. O, boksnı begene. O, ukrain Volodımır Klıçkonı bokçı olaraq pek begene.**

4. YAZIÑIZ:

Mına bizim sınfımız. Bu, bizim gruppamız. Şimdi bizim dersimiz kete. Studentler (ne?) _____ oquylar, (nege?) _____ cevap bereler, (neni?) _____ tüşüneler.

Bu, oca ve student. Olar (ne aqqında?) _____ laf eteler. Oca (kimni?) _____ diñley. Student (nege?) _____ cevap bere.

5. AQILDA TUTUÑIZ:

‘İstemek’ fiili (şimdiki zaman)

teklik		çoqluq	
Men	isteyim	**Biz**	isteymiz
Sen	isteysiñ	**Siz**	isteysiz
O	istey	**Olar**	isteyler

6. TALİL ETİÑİZ:

Men	-m, -ım, -im
Sen	-sıñ, -siñ
O	—
Biz	-mız, -miz
Siz	-sız, -siz
Olar	-lar, -ler

7. OQUÑIZ:

- Men qırımtatarca yahşı laf etmege isteyim. Men qırımtatar tilini mında ögrenmege isteyim. O, qırımtatarca yahşı ve tez laf etmege istey. (*Ne yapmağa + istemek*?)
- Men sütlü qave isteyim. O, portaqal suvu ve qurabiye istey. Olar gazet ve jurnal isteyler. Marko köpek istey. Oğlançıq özüne qardaş istey. (*Ne + istemek*)
- Biz endi biraz qırımtatarca laf ete bilemiz. Siz yañı sözni tekrarlay bilesiz. Olar aşnı mından satın ala bileler. (*Ne yapa + bilmek?*)
- Men Ukraina aqqında Nigeriyağa mektüp yazam. *(Ne (kim) aqqında? qayda? ne? + yazmaq?)*
- Men mektüpni alam, onı çantama qoyam da, poştağa alıp ketem. *(Ne(ni) + almaq? Ne(ni) qayda (nege?) + qoymaq? Qayda (kimge? nege?) + alıp ketmek)*
- Sen de poştağa ketesiñmi? Yoq, poştağa ketmeyim, men kütüphanege, soñ tükânğa ketem. *(Qayda (kimge/nege) + ketmek?)*

8. FİİLLERNİ TEKRARLAÑIZ.

Oqumaq, yazmaq, laf etmek, ögretmek (ögrenmek), tüşünmek, aytmaq, diñlemek, sevmek, bermek, aşamaq, içmek, yuqlamaq, baqmaq, külmek, yırlamaq, tikmek, ketmek, yürmek, kezmek (kezinmek), satın almaq, beklemek, hatırlamaq, leyha tizmek, ...

Yazıcı roman, ikâye, şiirler yaza.
Oca talebeni **ögrete**.
Kütüphaneci kitap, mecmua, gazetler, maqaleler bere.
Oquyıcı kitap ya da mecmua oquy.
Studentler til, riyaziyat, tarih, edebiyat, himiyanı ... ögreneler.
Mimarcı yañı ev aqqında tüşüne. O, yañı ev leyhasını tize.
Aşçı lezetli aş, milliy yemek azırlay.

Yırcı türkü yırlay.
Sportçu futbol oynay. O, futbolcı.
Tikici yañı, mot urba **tike**.
Model yañı urba **köstere**.
Ekim balanı, qartbabanı, studentni **tedaviyley**.
İşhaneci para **saya**.
Deñizci yalday.
Pilot uça.
Zabit hızmet ete.

9. DİALOGLARNI OQUÑIZ. BUÑA OŞAĞANLARNI TERTİP ETİÑİZ.

— Sen *ne yapmağa* sevesiñ?
— Men ***oqumağa*** sevem.
— Sen ne oqumağa sevesiñ?
— Men ***ikâyeler***ni oqumağa sevem.
— *Nasıl* ikâyelerni?
— Men ***qısqa*** ikâyelerni oqumağa sevem.
— Sen *ne aqqında* ikâyelerni oqumağa sevesiñ?
— Men ***tabiat*** ve ***seyaat aqqında*** ikâyelerni oqumağa sevem.

— Sen *ne yapmağa* sevesiñ?
— Men ***satın aluvlar yapmağa*** (= ***satın almağa***) sevem.
— Sen *ne (satın) almağa* sevesiñ?
— Men ***yemiş*** almağa sevem.
— Sen *nasıl* yemiş almağa sevesiñ?
— Men ***türlü*** yemiş almağa sevem.
— Sen *nasıl* yemiş sıq alasıñ?
— Men ***alma*** ve ***banan***, em de ***yuzum*** pek sıq alam.

— Sen *ne yapmağa* sevesiñ?
— Men ***qavehanege barmağa*** sevem.
— Sen anda *ne yapmağa* sevesiñ?
— Men aşamağa, içmege, laf etmege sevem.
— Sen anda *ne* sımarlaysıñ?
— Men anda ***salat, çiberek, qave*** ve ***qurabiye*** sımarlayım.
— Sen *neni* pek begenesiñ?
— Men ***er şeyni,*** hususan ***çiberekni*** begenem.

10. OQUÑIZ:

Sabalıq. Saba men yağlı ötmeknen qave içem.
Üylelik. Kündüz men şorbanen qızartılğan tavuq aşayım.
Aqşamlıq. Aqşam men bir şey aşamayım.
Men qatıq aşayım.
Ya sen aqşamlıq ne aşaysıñ?

11 ders

MEN SENİÑ AĞAÑNI BİLEM. BİZ MERAQLI KİTAP OQUYMIZ!

Laqırdı mevzusı: Bizim künlerimiz.
Sarf: Mülkiyet zamirleriniñ teklikte tüşüm kelişi.

1. OQUÑIZ:

Bu İvan Franko adına Lviv universiteti. Mında Ayder ukrain tilini ögrene. Ayder — ukrainalı student. O, qırımtatar. Onıñ ana tili — qırımtatar tilidir. O, endi ukraince yahşı laf ete, cünki sıq 'Vısokıy zamok' adlı Lviv gazetasını oquy. O, saba universitetniñ azırlav fakültetine ketkende, öz ukrain dostu Petronı rastketire. Olar ukrain siyaseti, Lviv avası, sarı yapraqlar ve küzniñ kökü aqqında laf eteler. Künde Ayder yañı sözlerni ögrene, grammatik vazifelerni becere, ocanı diñley. O, ukraince laf etmege begene.
O, raatlanmağa da seve. O, masa tennisi oynamağa seve.

DİQQAT!

Petronı, gazetasını, tilini, sözlerni, vazifelerni, ocanı, tennisni sözleri — teklikte tüşüm kelişi şeklindeki isimler.

İsimlerniñ tüşüm kelişi

telikte	Kimni?	Ne(ni)?
	yahşı student***ni***, dülber qız***nı***, aqıllı talebe***ni***, belli ekim***ni***, terbiyeli insan***nı***, aç bala***nı***	yüksek ev(*ni*), yazlıq urba(*nı*), mavı deñiz(*ni*), yüksek baa(*nı*), yaz mektebi(*ni*)

2. 1-İNCİ VAZİFEDEKİ METİNGE AİT OLĞAN SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Ayder qaysı dostunı qarşılay?
2. O, nasıl gazet oquy?
3. O, qaysı fakültetke kete?
4. Ayder qaysı universitetke kete?
5. O, nasıl siyaset aqqında laf etmege seve?
6. O, nasıl tennis oynamağa seve?

3. OQUÑIZ:

1. Bu, student. Biz studentni bilemiz.
2. Bu, arqadaş. Men arqadaşımnı bekleyim.
3. Server aktörnı qarşılay.
4. O, Bağçasaraynı körmek istey.
5. Ayşe qurşun qalem almaq istey.

4. TALİL ETİÑİZ:

1. Biz yañı *student**ni*** bilemiz.
2. Men eski *arqadaşım**nı*** bekleyim.
3. Server *aktör**nı*** köre.
4. O, qadimiy *Bağçasaray**nı*** körmek istey.
5. Ayşe yeşil *qurşun qalem* almaq istey.

demek:

Student (kim?) → student**ni** (kimni?) (*canlı*)

Masa (ne?) → masa (er angi) (ne?) / masa**nı** (belli bir) (neni?) (cansız)

Şahıs ve mülkiyet zamirleriniñ tüşüm kelişi

Şahıs zamirleri		Mülkiyet zamirleri
Baş keliş (kim? ne?)	**Tüşüm kelişi (kimni? neni?)**	
men	meni	menim
sen	seni	seniñ
o	onı	onıñ
biz	bizni	bizim
siz	sizni	siziñ
olar	olarnı	olarnıñ

5. CEDVELNİ TOLDURIÑIZ.

Baş keliş	Tüşüm kelişi
yañı student	
yüksek oğlan	
menim ocam	
onıñ talebesi	
belli artist	
doğmuş tatam	
meraqlı film	
lezetli aş	
şekerqıyıq	
bizim halqımız	
seniñ Vatanıñ	
öz fotosüretim	
müim şey	
mahlüq	
menim yüregim	

6. İSİMLERNİ TÜŞÜM KELİŞİNDE QULLANIÑIZ. İSİMLERNİ SIFATLARNEN TAMAMLAÑIZ.

Nümüne: *Asan **ağasını** soray. Asan **üyken** ağasını soray.*
*Asan **aş** aşay. Asan **sıcaq** aş aşay.*

a) Oca (student) soray.
b) Men evge (mektüp) yazmağa isteyim.
c) Biz (universitet) sevemiz.
ç) Ana (oğlu) bekley.
d) Biz bağçada (Ervin) kördik.
e) Men anama (fotocihaz) bağışlaycağım.
f) Bugün biz (diktant) yazdıq.
g) Oca Eskenderden (ders) soray.
ğ) Ecnebiy studentler (cedvel) ögreneler.
h) İsmet (portaqal) aşay.

Malümat kâğıtı

Yañı, meraqlı, Aqmescitli, kence, şeñ, zemaneviy, mürekkep, tünevinki, tatlı

7. CÜMLEGE TÜŞÜM KELİŞİNDE İSİMLERNİ QOŞUÑIZ.

1. Men ... içmege sevem. 2. Dostum ... aşamağa seve. 3. Studentler ... yazalar. 4. Oca ... soray. 5. Elmaz ... oquy. 6. Dostlar ... satın alalar. 7. Ayvanat bağçamız ... almağa istey. 8. Dekan ... qarşıladı.

Malümat için sözler: şıra, dost, oca, yuzum, çay, kokteyl, tort, şorba, salat, diktant, inşa, mektüp, fil, qaplan, papağan, qaşqır, ayuv, mecmua, roman, student, talebe, qomşu, meslekdeş, hoşaf, réktor, dialog, bahşış, arslan, fotocihaz, çanta, átlas, defter.

8. DOSTLARIÑIZNIÑ URBASINI TARİF ETİÑİZ.

Nümüne: *Bu, Timur. O, yeşil kölmek ve qara kurtka kiygen. O, qara cins ve mavı çorap kiygen.*
Bu, Dilâver. O, ... kiygen. Bu, Alim. O, ... kiygen. Bu, Muslim. O, ... kiygen. Bu, Tair. O, ... kiygen. Bu, Muhammed. O, ... kiygen. Bu, Server. O, ... kiygen. Bu, Kerim. O, ... kiygen. Bu, Cafer. O, ... kiygen.

9. CÜMLEDE QAYD ETİLGEN SÖZLER YERİNE ZAMİRLERNİÑ KEREK ŞEKLİNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

1.	**Bu**, Osman ve Elmira.	_____ (Elmira) begene.
2.	**Saniye** yañı kitap aldı.	_____ oqumağa seve.
3.	**Studentler** muzeyge keteler.	_____ anda barmağa seveler.
4.	**Biz** sıq qave içemiz.	_____ sırf qave içmege pek sevemiz.
5.	**Men** sergige ketem.	_____ tabiatnen bağlı (resimler) begenem.
6.	**Sen** yañı sözlerni ögrenesiñ.	_____ qırımtatar (tili) begenesiñ.
7.	**Edem** televizor baqa.	_____ tarihiy (filmler) begene.
8.	**Leyla** filologiyanı ögrene.	_____ (filologiya) begene.
9.	**Asan** er vaqıt süt içe.	_____ (süt) begene.
10.	**Eşref** sıq gazet ala.	_____ (yañılıqlar) oqumağa seve.
11.	**Ridvan** ve **Hayser** stadionğa baralar.	_____ (sport) begeneler.

10. MALÜMAT KÂĞITINDAN METİNGE KEREK SÖZ BİRİKMELERİNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

Bu, Tavriya milliy universiteti, bu da azırlav bölügi. Mında ecnebiy studentler _____ ögreneler. Olar endi qırımtatarca biraz laf eteler, çünki künde _____ ögreneler. Olar saba universitetke ketkende, _____ oquylar, radionı _____ diñleyler.

Olar _____ qırımtatarca qarşılay ve selâmlaylar. Soñ olar _____, _____, _____ aqqında laf eteler.
Olar qırımtatarca laf etmege seveler. Olar raatlanmağa da seveler. Olar _____ _____ _____ oynaylar.

11. QAVUZLARDA BERİLGEN SÖZLERNİ CÜMLEGE QOŞIP YAZIÑIZ. TERCİME ETİÑİZ.

(meraqlı)	Ahtem ... mecmua oquy, Anife ise ... kitap oquy.
(qırımtatar)	Studentler ... tilini ögreneler.
(olacaq)	Ocalar ... imtian aqqında sıq aytalar.
(olacaq)	Studentler … cıyın aqqında tüşüneler.
(yeşil)	O, yañı sözlerni ... defterine yaza.
(şeñ)	Ayder ... dostunı qarşılay.
(tüşken)	Biz ... fiyatlarnı bekleymiz.
(siziñ)	Olar ... qomşuñızny bilelermi?
(halqara)	İleride diplomat olacaqlar, ... siyaseti aqqında sıq laf eteler.
(çetel)	Ukraina ... sermiyasından faydalana.
(semereli)	Biz ... iqtisadiyatnı ileriletmek kerekmiz.

12 ders

EVEL MEN OQUDIM (OQUY EDİM). ŞİMDİ MEN RAATLANAM!

Laqırdı mevzusı: Bizim areketlerimiz.
Sarf: Fiilniñ keçken zamanı.

1. TALİL ETİÑİZ:

Evel

Evel o, oqudı.
Keçken zaman

Şimdi

Şimdi o, raatlana.
Şimdiki zaman

oqumaq	→	**oqu- + dı = oqudı**
oynamaq	→	**oyna- + dı = oynadı**
raatlanmaq	→	**raatlan- + dı = raatlandı**
bilmek	→	**bil- + di = bildi**
laf etmek	→	**laf et- + = laf etti**

Tünevin o, kitap oqudı ve tennis oynadı.
Talât bayağı vaqıt raatlandı.
Oca bu talebeni evel bile edi.

NB!

Qırımtatar tilinde fiilniñ üç zamanı bar:

şimdiki (men oquyım), keçken (oqudım, oquy edim) ve kelecek (men oquycağım). Keçken zaman fiilleri teklikte **ne yaptı? ne yapa edi?** ve çoqluqta **ne yaptılar? ne yapa ediler?** kibi suallerge cevap bere.

men	**oqudım, bildim**	**biz oqudıq, bildik**
sen	**oqudıñ, bildiñ**	**siz oqudıñız, bildiñiz**
o	**oqudı, bildi**	**olar oqudılar, bildiler**

oqumaq	**→ oqu- + y + edi = oquy edi**
oynamaq	**→ oyna- + y + edi = oynay edi**
raatlanmaq	**→ raatlan- + a + edi = raatlana edi**
bilmek	**→ bil- + e + edi = bile edi**
laf etmek	**→ laf et- + e + edi = laf ete edi**

Emşire bayağı vaqıt anda laf etti.
Olar mecmuanı oqudılar ve siyasiy vaziyet aqqında qonuştılar.

O, Qırım aqqında meraqlı malümat oquy edi.
Dostları qayda raatlanğanlarını olar bilmey ediler.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

Teklikte

Men ne yap**tım** (ne yap*a* e**dim**)?	***Men*** çalış**tım** (çalış*a* e**dim**), oqu**dım** (oqu*y* e**dim**)
Sen ne yap**tıñ** (ne yap*a* e**diñ**)?	***Sen*** çalış**tıñ** (çalış*a* e**diñ**), oqu**dıñ** (oqu*y* e**diñ**)
O, ne yap**tı** (ne yap*a* e**di**)?	***O***, çalış**tı** (çalış*a* e**di**), oqu**dı** (oqu*y* e**di**)

NB!

Olmaq — yañlış fiil:
bar — *şimdiki zaman*;
edi — *keçken zaman*

Çoqluqta

Biz ne yap**tıq** (ne yap*a* e**dik**)	***Biz*** çalış**tıq** (çalış*a* e**dik**), oqu**dıq** (oqu*y* e**dik**)
Siz ne yap**tıñız** (ne yap*a* e**diñiz**)?	***Siz*** çalış**tıñız** (çalış*a* e**diñiz**), oqu**dıñız** (oqu*y* e**diñiz**)
Olar ne yap**tılar** (ne yap*a* e**diler**)?	***Olar*** çalış**tılar** (çalış*a* e**diler**), oqu**dılar** (oqu*y* e**diler**)

3. OQUÑIZ:

Bugün student qaideni oquy.	→	Tünevin student qaideni oqudı.
Bugün biz siyaset aqqında laf etemiz.	→	Tünevin biz ava aqqında laf ettik.
Şimdi Ediye oca Muratnı soray.	→	Evel Ediye oca Meryemni soray edi.
Şimdi olar qaşqaval alalar.	→	Evel olar irimçik ala ediler.
Şimdi Nebi mında çalışa.	→	Evel o, anda çalışa edi.

4. SORAÑIZ.

Biz qırımtatarca laf etemiz. (Biz ne yapamız?) — şimdiki zaman.
Biz qırımtatarca laf ettik (laf ete edik). (Biz ne yaptıq/ ne yapa edik?) — keçken zaman.

Sayde muzıka diñledi. _____
Dostlar televizor baqa ediler. _____
Studentler ispanca laf ete ediler. _____
Ocalar raatlana ediler. _____
Osman bayağı vaqıt çalıştı. _____
Evel Ahtem çin tilini ögrene edi. _____
Yaqında biz luğatlarnı satın aldıq. _____

5. OQUÑIZ:

Bu, Ali ve Lesâ. Olar do´stlar. Tünevin Ali Lesânı qavehanege davet etti. Olar oturdı, qave içti ve tatlı şeyler aşadılar. Ali ukraince laf etti, Lesâ qırımtatarca laf etmege tırıştı. Olar külüşti ve şaqalaştılar.

Qavehanede muzıka çala edi. Ali sütlü qave, em de şeker qıyıq sımarladı. Lesâ kök çay ve qurabiye sımarladı. Ali Qırım, tuvğan şeeri, qorantası aqqında bayağı ayttı.

Lesâ diqqatnen diñley, hatalarnı doğurta ve yañı sözlerni tapmağa yardım etti. Olar tünevinki aqşamnı begendiler.

Olar beraber raatlanmağa begendiler.

6. AQILDA TUTUÑIZ:

Kimni? neni? kimge?
nege? qayda? + davet etmek?

Şaqalaşmaq, şaqa etmek

Ne? kimge? + sımarlamaq?

Kim (ne) aqqında? kimge? + aytmaq (ikâye etmek)
Kimni? ne(ni)? kimge? + doğurtmaq
Kimge? ne yapmağa? + yardım etmek

7. DEFTERGE YAZIÑIZ.

Cümlelerni şimdiki ya da keçken zamanda tiziñiz.

Nümüne: *Men seni parkqa davet etem.*
Men çibereknіñ dadını ***endi*** *bildim.*

Davet etmek, qapıp baqmaq, sımarlamaq, ikâye etmek, doğurtmaq, yardım etmek

DİQQAT!

endi + fiil =
= iş-areketniñ neticesi
endi ögrendim
endi kördim
endi bilem
endi hatırlayım

8. № 5 VAZİFESİNİÑ METİNİNE SUALLER QOYUÑIZ. OLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

Nümüne: *Bu kim?*
Olar ki´mler?
Ali tünevin ne yaptı?
Ali qavehanege kimni davet etti?..

9. QAVUZLARNI AÇIP KÖÇÜRİÑİZ.

— (Aliye), sen şimdi ne (yapmaq)?
— Men ev vazifesini (yapmaq).
— Sen işlerni (yazmaq) ya da yañı sözlerni (ögrenmek)?
— Men em (yazmaq), em (ezberlemek), em de (oqumaq). Ya sen, Bekir, şimdi ne (yapmaq)?
— Men de ev vazifesini (yapmaq): işlerni (yazmaq), metinni (oqumaq) ve (tercime etmek). Soñ ise men kinoğa barmağa (istemek). Sen tünevin anda (bar olmaq)?
— E, men aytmağa (unutmaq). Men yañı filmni tünevin (baqmaq).
— Aliye, bu film ne aqqında?
— Bu film (dostluq ve sevgi) aqqında. Men bu filmni pek (begenmek).

10. MALÜMAT KÂĞITINDAKİ SÖZLERNİ KEREK ZAMAN ŞEKLİNDE QOYIP, CÜMLELERNİ KÖÇÜRİÑİZ.

1. Başta Ekrem parkta ... , soñ o, ev vazifesini ... .
2. Şimdi menim ana-babalarım klassik muzıkanı ... .
3. Feride, sen tünevin sütni tükândan ya da bazardan ...?
4. Tünevin aqşam menim dostlarım muzeyde ... .
5. Aytsañız, siz inglizce ...?
6. Bağışlañız, men qırımtatarca ..., çünki men ecnebiyim.
7. Evel Arsen olarğa telefon açmağa ..., amma o, olarnıñ nomerasını ... .

Malümat kâğıtı

Kezmek, yapmaq, laf etmek, diñlemek, almaq, olmaq, añlamaq, istemek, bilmek

11. OQUÑIZ:

Siziñ fikriñizce, amerikalı Djon qırımtatarca endi yahşı laf etemi? Ne içün?

— Djon, sen qırımtatarca endi yahşı laf etesiñ(mi)?
— E, pek yahşı!
— Ya qırımtatarca *sun* nasıl olacaq, aytsa?
— Bilmeyim.
— Ya *flowers* qırımtatarca nasıl olacaq?
— Onı da bilmeyim.
— Ya sen ne bilesiñ?
— Men *sport* qırımtatarca nasıl olacağını bilem!

13 ders

KİTAP — MASADA. KÜRSÜ — ODADA

Laqırdı mevzusı: Ne, qayda, ne vaqıt...
Sarf: Teklikteki isimlerniñ yer kelişi.

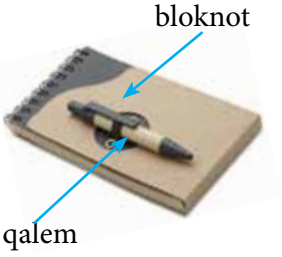
1. TALİL ETİÑİZ:

Bu, masa.
Tepsi **qayda**?
Tepsi masa üstün**de**.
Filcan **qayda**?
Filcan tepsi üstünde.
Qave **qayda**?
Qave filcan**da**.

Bu, gazet.
Filcan **qayda**?
Filcan gazet üstün**de**.
Çay **qayda**?
Çay filcan**da**.

Bu, bloknot ve qalem.
Qalem **qayda**?
Qalem bloknot üstün**de**.

NB!

Qırımtatar tilinde yer aqqında malümat almaq içün **Qayda**? suali qoyula. Qayda sualine cevap bermek içün, yer kelişiniñ şeklini (-da/-de, -ta/-te) qullanmaq kerek.

2. AQILDA TUTUÑIZ:

Yer kelişi

Canlı/cansız	Baş keliş	Yer kelişi
kim?	student	student**te**
	arqadaş, ekim	arqadaş**ta**, ekim**de**
	talebe, oğlan	talebe**de**, oğlan**da**
	baba*m*, emce*m*	baba**mda**, emce**mde**
ne?	universitet	universitet**te**
	Bağçasaray, zavod	Bağçasaray**da**, zavod**da**
	sansar, park	sansar**da**, park**ta**
	Ukraina, Qırım	Ukraina**da**, Qırım**da**
	Viyana, kürsü	Viyana**da**, kürsü**de**

3. OQUÑIZ VE CEVAP BERİÑİZ.

Bu, qurşun qalem ve masa. Qurşun qalem qayda? _____
Bu, student ve sınıf. Student qayda? _____
Bu, ekim ve oda. Ekim qayda? _____
Bu, turistler ve Qırım. Turistler qayda? _____
Bank anda. Para qayda? _____
Yolcu ve avtobus mında. Yolcu qayda? _____
Bu, satıcı ve satın alıcı. Olar qaydalar? _____
Bu, talebeler ve ayat. Talebeler qaydalar? _____
Bu, türk studentleri. Olar evel qayda yaşay ediler? _____

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Qayda? (kimde? nede?) + **yaşamaq, yaşay, yaşaysıñ**
Bir vaqıtları o, Kyivde **yaşay edi**. Endi o, Qırımda yaşay.
Evel o, Anqarada **yaşay edi**. Şimdi o, Berlinde yaşay.
Evel olar Bağçasarayda **yaşay ediler**. Şimdi olar Kyivniñ 15-inci yataqhanesinde yaşaylar.

5. BERİLGEN SÖZLERDEN CÜMLE TİZİÑİZ. OLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

1. İlyas, oqumaq, mecmua, park.
2. Artöm, yazmaq, ev vazifesi, yataqhane.
3. Dostlar, menim, muzıka, kontsert, sıq, diñlemek.
4. Diñlemek, sınıf, studentler, lektsiya.
5. Oca, teneffüs, qave, içmek.
6. İlmi, boş (ay), doğmaq.
7. Tünevin, olar, kezmek, merkez.
8. Bugün, studentler, yazmaq, nezaret, iş, universitet.

Balıq suvda yaşay.
O, anda yalday.

Yer kelişi

Canlı/cansız	Baş keliş	Yer kelişi
kim?	Uriye, Ölga	Uriyede, Ölgada
	qız	qızda
ne?	Yalta, deñiz	Yaltada, deñizde
	meydan	meydanda
	tahta	tahtada

6. OQUÑIZ. DOSTLAR AQQINDA İKÂYENİ DEVAM ETİÑİZ.

Men qırımtatarım. Menim ana-Vatanım — Qırım. Men Aqmescitte yaşayım.
Sen ukrainsiñ. Evel sen Hersonda yaşay ediñ, şimdi ise Kyivde yaşaysıñ.
O...

Yer kelişi

Canlı/cansız	Baş keliş	Yer kelişi
ne?	göl, pencere	gölde, pencerede
	yataq	yataqta
	süt	sütte
	qaya, çöl	qayada, çölde
	vazife	vazifede

7. QAVUZLARNI AÇIP YAZIÑIZ.

1. Biz (universitet) oquymız.
2. Bizim evimiz (soqaq) tura.
3. Studentler (oda № 21) oturalar.
4. Aliye aşhanede aşamağa seve.
5. (Qırım) menim dostlarım yaşay.
6. (Kütüphane) studentler gazet ve mecmualarnı oquylar.
7. (Kitap) men meraqlı ikâye oqudım.
8. (Oda) kitap rafı bar.
9. (Gruppa) ecnebiy studentler oquylar.
10. Tünevin biz (park) kezdik.

8. SUALLERGE AĞZAVİY ŞEKİLDE CEVAP BERİÑİZ:

1. Siz şimdi qayda yaşaysız?
2. Siz evel qayda yaşay ediñiz?
3. Siziñ ana-babañız qayda yaşay?
4. Siz qayda kezmege sevesiz?
5. Siz qayda aşamağa sevesiz?
6. Siz qayda raatlanmağa sevesiz?
7. Siz qayda sıq laf etesiz?
8. Siz qırımtatar tilini qayda ögrenesiz?

9. BERİLGEN CÜMLELERGE MALÜMAT KÂĞITINDAN KEREK FİİLLERNİ QOYUÑIZ. CÜMLELERNİ DEFTERGE YAZIÑIZ.

1. Server fizika fakültetinde nazariy fizikanı ... . 2. Ediye azıq mallarını Merkeziy bazarda(n) ... . 3. Studentler metinni derste ... . 4. Kitap odada masa üstünde ... . 5. Biz temaşanı opera teatrinde ... . 6. Menim babam zavodda ... . 7. Menim ağam Milliy bankta çalışmağa ... . 8. Olena ve Olâ klubda ... . 9. Odamızda balaban tahta ... . 10. Osman yañı sözlerni defterde ... . 11. Qaveni olar er kün qavehanede ... . 12. Studentler ev vazifelerinde endi hata ... .

Malümat kâğıtı

1. Ögrenmek. 2. Satın almaq. 3. Oqumaq. 4. Turmaq. 5. Seyir etmek. 6. İstemek. 7. Raatlanmaq. 8. Olmaq. 9. Yazmaq. 10. İçmek. 11. Yapmaq.

10. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ:

Studentler qırımtatarca endi yahşı (laf etmek). Bizim türk dostlarımız milliy aşlar pişirmege (sevmek). Biz (zemaneviy muzıka) diñlemege sevemiz. Oca (ders) qırımtatarca laf ete. Menim tatam (hastahane) çalışa. Men müendis olmağa ve (şirket) çalışmağa isteyim. Tünevin Serğiy mürekkep diktantnı yahşı (yazmaq). Biz (universitet) — Ukrainanıñ baş aliy oquv yurtunda oquymız.

11. İSİMLERNİ YER KELİŞİNDE QOYUÑIZ. ŞU SÖZLERNEN CÜMLE TİZİÑİZ.

1) кімната —	*odada*	*Student kitapnı odada oquy edi.*
2) soqaq —		
3) kölmek —		
4) meydan —		
5) roman —		
6) mektüp —		
7) pencere —		
8) söz —		
9) çanta —		
10) çarşı —		
11) bank —		
12) deñiz —		

12. OQUÑIZ. METİNGE SUALLER QOYUÑIZ.

Bu, Ayder ve Solomiya. Tünevin olar kütüphanede ediler. Anda türlü kitap, gazet, mecmualar bar. Kitaplar — dolapta, mecmua ve gazetler — masada.

Ayder ve Solomiya kitap ve mecmua oqudılar. Solomiya mecmuadaki maqaleni oqudı. Bu, belli qırımtatar yazıcısı aqqında maqale edi. Ayder kitapta ukrain milliy urba aqqında metinni oqudı.

Soñ Ayder ve Solomiya kene qavehanede ediler. Hanede güzel muzıka yañğıray edi. Masa üstünde filcanda qave, camlı savutta kök çay bar edi. Ayder qave, Solomiya çay içe edi.

Tışarıda yağmur yağa edi. Pencereden suv aqıp tüşe edi. Lâkin qavehaneniñ içi qıntavlı edi. Ayder ve Solomiya beraber raatlana ediler.

13. METİNGE SUALLER YAZIÑIZ.

14 ders

TAVRİYA UNİVERSİTETİNDE. MENİM MASAM ÜSTÜNDE

Laqırdı mevzusı: Ne, qayda, ne vaqıt...
Sarf: Sıfatlar ve mülkiyet zamirleri.

1. TEKRARLAÑIZ.

İsimlerniñ yer kelişi

nasıl? qaysı? (kim? ne?)	nasıl? qaysı? (kimde? nede? qayda?)
yahşı student	yahşı studentte
yüksek bina	yüksek binada
mavı deñiz	mavı deñizde
mavı cüzdan	mavı cüzdanda
dülber qız	dülber qızda
yüksek oda	yüksek binada
aqıllı talebe	aqıllı talebede
sıcaq palto	sıcaq paltoda
yazlıq urba	yazlıq urbada
yazlıq mektep	yazlıq mektepte
ev vazifesi	ev vazifesinde

2. OQUÑIZ. METİNGE SUALLER QOYUÑIZ VE CEVAP BERİÑİZ.

Ayder klassik muzıkanı pek seve. O, hususan Motsartnıñ muzıkasını begene. Tünevin Ayder Solomiyanı Opera teatrine kontsertke davet etti. Lviv opera teatri pek güzel ve bellidir.

Ayder ve Solomiya Azatlıq caddesinde aqşam saat yedide körüştiler. Teatr vestibülinde olar üstündeki urbalarnı çıqardılar. Ayder kurtkasını çıqardı ve Solomiyağa paltosını çıqarmağa yardım etti. Er kes yahşı kiyinip keldi. Ayder ve Solomiya da. Solomiyanıñ üstünde uzun mavı anter bar edi. Anterniñ üstünde de dülber gerdanlıq bar edi. Ayder qara kostüm, beyaz kölmek ve kök boyunbağ kiyip keldi.

Olar kontsertni pek begendiler. Kontsertten soñ daa aqşamki Azatlıq caddesini boylap, muzıka, ilerideki yaşayış aqqında laf ettiler. Bu, olar içün beraber keçirgen, unutılmaz ve pek romantik bir aqşam oldı.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş keliş (kim?)	Yer kelişi (kimde?)
men	mende
sen	sende
o	o*n*da
biz	bizde
siz	sizde
olar	olarda

4. SUALLERGE CEVAP BERIÑIZ:

1. Solomiyanıñ güzel anteri bar. Anter kimde?
2. Ayder ve Solomiyanıñ sıcaq urbası bar. Kimniñ sıcaq urbası bar?
3. Ayder qara kostüm kiydi. Kostüm kimniñki?
4. Siz sıcaq şapkeler aldıñız. Sıcaq şapkeler kimniñ başında?
5. Sen maña şarf berdiñ. Şarf kimniñ boynunda?
6. Men saña qolçaq berdim. Qolçaqlar kimde?
7. Dostlar sizge futbolkalar aldılar. Futbolkalar kimde?

5. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş keliş	Saiplik kelişi
kim?	**kimniñ?**
men	**menim**
sen	seniñ
o	olarnıñ
biz	bizim
siz	siziñ
olar	olarnıñ

6. QAVUZLARNI AÇIP, DEFTERGE KÖÇÜRİÑİZ.

Biz (Tavriya universiteti) oquymız.
Bizim evimiz (Amethan Sultan soqağı).
Studentler (menim odam) oturalar.
Olena (studentler aşhanesi) aşamağa seve.
(yañı kitap) men meraqlı ikâyeni oqudım.
(menim odam) kitap dolabı bar.
(bizim gruppamız) ecnebiy studentler oquy.
Tünevin biz (istiraat bağçası) kezdik.
(İstanbul) menim dostlarım yaşay.
(universitet kütüphanesi) studentler gazet ve mecmualar oquylar.

7. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLELERNİ DEFTERGE KÖÇÜRİÑİZ.

1. Qaplanlar (tropik ormanlar) yaşay. 2. Avtomobiller (esas yol) tez keteler. 3. Menim dostum (Kyiv konservatoriyası) oquy. 4. Turistler tavşannıñ (orman soqağı) kördiler. 5. Studentler (nezaret işi) hatalar yaptılar. 6. (İsmail Gasprinskiy soqağı) yañı ev quralar. 7. (Odamız) bizge pencereni açmaq kerek. 8. Lviv Ukrainanıñ (cenübiy ğarbı) yerleşe. 9. Studentlerni studentler klubunda topladılar. 10. Biz futbol matçını (onıñ televizorı) baqa edik. 11. Tünevin Zarema (Qoban bazarı) meyva aldı. 12. Biz (üçünci qat) yaşaymız. 13. Bağçasarayda biz (Hansaray) öz fotolarımızını çıqardıq. 14. (Qıntavlı qavehane) raatlanmaq hoştır. 15. Dünyanıñ eñ büyük özeni (Latin Amerika) aqa. 16. Emir ekimni (şeer poliklinikası) bekledi. 17. Mustafa ağa (Yuqarı Radası) çalışa. 18. İrfan (iqtisadiyat fakülteti) oqumağa arzu ete. 19. Qırımtatar tilinden yañı kitaplarnı biz (universitetniñ kütüphanesi) alamız. 20. Oquv zalı kütüphaneniñ (ekinci qat) yerleşe.

8. AQILDA TUTUÑIZ: MİQDAR (QAÇ?) VE SIRA (QAÇINCI?) SAYILARI.

qaç?	qaçıncı?	qaç?	qaçıncı?
bir	birinci	yigirmi	yigirminci
eki	ekinci	otuz	otuzıncı
üç	üçünci	qırq	qırqıncı
dört	dörtünci	elli	ellinci
beş	beşinci	altmış	altmışıncı
altı	altıncı	yetmiş	yetmişinci
yedi	yedinci	seksen	sekseninci
sekiz	sekizinci	doqsan	doqsanıncı
doquz	doquzıncı	yuz	yuzünci
on	onuncı	eki yuz	eki yuzünci
on bir	on birinci	üç yuz	üç yuzünci

on eki	on ekinci	dört yuz	dört yuzünci
on üç	on üçünci	beş yuz	beş yuzünci
on dört	on dörtünci	altı yuz	altı yuzünci
on beş	on beşinci	yedi yuz	yedi yuzünci
on altı	on altıncı	sekiz yuz	sekiz yuzünci
on yedi	on edinci	doquz yuz	doquz yuzünci
on sekiz	on sekizinci	biñ	biñinci
on doquz	on doquzıncı	million	million

1+ noun in Nom. sing.

bir +	masa
bir +	oda
bir +	pencere
bir +	közlük

2, 3, 4 + noun in Nom. sing.

eki +	masa
eki +	oda
eki +	pencere
üç, dört +	masa, oda, pencere

5 and above ... + noun in Genetive pl.

beş +	masa
yedi +	oda
yigirmi +	student
biñ +	adam

çoq talebe, az daqiqa
Lâkin!!!
noun in Gen. pl. + episi
kitaplarnıñ episi

9. OQUÑIZ VE SÖZLERNİ SAYILARNEN KELİŞTİRİÑİZ.

İnstitut, aphane, luğat, hane, basamaq, qoy, havuz, şeer, köy, foto, küzgü, musafir, yataq, kürsü, ağa, tata, qalem, kitap, defter, qavehane.

10. METİNNİ OQUÑIZ VE SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Menim adım — İbraim. Menim babam, anam, eki ağam ve eki tatam bar. Menim ana-babam Bağçasaray şeerinde yaşay. Menim anam — ocapçe, o, orta mektepte çalışa, babam ise müendis, o, avtobus zavodında çalışa. Menim Alim ağam da müendis. O, babamnen beraber çalışa. Alim evli. Onıñ Gülşen apayı — muzıkacı. O, konservatoriyada çalışa. Olar Aqmescitte yaşaylar. Olarnıñ üyken Server oğlu — talebe, o, mektepte oquy, küçük Marlen oğlu daa bala bağçasına qatnay. Server ve Marlen — menim torunlarım. Server resim yapmağa pek seve. Marlen multfilmlerni tekrar baqmağa seve.

Bu da menim Asan ağam. O, jurnalist, neşriyatta çalışa, maqaleler yaza. Menim Ayşe tatam — emşire, o, hastahanede çalışa. Alime tatam ise student. O, universitette iqtisadiyat fakültetinde oquy. O, pek aqıllı, muzıka seve, yahşı yırlay ve oynay.

Tünevin bizge Edem emcemiz keldi. O, babamnıñ ağası, menim emcem. Onıñ apayınıñ adı — Elnara. Olar bankta çalışalar. Olar iqtisatçılar. Edem ve Elnaranıñ Güzel qızı ve Şevket oğlu bar. Güzel ve Şevket daa talebeler. Olar — menim eki soy qardaşlarım.

İbraimniñ qorantası büyükmi?

İbraimniñ qaç tata-qardaşı bar?
İbraimniñ qaç ağa-qardaşı bar?
İbraimniñ ana-babasınıñ zenaatı ne?
İbraimniñ ağa-qardaşlarınıñ adı ne?
İbraimniñ tata-qardaşlarınıñ adı ne?
Asannıñ zenaatı ne? Ya onıñ apayı — kim?
Olarnıñ oğlunıñ adı ne?

Server ne içün menim torunım?
Tata-qardaşlarım kim?
Alime ne içün çalışmay?
İbraimniñ emcesiniñ adı ne? Ya apayınıñ?
Menim eki soy qız qardaşımnıñ adı ne?
Menim eki soy oğlan qardaşımnıñ adı ne?

Tekrarlañız: **eki soy** oğlan qardaşım, **eki soy** qız qardaşım, **eki soy** ağam, **eki soy** tatam, **torun** (ağa-tatamnıñ ya da qardaşlarımnıñ balası), **torun** (balamnıñ balası).

15 ders

YATMAQ, OTURMAQ, TURMAQ, YÜRMEK VE İL.

Laqırdı mevzusı: Sen ne yapasıñ? Men oturam. Sen qayda oturasıñ? Men sınıfta oturam ...
Sarf: Fiiller.

1. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

O, otura. O, sınıfta kürsü üstünde otura. O, nezaret işini yaza. O, yahşı baa **ala**cağına emin, çünki o, künde yañı sözler **ögrene**, qırımtatarca çoq oquy ve **laf ete**.

O, kederli **yüre**.
Bugün o, yaramay baa **aldı**, çünki derste ocanı **diñlemedi**.

Yapmaq → yap≡maq → yap + a + m = yapam

Men yapam	*biz yapamız*
Sen yapasıñ	*siz yapasız*
O yapa	*olar yapalar*

Men	-m/-ım/-im
Sen	-sıñ/-siñ
O	
Biz	-(ı)mız/(-imiz)
Siz	-sız (-sıñız)/-siz (-siñiz)
Olar	-lar/-ler

Er aqşam men odamda ev vazifesini **yapam**.
Biz derste çoq iş **yapamız**.
Olar künde saba idmanı **yapalar**.
Künde universitette siz ne **yapasız**?

Yuqlamaq → yuqla≡maq→ yuqla + y + ım = yuqlayım

Men yuqlayım	*biz yuqlaymız*
Sen yuqlaysıñ	*siz yuqlaysız*
O yuqlay	*olar yuqlaylar*

Sen yataqta yoqsa divanda **yuqlaysıñ**?
Men gece sekiz saat **yuqlayım**.
Biz derste bir vaqıt **yuqlamaymız**.
O, şimdi **yuqlay**mı yoqsa?

NB!

Negizniñ soñki yapıq ecası qalın sozuqlı olsa, oña şimdiki zamannıñ **-a-** yalğaması qoşula:
yapam, satasıñ, qoşalar.

Baqmaq →baq≡maq → baq + a + m = baqam

Men baqam	*biz baqamız*
Sen baqasıñ	*siz baqasız*
O baqa	*olar baqalar*

Men pencerege baqam.
Studentler cedvelge baqalar ve ocanıñ izaatını diñleyler.
Suleyman ocaqtaki ateşke dalğın baqa.

Oturmaq → otur≡maq → otur- + a + m = oturam

Men oturam	*biz oturamız*
Sen oturasıñ	*siz oturasız*
O otura	*olar oturalar*

Men sınıfta kürsü üstünde oturam ve ocanı **diñleyim**.
Siz mında çoq **oturasız**mı?

Yürmek → yür≡mek → yür- + e + m = yürem

Men bazarğa alma almağa sıq baram, çünki men olarnı er kün aşamağa sevem.
Biz er saba universitetke qatnaymız.
Orta küzde, avası sıcaq olğanda, olar parkqa bara ediler.

NB!

Negizniñ soñki yapıq ecası ince sozuqlı olsa, oña şimdiki zamannıñ **-e-** yalğaması qoşula: *yüreler, beremiz...*

Soñki ecası açıq olsa — **-y-** qoşula: *yuqlayım, diñleymiz...*

2. AQILDA TUTUÑIZ:

O, **yata**.

O, kilimde **yata** ve kitap **oquy**.

O, kitapta qırımtatar fiili aqqında qaidelerni **oquy**, çünki o, qırımtatar tilini **ögrene**. O, universitette filologiya institutında oquy. O, yañı qaidelerni künde **ögrene**, çünki o, qırımtatarca yahşı **laf etmege istey**.

Men	-mayım	**-meyim**
Sen	-maysıñ	**-meysiñ**
O	-may	**-mey**
Biz	-maymız	**-meymiz**
Siz	-maysız	**-meysiz**
Olar	-maylar	**-meyler**

Yatmaq → yat≡maq → yat- + am = yatam

*Men plâjda **yatam** ve mot urba aqqında mecmua oquyım.*
(qayda? + yatmaq)

Qıçırmamaq → qıçırma≡maq → qıçırma- + y + ım = qıçırmayım

*Biz köpekke bir vaqıt **qıçırmaymız**, çünki köpek — insannıñ eñ yaqın yardımcısı.*
(kimge? + qıçırmamaq)

*Quşlar ormanda pek **qıçıralar**.*
(kimge? qayda? nasıl? + qıçırmaq)

(neni? +) ögrenmek = (neni? +) oqumaq

Körmek → kör≡mek → kör- + e + m = körem

*Men divarda resim **körem**. Biz sınıfta studentlerni **köremiz**. Soqaqta o, çoq adam **kördi**.*
(kimni? neni? qayda? + körmek)

Ögrenmek → ögren≡mek → ögren- + e + m = ögrenem (nege? neni? qayda? + ögrenmek)

Biz qırımtatar tilini ögrenemiz. Biz derste yañı sözlerni ögrenemiz.

Oqumaq → oqu≡maq → oqu- + y + ım = oquyım (qayda? + oqumaq)

Biz universitette oquymız. Olar azırlav bölüginde oquylar.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

O, tura.

Turmaq → tur≡maq → tur- + a + m = turam
nede? qayda? + turmaq

Men turam	*biz turamız*
Sen turasıñ	*siz turasız*
O tura	*olar turalar*

Qorqmamaq → qorqma≡maq → qorqma- + y +ım = qorqmayım
(kimden? ne yapmağa? qayda? + qorqmamaq)

Men qorqmayım	*biz qorqmaymız*
Sen qorqmaysıñ	*siz qorqmaysız*
O qorqmay	*olar qorqmaylar*

Olar siyaset aqqında laf etmege bir vaqıt **qorqmay ediler**.
Siz derske keç qalmağa **qorqasız**mı?
O, ormanda yañğız kezmege **qorqa**.

4. OQUÑIZ VE SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Ne(ni)? qayda? nasıl? + aşamaq?

Men aşayım	*biz aşaymız*
sen aşaysıñ	*siz aşaysız*
o aşay	*olar aşaylar*

Sabalıq men adette yağnen ötmek, tatlı, qızartılğan yımırta **aşayım** ve qave **içem**. Lâkin bugün sabadan men ötmek, salat ve pişirilgen yımırta **aşadım** ve kök çay **içtim**.

Ya sen sabalıq sıqça ne aşaysıñ? Bugün sabalıq sen ne aşadıñ?

Üylelik o adette şorba ve salat aşay. Lâkin bugün kündüz o, qızartılğan etnen qartop aşadı ve portaqal suvu içti.

Ya sen üylelik adette ne aşaysıñ? Bugün üylelik sen ne aşaycaqsıñ?

Aqşamlıq biz adet üzre çiberek aşaymız ve qatıq içemiz. Lâkin bugün bizde bayram. Qurban bayramlıq türlü aşlar aşadıq, qave içtik.

Ya sen aqşamlıq adette ne aşaysıñ? Bugün aqşamlıq sen ne aşaycaqsıñ?

5. SİZ QAYSI YEMİŞ VE AŞLARNI QIRIMTATARCA ADLANDIRIP OLURSIÑIZMI? YAZIÑIZ.

6. SİZ QAYSI YEMİŞ VE AŞLARNI BEGENGEN YA DA BEGENMEGENİÑİZNİ YAZIÑIZ.

7. OQUÑIZ.

— Meraba, Ayder! Seni körgenime men pek quvanam.

— Meraba, Solomiya. Men de seni kene körgenime quvanam.

— İşleriñ nasıl, Ayder?

— Pek yahşı! Men Kyivde er şeyni begenem. Qarnı hususan.

— Aytsa, sen tünevin ne yaptıñ? (= Tünevinki aqşamnı nasıl keçirdiñ?)

— Tünevin aqşam men Kyivde kezdim, Hreşçatık ve Podolda edim. Aqşam men televizordan haberlerni baqtım.

— Ya bugün saba ne yaptıñ?

— Saba men gazet ve mecmualarnı oqudım, kene radiodan haberlerni ve qırımtatar türkülerini diñledim. Soñra men bazarğa bardım ve ediyeler aldım.

— Ya urkain tilini sen ne vaqıt ögrenesiñ?

— Ukrain radionı diñlegende, ukrain gazetlerni oquğanda, televizordan ukrain programmalarını baqqanda — mına o vaqıt men ukrain tilini ögrenem. Men işlerni yazmağa iç sevmeyim!

— Lâkin ukraince yahşı laf etmek içün, işlerni yazmaq kerek! Sen endi yahşı oquysıñ ve yazasıñmı?

— Yazıq ki, daa yoq. Yazğanda, men daa sıq hatalar yapam... Sen aqlıdırsıñ, men işler yazmaq ve sarfnı ögrenmek kerekim.

— Elbet. Men de saña ille yardım eterim!

8. İSİMLERNİÑ YER KELİŞİNDEKİ ŞEKİLLERİNİ TEKRARLAÑIZ.

Kim**de**? ne**de**? Qay**da**?	Yahşı Aqıllı Yüksek Yazlıq Mavı	özenler**de**, qızlar**da**, dostlar**da**... studentler**de**, talebeler**de**... yigitler**de**, divarlar**da**, baalar**da**... lagerler**de**, mekteplerde... deñizler**de**, boyalar**da**...

9. AQILDA TUTUÑIZ:

İsim

teklikte, baş keliş erkek, ev, baba, divar, pencere, omuz...	çoqluqta, yer kelişi erkeklerde, evlerde, babalarda, divarlarda, pencerelerde, omuzlarda...
qartbaba, qurşun qalem, diyar, furunсı, bita, tavan, deñiz, sual, pervaz	qartbabalarda, qurşun qalemlerde, diyarlarda, furuncılarda, bitalarda, tavanlarda, deñizlerde, suallerde, pervazlarda...

10. SÖZLERNİÑ YER KELİŞİ ŞEKİLLERİNİ ÇOQLUQTA YAZIÑIZ:

Kitap, derslik, maqale, cedvel, meydan, soqaq, hane, oda, şirket, ofis, tükân, universitet, ayat, orman, qulaq, mañlay, söz, pencere, yataqhane, masa, kürsü, talebe, şegirt, baar, uçaq, avtomobil, marşrutka, tramvay, çanta, omuzlıq, meslekdeş, ekim, filcan, yataq oda, aşhane, poliklinika, tikici, qapıcı, müendis, tahta, kompyuter, qaide, yol, tarla, yürek, oquv yurtu.

11. AQILDA TUTUÑIZ:

Sıfatnıñ türlenmeyüvi

sıfat B. k. isim(ler) ile	sıfat Yer k. isim(ler) ile
Qara deñiz kök bayraqnıñ üstü	Qara deñiz**de** kök bayraqnıñ üstü***n*de**
çoqbalalı aileler aziz vatandaşlarımız	çoqbalalı aileler**de** aziz vatandaşlarımız**da**

12. SÖZLERNİÑ YER KELİŞİ ŞEKİLLERİNİ ÇOLQUQTA YAZIÑIZ:

Beyaz (kâğıt), aqıllı (qız), ev (vazife), eski (tavan), olacaq (zenaat), şeñ (köpek), yahşı (sual), müim (mesele), yüksek (fiyat), şerbetli (şekerqıyıq).

13. YER KELİŞİNİÑ ÇOQLUQTAKI ŞEKLİNİ QULLANIP, FOTOSURETLERNİ TARİF ETİÑİZ.

16 ders

SAAT QAÇ?
SAAT QAÇTA?

Laqırdı mevzusı: Vaqıt.
Sarf: Sayılarnı yer kelişindeki isimlernen qullanuv.

1. TEKRARLAÑIZ.

Saat qaç? *Saat beş,*
saat altı,
saat on eki.

5.10	beşni on daqiqa keçe
2.18	ekini on sekiz daqiqa keçe
12.30	on eki buçuq
5.30	beş buçuq
7.35	yigirmi beş daqiqadan sekiz
10.40	yigirmi daqiqadan on bir

Saat qaçta? = Ne vaqıt?
Saat beşte; saat altıda; saat on ekide, doquz buçuqta, yediden on daqiqa keçkende; sekizge yigirmi beş daqiqa qalğanda.

Vaqıtnı suallerge köre yazıñız (birinci sıranı nümüne olaraq qullanıñız).

	Saat qaç? saat bir Saat qaçta? saat birde		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?
	Saat qaç? Saat qaçta?		Saat qaç? Saat qaçta?

2. DİALOGLARNI OQUÑIZ. OLARĞA OŞAĞANLARNI TERTİP ETİÑİZ.

— Bağışlañız, saat qaç, aytsañız!
— Saat onnı on daqiqa keçe.
— Sağ oluñ!
— Alla razı olsun.

— Bağışlañız, saat qaç, aytsañız!
— Teessüf ki, saatım yoq!
— Afu isteyim...

— Universitette dersler saat qaçta başlanğanını aytsañız!
— Saba saat doquz buçuqta.
— Sağ oluñız!

— Djon, oca yarın saat qaçta kelecegini sen bilesiñ?
— E, bilem. Oca yarın saat onda kelecek.

— Ev vazifesini siz saat qaçta yapmağa başladıñız?
— Tünevin ev vazifesini men kündüz saat beşte yapmağa başladım.
— Ev vazifesini siz qaç saat yaptıñız?
— Aman-amna üç saat.

— Qırımtatar tilinden dersler qaç saat devam ete?
— Bir ders bir saat otuz daqiqa devam ete.

— Ağañızını siz saat qaçta qarşıladıñız?
— Ağamnı men aqşam saat onda qarşıladım.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

6:00 — 12:00 a.m. — saba
12:00 — 18:00 a.m. — kündüz (noun); kündüz (adv.)
6:00 — 12:00 p.m. — aqşam
12:00 — 6:00 a.m. — gece

üyle — **noon**, midday; yarı gece — **midnight**

at 7 p.m. — aqşam saat yedide
at 7 a.m. — saba saat yedide
at 5 p.m. — kündüz / üyleden soñ saat beşte

Lâkin:
at 5 a.m. — saba **saat beşte**
at 4 a.m. — saba **saat dörtte**

4. OQUÑIZ.

Künde Osman saba saat yedide çalarsaat çalğanda uyana. Soñ o, tura, pencereni aça ve gimnastika yapa. Bundan soñ Osman vannağa bara ve tişlerini yuva, duş ala, tıraş ola ve saçlarını taray.

Soñ o, kiyine ve aşhanege sabalığını aşamağa kete. Osman daima saat yedi buçuqta aşay. Aşağan soñ, o, evden çıqa ve işke kete. O, bankta çalışa. Osman saba saat doquzda çalışmağa başlay. İşni Osman üyleden soñ saat beşte bitire.

Soñ o, evge qayta ve aş pişire. Osman aqşam saat yedide aşay. Aştan soñ Osman oqumağa ya da teleyayınlarnı baqmağa seve. Bazıda o, dostlarınen klubğa ya da stadionğa bara.

Aqşam saat on birde Osman yata.

5. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Saat qaçta Osman uyana?
2. Ne içün o, er kün saat yedide tura?
3. Osman er saba ne yapa?
4. Saat qaçta Osman saba aşay?
5. Osman ne vaqıt çalışmağa başlay?
6. Ya ne vaqıt o, işni bitire?
7. Osman qayda çalışa?
8. Osman aqşam ne vaqıt aşay?
9. Aşnı oña kim azırlay?
10. Aştan soñ Osman ne yapa?
11. Osman ne vaqıt yuqlamağa yata?
12. Ya siz ne vaqıt yatasız?

6. YAÑI SÖZLERNİ AQILDA TUTUÑIZ. OLARNEN CÜMLE TİZİÑİZ. CÜMLELERNİ DEFTERGE YAZIÑIZ.

Saat qaçta? + **uyanmaq,** -am, -asıñ
saat qaçta? + **turmaq, -am, -asıñ**
ne(ni)?(tişlerni) + **yuvmaq, -am, -asıñ**
ne(ni)?(duş) + **almaq, -am, -asıñ**
ne(ni)?(saç) + **taramaq, -yım, -ysıñ**
qayda? ne vaqıt? + **tıraş olmaq, -am, -asıñ**
ne? + **kiymek, -em, -esiñ**
nege? + **kiyinmek, -em, -esiñ**
saat qaçta? qayda? + **aşamaq, -yım, -ysıñ**
qaydan? (evden) + **çıqmaq, -am, -asıñ**
qayda? + **çalışmaq, -am, -asıñ**
ne? (ne yapmağa?) (çalışmağa) + **başlamaq, -yım, -ysıñ**
qayda? + **oqumaq, -yım, -ysıñ**
qayda? (evge) + **qaytmaq, -am, -asıñ**
ne(-ni)? (aş(nı)) + **pişirmek, -em, -esiñ**
ne yapmağa? (yuqlamağa) saat qaçta? + **yatmaq, -am, -asıñ**
saat qaçta? + **yuqlamaq, -yım, -ysıñ**

7. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

- Sen ne vaqıt uyanasıñ?
- Saat qaçta sen sabalıqnı aşamağa sevesiñ?
- Saat qaçta sen aşaysıñ?
- Universitette dersler saat qaçta başlana?
- Teneffüsiñ saat qaçta?
- Universitette dersler saat qaçta bite?
- Ev vazifeñni sen saat qaçta yapasıñ?
- Saat qaçta sen raatlanasıñ?
- Saat qaçta sen kezmege sevesiñ?
- Saat qaçta sen sevimli teleyayınnı baqasıñ?
- Tünevin sen saat qaçta dostuñnı qarşıladıñ?
- Bazar künü sen saat qaçta uyanasıñ?
- İş künü sen saat qaçta uyanasıñ?

8. ÖZ KÜNÜÑİZ AQQINDA İKÂYE ETİÑİZ. İKÂYEÑİZNİ DEFTERGE YAZIÑIZ.

9. DİALOGLARNI OQUÑIZ. OLARĞA OŞAĞANLARNI TERTİP ETİÑİZ.

— Sen ekim ya da ocasıñ?
— Men ekimim.
— Seniñ tatañ da ekimmi?
— Yoq, o, jurnalist.

— Adıñızını ve soyadıñızını aytsañız!
— Elmar Yahya oğlu.
— Sağ oluñ, Elmar bey. Aytsañız, siz ki´msiz?
— Men müendi´sim. Aqmescitte yaşayım. Ya siz kimsiz ve qayda yaşaysız?
— Menim adım Rustem Kömürci. Men çalğıcım. Men Bağçasarayda yaşayım.

— Bu kim?
— Bu, menim anam.
— Ya o, kim?
— O — ekim. O, pek yahşı mütehassıs.

— Ya bu kim?
— Bu, menim tatam.
— Ya o, kim?
— O, mektep talebesi. O, şeñ ve romanti´k.

17 ders

MEN QALEMNEN YAZAM, DOSTUMNEN LAF ETEM, YAZICI OLMAĞA İSTEYİM...

Laqırdı mevzusı: Bizim areketlerimiz.
Sarf: İsim ve zamirlerde beraberlik kelişi.

1. OQUÑIZ:

O, yaza.
O, işni yaza.
O, işni defterde yaza.
O, işni defterde **qalemnen** yaza.

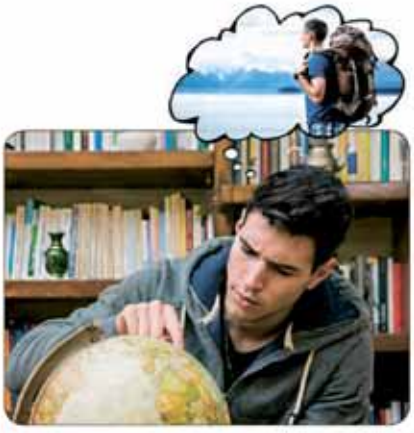
O, yaza.
O, meseleni yaza.
O, meseleni tahtada yaza.
O, meseleni tahtada **bornen** yaza.

Qalemnen, bornen sözleri, bir de bir areketni yapmağa yardım etken aletni adlandıra. Buña biz ***beraberlik kelişi***ni *qullanamız.*

Programmacı, seyaatçı sözleri, İlmi ve İlyas arzu etken zenaatlarnı adlandıra. Buña biz ***beraberlik kelişi***ni *qullan**ma**ymız.*

İlmi çalışa.
İlmi kompyuterde çalışa.
O, kompyuterde çalışmağa pek seve.
O, **programmacı** olmaq istey.

İlyas tüşüne.
İlyas seyaatnı tüşüne.
O, seyaatnı seve.
İlyas globusqa sıq baqa.
O, **seyaatçı** olmaq istey.

2. TALİL ETİÑİZ:

O, işni qalemnen *yaza*. (nenen?)	O, işni *nenen* yaza?
O, meseleni bornen *yaza*. (nenen?)	O, meseleni nenen yaza?
İlmi programmacı olmaq istey. (kim?)	İlmi kim olmaq istey?
İlyas seyaatçı olmaq istey. (kim?)	İlyas kim olmaq istey?

3. AQILDA TUTUÑIZ:

İsimlerniñ beraberlik kelişi

Canlı/ cansız	Baş keliş	Beraberlik kelişi	Diqqat!
kim?	student, Alim, babam	studentnen, Alimnen, babamnen	m/ñ/sı
	talebe, arqadaş, ekim	talebenen, arqadaşnen, ekimnen	
	Asiye, qaraman	Asiyenen, qaramannen	
ne?	medrese, Canköy	medresenen, Canköynen	
	qurşun qalem, maşna, yağmurlıq	qurşun qalemnen, maşnanen, yağmurlıqnen	
	ülke	ülkenen	

Canlı/ cansız	Baş keliş	Beraberlik kelişi	Diqqat!
kim?	tatam, anam	tatamnen, anamnen	m/ñ/sı...
	bitam	bitamnen	m/ñ/sı...
	Yalta, Meltem	Yaltanen, Meltemnen	
ne?	qalem	qalemnen	
	yer	yernen	
	meydan	meydannen	
	oda	odanen	

Canlı/ cansız	Baş keliş	Beraberlik kelişi	Diqqat!
kim?	sabiy	sabiynen	
	çipçe	çipçenen	
ne?	göl, pencere	gölnen, pencerenen	
	deñiz, tarla	deñiznen, tarlanen	
	vazife, sual	vazife, sualnen	

4. OQUÑIZ:

İlona qırımtatar tilini ögrene. O, qırımtatar sanatını begene. O, sanatşınas olmaq istey.

İnayet Filologiya institutında oquy. O, qırımtatar tili derslerini bermege istey. O, oca olmaq istey.

Üsein matematika ve fizikanı ögrene, çünki müendis olmaq istey.

Mavile ayvanlarnı pek seve. O, olarnı tedaviylemege arzu ete ve mal ekimi olmaq istey.

Timur, Qırım studenti, ğayret ile oquy. O, programmacı olmaq ve öz ana-Vatanında büyük şirkette çalışmaq istey.

5. DİALOGLARNI OQUÑIZ:

— Sabri, aytsa, sen kim olmaq isteysiñ?
— Men müendis olmaq isteyim.
— Ne içün?
— Çünki babam ve ağam da müendisler. Bu, bizim aileviy zenaatımız.

— Gülnara, aytsa, sen kim olmaq isteysiñ?
— Men ekim olmaq isteyim.
— Ne içün?
— Çünki bu zenaatnı men begenem.

— Fevzi, sen kim olmaq isteysiñ?
— Men fizikacı olmaq isteyim.
— Ne içün?
— Çünki men bu zenaatnı pek begenem!

— Zera, sen balalıqtan kim olmaqnı arzu ete ediñ?
— Men satıcı olmaqnı arzu ete edim.
— Ne içün?
— Çünki men er kün dondurma aşamağa istey edim...

— Bektemir, aytsa, sen evel kim olmaqnı arzu ete ediñ?
— Evel men uçucı olmaqnı arzu ete edim.
— Ya şimdi?
— Şimdi ise men müendis ve uçaq qurmaqnı arzu etem.

6. ARQADAŞLARIÑIZDAN, OLAR KİM OLMAQ İSTEGENLERİNİ SORAÑIZ. SEBEBİNİ BİLİÑİZ.

7. ARQADAŞLARIÑIZDAN, OLAR EVEL KİM OLMAQ İSTEGENLERİNİ SORAÑIZ. SEBEBİNİ BİLİÑİZ.

8. OQUÑIZ:

Ayder ve Solomiya — dostlar.
Olar laf eteler.
Ayder (kimnen?) **Solomiyanen** laf ete.
Solomiya (kimnen?) **Aydernen** lafe ete.

Ayder kimnen laf ete?
Solomiya kimnen laf ete?

Zeynur ve Anife klubda körüştiler.
Olar oynaylar.
Zeynur Anifenen oynay.
Anife Zeynurnen oynay.

Anife kimnen oynay?
Zeynur kimnen oynay?

Solomiyanen, Aydernen, Anifenen, Zeynurnen sözleri, kimdir olarnen beraber bir şey yapqanını köstere. Buña biz ***beraberlik kelişini*** qullanamız.

kimnen?
Elvina Yevgeniyanen er kün ***körüşe.***

Olar türlü mevzularda laf etmege seveler.
Olar qavehanede sıq körüşeler.
Anda Elvina Yevgeniyanen qave içe ve laf eteler.

9. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Elvina ve Yevgeniya aftada qaç kere körüşeler?
2. Elvina er kün kimnen körüşe?
3. Yevgeniya er kün kimnen körüşe?
4. Olar qayda körüşeler?
5. Olar ne aqqında laf eteler?
6. Elvina kimnen qave içe?
7. Yevgeniya kimnen laf ete?

10. OQUÑIZ:

Kimnen? + körüşmek	Men dostumnen sıq körüşem.
Kimnen? + tanışmaq	O, qıznen tanışmaq istey.
Kimnen? + laf etmek	Studentler ocanen laf eteler.
Kimnen? + aşamaq	Server dostunen aşay.
Kimnen? + kezmek	Bala anasınen keze.
Kimnen? + raatlanmaq	Torunlar qartbabasınen raatlandılar.
Kimnen? + oynamaq	Baba oğlunen şahmat oynay.

11. BU ŞAHISLAR KİM (NE) OLMAQ(NI) ARZU ETKENLERİNİ YAZIÑIZ.

1. Sem _____
_____
_____

2. Riza _____
_____
_____

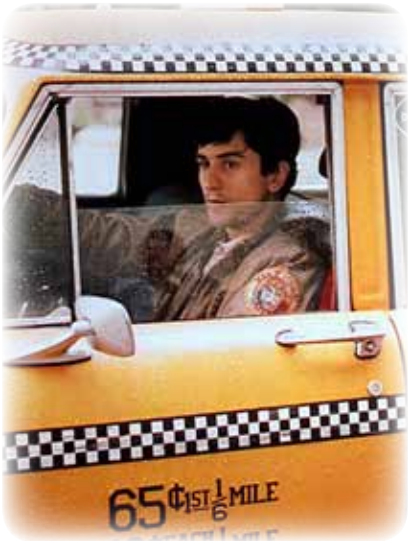
3. Alime _____
_____
_____

4. Aliye _____
_____
_____

5. Meryem _____
_____
_____

6. Timur _____
_____
_____

7. Maksim _____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

12. AQILDA TUTUÑIZ:

Beraberlik kelişi

nasıl? (kim? ne?)	**nasıl? (kimnen? nenen?)**
yahşı student	yahşı studentnen
aqıllı talebe	aqıllı talebenen
yañı maşna	yañı maşnanen
sıcaq ceket	sıcaq ceketnen
yazlıq urba	yazlıq urbanen
mavı deñiz	mavı deñiznen
ev vazifesi	ev vazifesinen
yahşı qız	yahşı qıznen
yüksek oda	yüksek odanen
yaz mektebi	yaz mektebinen
mavı cüzdan	mavı cüzdannen

13. QAYD ETİLGEN SÖZLERGE SUAL BERİÑİZ.

Nümüne: *Ridvan ekim olmaq istey. Ridvan kim olmaq istey?*

1. İslâm fizikacı olmaq istey. _____
2. Alim filolog olmaq istey. _____
3. Zeynep matematikacı olmaq istey. _____
4. Lütfi biologiyacı olmaq istey. _____
5. Menim ağam müendis olmaq istey. _____
6. Ya siz kim olmaq isteysiz? _____

14. NÜMÜNEGE BAQIP, CÜMLENİ TAMAMLAÑIZ.

Nümüne: *Men fizikanı begenem. Men ... olmaq isteyim.*
Men fizikanı begenem. Men fizikacı olmaq isteyim.

1. Menim ağam müendis. Men de _____ olmaq isteyim.
2. Menim tatam ekim. Menim ağam _____ olmaq istey.
3. Enver matematikanı seve. O, _____ olmaq istey.
4. Lilâ biologiyanı seve. O, _____ olmaq istey.
5. Menim anam tarihçı. Men de _____ olmaq isteyim.

15. AQILDA TUTUÑIZ:

Faaliyet: muzıka, sport, küreş, ilim, matematika, tarih, til, sanat, yaldav, tasil, oquv ...

(Nenen? (kimnen?)) muzıkanen, sportnen, küreşnen, ilimnen, matematikanen, tarihnen, tilnen, sanatnen, yaldavnen, tasilnen, oquvnen... + oğraşmaq

Naqliye: maşna = avtomobil, tren, ayaqmaşna, mototsikl, avtobus, tramvay, trolleybus, uçaq, tikuçar, gemi, qayıq...

(nenen?) maşnanen, trennen, ayaqmaşnanen, avtobusnen, tramvaynen... + ketmek, ketem, ketesiñ.

16. QAVUZLARNİ AÇIP, CÜMLELERNİ KÖÇÜRİÑİZ.

1) İrına (Vitaliy) klubda tanıştı. Studentler (yañı metin) tanış oldılar. Baba kontsertke (küçük qızı) keldi. (Taras) İvan — eski dostlar. Biz (belli yazıcı) körüştik. (Ölga) Olena grippnen hastalandılar. Oleg evge (babası) ketecek.

2) Student mektüpni (qalem ve qurşun qalem) yaza. Anam Lvovğa (tren ya da maşna) kelecek. Ağam masağa (qol) urdı. Dmıtro (dostu) (alma) bölüşti. Bala (boya) resim yapa. Oğlan sakin (ses) laf etti. Qaramannı (orden) mükâfatladılar. Sportçular (futbol) oğraşalar. Men (mavı merekep) yazmağa sevem.

3) Student (müendis) olmaq istey. Olena (ekim) olmağa arzu ete. Menim ağam (kâinatçı) olmağa arzu ete. Volodımır (uçıcı) olmaq ve uçaqnı idare etmek istey. Viktor (arbiy deñizci) olacaq. Oleg (deñizci) olmaq istemey, (geolog) olmaq istey. Aliniñ qız qardaşı (terciman) olıp çalışmağa arzu ete. Niyara dört yıl evel (oca) oldı. Talebe mektepni bitirgen soñ (student) oldı.

17. ZAMİRLERNİÑ BERABERLİK KELİŞİNİ AQILDA TUTUÑIZ.

Şahıs zamirleriniñ beraberlik kelişi

Baş (kim?)	Beraberlik (kimnen?)
Men	mennen
Sen	sennen
O	onen
Biz	biznen
Siz	siznen
Olar	olarnen

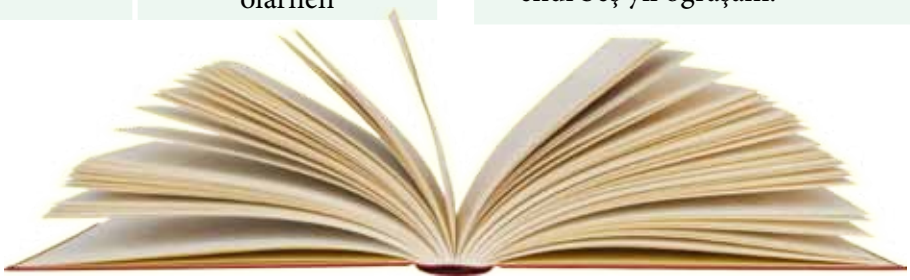
Qırımtatar tilini ögrenmege maña **luğat** pek yardım ete.

Men ***ondan*** er kün faydalanam.

Bu, Türkiyeden yañı **studentler**. Biz ***olarnen*** tünevin tanıştıq.

Men, ana-babam ***mennen*** ğururlanğanını isteyim, çünki men yahşı oqumağa tırışam.

Men **yaldamaqnı** begenem. Men ***onen*** endi beş yıl oğraşam.

Men tatamnen universitetke ketem.
O, ocanen yañı film aqqında laf ete.
Sen dostuñnen aş pişiresiñmi?

Biz tatamnen universitetke ketemiz.
Olar ocanen yañı film aqqında laf eteler.
Siz dostuñıznen aş pişiresizmi?

AQILDA TUTUÑIZ!

Men (kimnen?) + ne yapam?
Sen (kimnen?) + ne yapasıñ?
O (kimnen?) + ne yapa?

AQILDA TUTUÑIZ!

Biz (kimnen?) + ne yapamız?
Siz (kimnen?) + ne yapasız?
Olar (kimnen?) + ne yapalar?

18. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLELERNİ DEFTERİÑİZGE KÖÇÜRİP ALIÑIZ.

Men sennen zemaneviy sanat aqqında laf etmek (istemek).
Biz sennen İlim soqağında (yaşamaq).
O, sennen tünevin klubda (tanışmaq).
Biz sennen universitetteki lektsiyada (tanışmaq).
Aqşam o, ağasınen evge beraber (qaytmaq).
Olar ağasınen olacaq nezaret işi aqqında (laf etmek).

AQILDA TUTUÑIZ!

Kim (kimnen?) + ne yapa?	**ya da**	**Kim (kimnen?) + ne yapalar?**
S¹ O¹ P¹		S² P²
Oca talebelernen laf ete.		Oca talebelernen laf eteler.

19. CÜMLELERDE FİİLLERNİÑ ŞEKLİNE NİSBETEN (BAQ. YUQARIDA) QULLANILĞAN MÜPTEDALARNIÑ (SUBYEKTLERNİÑ) TÜBÜNİ SIZIÑIZ

Aydavcı yolcunen küz avası aqqında laf eteler. Rejissör aktörlarnen aileviy munasebetler aqqında yañı pyesanı oquy. Oca talebelernen Opera teatrinde klassik muzıkanı diñleyler. Ekim hastanen testniñ neticelerini bekleyler. Berber müşterinen yañı tarama aqqında subetleşeler. Ayder Solomiyanen cep telefonı vastasınen laf eteler.

20. OQUÑIZ. BU İNSANLAR NASIL VAZİYETTE BULUNĞANINA KÖRE TARİF ETİÑİZ:

Esma: 'Dilâver, menim qurşun qalemim bar, amma qalemimni evde unuttım. Men (sen) qaleminden faydalansam mümkünmi?'

Ayder: 'Solomiya, (men) tercimanım olsañ!'

Solomiya: 'Ayder, (men) qırımtatarca-ukrainceluğatnı berseñ. Men bu maqaleni özüm tercime etmege isteyim'.

Oca: 'Er bir student (öz) luğatından faydalanmaq kerek'.

Zamirlerniñ beraberlik kelişi

			Beraberlik kelişi
menim	özüm	kendim	mennen
seniñ	özüñ	kendiñ	sennen
onıñ	özü	kendisi	onen
bizim	özümiz	kendimiz	biznen
siziñ	özüñiz	kendiñiz	siznen
olarnıñ	özleri	kendileri	olarnen

öz = kendi

21. İSİMLERNİÑ ÇOQLUQTA BERABERLİK KELİŞİNİ AQILDA TUTUÑIZ.

kim? ne?	kimnen? nenen?
student, baba, tren,	studentlernen, babalarnen,
talebe, meydan	trenlernen
	talebelernen, meydanlarnen,
saip	saiplernen
şegirt, maşna	şegirtlernen, maşnalarnen
dülber, yer	dülberlernen, yerlernen
qaraman, Emine	qaramanlarnen, Eminelernen
göl, pencere	göllernen, pencerelernen
oquv yurtu	oquv yurtlarınen
deñiz, çöl	deñizlernen, çöllernen
sual	suallernen

AQILDA TUTUÑIZ!

-nen yalğamasına urğu tüşmez: studentle´rnen, özümi´znen.

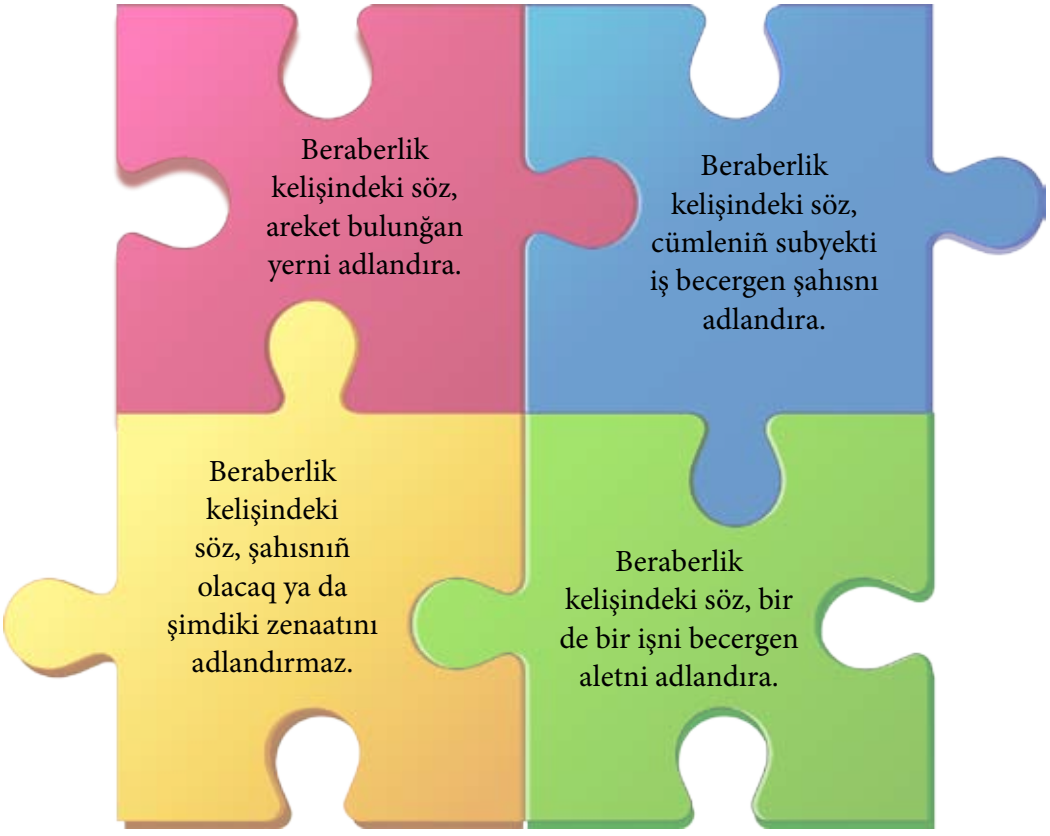
22. BERİLGEN İSİMLERNİ BERABERLİK KELİŞİNİÑ TEKLİKTEKİ VE ÇOQLUQTAKİ ŞEKLİNE QOYUÑIZ.

Söz, şirket, ders, ad, şeer, oğlan, mecmua, aş, hastahane, ev-mesken, film, kürsü, yanaq, çanta, qış, pencere, ağa, qaşıq.

23. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLELERNİ YAZIP ALIÑIZ.

Qavuzlarda berilgen sözlerni manasına köre beraberlik kelişniñ teklikte ya da çoqluqta qoyuñız. Berilgen cümlelerde beraberlik kelişi şekliniñ vazifesini tayin etiñiz.

1) Studentler vazifeni (qalem ve qurşun qalem) yazalar.
Bala asfaltta (renkli bor) resim yapa.
Ana-babalar Bağçasarayğa (maşna) kelecekler.
Ağam (parmaqlar) tuşlarğa bastı.
Emir (dostu) (haber) paylaştı.
Oğlan (ana-babası) laf etti.
Qaramanlarnı (nişanlar) taqdirlediler.
Sportçular meydanda (futbolkalar) deñiştiler.
Men (lirik şiirler) ayrette qalam.

2) Studentler (müendis) olmaq isteyler.
Ediye (ekim) olmaqnı arzu ete.
Balalarnıñ episi (kâinatçı) olmaqnı arzu eteler.
Ağam (uçucı) olmaq ve (uçaq) uçmaq istey.
Süren (oca) olmaq istemey.
O, (sinhron tercime) oğraşmaqnı arzu ete.
Aliniñ tataları (terciman) olıp oğraşmaqnı arzu eteler.
Alime Suleyman qızı Sıdıq (oca) oldı.
Mektepni bitirgenden soñ talebeler (student) olalar.

3) Selime (ecnebiy studentler) klubda tanıştı.
Studentler (yoqlav vazifeleri) tanış oldılar.
Baba kontsertke (qızı) keldi.
(Lenur) Server — eski do´stlar.
Biz (belli yazıcı) körüştik.
(Ayşe) Dilâra (gripp) hastalandılar.
Rustem evge (ana-babası) qayta.

4) Tramvay (yañı marşrut) qatnadı.
Turistler (orman soqağı) kete ediler.
(Soqaq) boyu askerler adımlay ediler.
Gemi (deñiz) boyu kete.
Maşna sol (yolu) ketti.
Qara bulutlar (kök) uçalar.
Sportçu (stadion) bayağı çaptı.

5) (Evler) arasında yel yoq edi.
Biz masanı (divar ve pencere) arasına qoydıq.
(Studentler) arasında oca özüni daima (yaş) duya.
Kontsertte men (Asiye ve Zenife) arasında oturdım.
(Yahşı dostlar) arasında sır olmaz.
Zeynep luğatnı (derslikler) arasında taptı.
(Terekler) arasında biz yahşı orman alanı taptıq.

6) Qız (masa) başında otura. Kün (dağlar) artına battı.
Gölniñ (artı) bir köy bar. Uçaq (alçaq) uçtı.
Biz masanı (üstü) yañı lampat astıq.
Ana hasta balasınıñ (üstü) egildi.
Biz qalemni masa (tübü) taptıq.
Kezlevniñ (yanı) (= civar) yañı akvapark yerleşti.
Student ocanıñ (ögü) tura.
Universitetniñ (ögü) park yerleşti.

24. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNİ DEFTERGE BERABERLİK KELİŞİNİÑ TEKLİK VE ÇOQLUQ ŞEKİLLERİNDE YAZIÑIZ.

Astı sızılğan söz birikmelerinen cümle tiziñiz.

Avtobus zavodı, soñki ders, yahşı ad, zemaneviy şeer, yüksek boylu oğlan, qalın mecmua, lezetli salat, bala hastahanesi, qırmızı çeçek, vesiqalı film, ağaç kürsü, sıcaq yanaq, yoqlav vazifesi, yañı çanta, suvuq qış, temiz pencere, eki doğmuş ağa, kümüş qaşıq.

18 ders

SÖZLER, LAFLAR, LAQIRDILAR...

Laqırdı mevzusı: Bizim künlerimiz.
Sarf: İsimlerde keliş aqqında malümatnı pekitüv.

1. TALİL ETİÑİZ:

Men universitette oca olıp çalışam

Men hastahanede ekim olıp çalışam

KÖÇÜRİLME LAF

Bu, Zaur efendi.

Zaur efendi: 'Men universitette oca olıp çalışam'.

Bu, Gülnara hanum.

Gülnara hanum: 'Men hastahanede ekim olıp çalışam'.

Köçürilme laf — insannıñ dos-doğru aytqan sözleri.
Köçürilme laf '' tırnaqlar içine alınır

Zaur efendi universitette oca olıp çalışqanını ayta.
Gülnara hanum hastahanede ekim olıp çalışqanını ayta.

} **QIYA LAF**

Qıya laf — bir insan aytqanını diger insan tarafından aytılması.
Qıya lafnı tırnaqsız yazıp, *men/biz* zamirleri yerine *-ğanını/-genini (-cağını/-ceginini) ayta* imselini qullanamız.

2. OQUÑIZ:

Asan *dey*: '***Men*** qırımtatar tilini bilmek isteyim'.
Asan qırımtatar tilini bilmek iste**geni**ni *ayta*.

Gülnara *dey*: '***Men*** ekim olmaq isteyim'.
Gülnara ekim olmaq iste**geni**ni *ayta*.

Ağam mektüpte *yaza*: '***Men*** Kyivge barmaq isteyim'.
Ağam mektüpte Kyivge barmaq **istegeni**ni *yaza*.

Tatalarım yazalar: '***Biz*** sanatnı ögrenmek isteymiz'.
Tatalarım sanatnı ögrenmek iste**genleri**ni yazalar.

3. CÜMLELERNİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIÑIZ.

Nümüne: *Emil dey: 'Men Aqmescitte oqumaq isteyim'. —*
Emil Aqmescitte oqumaq istegenini ayta.

1. Ali dey: 'Bağçasaray — dülber qadimiy şeer'. 2. Meryem dey: 'Men iqtisadiyatçı olmaq isteyim'. 3. Polina dey: 'Men yañı sözlerni bilmek isteyim'. 4. Lesâ dey: 'Tünevin men teatrde olğan edim'. 5. Studentler deyler: 'Biz qırımtatar edebiyatını ögrenmek isteymiz'. 6. Dmıtro dey: 'Andriy Nikopolden keldi'. 7. Oca dey: 'Sofiya metinni yahşı oqudı'. 8. Serğiy dey: 'Men qırımtatarca endi yahşı añlayım'.

4. CÜMLELERNİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIÑIZ.

Nümüne: *Kâzim konservatoriyada oqumaq istegenini ayta.*
Kâzim dey: 'Men konservatoriyada oqumaq isteyim'.

1. Ruslan ukrain tilini yahşı bilmege istegenini ayta. 2. Elmira ekim olmaq istegenini ayta. 3. Dilâra, Amet ingliz tilini yahşı bilgenini ayta. 4. Serğiy qırımtatarca daa yaramay añlağanını ayta. 5. İlmi, Kyiv universitetiniñ matematika fakultetinde oqumaq istegenini ayta. 6. Dostum türk tilini ögrenmek istegenini ayta. 7. Studentler bugün kinoteatrde meraqlı film baqacaqlarını aytalar.

5. OQUÑIZ. QIYA LAFTAN FAYDALANIP, MALÜMATNI İKÂYE ETİÑİZ.

Aleksandrnıñ mektübi

Sayğılı dostum Anton!

Mektübiñ içün çoq sağ ol, er şey yahşı. Men Qırımda raatlanam. Onıñ avası, tabiatı, şeerleri dülber. Men qırımtatar tilinden bilgilerimni mükemmelleştirem. Men ocamnı yahşı añlayım, amma yolda laqırdı etken adamlarnı daa yahşı añlamayım. Lâkin yaqın bir vaqıtta men qırımtatarca yahşı añlarım, dep tüşünem. Menim sevimli kitabım — qırımtatarca-ukraince luğat.

Menim çoq dostum bar. Olar da studentler. Men olarnen qırımtatarca laf etmege tırışam.

Menim yahşı bir Arsen dostum bar olğanını endi men saña yazğan edim. O da student. O, matematikanı yahşı bile. O, müendis olmaq istey. Biz sıq beraber raatlanamız ve kezemiz.

Anton! Sen de nasıl yaşağanıñ yazsañ! Sen künde ne yapasıñ? Men bekleyim.

Adresim:
Aleksandr Gorâinov
Vodnikov soq., 86
Aqmescit ş.,
Qırım, Ukraina
95023

6. DOSTUÑIZĞA MEKTÜP YAZIÑIZ. QIRIMDAKİ (UKRAİNA, TÜRKİYEDEKİ) YAŞAYIŞIÑIZNI VE OQUVIÑIZNI TARİF ETİÑİZ.

7. TALİL ETİÑİZ:

Hitap — Fiil

Asan: ‘Selime, sen nasıl kitap oquysıñ?’ (köçürilme laf)

Çıqış k — Sıfatfiil, Tüşüm

Asan Selimeden nasıl kitap oquğanını soray. (qıya laf)

Oca: ‘Sen ***ne içün*** keç qaldıñ?’
Oca studentten ***ne içün*** keç qalğanını soradı.

Ekim: ‘Arsen, siz tünevin ***ne*** aşadıñız?’
Ekim Arsenden tünevin ***ne*** aşağanını soray.

Selime: ‘Dostlar, kim aqşam cıyınına barmaq istey?’
Selime dostlardan kim aqşam cıyınına barmaq istegenini soradı.

Aliye: ‘Marşrut № 4 ***qayda*** toqtay?’
Aliye marşrut № 4 ***qayda*** toqtağanını soray.

NB!

Eger köçürilme lafta sual olsa, qıya lafta kerek zamanda **soramaq** fiili ve sual bergen söz (sözler) qullanılır, yani: ***ne vaqıt? ne içün? ne? ne aqqında? qayda? nasıl?*** ve il.

Cevap olaraq **ayttı, dedi, cevap berdi** (**cevaplandı**) ve dig. sözlerini qullanmaq mümkün.

Lâkin:

NB!

Eger köçürilme lafta mahsus sözler olmay, -mı/-mi dereceligi yardımınen sual qoyulsa, qıya lafta **dep** ve kerek zamanda **soramaq** fiili qullanılır.

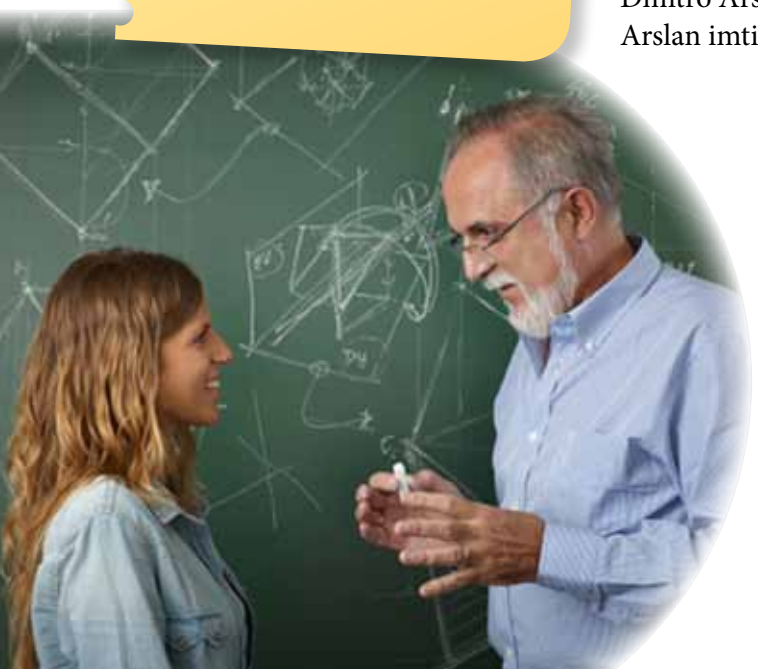
Esma: ‘Alina, *sen* Bağçasaraynı begene*siñmi*?’
Esma, Alina Bağçasaraynı begene***mi***, **dep soradı**.

Oca: ‘İşni episi yazdılar***mı***?’
Oca, işni episi yazdılar***mı***, **dep soradı**.

Reşat: ‘Katâ, maña qalemni berip ola*sıñmı*? ’
Reşat, Katâ oña qalemni berip ola***mı***, **dep soradı**.

Dmıtro: ‘Arslan, matematikadan imtian ne vaqıt olacaq?’
Arslan: ‘İmtianlarnıñ episi qara qışta olacaq’.

Dmıtro Arslandan matematikadan imtian ne vaqıt olacağını soradı.
Arslan imtianlarnıñ episi qara qışta olacaq, dep cevap berdi (ayttı).

DİQQAT!

neden?

matematikadan **imtian**
matematika***dan***, fizika***dan***, tarih***tan***, til***den***, edebiyat***tan***, ülkeşınaslıq***tan***, futbol***dan***, tennis***ten***, küreş***ten***...
Bu, Çıqış kelişi

8. DİALOGLARNI OQUÑIZ. KÖÇÜRİLME LAFNI QIYA LAFQA ÇEVİRİÑİZ. YAŞAYIŞIÑIZNI VE OQUVIÑIZNI TARİF ETİÑİZ.

Selime: Meltem, sen yañı sözlerni endi ögrendiñmi?

Meltem: Yoq. Men yaqında evge qayttım.

Selime: Sen qayda ediñ?

Meltem: Biz Meryemnen kütüphanege belli yazıcımıznen körüşmek içün bardıq.

Selime: Siz yazıcını begendiñizmi?

Meltem: E. O, özüniñ ömrü aqqında pek meraqlı ikâye etip berdi.

Dmıtro: Arslan, sende ukraince-qırımtatarca luğat barmı?

Arslan: Yoq. Men onı Andriyge berdim.

Dmıtro: Ya Andriy ne yapa?

Arslan: O, yañı metinni oquy ve sözlerni tercime ete.

Oca: Studentler, siz 'Kim olmaq isteyim?' ev inşasını yazdıñızmı?

Studentler: E.

Oca: Siz inşanıñ mevzusını begendiñizmi?

Studentler: Elbet. Olacaq zenaatımız aqqında çoq bilmek müimdir.

Leylâ: Zarema, tünevin sen gruppanen teatrge bardıñmı?

Zarema: Yoq. Maña anam keldi.

Leylâ: Vay, ne güzel haber! Anañ Kyivni begendimi?

Zarema: E, hususan merkezdeki dülber abideler ve binalarnı.

Erlan: Rulan, sen Ay-Petrige endi bardıñmı?

Rulan: E, qış vaqtında biz qorantamıznen dağlarğa çıqqan edik.

Erlan: Siz o taraflarnı begendiñizmi?

Rulan: Pek begendik. Biz yahşı raatlandıq.

9. CÜMLENIÑ MÜNDERİCESİNE AİT SÖZLERNİ QOYUÑIZ.

Nümüne: *O, çoqtan ... tilini ögrene.* *ingliz*
Dostuñız ... yahşı laf ete. *inglizce*
O, çoqtan ingliz tilini ögrene.
Dostuñız inglizce yahşı laf ete.

1. Tatam ... tilini ögrene. O, endi ... biraz laf ete. Ya siz ... tilini ögrenesizmi?	qırımtatar qırımtatarca
2. Mektepte Kâzim ... tilini ögrene edi. Lâkin o, ... yahşı añlamay. Onıñ Fahri dostu ... tilini yahşı bile. O, ikâyelerni ... yaza.	ispan ispanca
3. Evde men ... laf ete edim. Men ... tilini yahşı bilem, çünki bu, menim ana tilim. Menim fransız dostum ... tilini ögrenmedi. Lâkin o, ... biraz añlay.	ukrain ukraince
4. Fatma ... yahşı laf etmey, çünki o, ... tilini az vaqıt devamında ögrene. Men ... yahşı laf etem ve añlayım. Men ... tilini bilem.	arap arapça

10. TALİL ETİÑİZ:

(ne yapıñız?)
Alime oca: 'Osman ve İlyas, dialoglarnı *oquñız*'.

Alime oca Osman ve İlyasqa dialoglarnı *oquta*
(ne yaptıra?)

(ne yapsañ?)
Ediye: 'Asiye, maña eki qurşun qalem *alsañ*'.

Ediye Asiyege eki qurşun qalem *almaqnı* <u>rica ete</u>.
(ne yapmaqnı?)

NB!

Eger köçürilme lafta emir bildirilse, qıya lafta kerek zamandaki yükletüv derecesini ya da kerek zamanda **emir ete** fiilini qullanamız; rica bildirilse — kerek zamanda **rica etmek** fiilini. Şart ya da emir meylindeki fiilniñ yerine kerek kelişte isimfiilni qullanamız.

11. ŞU İNSANLARNIÑ SÖZLERİNİ QIYA LAFNEN AYTIP BERİÑİZ. YAZIP ALIÑIZ.

Elvina: ‘Lesâ, özüniñ tuvğan köyüñ aqqında ikâye etseñ’.

_____

Artur: ‘Fevzi, meni ayatta bekleseñ’.

_____

Ayder: ‘Solomiya, gruppañda qaç student olğanını aytsañ’.

_____

Esma: ‘Pencereni yapsañız, evde pek suvuq’.

_____

Oca: ‘Cümleni tizip, defterge yazıñız’.

_____

Ekim: ‘Ağzıñızını açıp, tiliñizni kösteriñiz’.

_____

Satın alıcı: ‘Maña eki çibereknen bir yazma berseñiz’.

_____

Polis hadimi: ‘Yolnı tek yeşil yarıqta keçiñiz’.

_____

Fatime oca: ‘Sınıfta tek qırımtatarca laf etiñiz!’

_____

12. OQUÑIZ:

Serğiy ve Dmıtro — menim dostlarım. Serğiy ispanca laf ete. Dmıtro inglizce laf ete. Men türkçe laf etem. Derste biz qırımtatarca laf etemiz.

1. Ya siz qırımtatarca laf etesizmi?
2. Ya siziñ dostlarıñız?
3. Siziñ dostlarıñız qaysı tilde laf eteler?
4. Tatañız qaysı tilni bile?
5. Qardaşlarıñız qaysı tilni ögreneler?
6. Siz qaysı tilni ögrenmek isteysiz?
7. Siz qaysı tilni ögrenesiz?

13. TEKRARLAÑIZ:

Şahıs zamirleriniñ beraberlik kelişi

men	— mennen (men ile)	biz	— biznen (biz ile)
sen	— sennen (sen ile)	siz	— siznen (siz ile)
o	— onen (o ile)	olar	— olarnen (olar ile)

14. YAZIÑIZ.

1. Server, sen endi işiñni yapıp bitirdiñmi? Men (sen) bazarğa barmaq isteyim.
2. Gülfiye oca, toqtasañız! Men (siz) laf etecek olam.
3. Lenyara, men cıyında (sen) oyunğa tüşmek isteyim.
4. Bizge Kyivden musafirler keldi, yarın biz (olar) merkezde kezecekmiz.
5. Emine (men) tükânğa barıp, anasına ediye almaq istey.
6. Biz klubğa ketemiz. Yür (biz).
7. Meryem — bizim yañı studentimiz. (O) tanışmaq bizge pek hoştır.
8. Olar coğrafiyanı yahşı bileler. Biz haritanı (olar) ögrendik.
9. Bu, bizim ocamız. Men sizni (o) tanıştırmaq isteyim.
10. Odada balaban pencere bar ve menim yatağım (o) tübünde tura.

NB!

Beraberlik kelişinen ya da onıñ yerine **beraber, tübünde, üstünde, ögünde** kibi munasebetçilerni qullanamız — dostumnen beraber, başımnıñ töpesinde, masanıñ astında, ocanıñ ögünde...

15. TEKRARLAÑIZ:

Mülkiyet zamirleri ve beraberlik kelişi

menim (anam)	— menim (anamnen)
seniñ (anañ)	— seniñ (anañnen)
onıñ (anası)	— onıñ (anasınen)
bizim (anamız)	— bizim (anamıznen)
siziñ (anañız)	— siziñ (anañıznen)
olarnıñ (anası)	— olarnıñ (anasınen)

16. YAZIÑIZ.

1. Men sizni (bizim yañı studentimiz) tanıştırmaq isteyim.
2. Azbarda (menim pencerem) tübünde yüksek terek öse.
3. Yazda biz (onıñ ailesi) raatlandıq.
4. Er kün Osman (özüniñ dostu) qave içe.
5. Men (siziñ ana-babañız) körüştim.
6. İbraim (menim eski dostum) çalışa.
7. Menim defterim (seniñ ukraince-qırımtatarca luğat) tübündedir.

17. NAQLİYE VASTALARINIÑ ADINI TEKRARLAÑIZ.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

18. SIZ DAA NASIL NAQLİYE VASTALARINI BİLGENİÑİZNİ YAZIÑIZ.

_____
_____
_____
_____

19. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNEN CÜMLE TİZİP YAZIÑIZ.

(uçaq) uçmaq, -m, -sıñ _____
(marşrutka) qatnamaq, -m, -siñ _____
(qayıq) yürmek, -m, -siñ _____
(tren) kelmek, -em, -siñ _____
(tramvay) ketmek, -em, siñ _____
(ayaqmaşna) yürmek, -m, -sıñ _____

DİQQAT!

ketmek, kelmek (bir taraflama) ≠ yürmek, qatnamaq (er taraflama)

men	**ketem**	biz	**kelemiz**	men	**yürem**	biz	**qatnaymız**
sen	**ketesiñ**	siz	**kelesiz**	sen	**yüresiñ**	siz	**qatnaysız**
o	**kete**	olar	**keleler**	o	**yüre**	olar	**qatnaylar**

20. OQUÑIZ:

Menim dostum

Menim dostum — student. Onıñ adı Mehmet. O — türk. Mehmet 1996 senesi orta küzniñ 25-de Türkiyeniñ Muğla şeerinde doğdı. Üç yaşında o, qorantasınen Nazilli şeerine köçti. Anda şimdi onıñ anası, babası, qardaşı yaşay.

Mehmetniñ babası Fikret 52 yaşında, o, maşna yasalğan zavodda müendis olıp çalışa.

Mehmetniñ anası Emine hastahanede emşire olıp çalışa. O, 46 yaşında.

Mehmetniñ qız qardaşı Kader 20 yaşında. O, Anqaranıñ tıbbiy universitetinde oquy. İleride tiş ekimi olacaq.

Mehmetniñ oğlan qardaşı — Selahattin. O, 15 yaşında ve daa mektep talebesi. Selahattin orta oquv yurtunıñ 9-ıncı sınfında oquy. İleride adliyeci olmaq istey.

Mehmet mektepke 7 yaşından bardı. O, til ve edebiyat derslerini pek seve edi. Soñ Mehmet Anqaranıñ mahsus til mektebinde oqudı. 2015 senesi o, mektepni bitirip, Anqaranıñ Hacettepe universitetine türkiy tiller şübesine oqumağa kirdi. 2017 senesi o, 'Erazmus+' programması boyunca Kyiv milliy universitetiniñ filologiya institutına türkiy tillerden bilgilerni daa da terenleştirmek içün oqumağa keldi. O, azerbaycan, gagauz ve qırımtatar tillerini ögrendi. Bundan ğayrı, oña ukrain ve rus tillerini de ögrenmege şarait yaratıldı. Elbet, başta öz fikirlerni o, ingliz tilinde añlata edi. O, pek çoq oqup, yazıp, laf etip, radio diñlep, ATR, UA TVniñ yayınlarını baqıp, qırımtatar ve ukrain tillerini yahşı ögrendi. 2019 senesi o, Hacettepe universitetini bitirdi. Taras Şevçenko adına Kyiv milliy universitetinde magistrlik işini yazmağa qarar aldı.

21. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Mehmet qayda doğdı?
2. Ne içün Muğla onıñ doğğan şeeri?
3. Mehmetniñ ailesi qayda yaşay?
4. Onıñ ailesi büyükmi?
5. Babasınıñ adı ne(dir)? O, qaç yaşında?
6. O, qayda çalışa?
7. Anasınıñ adı ne(dir)?
8. O, qaç yaşında ve qayda çalışa?
9. Mehmetniñ oğlan qardaşı kim olmaq istey?
10. Qız qardaşı aqqında siz ne bilesiz?
11. Siziñ fikriñizce, qardaşı ne içün adliyeci olmaq istey?
12. Mehmet qaç yaşında mektepke bardı?
13. Eñ sevimli dersleri ne edi?
14. Anqarada Mehmet qayda oqudı?
15. Mehmet Kyivge nege keldi?

22. DOSTUÑIZ AQQINDA İKÂYE TİZİÑİZ.

NB!

Manadaş qurulışlarnı aqılda tutuñız.

menim	...	**-m**	**bar**	=	**mende**	... **bar**
seniñ	...	**-ñ**	bar	=	**sende**	... bar
onıñ	...		bar	=	**onda**	... bar
bizim	...	**-mız**	bar	=	**bizde**	... bar
siziñ	...	**-ñız**	bar	=	**sizde**	... bar
olarnıñ	...	**-sı**	bar	=	**olarda**	... bar

23. CÜMLENİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIÑIZ.

Nümüne: *Bu, menim. ... ağam bar.* *Bu, me´nim. Meni´m ağam bar.*

1. Bu, sensiñ. ... tata.. bar..?
2. Bu, odır. ... kompyuter.. bar..?
3. Bu, odır. ... luğat.. bar.
4. Bu, menim. ... dost.. bar.
5. Bu, sizsiz. ... kitab.. bar..?
6. Bu, odır. ... defter.. bar.
7. Bu, odır. ... fotoapparat bar.
8. Bu, bizmiz. ... teatrge biletler... bar.
9. Bu, Prezident. ... vazifeler.. bar.
10. Bu, anam. ... balalar.. bar.
11. Bu, balalar. ... oyuncaqlar.. bar.
12. Bu, aydavcı. ... yolcular.. bar.

24. QAVUZLARNIÑ İÇİNDEKİ SÖZLERNİ QULLANIP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Nümüne: *Kimde qarandaş bar? (men)* *Mende qarandaş bar.*

1. Kimde luğat bar? (men)
2. Kimde kitap bar? (o)
3. Kimde fotoapparat bar?
4. Kimniñ tatası bar? (o)
5. Kimniñ dersi bar? (biz)
6. Kimde gazet bar? (sen)
7. Kimde qara qarandaş bar?
8. Kimde yüksek baalar bar? (olar)
9. Kimde cep telefonı bar? (o)
10. Kimde bugünki gazet bar? (men)
11. Kimniñ keyfi yahşı? (bizim)
12. Kimde saylavlar aqqında maqale bar? (siz)

25. CÜMLENİ NÜMÜNEGE BAQIP TAMAMLAÑIZ.

Nümüne: *Mende kitap bar, (o) ise ... .*
*Mende kitap bar, onda ise **yoq**.*

1. Seniñ tatañ bar, (men) ise ... .
2. Onda fotoapparat bar, (men) ise ... .
3. Sizde mecmua bar, (o) ise ... .
4. Onıñ ağası bar, (olar) ise ... .
5. Sende luğat bar, (biz) ise ... .
6. Bizde tatil bar, (siz) ise ... .
7. Mende çay bar, (sen) ise ... .
8. Ekimniñ odası bar, (o) ise ... .
9. Aşçınıñ şapkesi bar, (men) ise ... .
10. Müendisniñ leyhası bar, (olar) ise ... .

NB!

Aqılda tutuñız!

Vact				Baş		
menim	**(..-m)**	**yoq**	**=**	**mende**	**...**	**yoq**
seniñ	(..-ñ)	yoq	=	sende	...	yoq
onıñ	(..-sı)	yoq	=	onda	...	yoq
bizim	(..-mız)	yoq	=	bizde	...	yoq
siziñ	(..-ñız)	yoq	=	sizde	...	yoq
olarnıñ	(-leri)	yoq	=	olarda	...	yoq

TASDİQ (E!)

(Baş)
Mende (ne?) kitap, qarandaş bar.

Tüşüm
(Kimni?) Tatam ve ağam*nı* qarşılayım.

Tüşüm
(Neni?) Qaideni bilem.

Tüşüm
Ocanı körem.

İNKÂR (YOQ!)

(Baş)
Mende kitap, qarandaş yoq.

Tüşüm
Tatam ve ağamnı qarşıla*ma*yım.

Tüşüm
Qaideni bil*me*yim.

Tüşüm
Ocanı kör*me*yim.

26. OQUÑIZ:

(Kimni?) Yırcını eşitem.
(Kimni?) Yırcını eşitmeyim.
(Kimni?) Dostnı davet ettiler.
(Kimni?) Dostnı davet etmediler.
(Kimni?) Ekimni diñleymiz.
(Kimni?) Ekimni diñlemeymiz.
(Kimni?) Qışnı sevem.
(Kimni?) Qışnı sevmeyim.

DİQQAT!

Tasdiq → İnkâr
..-ma/-me..
Körem — körmeyim, bardım — barmadım,
yuqlaysıñ — yuqlamaysıñ, begenemiz — begenmeymiz.

(Kimni?) Ekimni çağırdılar.	(Kimni?) Ekimni çağırmadılar.
(Kimni?) Tatamnı rastketirdiler.	(Kimni?) Tatamnı rastketirmediler.
(Neni?) Tilni ögrenemiz.	(Neni?) Tilni ögrenmeymiz.
(Neni?) Odanı açtıq.	(Neni?) Odanı açtıq.
(Neni?) Köyni köremiz.	(Neni?) Köyni körmeymiz.
(Neni?) Vazifeni becerdik.	(Neni?) Vazifeni becermedik.
(Neni?) Anahtarnı unuttıq.	(Neni?) Anahtarnı unutmadıq.
(Neni?) Metinni tercime ettik.	(Neni?) Metinni tercime etmedik.

Lâkin:
İsim + munasebetçi + keliş yalğaması
Sofra başın**da** oturam, mesele üstün**de** çalıştıq, evniñ yanın**da**mız.

(Kimni?) Poştacını bekleyim.	(Kimniñ?) Poştacınıñ artından çapam.
(Kimni?) Anamnı tüşünem.	(Kimniñ?) Anamnıñ peşinden ketem.
(Qayda?) Luğatqa yazam.	(Neniñ) Luğatnıñ içinden qalem çıqtı.

27. İŞLERNİ BECERİÑİZ:

1) Baş kelişteki (*bazıda* mülkiyet yalğaması ile) isim + fiil vaqıtnı ya da tarihnı (*ne vaqıt*?) köstere.

1. Biz ekskursiyağa (ne vaqıt?) keçken *bazarertesi* barğan edik.
2. (Aqşam) Esmanen Elfiye meraqlı kitap oqudılar.
3. Aşıq Ümer (1621 senesi) doğdı.
4. Men ... ..si doğdım.
5. Ana-babalarım (keçken yılı) Frantsiyağa raatlanmağa barğan ediler.
6. İlk yazdan ilk küzge qadar bizde tatil olacaq.
7. Men dostumnen (gece saat) 12-ge qadar ev işini yaptıq.
8. (Yarın saba) bizim gruppamız nezaret işini yazacaq.
9. Bazarertesinden cumağa qadar biz universitette ve evde çoq çalışamız.
10. (Kelecek yılı) biz azırlav bölügini bitirecekmiz.
11. (1.01.2001 s.) XXI asır başlandı.
12. (Kelecek afta) küz bitecek.

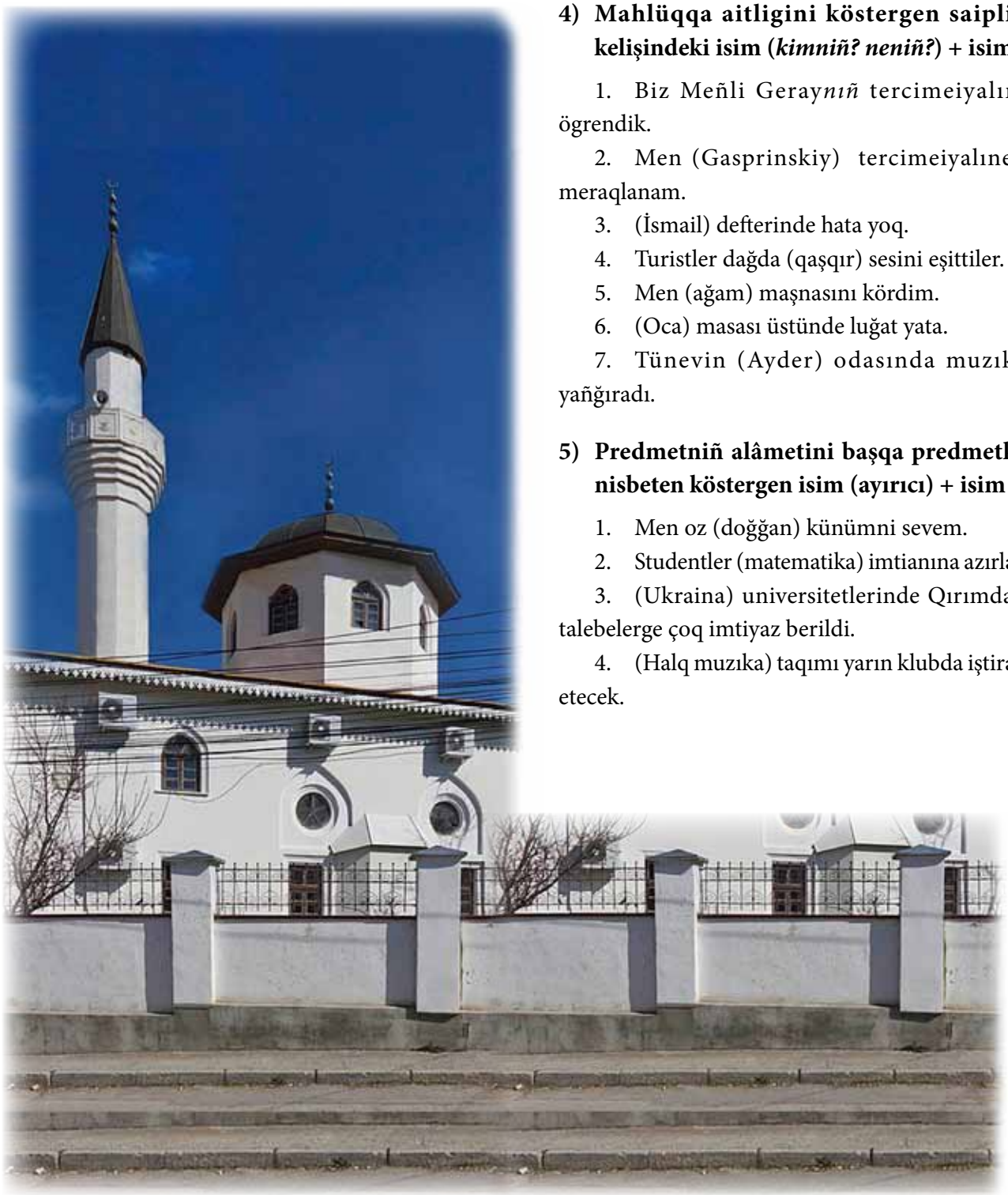
2) Areketniñ obyektini köstergen tüşüm kelişindeki isim + fiilniñ menfiy şekli; baş kelişteki isim + *yoq, olmaz*

1. Ekrem (neni?) yañı sözler*ni* ezberle*me*di.
2. Studentler tatil vaqtında (kitap) oqumadılar.
3. Sen (defter, qalem) evde unutmadıñmı?
4. Tünevin Selime (kitap) almadı, bugün ise haritanı aldı.
5. Lenur (ağası, tatası) endi üç ay körmedi.
6. Dostum (qırımtatar tili) ögrenmedi.
7. Ömürden (yahşı oca) yoq.
8. Dostumnıñ (bita) yoq.
9. Kündeki işsiz (muvafaqiyet) olmaz.
10. Biz (qırımtatar çiberegi) daa aşamadıq.

3) Bütünniñ qısmını köstergen isim + *fiil*

1. Men *suvuq suv* pek isteyim.
2. (Çay) almağa unutma!
3. Şevket Zaremadan (şeker) almağa istey.
4. Etke (soğan) qoşmaq kerek.
5. Emine, maña (ötmek) berseñ.
6. Tavuqlarğa (yem) bermege unuttılar.
7. (Sütlü qave) içmege istemeysizmi?
8. Amet tekâran (pirniç) ketirdi.

4) Mahlüqqa aitligini köstergen saiplik kelişindeki isim (*kimniñ? neniñ?*) + isim

1. Biz Meñli Gerayнıñ tercimeiyalını ögrendik.
2. Men (Gasprinskiy) tercimeiyalınen meraqlanam.
3. (İsmail) defterinde hata yoq.
4. Turistler dağda (qaşqır) sesini eşittiler.
5. Men (ağam) maşnasını kördim.
6. (Oca) masası üstünde luğat yata.
7. Tünevin (Ayder) odasında muzıka yañğıradı.

5) Predmetniñ alâmetini başqa predmetke nisbeten köstergen isim (ayırıcı) + isim

1. Men oz (doğğan) künümni sevem.
2. Studentler (matematika) imtianına azırlar.
3. (Ukraina) universitetlerinde Qırımdan talebelerge çoq imtiyaz berildi.
4. (Halq muzıka) taqımı yarın klubda iştirak etecek.

28. AQILDA TUTUÑIZ:

Şahıs, özlük ve mülkiyet zamirleriniñ türlenüvi/tüslenüvi

Baş k.	men	sen	o	biz	siz	olar	öz/kendi
S.k.	*menim*	*seniñ*	*onıñ*	*bizim*	*siziñ*	*olarnıñ*	*özüniñ/ kendiniñ*
D.k.	maña	saña	oña	bizge	sizge	olarğa	özüne/ kendine
T.k.	meni	seni	onı	bizni	sizni	olarnı	özüni/ kendini
Yer k.	mende	sende	onda	bizde	sizde	olarda	özünde/ kendisinde
Ç.k.	menden	senden	ondan	bizden	sizden	olardan	özünden/ kendisinden

29. SÖZ BİRİKMELERİNİ TEKLİKNİÑ SAİPLİK KELİŞİNDE YAZIÑIZ.

Böyle fiillerni qullanıp, cümle tiziñiz: *körmek, añlamaq, (qapıp) baqmaq, (satın) almaq, oqumaq, bilmek, saylamaq, qıdırmaq, rastketirmek, (saibi) olmaq, içmek, ögrenmek = araştırmaq*. Cümlelerni defterge yazıñız.

yañı student
yüksek boylu oğlan
qattı ayaz
onıñ mışığı
meraqlı film
lezetli şorba
serbest halq
menim babam
kâğıt yağbez
eski bağça
yımşaq yüzbez
küçük şey
yaqın Qırım
teren okean
uzun ayat

küçlü ses
himiyeviy talil
kvadrat metri
universitet
yataqhanesi
dağ marşrutı
belli artist
tuvğan tatam
yeşil cüzdan
müim subet
güzel ava
lezetli aş
olacaq zenaatım
tar yol
paalı maşna

kirli yağbez
sıcaq qave
sınıq qalem
tatlı qurabiye
qoqulı sabun
yañı kürsü
çal saçlar
mürekkep mesele
Qara deñiz
keniş tarla
cilek tatlısı
yapıq pencere
oñaytlı yer
sağlam bala
yaralanğan tiz

30. OQUÑIZ:

Masal

Şakir Selim

Can sıqıcı qış gecesi
Sabiy yata, yuqlamay.
Islaq çalıp yeller ese,
Tışta ayaz. Qar nomay.

— Yuqla, qozum, — dey bitası, —
Yum közüñni, ayya-ay...
Tışta boran şamatası
Saqa etip oynamay.

Çoq yuqlasañ, tosunçığım,
Tatlı tüşler körersiñ.
Yum közüñni, qozuçığım,
Bir gecede ösersiñ.

— Bitaçığım, masal söyle,
Soñ yuqlarım, — dey bala.
Bitay başlay mına şöyle,
(Sabiy yuquğa dala):

— Bir zamanda yaşay eken
Cenk ne, bilmey adamlar.
Çalışa ve aşay eken
Cenkte ölmey adamlar.

Yer yüzünde zamanlar tınç,
Devletler tınç kün körgen soñ.
Asker-masker olmağan iç,
Er kes birday şeñ yürgen.

Balalarnıñ babaları
Saban sürgen tarlada.
Nomay aşlıq obaları
Yükselgenler armanda.

Kimse qorqıp yaşamağan
Dünya cenksiz keñ eken.
Yahşı-yaman halq olmağan
Er kes birday teñ eken.

Analarnıñ başı üzre
Parıldağan al küneş.
Yer — qocaman bir ev eken,
Adamları dost ve eş...

Bitay söyley, çorap öre,
— Yuqla, qozum, ayya-ay...
Sabiy tatlı tüşler köre,
Sabiy tatlı, tınç yuqlay.

31. ŞİİRDEKİ PERSONAJLARNIÑ SÖZLERİNİ QIYA LAFNEN AYTIP BERİÑİZ. YAZIÑIZ.

34. LUĞATIÑIZĞA QOŞUÑIZ:

sabiy = bala
ıslaq çalmaq = sızğırmaq
nomay = pek çoq
devlet = memleket
parıldamaq = yıltıramaq
qocaman = pek büyük

19 ders

QAYDA? QAYDAN?...

Laqırdı mevzusı: Areketniñ yeri ve yönelişi.
Sarf: Areketniñ yönelişini köstermek içün doğrultuv, yer ve çıqış kelişleri.

1. OQUÑIZ.

Ayder — student. O, qırımtatar. O, Lviv universitetinde oquy. Er kün o, (qayda?) kütüphanede gazet oquy. Bazıda o, (qayda?) universitet aşhanesinde aşay. (Qayda?) Studentler klubunda o, Solomiyağa rastkele.

Solomiya — student. O, Lviv universitetine eki yıl evel kirdi. O, ukrain tilini ögrene ve künde kütüphanege bara. Tünevin o, (qayda?) universitet aşhanesine üyelik aşamağa bardı. Bugün Ayder onı (qayda?) studentler klubuna davet etti.

2. TEKRARLAÑIZ.

Qayda? (yer kel.)	Qayda? (doğrultuv kel.)
Lviv universitetinde	Lviv universitetine
kütüphanede	kütüphanege
universitet aşhanesinde	universitet aşhanesine
studentler klubunda	studentler klubuna

3. TALİL ETİÑİZ:

qayda? (odada, Ukrainada, sınıfta, bölükte, dekanatta, universitette...) } + olmaq
qayda? (odağa, Ukrainağa, sınıfqa, bölükke, dekanatqa, universitetke..) } + ketmek
qaydan? (odadan, Ukrainadan, sınıftan, bölükten, dekanattan, universitetten) } + kelmek

A • ⇢ • **B**

(+-dan/-den Çıqış kel.) Qaydan? **O, kete** Qayda? (-ğa/-ge Doğrult. kel.)

yataqhaneden	men **ketem**	biz **ketemiz**	**universitetke**
evden	sen **kete**	siz **ketesiz**	**azbarğa**
odadan	o **kete**	olar **keteler**	**aşhanege**
azbardan			**evge**

A • ⇢ • **B**

(+-dan/-den Çıqış kel.) Qaydan? **O, kete** Qayda? (-ğa/-ge Doğrult. kel.)

universitetten	men **ketem**	biz **ketemiz**	**yataqhanege**
Türkiyeden	sen **kete**	siz **ketesiz**	**Ukrainağa**
Özbekistandan	o **kete**	olar **keteler**	**Qırımğa**
İrandan			**AQŞqa**

O, kete

NB!

ketmek = yürmek
ketmek ≠ qaytmaq

O, kete

O, kete

Olar keteler

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş keliş	Doğrultuv kelişi	Yer kelişi	Çıqış kelişi
Ekvador, Qıtay,	**-ğa**	-da	**-dan**
Kosovo, İstanbul,			
meydan			
muzey, Türkiye,	**-ge**	-de	**-den**
köy, deñiz,			
çöl, vazife,			
Eskişehir			
sınıf, soqaq	**-qa**	-ta	**-tan**
universitet, kök,	**-ke**	-te	**-ten**
yürek			

5. OQUÑIZ. AYTIÑIZ. YAZIÑIZ.

Nümüne: *Marko — sırp. Onıñ Vatanı — Sırbistan. O,* ***qaydan****? O,* ***Sırbistandandır****.*

Çjen — qıtaylı. Onıñ Vatanı — Qıtay. O, **qaydan**? _____

Tim — amerikalı. Onıñ Vatanı — Amerika Qoşma Şatları. O, **qaydan**? _____

_____

Bülent ve Deniz — türkler. Olarnıñ Vatanı **nedir**? _____

Olar qaydanlar? _____

Ceyhun — azerbaycanlı. Onıñ Vatanı **nedir**? _____

O, **qaydan**? _____

Aliye hanum — qırımtatar. Onıñ ana-Vatanı **nedir**? _____

O, **qaydan**? _____

6. TALİL ETİÑİZ:

Ketmek	ne yapmaq? (tek areket) **anda/mında**	+	**qayda?**	odağa sınıfqa Türkiyege universitetke
barmaq	ne yapmaq? (areket+ netice) **anda** (• →)			
kelmek **qaytmaq**	ne yapmaq? (areket + netice) **mında** (← •)		**qaydan?**	odadan universitetten sınıftan Türkiyeden

7. OQUÑIZ.

Men	kettim	bardım	keldim	qayttım
Sen	kettiñ	bardıñ	keldiñ	qayttıñ
O	ketti	bardı	keldi	qaytı
Biz	kettik	bardıq	keldik	qayttıq
Siz	kettiñiz	bardıñız	keldiñiz	qayttıñız
Olar	kettiler	bardılar	keldiler	qayttılar

NB!

(Qayda?) **mında** olmaq
(Qayda?) **mında** kelmek
(Qayda?) **mında** qaytmaq
(Qayda?) **anda** olmaq
(Qayda?) **anda** barmaq
(Qayda?) **anda** ketmek

Studentler universitetke kettiler.
Olar poliklinikağa kettiler.

Ocamız Türkiyege ketti.
Emine Balige ketti.

Qızçıq tükânğa ketti.
Anam bankqa ketti.

Studentler universitetten keldiler.
Olar poliklinikadan keldiler.

Ocamız Türkiyeden keldi.
Emine Baliden keldi.

Qızçıq tükândan keldi.
Anam banktan keldi.

DİQQAT!

***(qaydan?)* + *kelmek* = (qaydan?) + qaytmaq**

qaydan? + qayda? } kelmek, -m, -siñ / qaytmaq, -m, -sıñ

Ametnen Aziz *(qayda?)* klubğa kettiler. Olar *(qayda?)* klubda ediler. Olar *(qaydan?)* andan keldiler. Olar *(qaydan?)* klubdan aqşam saat on birde qayttılar.

8. SORAÑIZ.

Nümüne: *Ana-babam teatrge kettiler.* *Ana-babalarım **qayda** kettiler?*
Olar teatrde ediler. *Olar **qayda** ediler?*
Olar teatrden keldiler. *Olar **qaydan** keldiler?*

Student dekanatqa ketti. O, dekanatta edi. o, dekanattan keldi.
Turistler dağğa kettiler. Olar dağda ediler. Olar dağdan keldiler.
Ekim odağa ketti. O, odada edi. O, odadan keldi.
Arzı kütüphanege ketti. O, kütüphanede edi. O, kütüphaneden keldi.
Bitam bazarğa ketti. O, bazarda edi. O, bazardan keldi.

9. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Nümüne: *Evel Reşat Özbekistanda yaşay edi. O, Qırımğa qaydan keldi? O, Özbekistandan keldi.*

Evel Ayder Qırımda yaşay edi. O, qaydan keldi? _____
Endi Ayder Ukrainadadır. O, qayda keldi? _____
Evel Remziye Tacikistanda yaşay edi. O, qaydan keldi? _____
Evel Purya İranda yaşay edi. O, qaydan keldi? _____
Endi Purya Ukrainada yaşay. O, qayda keldi? _____

10. DOSTLARIÑIZDAN QAYDAN KELGENLERİNİ SORAÑIZ.

Nümüne: *— Feyzi, sen qaydan kelgeniñni aytsañ.*
— Men Erzurumdan keldim.
— Elfiye, sen qaydan keldiñ?
— Men kütüphaneden keldim.

11. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ: O, QAYDAN KELDİ? EVEL O, QAYDA YAŞAY EDİ?

Nümüne: *Djon, Amerika.*
Djon Amerikadan keldi. Evel o, Amerikada yaşay edi.

Urşula, Lehistan	Raşid, Felestin
Hans, Almaniya	Necibulla, Afğanistan
Serap, Türkiye	Alvaro, Ekvador
Şahriyar, Azerbaycan	Yong Ming, Koreya
Aslan, AQŞ	Kristina, Ukraina

12. DİALOGNI OQUÑIZ.

uçaq

— Qadır, sen Nijatnı bilesiñmi?
— Yoq, bilmeyim. Ya kim o?
— O, menim dostum.
— O, qaydan keldi?
— O, Türkiyeden keldi. O, azerbaycanlı, amma qırımtatar tilini pek yahşı bile. O, türk tilini de mükemmel bile ve bu üç til bir-birine pek yaqın olğanını ayta. Evel o, Azerbaycanda yaşay edi. Anda şimdi onıñ büyük qorantası yaşay.

tikuçar

— Bakudamı?
— E. Baku — Azerbaycannıñ paytahtı. Nijat, Baku qadimiy ve dülber şeer olğanını ayta. Şimdi Nijat Kyivde yaşay. O, politehnika institutında oquy ve uçaq ve tikuçarlarnı qurmağa arzu ete.

13. SİZ NİJAT AQQINDA NE BİLİP OLĞANIÑIZNI YAZIÑIZ.

14. İŞLERNİ YAPIÑIZ:

1) Cümlelerni nümünege baqıp tamamlañız.

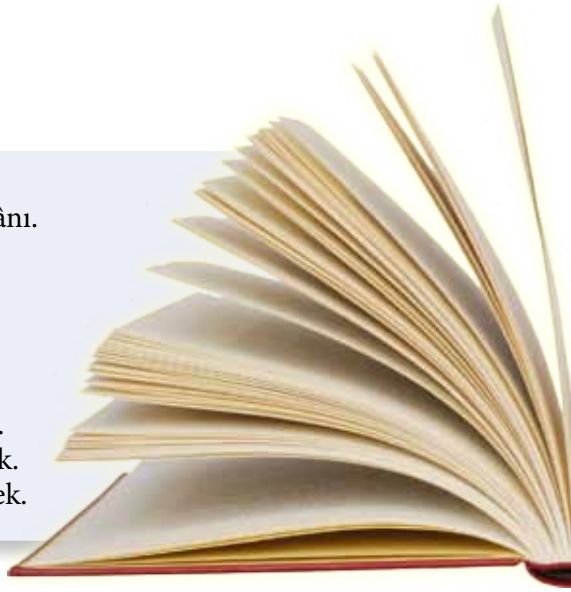
Nümüne: *Bu, Hindistan. Radj ... keldi.*
Bu, Hindistan. Radj Hindistandan keldi.

1. Bu, Suriye. Ahmad ve Sana ... keldiler.
2. Bu, Nepal. Kumar ... keldi.
3. Bu, Afğanistan. Studentler ... keldiler.
4. Bu, Meksika. Huan ... keldi.
5. Bu, Angola. Marcori ... keldi.
6. Bu, Türkiye. Menim dostum ... keldi.

2) Berilgen sözlerden cümleni şimdiki zamanda tiziñiz.

Nümüne: *O, istemek, oquмaq, universitet.*
O, universitette oqumaq istey.

1. Sayde oca, istemek, çalışmaq, yuqarı sınıflar.
2. Biz, istemek, almaq, ukraince-qırımtatarca, luğat, kitap tükânı.
3. Olar, kinoteatr, meraqlı, film, baqmaq, istemek.
4. Siz, inşa, aqşam, yazmaq, istemek?
5. O, yañı, kompyuter, oyun, almaq, istemek.
6. Biz, qırımtatarca, yahşı, ögrenmek, istemek.
7. Siz Qırım, gazetler, er kün, oqumaq, istemek?
8. O, radio, zemaneviy, ve, klassik, muzıka, diñlemek, istemek.
9. Men, menim, luğat, yañı, qırımtatar, sözler, yazmaq, istemek.
10. Menim, dostlar, ingliz, til, ve, medeniyet, ögrenmek, istemek.

3) *Ketmek/kelmek* fiilini şimdiki zamanda qullanıñız.

Künde Ayder universitetke _____
ve yolda Solomiyanen körüşe. Soñ olar beraber
tramvay turağına _____ .
Biz universitetke saba saat doquzğa _____ .
O, gazet almaq içün, poştağa _____ .
Sen klub ya da kütüphanege _____?
Men endi kütüphanege _____ .
O, parkqa _____?
Yoq, o, evge _____ .
Olar endi yataqhanege _____ ,
men ise aşhanege _____ .

4) *Kelmek, yaşamaq* fiillerini keçken zamanda qoyuñız.

Nümüne: *Bu, Safiye. Safiye Yaltadan ... . Safiye Yaltada ... .*
Bu, Safiye. Safiye Yaltadan keldi. Safiye Yaltada yaşay edi.

1. Bu, Lehistan. Pşemek Lehistanda _____. O, Lehistandan _____ .
2. Bu, Türkiye. Evel Mehmet Türkiyede _____ . Tünevin o, Türkiyeden _____.
3. Bu, Lviv. Vasil Lvovdan _____. Evel o, Lvovda _____ .
4. Bu, Amerika. Djon Amerikadan _____ . Evel o, Amerikada _____.
5. Bu, Paris. Evel Jan Pariste _____ . Armanda o, Paristen _____.
6. Bu, Emine. Orta küzde o, Baliden _____ . O, Balide _____ yaşadı.

5) *Kelmek, olmaq(edi)* fiillerini keçken zamanda qullanıñız.

1. Bu, ayat. Studentler ayattan _____ . Teneffüs vaqtında olar ayatta _____.
2. Bu, poliklinika. Enver poliklinikadan _____ . O, poliklinikada _____.
3. Bu, poşta. Ahtem poştada _____ . O, poştadan _____.
4. Bu, kütüphane. Dostum kütüphaneden _____ . Bugün o, kütüphanede_____.
5. Bu, park. Abibullanen Lenyara parkta _____. Olar parktan beş buçuqta _____.
6. Bu, kontsert. Ocalar kontsertte eki saat _____ . Olar kontsertten pek şeñ _____.

15. AQILDA TUTUÑIZ:

***Qayda ve qaydan* ketmek (kelmek) // barmaq (qaytmaq) birden mümkün.**

Meselâ, *Jan Ukrainağa keldi. Evel o, Frantsiyada edi.*
Demek, *Jan (qayda?) Ukrainağa (qaydan?) Frantsiyadan keldi.*

Men universitette edim. Men yataqhanege ketem.
Demek, *Men (qaydan?) universitetten (qayda?) yataqhanege ketem.*

Ayodele Ukrainağa Nigeriyadan keldi.
Feyzi ve Nijat Ukrainağa Türkiyeden keldiler.
Alöna evden tükânğa ketti.
Studentler dekanattan sınıfqa keldiler.

16. AYLARNIÑ QIRIMTATARCA ADLARINI TEKRARLAÑIZ.

Siz Ukrainağa qaysı ayda keldiñiz? Bunı öz dostlarınızdan sorañız.

Meselâ, Men Ukrainağa ilk küzde keldim. Ya sen, İlyas, ne vaqıt keldiñ?
Men Ukrainağa armanda keldim. Ya sen, Zeynep, ne vaqıt keldiñ?

20 ders

AREKET ETEMİZ...

Laqırdı mevzusı: muntazam ya da bir kerelik areketni bildirmek içün iş-areket fiilleri.
Sarf: İş-areket fiiller aqqında malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. TEKRARLAV İŞLERİNİ YAPIÑIZ.

İş A. Qavuzlardaki sözlerni yer/çıqış kelişinde qullanıñız.

Nümüne: *Bağçasaray aqqında kitaplarnı qaydan almaq mümkün? (kitap tükânları).*
Bağçasaray aqqında kitaplarnı kitap tükânlarından almaq mümkün.

1. Güzel resimlerni qayda körmek mümkün? (Yalta muzeyleri) 2. Yañı filmlerni qayda baqmaq mümkün? (bizim kinoteatrlerimiz) 3. Studentler öz meselelerini qayda çezeler? (fakültet toplaşuvları) 4. Studentler ocalarnıñ lektsiyalarını qayda diñleyler? (bu sınıflarda) 5. Edem ev vazifesini qayda yapmağa begene? (oquv zalları) 6. Ukrainanıñ iqtisadiy islâatı aqqında qaysı gazetlerden oqumaq mümkün? (ukrain gazetler) 7. Enver ve Seitümer kimlerniñ defterlerinde işlerni yapalar? (öz defterleri). 8. Ekim studentleri ameliyatnı qayda keçeler? (türlü hastahane ve poliklinikalar)

İş B. Söz birikmelerini oquñız ve yazma şekilde onıñ manasını añlatıñız.

Nümüne: *Kitap tükânı — kitap satılğan tükândır*
(kitap satın almaq mümkün olğan tükândır).

Gazet kioskı, oquv zalı, universitet aşhanesi, studentler odası, studentler yataqhanesi, milletlerara gruppası, 'Terciman' tükânı, sport zalı, yemiş tükânı.

2. KETMEK/KELMEK, BARMAQ/QAYTMAQ AREKET FİİLLERİNİÑ ŞİMDİKİ ZAMAN ŞEKİLLERİNİ AQILDA TUTUÑIZ:

ketmek →	yürmek ↔	barmaq →	kelmek ←
men ketem	men yürem	men baram	men kelem
sen ketesiñ	sen yüresiñ	sen barasıñ	sen kelesiñ
o kete	o yüre	o bara	o kele
biz ketemiz	biz yüremiz	biz baramız	biz kelemiz
siz ketesiz	siz yüresiz	siz barasız	siz kelesiz
olar keteler	olar yüreler	olar baralar	olar keleler

Malümat kâğıtı

Muntazam areket fiilleri böyle sözlernen sıq qullanılır:
daima, bazıda, bir vaqıt, sıq, siyrek, adette (=adet üzre), muntazam (+ şekilde), er kün (= künde), er yıl, er afta...

DİQQAT!

(qayda?) bardım = (qayda?) edim

Kyivge **barğanda**, men eski dostumnen körüştim. ⇒

⇒ **(Men Kyivde edim) Biz Kyivde körüştik.**

Kyivge **ketkende**, men eski dostumnen körüştim. ⇒

⇒ **Biz trende körüştik.**

3. DİALOGLARNI OQUÑIZ. ÖZ ARQADAŞLARIÑIZNEN BÖYLE İNTERVYU ALIÑIZ.

— *Siz Kyivge çoqtan keldiñizmi?*

— E, 2014 senesi.

— *Siz qaydan keldiñiz?*

— Qırımdan.

— *Siz qaysı institutnıñ (universitetniñ) qaysı fakültetinde oquysız?*

— Kyiv politehtnika institutınıñ fizika ve matematika fakültetinde oquyım.

— *Siz institutnı begenesizmi?*

— E, çünki anda yüksek vasıflı ocalar çalışalar ve oqumağa yahşı şaraitler yaratılğan.

— *Siz qırımtatarca endi yahşı laf etesizmi?*

— Men bellesem, qırımtatarca zararsız laf etem. Lâkin bazı yerlerde yañlışlar da yapam... Amma ileride qırımtatarca serbest laf etmek isteyim, şuniñ içün qırımtatar tilini ğayret ile ögrenem — çoq oquyım, yazam ve qırımtatarlarnen sıq laf etmege tırışam.

4. NOQTALAR YERİNE KEREK ŞEKİLDE *KETMEK/BARMAQ* AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ.

1. Men dağğa ... sevem. 2. Studentler Kyivge sıq ... . 3. Asiye universitetke avtobusnen ...-kende, o, Esmanı rastketırdı. 4. Men stadionğa daima saba ... . 5. Yarın men ille tiş ekimine ... . 6. Studentler dağğa raatlanmağa ... seveler. 7. Ay-Petrige ...-ğanda, biz Yaltanıñ güzel yerlerini aylandıq. 8. Ana-babam daima deñizge raatlanmağa ... .

5. DİALOGNI OQUÑIZ. NOQTALAR YERİNE KEREK ŞEKİLDE *KETMEK/BARMAQ* AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ.

— Alina, sen Qırımda olğanda, er kün ekskursiyağa ...?

— E, Anton, er kün ekskursiyağa ... desem doğru olur.

— Ya sen qayda ...?

— Hansarayğa, Cineviz qalesine, Odun bazar qapusına.

— Sen Yaltağa ...?

— Yoq, ... Men yetiştirmedim, çünki vaqtım qalmadı. Çünki men Qırımda tek bir afta edim.

— Alina, men Qırımğa yaz tatilinde ... isteyim. Sen kene anda ... ğaliba?

— E, men ille Qırımğa ... . Ya İnnanen Ruzana da anda ... ?

— İnna ..., Ruzana — yoq. O, keçken ay Qırımğa ... .

— Anton, kel epimiz ...!

— Büyük quvançnen.

6. 'VOKZALDAKİ KÖRÜŞÜV' DİALOGINI OQUÑIZ, NOQTALAR YERİNE KEREK *KETMEK/BARMAQ* FİİLİNİ QOYUÑIZ.

Elvina: Üryane, selâm! Sen qayda ...?

Üryane: Selâm, Elvina! Men Kyivge ... . Ya sen qayda ketesiñ?

Elvina: Men ise Türkiyege ... . Sen nege Kyivge ...?

Üryane: Men hızmet yolculığından ... . Men Kyivge sıq ... .

Elvina: Men de kimerde Kyivge ... . Keçken ay men Lvovğa ..., şimdi ise –Harkovğa.

Üryane: Sen anda ne yapacaqsıñ, Elvina?

Elvina: Bizim 'Qırım' ansamblimiz Harkovda çıqışta bulunacaq.

Üryane: Pek meraqlı! Ya kelecek ayları siz qayda ... ?

Elvina: Başta — Hersonğa, soñ daa Qırımnıñ bir çoq yerlerine ... .

7. ZAMAN BİLDİRÜV ŞEKİLLERİNİ TEKRARLAÑIZ:

Sual	Cevap	Şekil	Misal
Ne vaqıt? = Saat qaçta?	sene	mülkiyet / -	*2005 senesi/yılı ...; keçken sene /yılı*
		Yer k.	*2003 senede/yılda ...; keçken senede/yılda*
	ay	Yer k.	*qara qışta, kiçikte, sabanda...*
	yıl, ay	(mülkiyet) S.k. + mülkiyet-Yer k.	*2005 sene(si)niñ çeçeginde*
	kün	B.k.(künü)	*bazarertesi, cuma (künü), ...*
	ay + kün	S.k. + mülkiyet-Yer k.	*oraqnıñ 15-de*
	sene+ay+kün	mülkiyet + S.k. + mülkiyet-Yer k.	*2016 senesi ilk küzniñ 20-inde*
	saat	saat +Yer k.	*saat beşte, saat on ekide*
	saat + buçuq	saat + ... + Yer k.	*saat altı buçuqta*
	saat + daq(i)qa	D.k. + ... daq(i)qa qalğanda	*yedige beş daqiqa qalğanda*
		Ç.k. + daqiqa keçkende	*üçten yigirmi daqiqa keçkende*
	vaqıt zarfları	deñişmey	*qışta, yazda, küzde, baarde, er kün (künde), er saat, er yıl, tünevin, yarın, o birisi kün, çoqtan, bıltır, yaqında, kimerde, soñra, keççe, evel*
	vaqıt tabili cümleler	buña ait	*... barğanda/ keçkende/ yapqanda ...* *... -ğan vaqıt ...*

8. DİALOGNI OQUÑIZ. AREKET FİİLLERİNİÑ ASTINI SIZIÑIZ. OLARNIÑ QULLANUVINI AÑLATIÑIZ.

— Mavile, sen bugün ne yapacaqsıñ? Bugün cumaertesi de, universitetke barmaq kerekmey.

— Başta men 'Musafir'ge barıp aşaycağım, soñ ise men evge telefon açıp, ailemnen lafetecek olam. Osman, ya sen qayda baracaqsıñ?

— Men de 'Musafir'ge baracaq olam. Menim anda körüşüvim bar. Soñ ise men tükânlarnı aylanacaq olam. Mavile, saña bir şey almaq kerekmeymi? Belki, ekimiz barayıq?

— Yoq, men tükânlarğa barmağa pek sevmeyim. Men bugün Hansarayğa barmaq isteyim. Bu tarihiy ve mimariy taqım — dünyanıñ eñ dülber yerlerinden biri. Bugün avası sıcaq, anda yahşı raatlanmaq mümkün. Sen Hansarayğa qaç kere bardıñ?

— Men bir-eki kere barğan edim. Lâkin men daa bir kere aylanır edim. Mavile, ya sen Hansarayğa ne vaqıt ketecek olasıñ?

— Men saat üçte ketecegim.

— Aysa men sennen keterim. Lâkin başta men stadionğa baracağım.

— Sen stadionğa sıq barasıñmı?

— E, men stadionğa er afta barmağa tırışam. Men bayağı vaqıt sportnen oğraşam.

— Osman, sen yarın ekskursiyağa baracaqsıñmı?

— Elbet, baracağım. Çünki bizim başlığımıznen şirketimiz de kete. Ekskursiya pek meraqlı olacaq. Başta biz Hansarayğa barıp, onıñ manzarasını ve içerideki donatıluvını aylanıp baqarmız. Soñ ise Zıncırlı medrese, Aşlama saraynı baqıp, Çufut-qalege çıqacaqmız. Andan bütün şeer körüne. Andan da yañı yerlerni seyir etecekmiz.

— Bu seyaat pek meraqlı olacağına eminim.

— Mavile, eger sen yarın boş olsañ, men seni biznen ketmege davet etem.

— Sağ ol, Osman. İlle barırım.

9. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

1. Mavile cumaertesi saba ve kündüz qayda baracaq ola?
2. Osman qayda baracaq ola?
3. Osman bazar künü qayda baracaq?
4. Siz endi Hansarayğa ve Zıncırlı medresege bardıñızmı?

10. *KETMEK/BARMAQ* AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ. DİALOGDA İŞTİRAK ETİÑİZ.

1. — Sen şimdi qayda ...? Kütüphanegemi?
— Yoq, kütüphanege men tünevin ... .
— Ya yarın sen anda ...?
— Yoq, ... Ya sen ne içün soraysıñ?
— Men saña mecmua almaqnı ricanen bulunacaq edim.

2. — Arslan evdemi?
— Yoq.
— Ya qayda o?
— O, derske ... .
— O, ne vaqıt kelecegini aytmadımı?
— Yoq, aytmadı.

3. — Server Kyivdemi?
— E, o, Kyivge yarışmağa ketti.
— O, Kyivge ilk kere ... ?
— Yoq, o, endi bıltır anda ... .

11. MAVİLE KEÇKEN AFTA QAYDA BARĞANINI (BARIP KELGENİNİ) YAZIÑIZ.

Nümüne: *Tünevin Mavile universitetteki kütüphanede edi.*
Tünevin Mavile universitetteki kütüphanege bardı.

1. Bazarertesi o, oquv zalında çalıştı. 2. Salı künü o, kitap tükânında edi, çünki 'Ameliy sanat' albomını alacaq edi. 3. Çarşenbe künü o, resimler sergisinde belli qırımtatar ressamınen körüşti. 4. Cumaaqşamı onıñ masa tennisinden idmanı bar edi. 5. Cuma künü o, bir yerge barmadı, şunıñ içün nezaret işine azırlana edi. 6. Cumaertesi Mavile studentler aqşamında çıqış yaptı.

1. Bazarertesi men _____
_____ .
2. Salı men _____
_____ .
3. Çarşenbe men _____
_____ .
4. Cumaaqşamı men _____
_____ .
5. Cuma men _____
_____ .
6. Cumaertesi men _____
_____ .
7. Bazar künü men _____
_____ .

12. EGER ŞU ADAMLAR BÖYLE AYTQAN OLSALAR, OLAR QAYDA BARĞANLARINI YAZIÑIZ.

Nümüne: *'Bu laptopnı kösterseñiz'.*
O, tükânğa kelip, şöyle dedi:'Bu laptopnı kösterseñiz'.

1. Kontsert programmasını alayıq. Men bugün kim oynağanını bilmek isteyim. 2. Bu çantanı kösterseñiz. O, qaç kümüş tura? 3. Men Mamut Çurlunıñ resimlerini ilk sefer körem. Ne de meraqlı sergi! 4. Biz, Kyiv o qadar yeşil şeer olğanını bilmey edik. 5. Maña 2 defternen 4 qalem berseñiz. 6. 'Ukraina' musafirhanesi qayda yerleşkenini aytsañız. Men Aqmescitte ilk seferim. 7. Bu avtobus Topçiköyge baramı? Men o, qayda olğanını bilmeyim. 8. Ne de meraqlı kontsert! Ne de güzel çıqış azırladılar ukrain studentleri!

13. AQILDA TUTUÑIZ:

1) ketmek 2) ketmek	*O, kütüphanege ketti.* *Olar Bağçasarayğa kettiler.*	Olar şimdi qayda olğanlarını biz bilmeymiz, amma olar şimdi **mında olmağanlarını** biz bilemiz!
1) kelmek 2) kelmek	*O, kütüphanege keldi.* *Olar Bağçasarayğa keldiler.*	Olar evel qayda olğanlarını biz bilmeymiz, amma olar şimdi **mında olğanlarını** biz bilemiz!

NB!

ne yapmaq? — (qaydan? qayda?) ketmek = **mında** olmamaq demek
ne yapmaq? — (qaydan? qayda?) kelmek = **anda** olmamaq demek

14.NOQTALAR YERİNE KEREK *KETMEK, BARMAQ* YA DA *KELMEK* KİBİ AREKET FİİLLERİNİ YAZIÑIZ.

— Asan universitettemi, aytsañız.
— E, o, mında.
— O, ne vaqıt universitetke ... ?

— Sen Anifeni körmediñmi?
— Onıñ alı yoq edi, şunıñ içün o, poliklinikağa ... .
— Ekim endi mındamı, aytsañız.
— E, o, öz odasına saat 9-da ... .

— Nariman oca Aqmescittemi, aytsañız.
— Yoq, o, Kyivge konferentsiyağa ... .

— Envernen Server evdelermi, aytsañız.
— Yoq, toplaşuvğa ... .

— Murat Canköydemi, aytsañız.
— Yoq, o, Aqmescitte.
— O, çoqtanmı anda?
— E, o, Aqmescitke daa armanda ... .

— Feridenen Halide daa Aqmescittelermi?
— Yoq, olar imtianlarnı endi tapşırıp, Alma-Tarhanğa ameliyatqa ... .

15. BULARĞA OŞAĞAN DİALOGLARNI TİZİP, AREKET FİİLLERİNİ QULLANIÑIZ. OLARNI DEFTERİÑİZGE YAZIÑIZ. OQUÑIZ.

16. NOQTALAR YERİNE KEREK AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ. NE IÇÜN TAMAM OLARNI QOYĞANLARIÑIZNI (SEBEBİNİ) AÑLATIÑIZ.

Adette o, işten saat beşte ... .
Bugün o, işten saat altıda ... .

Künde o, universitetke saat sekizde ... .
Bugün o, universitetke pek erte ... .

Adette men reysten saat altıda ... .
Bugün men andan saat yedide ... .

Er yılı olar mında ameliyatqa ilk yazda ... .
Bu yılı olar mında ameliyatqa quralayda ... ..

NB!

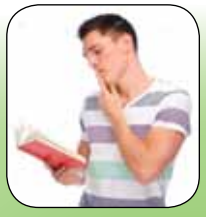
ne yapmaq (bir kere)? — ketmek, kelmek
ne yapmaq (daima)? — barmaq

21 ders

BİZ YAPA EDİK... BİZ YAPTIQ! BİZ DAA YAPACAQMIZ!!!

Laqırdı mevzusı: Bizim künlerimiz.
Sarf: Fiilniñ mürekkep ve terkipli şekilleri.

1. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

Anton kitapnı oquy edi.
Esnas bar edi

Anton kitapnı oqudı.
neticesi bar

Andriy raatlana edi.
Esnas bar edi

Andriy raatlandı.

Andriy kene çalışa.
neticesi bar

İlona buterbrot aşay edi.
Esnas bar edi

İlona buterbrot aşadı,
netice bar

şunıñ içün o, tişlerni temizley.
başqa bir esnas bar

Maksim 'koka-kola' içe edi.
Esnas bar edi

Maksim 'koka-kola'nı içti.
netice bar

Endi Maksim alma aşay.
başqa esnas bar

Oquy edi, raatlana edi, aşay edi, içe edi fiilleri areketni ***neticesiz*** bildire.
Olar ***tamamlanmağan***dır.
Oqudı, raatlandı, aşadı, içti fiilleri, ***neticesi olğan*** areketni bildire.
Olar ***tamamlanğan***dır.

2. OQUÑIZ:

DİQQAT!

Tek bu çift fiilleri areket tamamlanğan ve tamamlanmağanını bildire, yani: -dı/-di (-tı/-ti) ve -a/-e/-y + edi.

Bu, universitet. Mında Serğiy sınıfta otura ve ocanı **diñley**. Bu, qırımtatar tili dersi. Oca qırımtatar filleriniñ tamamlanğan ve tamamlanmağan şekilleri mevzusını **añlata**. Serğiy ve onıñ dostları diqqatnen diñleyler, çünki bu, pek müim mevzudır. Oca tahtada fiillerniñ tamamlanğan ve tamamlanmağan şeklini **yaza**. Talebeler, qırımtatar filleriniñ bir qaç çeşiti bar olğanını añlaylar.

Studentler qırımtatar tilini **ögreneler**. Olar er kün universitetke derske **qatnaylar**. Anda olar **oquylar, yazalar**, dialoglar **tizeler, soraylar, cevap bereler**. Soñ olar evde yañı sözlerni **tekrarlaylar**, ev vazifelerini **yapalar**. Başqa şeerlerden kelgen studentler yataqhanede **oturalar**. Anda olar er kün aş pişireler, odanı cıyıştıralar, pol yuvalar, çamaşır **yuvalar**. Bu, olarnıñ kündelik vazifeleridir.

NB!

Areketi tamamlanmağan ***şimdiki*** zaman fiillerini:

- areket şimdi, tamam bu vaqıt keçeyatqanı aqqında aytqanda;
- areket muntazam tarzda, sıq ya da daima (künde) yapılayatqanı (yapılğanı) aqqında aytqanda qullanamız.

NB!

Areketi tamamlanğan ***keçken*** zaman fiillerini:

- areket olıp keçkende, lâkin onıñ neticesi aqqında biz bilmegende ya da bizler içün o, müim olmağanda qullanamız.

Tünevin aqşam dostlar klubğa **bardılar**. Anda olar qave **içtiler**, muzıka **diñlediler** ve **oynadılar**. Ayder oynamağa **istemedi**, şunıñ içün o, tek muzıka diñlep, dostlar nasıl oynağanlarına **baqtı**. Soñ olar türlü mevzuda bayağı **laf ettiler, şaqalaştılar**, televizor **baqtılar**. Er kes şeñ **edi**.

O birisi kün studentler nezaret işini **yazacaqlar**. Bu, müim kün **olacaq**, çünki nezaret işi keçken vaqıtta studentler metin **oquycaqlar**, suallerge cevap **berecekler** ve küçük bir inşa **yazacaqlar**.
Yarın derslerden soñ Enver ve onıñ dostları grammatik qaidelerni ve qırımtatar sözlerini **tekrarlaycaqlar**.

NB!

Qatiy (= tamamlanğan) kelecek zaman fiillerini:

- areketni yapmağa qararlaştırğanda, em onıñ neticesi olacağına emin olğanda qullanamız.

3. AQILDA TUTUÑIZ:

Fiilniñ kelecek zaman şekilleri

qatiy şekli fiil negizi + **şimdiki zaman** + kelecek zaman + şahıs ⇓		**daimiylik şekli** fiil negizi + **kelecek zaman** + şahıs ⇓
oquycağım		oqu**r**ım
oquycaqsıñ		oqu**r**sıñ
oquycaq		oqu**r**
oquycaqmız		oqu**r**mız
oquycaqsız		oqu**r**sız
oquycaqlar		oqu**r**lar

4. OQUÑIZ:

I. Men oquycağım. Sen yazacaqsıñ. O, yapacaq. Biz bilecekmiz. Siz diñleyceksiz. Olar raatlanacaqlar.

II. Men oqurım. Sen yazarsıñ. O, yapar. Biz bilirmiz. Siz diñlersiz. Olar raatlanırlar.

III. Bugün aqşam men raatlanacağım. Djon ev vazifesini yapacaq. Marta inşa yazacaq. Samir ve Mıkola gazet oquycaqlar.

IV. Halil meseleni çezecek. Pakize ve Talât fizikanı oquycaqlar. Biz yañı sözlerni yazacaqmız. Siz yarın ne yapacaqsız? Saba biz ev vazifesini yapacaqmız, aqşam ise raatlanacaqmız.

5. DOSTLARIÑIZ AQŞAM (YARIN SABA) NE YAPACAQLARINI SORAÑIZ.

— Seitabla, sen bugün aqşam ne yapacaqsıñ?
— Başta men ev vazifesini yapacağım, soñ şiir oquycaqtırım.

— Elmira, sen bugün televizor baqacaqsıñmı?
— Elbet, baqacağım. Bugün 'Qurtseit ve Şura'nı kösterecekler de.

— Esma, sen yarın iftarğa ne pişirecek olasıñ?
— Yarın iftarğa men sarma, çiberek, hoşaf pişirecek olam.

— Dostlar, Qurban bayramda siz kimnen olacaqsıñız?
— Qurban bayramda biz qorantamıznen, soñ bütün soy-sopumıznen olacaqmız.

— Lemara, ağañ bugün aqşam Türkiyedeki dostlarına elektron mektüpler yazacaqmı?
— Yazacaqtır, onıñ bugün boş vaqtı çoq.

— Abibulla oca, biz qırımtatarca ne vaqıt yahşı laf etecekmiz?
— Eger er kün universitette, yolda, tükânda qırımtatarlarnen laf etseñiz, o vaqıt yahşı laf etersiz.

6. BU İNSANLAR NE YAPA VE NE YAPACAQLARINI YAZIÑIZ. YARDIM OLARAQ FOTOLARNI QULLANIÑIZ.

1. Suleyman

2. Fevzi

3. Gülnara

4. Aşçı

5. Eldar

6. Meliye

7. Baba

8. Oğul

9. Ana

1. _____
_____
2. _____
_____
3. _____
_____
4. _____
_____
5. _____

_____
6. _____
_____
7. _____
_____
8. _____
_____
9. _____
_____

Malümat kâğıtı

	yuvmaq	pişirmek	qurutmaq	temizlemek	ütülemek
men	yuvam	pişirem	qurutam	temizleyim	ütüleyim
sen	yuvasıñ	pişiresiñ	qurutasıñ	temizleysiñ	ütüleysiñ
o	yuva	pişire	quruta	temizley	ütüley

7. OQUÑIZ:

Sevil ve dostları tükânğa **keldiler**. Olar aqşamğa urba **saylamaq istediler**. Sevil güzel bir kölmek tez **saylap aldı**. Emine, Leniye ve Elzara daa **saylap almadılar**, çünki pek original bir şeyni **saylap almaq isteyler**. Lâkin olar ille **saylap alırlar**, çünki bu, pek yahşı bir tükân.

DİQQAT!

Tamamlanğan tür fiilleri, neticesi olğan areketni bildire.

Neticesini ise biz, areket bitkende (*keçken* zaman) ya da areketni mıtlaq yekünlemege qararlaştırğanımızda (*kelecek* zaman) ala bilemiz.

Yani, tamamlanğan tür fiilleri tek keçken ya da kelecek zamanda qullanıla bilir.

NB!

Keçken zaman tamamlanğan tür fiillerini Keçken zaman tamamlanğan tür fiillerini:

- endi yekünlengen neticeli areket bir aqqında **söz yürütkende**;
- biri biriniñ artından keçip, bir qaç ardı-sıranen yekünlengen areketler aqqında **söz yürütkende** qullanalar.

8. OQUÑIZ:

Tünevin studentler derste yahşı **çalıştı´lar**. Er biri öz işini ğayretnen **becerdi**. Artem qısqa bir ikâye **yazdı**. Oleksandra on cümle **tizdi**. Karina yañı metin **oqudı.** Yevgeniya öz dostu aqqında **aytıp berdi**.

Olena luğatta yañı sözler tapıp, olarnı **tercime etti**, soñ ise defterge **yazdı**.

Yarın studentler nezaret işini yahşı **yazarlar**. Er biri öz vazifesini temiz ve tez **becerir**. Anastasiya ve Tetâna dialog **tizerler**.

Valeriya metinni **oqur**, yañı sözlerni **yazıp alır**. İllâ yañı sözlerni tercime etip, soñra olardan cümle **tizer**.

NB!

Tamamlanğan tür manasında qullanılır ***kelecek*** zaman fiillerni:

- yapmağa qararlaştırılğan ve ille yekünlenecek neticeli areket aqqında **söz yürütkende**;
- biri-biriniñ artından yekünlemege qararlaştırılğan bir qaç ardı-sıralı areketler aqqında **söz yürütkende** qullanalar.

9. TALİL ETİÑİZ:

Ayşe ve Güzel işni **yaza ediler**. Güzel işni endi **yazdı** da, qolını **köterdi**.
esnas bar edi — I netice bar — II netice bar

Ayşe işni **yaz*sa***, o da qolını **köterir**.
şart meyli — II netice olur

Ayşe

Güzel

10. AQILDA TUTUÑIZ:

tamamlanmağan	*tamamlanğan*	*tamamlanmağan*	*tamamlanğan*	*tamamlanmağan*	*tamamlanğan*
yapmaq	yapmaq	aqşamlıq aşamaq	aqşamlıq aşamaq	bitirmek	bitirmek
rica etmek/ yalvarmaq	ricanı et**tir**mek yalvar**ıp** yap**tır**maq	oqumaq	oqu**p çıqmaq**	qaqmaq	***urmaq***
soramaq	soramaq	yırlamaq	yırla**p bermek**	bermek	bermek
programmirlemek	programmirlemek	ögrenmek	ögrenmek	ikâye etmek	***aytıp bermek***
yazmaq	yazmaq	satın almaq	(*satın*) almaq	turmaq	turmaq
bağışlamaq	bağışlamaq	yardım etmek	yardım etmek	oturmaq	oturmaq
sabalıq aşamaq	sabalıq aşamaq	çezmek	çezmek		
üylelik aşamaq	üylelik aşamaq	tekrarlamaq	tekrarlamaq		

Diqqat! Alıp (o)turmaq — almaq; aytıp oturmaq — aytmaq; qıdırmaq — tapmaq

11. BU İNSANLAR ENDİ NE YAPQANLARINI VE SOÑ NE YAPACAQLARINI YAZIÑIZ. NÜMÜNE OLARAQ BİRİNCİ CÜMLENİ QULLANIÑIZ.

1. Suleyman endi aş *azırladı*, soñra o, maşnasını yuvacaq.

2. Fevzi _____

3. Gülnara _____

4. Aşçı _____

5. Eldar _____

6. Meliye _____

7. Baba _____

8. Ana _____

12. AQILDA TUTUÑIZ:

Kelecek zaman fiilleriniñ eki (em **-caq**, em **-r**) şekli de areket tamamlanğanını kösterir

Meselâ:	yapmaq ⇓	yazmaq ⇓	(satın) almaq ⇓	çezmek ⇓	bermek ⇓
Men	yapacağım	yazarım	(satın) alacağım	çezerim	berecegim
Sen	yapacaqsıñ	yazarsıñ	(satın) alacaqsıñ	çezersiñ	bereceksiñ
O	yapacaq	yazar	(satın) alacaq	çezer	berecek
Biz	yapacaqmız	yazarmız	(satın) alacaqmız	çezermiz	berecekmiz
Siz	yapacaqsız	yazarsız	(satın) alacaqsız	çezersiz	bereceksiz
Olar	yapacaqlar	yazarlar	(satın) alacaqlar	çezerler	berecekler
	Kelecek zaman				

13. OQUÑIZ:

Gasprinskiy adına abide

Bağçasaray

Bağçasaray — qadimiy bir şeer. Onıñ temelini Meñli Geray I qoyğan. Bağçasarayıñ qalbi — Hansaray. Onıñ qurulışı Sahib Geray tarafından başlana. Saray etrafında bağçalar bar edi, şunıñ içün oña Bağçasaray adı berildi. Saray — Cüyrüksuvnıñ sağ tarafında, şeer ise — sol tarafında yerleşken edi.

XV (*on beşinci*) asırnıñ başından 1783 (*biñ yedi yüz seksen üçünci*) senesine qadar Bağçasaray Qırım Hanlığınıñ paytahtı edi. Mında camiler, zadekânlarnıñ dürbeleri, bey ve mırzalarnıñ evleri qurula edi.

Bir qaç asır devamında Bağçasarayda müim siyasiy meseleler çezile edi, mında çeşit memleketlerden elçiler kele edi.

Şu eski zamanlardan Bağçasarayda bayağı tarihiy ve mimariy hatırlamalar qaldı. Milliy medeniy asabalıqnıñ temsili — Zıncırlı medrese. Onıñ civarında qırımtatarlarnıñ ulu ocası — İsmail Gasprinskiy defn etilgen edi.

1944 (biñ doquz yuz qırq dörtünci) seneniñ mayıs 18 sürgünligine qadar, Qarasuvbazar ve Aluştada kibi, şeerde qırımtatar ealisi üstün ala edi.

Zemaneviy Bağçasarayda evlerniñ dörtte bir qısmı, sürgünlikten qaytqan qırımtatarlarnıñ tarafından qurulğan.

Bağçasarayda evel-ezelden esnafçılıq keñ darqalğan edi. Demirci, çölmekçi, quyumcı, toqumacı, tikici, ayaqqapçı, terici, silâcı ve diger ustalar öz mearetinen belli edi. Şunıñ içün mında bir çoq hatıralıq almaq mümkün.

14. BAĞÇASARAY AQQINDA METİNİNDEN KEÇKEN ZAMAN FİİLLERİNİ YAZIP ALIÑIZ. SİZGE BELLİ OLĞANLARNIÑ ÇEŞİTİNİ QAYD ETİÑİZ.

15. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

Nümüne: *Menim (qurşun qalem) yoq. Menim qurşun qalemim yoq.*

1. Menim (luğat) yoq. 2. Menim (defter) yoq. 3. Seniñ (bilet) barmı? 4. Onıñ (qartbaba) yoq. 5. Onıñ (qalem) yoq. 6. Onıñ (ağa) yoq. 7. Bizim (kitap) bar. 9. Siziñ (ders) yoqmı?

16. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

1. Arsen meni musafirlikke çağırdı. Men ille (o) ... baracağım.
2. Yaqında anamnıñ doğğan künü olacaq. Biz (o) ... güzel bir yavluq alacaq oldıq.
3. Tünevin biz diskotekada edik, çünki (biz) ... oynamağa pek sevemiz.
4. Aqmescit — menim tuvğan şeerim. Men dostlarıma (o) ... aqqında sıq ikâye etem.
5. Seyyare — menim dostum. Men (o) ... teatroda edim.
6. Bu, menim qız qardaşım. Evde men (o) ... qırımtatarca laf etem.
7. (Men) ... bu kitapnı berseñiz.
8. (O) ... luğat alsa.
9. Esma (o) ... qalem berdi.
10. Mayye defterni (sen) ... berdimi?
11. (Siz) ... luğat almaq mümkünmi?
12. Biz (o) meraqlı lektsiyanı diqqatnen diñledik.

17. NOQTALAR YERİNE KETMEK FİİLİNİ KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

1. Sen qayda ...? Men muzeyge ... . 2. Studentler qayda ...? Olar kütüphanege ... . 3. Meryem qayda ...? O, bufetke ... . 4. O, qayda ...? O, zavodğa ... . 5. Siz qayda ...? Biz poştağa ... .6. Bekir qayda ...? O, yataqhanege ... . 7. Aziz ve Serğiy qayda ...? Olar institutqa ... .

18. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Nümüne: *Olar qayda keteler? (stadion) Olar stadionğa keteler.*

1. Münire qayda kete? (kontsert) 2. Hayser ve Seyran qayda keteler? (kütüphane) 3. Siz qayda ketesiz? (zavod) 4. Leyla qayda kete? (poşta) 5. Dostuñız qayda kete? (tükân) 6. Melek qayda kete? (institut) 7. Tair ve Cevair qayda keteler? (yataqhane) 8. Sen qayda ketesiñ? (aşhane)

19. BERİLGEN SÖZLERNİ QULLANARAQ, CÜMLENİ TAMAMLAÑIZ.

1. Elvina (universitet) kete _____ .
   Arslan (universitet) oquy _____ .
2. Solomiya (‘Kitaplar’ tükânı) çalışa _____ .
   Ayder (‘Kitaplar’ tükânı) kete _____ .
3. Olar (institut) oquylar _____ .
   Sen (institut) ketesiñ _____ .
4. Yevgeniya (kütüphane) kete _____ .
   Men kitaplarnı (kütüphane) oqumaq isteyim _____ .
5. Biz (yataqhane) yaşaymız _____
   Olar (yataqhane) ketemiz _____ .
6. Üryane (oda) ikâye yaza _____ .
   Cemil (oda) kete _____ .
7. Studentler (işhane) keteler _____ .
   Babam (işhane) çalışa _____ .

20. DİALOGLARNI OQUÑIZ. FİİLLERNİÑ QAYSI ZAMAN ÇEŞİTİNDE QULLANĞANIÑIZNI AÑLATIÑIZ.

— Ayder, sen şimdi ne yapasıñ?
— Tennis oynayım.
— Ya sen ev işini endi yazdıñmı?
— E, yazdım!

— İbraim, matematikadan № 5 meselesinde neticeñ ne oldı?
— Bilmeyim...
— Ne içün?
— Çünki men meseleni daa çezmedim, men onı endi çezmege başladım...

— Zarema, sen er vaqıt tek qırmızı alma alasıñmı?
— Elbet de, yoq. Bugün men qırmızı alma aldım, çünki bazarda tek bular bar edi.

— Solomiya, sen aqşam körüşüvinde ne içün yoq ediñ?
— Men evde edim, nezaret işine azırlana edim.
— Yahşı azırlandıñmı?
— Yahşı, dep ümüt etem...

— Marlen, maña çaynikni berip tursañ.
— Yazıq ki, berip olamam, çünki çaynigim çalışmay.
— Ya ne oldı?
— Bilmeyim. Yarın onı ustağa kösteririm.

— İrına hanum, siz mecmuada universitetimiz aqqında maqaleni oqudıñızmı?
— E, oqudım, amma soñuna çıqmadım, çünki vaqtım yoq edi.

— Andriy, sen metinni ne içün oqumaysıñ?
— Men onı endi oqup çıqtım.
— Soñ, metin qıyınmı?
— E, biraz qıyın, lâkin pek meraqlı.

— Ekimim, suvuqlanğanımdan nasıl ilâc alıp içeyim? Men suvuqlandım!
— Suvuqlanmağanıñız er şeyden yahşı!!!

— Ali, sen nasıl raatlanmağa sevesiñ?
— Men bayağı kezmege, aqşam körüşüvlerine barmağa, yañı dostlarnen tanış olmağa sevem...
— Ya Yañı yıl bayramını sen nasıl keçirecek olasıñ?
— Men klubğa barıp, oynamaq ve zemaneviy muzıka diñlemege pek isteyim. Lâkin eñ esası men yuquğa toymağa isteyim!!!

— Cafer, maña öz defteriñni berseñ.
— Bağışlañız, amma defterim yoq. Men onı evde unuttım.
— Ya sen ev vazifesini becerdiñmi?
— Elbet, becerdim. Men defterni sizge yarın kösteririm.

21. BUÑA AİT DİALOGLARNI TERTİP ETİÑİZ. OLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ.

22. NOQTALAR YERİNE FİİLLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

1. Tünevin Leyla inşa ..., amma onı ... . (yazmaq, yazıp bitirmek) 2. Sen meseleni endi ...? Men onı ..., amma ..., çünki bu, pek mürekkep mesele. (çezmek, çezip olama(ma)q) 3. Şimdi maqaleni men ... . Enver onı endi ...? (oqumaq) 4. Studentler ev vazifesini endi ...? Yoq, olar onı şimdi ... (becermek)

23. OQUÑIZ, QAVUZLARNI AÇIÑIZ, FİİLNİÑ KEREK ÇEŞİTİNİ SAYLAP, ONI KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

Rauf Suriyeden (barmaq — kelmek). Bu, onıñ Vatanıdır. Şimdi o, Kyivde (yaşamaq). Rauf universitetniñ azırlav bölüginde (oqumaq — ögrenmek). O, ukrain tilini (oqumaq — ögrenmek). Raufnıñ Mıkola dostu bar. Mıkola da student. O, beş yıl evel Bulğaristandan (barmaq — kelmek). Baarde o, Kyiv milliy universitetiniñ fizika fakületini (yekünlemek — bitirmek), orta küzde ise o, aspiranturağa (kirmek — qabul olmaq). Onıñ nazariy fizikağa istidadı (bar). O, Kâinatnı ögrenüv meselelerinen (meraqlanmaq — meraq etmek). Şimdi o, laborator odasında (çalışmaq), türlü deñevler (keçirmek) ve dissertatsiyanı (yazmaq). Lâkin Mıkola Raufqa ev vazifesini (yapmaq) sıq (yardım etmek). O da fizikacı (olmaq) istey.

24. NÜMÜNEGE BAQIP, SUALLERGE YAZMA ŞEKİLDE CEVAP BERİÑİZ.

Nümüne I: *Sen metinni oqudıñmı? Men onı ille oqurım.*

1. Enver maqaleni yazdımı? 2. Lana meseleni çezdimi? 3. Studentler dersni oqudılarmı? 4. Sen inşanı yazdıñmı? 5. Olar meseleni çezdilermi? 6. Siz ev vazifesini yaptıñızmı? 7. Bekir yañı metinni oqudımı?

Nümüne II: *Sen inşanı yazacaqsıñmı? Men onı (inşanı) endi yazdım.*

1. Fatime metinni oquycaqmı? 2. Zeytulla ev vazifesini yapacaqmı? 3. Studentler diktant yazacaqlarmı? 4. Elviza meseleni çezecekmi? 5. Siz meraqlı mecmuanı oquycaqsızmı? 6. Sen işni yazacaqsıñmı? 7. Siz yañı sözlerni yazacaqsızmı?

25. ÇOQLUQTA İSİMLERNİÑ SAİPLİK KELİŞİNİ AQILDA TUTUÑIZ.

Baş şeklindeki isimlerniñ çoqluqta saiplik kelişi

Canlı/ cansız	Baş keliş	Saiplik kelişi
kim?	student, baba, arqadaş, ekim	studentlerniñ, babalarnıñ, arqadaşlarnıñ, ekimlerniñ
	talebe, oğlan	talebelerniñ, oğlanlarnıñ
	aydavcı	aydavcılarnıñ
що?	universitet, defter,	universitetlerniñ, defterlerniñ
	kürsü	kürsülerniñ
	muzey	muzeylerniñ

26. BERİLGEN İSİMLERNİ SAYILARNEN KELİŞTİRİP YAZIÑIZ:

10 (oca), 8 (kostüm), 170 (litr), 2000 (kilometr), 50 (gramm), 20 (qırımtatar), 56 (kün), 1000 (yıl), 15 (araba), 5 (anbar), 45 (defter), 96 (ball), 36 (derece), 9 (afta), 11 (leh), 6 (çinli), çoq (sportçu), az (piyade), bir qaç (kürsü), onlarnen (kompyuter), bir qaç (funt), 1000000 (dollar), 76 (darbe), 12 (dögme), yuzlernen (yıl).

Mülkiyetteki isimlerniñ çoqluqta saiplik kelişi

Canlı/ cansız	Baş keliş *mülkiyette*	Saiplik kelişi *mülkiyette*
kim?	(menim) ana***m***	anam**nıñ**
	(seniñ) bita***ñ***	bitañ**nıñ**
	(onıñ) student***i***	student**iniñ**
ne?	bizim) memleket***imiz***, rale***miz***	memleketimiz**niñ**, ralemiz**niñ**
	(siziñ) şemsiye***ñiz***	şemsiyeñiz**niñ**
	(olarnıñ) oda***sı***	odaları**nıñ**
	(bizim) kitab***ımız***, qalem***imiz***	kitabımız**nıñ**, qalemimiz**niñ**
	(siziñ) yer***iñiz***	yeriñiz**niñ**
	(olarnıñ) tamçı***sı***	tamçısı**nıñ**

oğul → oğlu, ömür → ömrümniñ, vaqıt → vaqtıñ, arif → arfi, sınıf → sınfı

27. BERİLGEN SÖZLERNİ BİRLEŞTİRİÑİZ. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK YERDE ÇOQLUQTA SAİPLİK KELİŞİNDE YAZIÑIZ.

(İş) cıyıntığı, (grivnâ) paçkası, (aktrisa) gruppası, (qol) quveti, (tavan) yüksekligi, (gitara) sesi, bir qaç (qadın), bir çoq (türkü), az (soqaq), (yırcı) sesi, (dostum) tüşünceleri.

İzafet birikmeleri

Çeşiti	Qurulışı	Misaller	Diqqat!
I	isim B.k. + isim B.k.	Altın qapular, ağaç qaşıq	añlamlarnı bildirir
II	isim B.k. + isim + mülkiyet, 3 şahıs	tavuq şorbası, dersler cedveli	umumiy mana bildirir
III	isim S.k. + isim + mükliyet, 3 şahıs	anamnıñ sesi, Djamalanıñ ğalebesi	muayyen mana bildirir

28. BERİLGEN METİNDE QAVUZLARNI AÇIP, KÖÇÜRİÑİZ.

Aşıq Ümer eñ namdar qırımtatar saz (şairleri) biridir. O, 1621 senesi (Qırım) Kezlev şeerinde Abdulla Kence oğlu kurkçı qorantasında doğdı. Ana-babası birden-bir oğlu Ümerni serbest ve erke östürdiler. Balalıqtan aqıllı, atik ve azırcevap olğanı belli ola.

Bir kün ocası Ümerden:

— Söyle, baqayım, (kim) qulusıñ?

— (Boyacı) qulum,– dep cevaplana Ümer.

Ocası açuvlanıp, Ümerni tayaqnen ura. Ertesi künü Ümer (çöl) çeçeklerinden çeşit renkli demet alıp kele. Ocasınıñ tekrar bergen (sual)ne, evelki kibi cevap bere. Ocası daa pek açuvlana:

— Ey, ahmaq, Alla-taalâ turğanda, sen nasıl ola da boyacınıñ (qul) olasıñ, — dey.

Ümer ketirgen çeçeklerini kösterip böyle dey:

— Bu çeçeklerni yoqsa siz boyadıñızmı, ocam? Men — bu çeçeklerge çeşit renkler bergen (boyacı) qulum.

İstidatlı şair, acayip sesli keday Aşıq Ümer, tek Qırımda degil de, pek çoq şarq memleketlerinde tanıldı. Onıñ zengin ve şairane (asabalıq) dünyağa tanılğan medeniy merkezlerde saqlanıp tura: İstanbulda, Konyada, Londonda. 1894 senesi Bağçasarayda İsmail bey Gasprinskiy Aşıq Ümerniñ (eserler)ni 'Divan Aşıq Ümer' serlevasınen basıp çıqardı. Taşkentte 1988 senesi Aşıq Ümer (eserler)niñ eki tomluq (cıyıntıq) derc etildi.

29. METİNNİ OQUÑIZ.

Sualge cevap beriñiz: Ne içün Aşıq Ümer kibi müelliflerge saz şairleri deyler?

Tılsımlı saz

(şair Eşref Şemi-zadeniñ Aşıq Ümerge bağışlanğan maqalesinden)

Ümer, medresede oquğan vaqtında, bir kün, ocası aytqan tazirlerine ıncınıp, qabristanğa kete. Anda bayağı vaqıt otura ve teren tüşüncege dala. Yuqlap qalğanını özü de duymay. Mezarlıqta Ümer acayip bir tüş köre. Cennet kibi yaraşıqlı bağçada kezip yüre eken. Etraf çeşit çeçeklernen bezengen. Mas-mavı kökten altın nurlar içinde dülberden-dülber üri Ümerniñ ögüne enip tüşe.

Şaşqanından, Ümerniñ tili tutulğan kibi ola. Üri qolundaki saznı Ümerge uzatıp, böyle dey:

— Bu tılsımlı saznı al ve onı, köz bebegiñ kibi saqla. Endi seniñ taqdiriñ bu saznen bağlıdır. Allanıñ emirinen sen bütün ömüriñ şiir uydurıp, saz çalıp, yırlaycaqsıñ. Üri, saznı Ümerge berip, közden ğayıp olıp kete.

Ümer uyana ve qolunda tılsımlı saznı köre. Ertesi künü medresege kele ve ocanıñ suallerine şiirlernen cevaplana. Onıñ til ustalığına em ocalar, em sohtalar şaşalar. Şiir uyduruvda Ümer özüniñ ocalarından üstün çıqa.

Edebiyat dersliginden

22 ders

AREKETTE — YAŞAYIŞ!

Laqırdı mevzusı: Muntazam ya da tek iş-areketni belgileyici fiiller.
Sarf: Areket fiilleri aqqında malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. MEŞĞÜLİYETLERNİ BECERİÑİZ. AREKET BELGİLEYİCİ FİİLLERNİ QAYD ETİÑİZ.

1) Qavuzlardaki sözlerge tüşüm kelişini qoyuñız.

1. (Öz Vatanıñız) tasvirleñiz.
2. Ekskursiya vaqtında biz (güzel mimariy hatırlamalar) kördik.
3. Biz tek (qırımtatar tili) degil, (Ukraina ve Qırım tarihı ve medeniyeti) de ögrenemiz.
4. Turistler (tecribeli ekskursiya alıp barıcı) şaşıp diñleyler.
5. Menim dostlarım yazda (Karpatlar) ziyaret ettiler.
6. Men acele (Avropa ortaqlarım) körmek kerekim.
7. Men (zemaneviy ukrain siyaseti) daa az bilem.
8. Men (dayım ve emcelerim) pek sevem.

2) Qavuzlardaki sözlerge kerek yerde yer kelişini qoyuñız.

1. Men uquqçım ve (Ukraina) sıq bulunam.
2. Biz (Portugaliya)ki avasınen meraqlanmaymız.
3. Qırım ava merkeziniñ bildirgenine köre, yarın (Canköy) yel esecek.
4. (1961 sene) dünyalı ilkide fezağa uçtı.
5. (Yol) bizim avtobusımız tura.
6. Menim ana-babam (küçük şeer) yaşaylar.
7. Sudaq Qırımnıñ (cenübiy şarq) yerleşe.
8. Men balalıqtan (kemane) çalmağa ögrenmege arzu ete edim.
9. (Hansaray) para sergisini açtılar.
10. Lvovnıñ (eñ qadimiy kütüphane) nevbetteki seminar keçirdiler.
11. Tünevin (menim üstüm) cins köstümim bar edi.
12. Yañı ayaqmaşna pek qolaylı. (Onıñ üstü) çoq yürmek mümkün.
13. Siz (qaçıncı sene) doğdıñız?
14. Kontsert (saat qaç) bitti?
15. Biz Vaşingtonğa ketkende, uçağımız (London) qonğan edi.

2. QIRIMTATAR AREKET FİİLLERİNİ VE OLAR İDARE ETKEN KELİŞLERNİ AQILDA TUTUÑIZ.

ketmek	barmaq	yürmek	kelmek
men ketem sen ketesiñ o kete biz ketemiz siz ketesiz olar keteler	men baram sen barasıñ o bara biz baramız siz barasız olar baralar	men yürem sen yüresiñ o yüre biz yüremiz siz yüresiz olar yüreler	men kelem sen kelesiñ o kele biz kelemiz siz kelesiz olar keleler
ketirmek	**alıp barmaq**	**alıp yürmek**	**yaldamaq**
men ketirem sen ketiresiñ o ketire biz ketiremiz siz ketiresiz olar ketireler	men alıp baram sen alıp barasıñ o alıp bara biz alıp baramız siz alıp barasız olar alıp baralar	men alıp yürem sen alıp yüresiñ o alıp yüre biz alıp yüremiz siz alıp yüresiz olar alıp yüreler	men yaldayım sen yaldaysıñ o yalday biz yaldaymız siz yaldaysız olar yaldaylar
çapmaq	**çapıp yürmek**	**köçürmek**	**taşımaq**
men çapam sen çapasıñ o çapa biz çapamız siz çapasız olar çapalar	men çapıp yürem sen çapıp yüresiñ o çapıp yüre biz çapıp yüremiz siz çapıp yüresiz olar çapıp yüreler	men köçürem sen köçüresiñ o köçüre biz köçüremiz siz köçüresiz olar köçüreler	men taşıyım sen taşıysıñ o taşıy biz taşıymız siz taşıysız olar taşıylar
uçmaq	**barıp yetmek**	**aydamaq**	**yürsetmek**
men uçam sen uçasıñ o uça biz uçamız siz uçasız olar uçalar	men barıp yetem sen barıp yetesiñ o barıp yete biz barıp yetemiz siz barıp yetesiz olar barıp yeteler	men aydayım sen aydaysıñ o ayday biz aydaymız siz aydaysız olar aydaylar	men yürsetem sen yürsetesiñ o yürsete biz yürsetemiz siz yürsetesiz olar yürseteler

3. CÜMLELERNİ İMSELLERGE BAQIP TİZİÑİZ.

İmsel 1. Ne vaqıt? kim? kimnen? qayda? qaç kere? **barmaq.**
İmsel 2. Ne? qaydan? qayda? ne vaqıt? **uçmaq.**
İmsel 3. Ne? qayda? ne vaqıt? **uçmaq**, çünki **... .**
İmsel 4. Kim? qayda? qaç kere? **barmaq,** çünki ... .
İmsel 5. Kim? kimnen? qaydan? **çıqmaq** ve qayda? **ketmek.**

4. MUNTAZAM VE BİR KERELİK AREKETNİ İFADELEMEK İÇÜN, ER ANGİ AREKET FİİLLERİNEN EKİŞER CÜMLE TİZİÑİZ. SAYLAP ALĞAN FİİLLERNİÑ SEBEBİNİ AÑLATIÑIZ.

5. DİALOGLARNI OQUP, NOQTALAR YERİNE AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ (*KETMEK — BARMAQ — YÜRMEK*).

Dialoglarnı nümünege baqıp tiziñiz.

1. — Sen qayda ediñ?
— Men tükânğa ... .
— Ya şimdi qayda ... ?
— Men stadionğa ... .

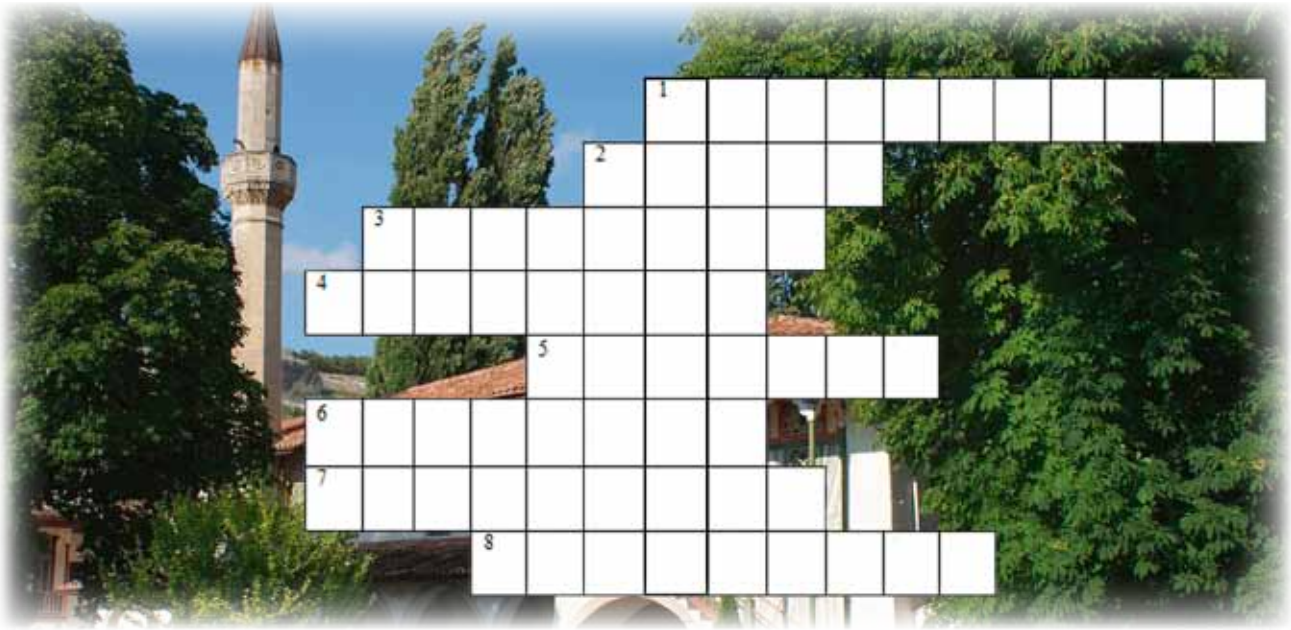
2. — Kim böyle tez ... ?
— Bu, bizim Arslan studentimiz. O, daima böyle tez ... !

3. — Sen qayda ...?
— Men supermarketke ... . İsteseñ beraber ... .
— Yahşı, ...

6. 'BAĞÇASARAY' METİNİNİ TEKRARLAP, KROSSVORDNI ÇEZİÑİZ.

Qayd etilgen vertikal sırada Qırım hanları sülâlesiniñ adını oqursıñız:

'Bağçasaray' krossvordı

1. Bağçasarayda 'Terciman' gazetasını çıqarğan ulu qırımtatar mütefikkiri.
2. O, hanlıqnıñ paytahtını Bağçasarayğa avuştırğan.
3. Aynı şu han, şimdi yekâne qalğan saraynı qurdurğan edi.
4. Altın Ordu hanı Toqtamışnıñ qızı.
5. Bağçasarayda keniş darqalğan ince zenaat saibi.
6. Qırımnıñ ve şarq dünyasınıñ eñ qadimiy oquv yurtu.
7. Toqtamış hannıñ qızına qoyulğan türbe şu tarihiy yerde yerleşe.
8. Üstünde Bağçasaray yerleşken özenniñ tarihiy adı.

7. METİNNİ OQUP, MÜNDERİCESİNİ ÜÇÜNCİ ŞAHIS TARAFINDAN AYTIP BERIÑIZ.

Siz seyaat etmege sevesizmi, aytıp beriñiz. Ne içün? Siz qayda endi bardıñız ve ne kördiñiz?

Seyaat

İnsanlar evel zamanlardan seyaat etmege başladılar. İlk seyaatçılar tedqiqatçılar edi ki, olar uzaq yerlerge baylıq, şan, yañı bilgiler elde etmek içün kete ediler. Bu seyaatlar pek telükeli olsa da, biñlernen insan belli olmağan yerlerge seyaat etmekni devam ete ediler.

Şimdiki zamanımızda insan basmağan yer qalmasa kerek. Seyaat etmege de qolay ve telükesiz oldı. Bir de bir yerge barmaq istegiñiz olsa, yardım eter yuzlernen turistik şirketler sizge hızmet etmege azır. Olar sizge er angi naqliyatqa bilet alır, musafirhane ve ekskursiyalarnı sımarlar. Siz baracaq memleketniñ tilinde laf etmeseñız, yardım eter tercimanlar sizge hızmet etmege azırlar.

Zemaneviy turistik şirketler yardımınen bütün dünyanı aylanmaq mümkün. Begengen naqliyatnı: uçaq ya da tren, gemi ya da maşna, ayaqmaşna ya da atnı siz saylay bilesiz ya da cayav seyaat ete bilesiz.

Şimdiki zamanımızda turizm pek kelirli bir işke çevirildi, çünki insanlar vaqıtnı hoş keçirmek, yañı memleketlerni körmek, olarnıñ urf-adetlerini ve medenieytini ögrenmek, raatlanmaq ve yañı dostlar tapmaq içün para (em az para degil) tölemege azırlar.

8. TEST VAZİFELERİNİ BECERİÑİZ:

1. **Er cuma künü uçaq Aqmescitten Anqarağa ... .**
   a) uçacaq; b) uçmaqta; c) uçar; ç) uça; d) uçqan.

2. **Kruiz soñuna yetti ve gemimiz İstanbuldan Yaltağa … .**
   a) yalday; b) yaldaymız; c) kelemiz; ç) yüre; d) kele.

3. **Babam balalarnı er saba mektepke maşnada ... .**
   a) ketire; b) yüre; c) alıp bara; ç) ayday; d) alıp kete.

4. **Eskenderniñ tatası tünevin Avropadan qayttı, o, Kyiv–Aqyar treninen ... .**
   a) bardı; b) kelecek; c) yürecek; ç) ketti; d) ayday.

5. Yazda Esmanen Elfiye yalıda yalınayaq ... pek seveler.

a) barmağa; b) ketmege; c) yürmege; ç) alıp barmağa; d) çapmağa.

6. Keçken afta Ekrem stadionğa ... .

a) ketti; b) kelgen edi; c) barğan edi; ç) bardı; d) ketken edi.

7. Bilâl bu kitapnı maña ille ... .

a) ketirir; b) alıp keter; c) alıp ketecek; ç) ketecek; d) ketirecek.

8. Tünevin Sevile öz maşnasında meni şeer merkezine ... .

a) baracaq; b) alıp bardı; c) bardı; ç) alıp yürdi; d) alıp bara.

9. Balalar ve büyükler deñizde ... seveler.

a) yaldamağa; b) yaldaycaq; c) yalday; ç) yaldadı; d) yaldar.

10. Adette balalar mektepke derslik ve defterlerni ... .

a) taşımaq; b) alıp baralar; c) ketireler; ç) ketirdiler; d) taşıylar.

23 ders

BİZ EDİYELERNİ SEVEMİZ!

Laqırdı mevzusı: Tükânda.
Sarf: İsim ve zamirlerniñ doğrultuv kelişi.

1. OQUÑIZ:

Bir qaç kün evel Asiyenen Seitümer ‘Ediyeler’ tükânında körüştiler. Bu körüşüv tesadüfen olıp çıqtı, çünki adette tükânğa olar beraber baralar.

Bir qaç saniye olar indemey bir-birine baqtılar, soñ şaqıldap külip aldılar. Olar ekisi de Qurban bayramlıq bahşışlarını gizli alacaq ediler.

Seitümer bu bayramğa evel azırlıq köre edi. O, Azret-i Muhammed İbraim qulunıñ Allağa tabi oluvı, vacipligi ve ruhiy temizligi içün İsmail oğluna ömür bağışlağanını ve buña qurban çalınğanını yahşı bile. Şunıñ içün bir yıllıq qoynı soyıp, onıñ etinden bir qısmını soy-sopuna, tanış-qomşularına berip tarqatacaq.

DİQQAT!

Tükânğa, bir-birine, bayramğa, kününe, camige, soy-sopqa, Seitümerge, Asiyege sözleri — Doğrultuv kelişinde işim ve zamirlerdir.

Qurban bayramğa evel azırlıq köreler. Evni, azbarnı cıyıştıralar, bahşışlar alıp qoyalar.

Qurban bayram dört kün devamında qayd etile. Arfe kününe qoqu çıqarıla, gece namaz qılına. Bayram künü saba erte abdest alıp ve temiz urba kiyip, camige baralar.

Bayram künleri ana-babalarğa, soy-sopqa barmaq layıq ve kereklidir. Bu künlerni hususan balalar pek bekleyler. Torunlar qartbaba-bitalarğa baralar, ellerini alıp, bayramnen hayırlap, bahşışlar alalar. Ev saibeleri musafirlerni türlü lezetli yemeklernen sıylaylar, em özara köbete, qurabiye, qıyıq, pahlavanen almaşalar.

Böyleliknen, Asiyenen Seitümer bahşışlarnı bir-birine beraber sayladılar. Asiye Seitümerge — namazlıq, Seitümer Asiyege — bilezlik aldı. Qurban bayram mubarek olsun!

2. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Bir qaç kün evel Asiyenen Seitümer qayda körüştiler?
2. Ne içün körüşüv olar içün tesadüfen olıp çıqtı?
3. Olar gizli ne yapacaq ediler?
4. Siz nasıl muqaddes bayram aqqında bildiñiz?
5. Seitümer ve Asiye bir-birine ne ediye ettiler?
6. Siz hayırlav sözlerini bilesizmi?

3. AQILDA TUTUÑIZ:

1) İsimlerde doğrultuv kelişi

Canlı/ cansız	Baş	Doğrultuv	Diqqat!
kim?	student baba***m***	studentke babam**a**	⁀+-***m/-ñ***→+-**a/-e**
	arqadaş, ekim talebe***ñ***, oğl***um***	arqadaşqa, ekimge talebeñ**e**, oğlum**a**	
	aydavcı, qaraman	aydavcığa, qaramanğa	⁀→ +-**ğa/-ge**
ne?	universitet Bağçasaray, Lviv	universitetke Bağçasarayğa, Lvovğa	**-qa/-ke**
	gimnaziya, AQŞ	gimnaziyağa, AQŞqa	
kim? ne?	Ğanna, oca Kyiv, mektep meydan, yer	Ğannağa, ocağa Kyiv, mektepke meydanğa, yerge	
	Ukraina, Qırım	Ukrainağa, Qırımğa	
ne?	göl, yataq soyad***ı***	gölge, yataqqa soyadı**n**a	⁀-***(s)ı/i/u/ü*** → +-***n***-+-**a/-e**
	deñiz, tarla, yürek	deñizge, tarlağa, yürekke	
	vazife***si***	vazifesi***ne***	

NB!

Doğrultuv kelişi:

- **iş-areket özüne alğan şahısnı (predmetni) köstere:**
  Server *ağasına* mektüp yazdı.
- **sebep**
- **yöneliş**

2) Şahıs ve işaret zamirlerinde doğrultuv kelişi

Baş	Doğrultuv
men	maña
sen	saña
o	oña
biz	bizge
siz	sizge
olar	olarğa
bu, şu, o	buña, şuña, oña

3) Söz birikmeleri türlenüvinde tabi sözniñ deñişmemezligi

Nasıl? (kimge? nege?)	Qaysı? (kimniñ?) (kimge? nege?)
yahşı student**ke**	menim student***ime***
aqıllı talebe**ge**	siziñ talebeñiz**ge**
yüksek bina**ğa**	baş binamız**ğa**
yazlıq urba**ğa**	yaz mevsim***ine***
Qara deñiz**ge**	deñiz yalı***sına***

4. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ:

1) Qavuzlarda berilgen sözlerni tek kerek yerde doğrultuv kelişinde qullanıñız.

Maksim hayırlavnı (dostu) yolladı. (Biz) ekskursiya pek meraqlı oldi. (İvan Franko) 8 yaşını toldurğanda, köy mektebinde oquy edi. Biz (İsmail Gasprinskiy) eykelini kördik. Oca (men) öz dersligini berdi. Nezaret işinden evel (Olena ve Taras) grammatikanı tekrarlamaq kerekler. Biz (Andriy) oquvda muvafaqiyetler tiledik. (İvan, Petro ve Roman) aqşam düğüninde şeñlendiler. Ana (oğlu) mektüp yolladı. Alvaro (tatası) bahşış aldı. Studentler (ocaları) telefon açtılar. Marta (qardaşı) kitap oquy. Qartana (torunları) masal ayta. Şair destanını (öz sevgilisi) bağışladı. İrına (müdir) yañı türk studentini añlamağa yardım etti. (Ekim) balaban sıcağıñ olğanını ille ayt.

2) Suallerge cevap berip, isimlerni şahıs zamirlerine deñiştiriñiz.

Nümüne: *Viktor Kyivni begendi. Ya* ***Marta****? —* ***O*** *da Kyivni begendi.*

Elmira biologiya derslerini begendi. Ya Selim?
Ediye yañı odanı begene. Ya Asan ve Ekrem?
Men Qırım Hanlığı aqqında kitabını begenem. Ya sen?
Feride teatrodaki oyunnı begendi. Ya onıñ dostu?
Elvina Kyiv universitetinde oqumaqnı begene. Ya siz?
Biz yataqhaneni begenemiz. Ya yañı studentler?

3) İşni nümünege baqıp beceriñiz.

Nümüne: **(Men)** *poştağa barmaq kerekim. —* **Men** *poştağa barmaq kerekim.*

(O) çeçek almaq kerek. (O) metinni ögrenmek kerek. (Siz) Ukraina tarihı aqqında çoq oqumaq kereksiz. (Biz) qırımtatar tilinde çoq laf etmek kerekmiz. (Sen) ekimge barmaq kereksiñ. (Olar) yañı sözlerni tekrarlamaq kerekler. (Siz) dekannen laf etmek kereksiz.

4) Nümünege baqıp yazıñız.

Nümüne: *İrına 28 yaşı****nı*** *toldurdı. — İrına 28 yaşı****nda****.*

Vira 20 yaşını toldurdı. Enver 45 yaşını toldurdı. Vitaliy 31 yaşını toldurdı. Eyüp 18 yaşını toldurdı. Saniye oca 56 yaşını toldurdı. Qartanam 70-ke kirdi. Qartbabam 80-ge kirdi. Oğlan qardaşım 6 yaşına toldı. Nayle 22 yaşını toldurdı. Onıñ tatası 29 yaşını toldurdı. O, 21 yaşını toldurdı. Men 17 yaşını toldurdım.

5. YUMORESKANI OQUÑIZ. ONI AYTIP BERİÑİZ. YAÑI SÖZ VE İBARELERNİ EZBERLEÑİZ.

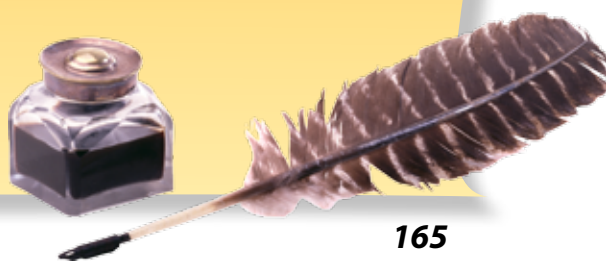
Soqaq kâtibi

Qadim zamanlarda bir adam öz dostuna mektüp yazmağa qarar etken. Lâkin şu adam yazmağa bilmey eken, şunıñ içün o, soqaq kâtibine bara. Adam kele de şunı dey: ‘Men dostuma mektüp yollaycaq olam. Maña mektüp yazmağa yardım etseñ.’

‘Yapamyım, ayaqlarım pek ağıra,’ — dedi kâtip.

Adam pek taaciplendi ve şöyle dedi: ‘Men ne içün böyle aytqanıñ añlamayım! Sen ayaqnen degil, eliñnen yazasıñ da!’

Kâtip dey: ‘Adette men elnen yazam. Lâkin er sefer men mektüp yollağan adamğa oquмaq içün barmaq mecburım. Çünki ... kimse menim yazğanımnı añlap olamay!!!’

6. DİALOGNI OQUÑIZ.

— Sabalar hayır , dostlar!
— Hayırğa qarşı, Saime oca!
— İşleriñiz nasıl, ev vazifesini yaptıñızmı, sualleriñiz barmı?
— Yoq, sualler yoq, tünevinki mevzu pek qolay!!!
— Şimdi bunı biz baqarmız... Enver, siz tünevin kimge mektüp yazdıñız?
— Babama, ağama ve dostuma.
— Pek yahşı. Ya siz, Aysel?
— Men anamnen tatama mektüp yazdım.
— Ya siz, Lenur? Siz de anañıznen tatañızğa mektüp yazdıñızmı?
— Yoq, men ağamnen tatama mektüp yazdım.
— Server, ya siz evge mektüp yazdıñızmı?
— Elbet. Men anama ve arqadaşıma mektüp yazdım.
— Pek yahşı! Demek, mevzu aqiqaten qolay edi.

7. OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

‘Tükânğa barayıq, — dedi Suleyman Zaremağa. — Men saña bayramlıq anter alacaq olam.’

‘Ne qadar güzel! Yür!!! Ya saña ne alayıq?’ — soradı Zarema.

‘Men daa bilmeyim. Anda baqarmız’, — cevaplandı Suleyman.

Zaremanen Suleyman tükânğa kettiler. Anda olar Zaremağa güzel mavı anter kördiler. Anterni olar pek begendiler. Olar anterni aldılar. Suleymanğa beyaz kölmek aldılar.

1. Suleyman Zaremağa ne aldı?
2. Ne içün Suleyman Zaremağa yañı anter alacaq oldı?
3. Suleymannen Zarema qayda kettiler?
4. Zarema anterni begendimi? Ya Suleyman?
5. Suleymanğa nasıl kölmek alındı?

8. VAZİFELERNİ BECERİÑİZ:

1) Qavuzlarnı açıp, suallerge cevap beriñiz.

- Kim Kyivni begendi? (Lehistanlı turist)
- Kontsertte kimni alğışladılar? (Belli yırcı ve yaş yırcı qız)
- Baba kimge oyuncaq aldı? (Onıñ küçük oğlu ve üyken qızı)
- Musafirler aqşamlıq içün kimge teşekkür bildirdiler? (Küleryüzli saibe)
- Qaysı teatroğa akademik unvanı berildi? (Qırımtatar muzıkalı drama teatri)
- Qaysı institıtqa Meñli Geray adını berdiler? (Bağçasaraydaki ilmiy-tedqiqiy institut)
- Tavriya milliy universitetiniñ rektorı kim edi? (Meşur alim ve şair Bekir Çoban-zade)
- Bekir Çoban-zade adına halqara mükâfatını kim teşkil etti? (Belli qırımtatar hayırperveri Resül Velilâyev)

2) Qavuzlardaki sözlerni doğru grammatik şekilde yazıñız.

- Studentler (sevimli ocalar) çeçek bağışladılar.
- Baba (küçük oğlu) mektüp yazdı.
- Biz (belli aktör ve rejisör) çoq alğışladıq.
- O, (dostu) seyaatını meraqlı ikâye etti.
- Leyla (tizesi ve eniştesi) bahşışını ketirdi.
- Tünevin biz (yañi dostumız) bizim universitetimiz aqqında malümatnı yolladıq.
- Anam (oğlu ve küçük qızı) qurabiyenen tort aldı.

3) Cümlelerni nümünege baqıp yazıñız.

Nümüne: *Bu kimniñ ağası? — Bu, (dostum) ağası. Men ... körem.*
Bu, dostumnıñ ağası. Men dostumnıñ ağasını körem.

- Bu kimniñ qızı? (Men eski dostum.) Men ... körem.
- Bu kimniñ dersligi? (Şu yañı student.) Men ... aldım.
- Bu, kimniñ kitabı? (Bizim belli şairimiz.) Men ... aldım.
- Bu, kimniñ apayı? (Menim oğlum.) Men ... tüşünem.
- Bu, kimniñ babası? (Onıñ ukrain dostu.) Men ... rastkeldim.
- Bu, kimniñ balaları? (Yaş bir ana.) Biz ... tanıştıq.

9. METİNNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Poştadan zarf, marka, varaqalar almaq mümkün.
Kiosktan gazet, jurnal, zarf, varaqalar almaq mümkün.
'Urba' tükânından palto, kostüm, ayaqqap almaq mümkün.
Azıq malları tükânından şokolad, qurabiye, meyva, sebze almaq mümkün.

Sualler:

1. Zarflarnı qaydan satın almaq mümkün?
2. Poştada daa nelerni almaq mümkün?
3. Markalarnı qaydan almaq mümkün?
4. Varaqalarnı qaydan almaq mümkün?
5. Kiosktan nelerni almaq mümkün?
6. Kitap tükânında nelerni almaq mümkün?
7. Kitaplarnı qaydan almaq mümkün?
8. Maña qurşun qalem kerek. Men onı qaydan alayım?
9. Maña yañı anter kerek. Men onı qaydan alayım?
10. Maña defter kerek. Men onı qaydan alayım?

10. METİNNİ OQUP, 'URBA' TÜKÂNINDAN NELERNİ ALMAQ MÜMKÜN OLĞANINI AYTIÑIZ.

Mına şeerniñ baş soqağı — Haci Geray caddesi. Mında poşta, qavehaneler, musafirhaneler, tükânlar bar. Bu, 'Urba' tükânı. Tükândan palto, yağmurlıq, kostüm almaq mümkün.

— Aytsañız, mında qolçaqlar barmı?

— Elbet, bar. Mında qolçaq, boyunbağ ve şapke almaq mümkün.

11. GAZET, JURNAL, QALEM, ZARF, DONDURMA, KÖLMEK, ÇORAP, FOTOALBOM, KITAP, QANFET QAYDAN ALMAQ MÜMKÜN OLĞANINI SORAÑIZ.

Nümüne:

— Bağışlañız, hayırlav varaqasını qaydan almaq mümkün?

— Mında yaqın. Poştadan.

— Sağ oluñ.

— Alla razı olsun.

24 ders

HAYIRLAYMIZ... TİLEYMİZ...

Laqırdı mevzusı: Menim sevimli bayramım.
Sarf: İsim ve zamirlerde doğrultuv kelişi.

1. OQUÑIZ:

O, yaza.
O, hayırlav yaza.
O, bayram hayırlavını yaza.
O, **öz ana-babasına ve *yaqın* dostlarına** bayram hayırlavını yaza.

Ana-babasına, dostlarına sözleri, areket kimge (nege) doğrutılğan şahıslarnı köstere. Buña biz ***teklikte ve çoqluqta Doğrultuv kelişini*** qullanamız

2. AQILDA TUTUÑIZ:

Doğrultuv kelişi mülkiyet yalğamaları ile

canlı/ cansız	Baş keliş	Doğrultuv kelişi	Diqqat!
kim? + ne(ñ)?	student	studentke, studentlerge	○ → -qa / -ke, -ğa/-ge
	arqadaş	arqadaşqa, arqadaşlarğa	-lar→ -ğa, -ler→ -ge
	babam	babama, babalarıma	-ım→-a, -im→-e
	qaramanımız	qaramanımızğa, qaramanlarımızğa	-ımız→-ğa, -imiz→-ge
	maşnañ	maşnaña, maşnalarıña	-(ı)ñ→-a, (i)ñ→-e
	meydan	meydanğa, meydanlarğa	
kim(i)? + nesi?	tatası	tatasına, tatalarına	-(s)ı→-na, -(s)i→-ne
	sualiñiz	sualiñizge, sualleriñizge	-ıñız→-ğa, -iñiz→-ge
	deñizi	deñizine, deñizlerine	-ları→-na, -leri→-ne

3. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

kimni?nenen? + hayırlamaq, -yım, -ysıñ

Studentlerni tatillernen ...
Dostumnı Doğğan kününen ...
Ana-babamnı Oraza bayramınen ...
Ocalarıñıznı Ocalar kününen ...

kimge? ne? + tilemek, -yim, -ysiñ

Dostuma oğurlı yollar ...
Arqadaşalarıma imtianlarnıñ muvafaqiyetli bermesini ...
Anama qaviy sağlıq ...
Qartbaba ve bitama uzun ömür ...
Babama işinde muvafaqiyetler ...
Balalarğa şeñ tatiller ...

4. ARQADAŞLARIÑIZDAN KİMGE VE NE TİLEMEK İSTEGENLERİNİ SORAÑIZ.

5. ARQADAŞLARIÑIZDAN KİMNİ NENEN HAYIRLAMAQ İSTEGENLERİNİ SORAÑIZ.

6. AQILDA TUTUÑIZ:

Baş ve tabi sözlerniñ kelişlernen deñişüvi

nasıl? (kim? ne?)	!	nasıl? (kimge? nege?)
yahşı student	söz birikmelerinde nasıl? sualine cevap bergen tabi söz ***deñişmey qalır***	***yahşı*** studentler**ge**
aqıllı talebe		***aqıllı*** talebeler**ge**
yañı maşna		***yañı*** maşnalar**ğa**
sızlağan tiz		***sızlağan*** tizler**ge**
yaz festivali		***yaz*** festivallerine
mavı çeçek		***mavı*** çeçekler**ge**
ev vazifesi		***ev*** vazifelerin**e**

7. DOSTUÑIZĞA DOĞĞAN KÜNÜNE HAYIRLAVNI YAZIÑIZ.

8. ANA-BABAÑIZĞA YAÑI YILNEN YA DA NAVREZ BAYRAMINEN (YA DA SİZİÑ BAŞQA SEVİMLİ BAYRAMIÑIZNEN) HAYIRLAVNI YAZIÑIZ.

9. AQILDA TUTUÑIZ:

Şahıs, özlük ve umumleştirici zamirlerde doğrultuv kelişi (tekrarlav)

Baş (kim?)	Doğrultuv (kimge?)
men	maña
sen	saña
o	oña
özü = kendisi	özüne = kendisine
biz	bizge
siz	sizge
olar	olarğa
episi	episine

Albert (öz) ortaqlarına top ata.

10. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNİ TEKLİKTE VE ÇOQLUQTA DOĞRULTUV KELİŞİNDE QOYUÑIZ.

Meselâ: *menim sözüm — menim sözüme, menim sözlerime.*

Bizim işhanemiz, olarnıñ dersi, onıñ şeeri, onıñ yigiti, siziñ jurnalıñız, bizim yemegimiz, olarnıñ hastahanesi, olarnıñ filmi, seniñ kürsüñ, onıñ çantası, bizim qışımız, menim pencerem, menim ağam, menim qaşığım.

Aqılda tutuñız!

Kimge? + (ne yapmaq?) kerek(mey)
Kimge? + (ne yapmaq?) mümkün (degil)
Kimge? + (ne?) kerek(mey)

NB!

3 şahısta çoqluq zamirlerniñ yanında baş sözü yalıñız *teklikte* olur, meselâ: olarnıñ dersleri degil de, ***olarnıñ dersi***; olarnıñ urbaları degil de, ***olarnıñ urbası***.

11. QAVUZLARNI AÇIP, CÜMLENİ YAZIP ALIÑIZ. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ MÜNDERİCEGE AİT VE KEREK YERDE TEKLİKTE YA DA ÇOQLUQTA DOĞRULTUV KELİŞİNDE QOYUÑIZ.

1) 1. Student (ana-babası) mektüp yaza.
1. Sergey Korabelnikov (arqadaşları) resim yapa.
2. Ana (üyken oğlu) hayırlav mektübini yolladı.
3. (Sportçular) er kün stadionda idman etmek kerek.
4. Reşat (dostları) sürpriz azırladı.
5. Oğlan (jurnalistler) öz arzularını ayttı.
6. (Aqiqiy qaramanlar) qorqmamaq kerek.
7. İdmancı (yaş futbolcılar) sport meşğuliyetleriniñ yañı planını tizdi.

2) 1. Aliye (dostu) kontsert aqqında ikâye ete.
2. Fikret (ukrain qızlar) qırımtatar bayram ananeleri aqqında tarif ete.
3. Balalarnıñ episi (babası) öz arzularını sıq aytalar.
4. Veteranlar (kursantlar) öz ömürleri aqqında tarif eteler.
5. Asiye, ukrain turistler bergen suallerniñ (episi) cevap berdi.
6. Studentler (ocanıñ sualleri) cevap bereler.
7. Mariya (dostuniñ mektüpleri) daima vaqtında cevap bere.
8. (Piyadeler) yolnı (qırmızı fener) keçmek mümkün degil.

3) 1. Sakinler (qurucılar) yañı ev için teşekkür bildirdiler.
2. Biz (müdir) yardımı için teşekkür bildirdik.
3. Studentler (ocalar) oquv için teşekkür bildireler.
4. Hasta (ekim) şifalı tedaviylenüvi için teşekkür bildirdi.
5. Biz (yahşı dostlarımız) kelgenleri için teşekkür bildiremiz.
6. Vira (qırımtatar aşçısı) lezetli aşlar için ille teşekkür bildirir.
7. Biz (çetel şirketi) maddiy yardımı için teşekkür bildiremiz.
8. Ukraina (Amerika Qoşma Ştatları) (ukrain icretçileri) yardım etkenleri için teşekkür bildire.

12. DOĞRULTUV KELİŞİNDEKİ ŞEKİLLERİNİ QULLANIP, BERİLGEN RESİMLERNİ TASVİR ETİÑİZ. MALÜMAT KÂĞITINI QULLANIÑIZ.

Malümat kâğıtı

kimge? ne(ni)? + alıp kelmek, ketirmek
kimge? ne(ni)? + aytmaq, ikâye etmek
kimge? ne(ni)? + añlatmaq
kimge? ne(ni)? qayda? + bağışlamaq

25 ders

FİİL — QIRIMTATAR CÜMLESİNİÑ BAŞI

Laqırdı mevzusı: Bizim künlerimiz.
Sarf: Fiil aqqında malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. TALİL ETİÑİZ:

neni?
Biz qırımtatar *tilini* **ögrenemiz**.
⇑
(tüşüm kelişi, çünki *ögrenemiz* fiili tüşüm kelişiniñ şeklini 'istey')

neni? (T.k.)
Studentler olacaq *zenaatını* ***tüşüneler***.

qayda? (Yer k.)
Bilâl ve Ülviye universitetniñ *klubunda* **körüştiler**.

kim? (B.k.)
Elviz bala *ekimi* **olacaq**.

kimniñ? (S.k.)
Olarnıñ yañı dersligi **yoq**.

qayda? (Yer k.)
Biz qış *ormanında* **kezmege sevemiz**.

kimnen? qayda? ne?
Arsen *Selimenen universitette oquv* aqqında sıq **laf ete**.
nasıl?

NB!

Qırımtatar tilinde fiiller fikirniñ baş manasını taşıp, oniñ soñunda yerleşir. Baş kelişindeki isim, areketniñ subyekti olıp, fiilnen beraber cümleniñ mana ve grammatik merkezini teşkil ete.

Fiilge isim ve zamirlerniñ şekli bağlı, olar cümlede areketniñ obyektini, usulını, aletini, vaqtını, şartını, tarz-areketini ve dig. köstere.

2. QIRIMTATAR FİİLLERİNİ VE OLAR İDARE ETKEN KELİŞLERİNİ AQILDA TUTUÑIZ:

Ögrenüvniñ ardı-sırasınen berilgen fiiller

	Fiil	*Sualler*
1	çalışmaq	qayda? kim (olaraq)? ne qadar?
2	oqumaq	ne? kimnen? qaysı tilde? kimge?
3	yazmaq	ne? nenen? nede? neniñ üstünde?
4	raatlanmaq	qayda? kimnen?
5	oynamaq	ne?
6	çalmaq	nede?
7	olmaq	kim?
8	bulunmaq	qayda?
9	tanıştırmaq	kimni? kimnen?
10	tanışmaq	kimnen?
11	tanış etmek	nenen?
12	ögrenmek	ne(ni)? kimden?
13	oqumaq	qayda?
14	laf etmek	ne (aqqında)? kimnen?
15	soramaq	kimni? ne? kimden (birev ya da bir şey aqqında)?
16	cevap bermek	nege? kimge?
17	diñlemek	kimni? ne? ne aqqında?
18	eşitmek	kimni? ne(ni)? kim aqqında? ne aqqında?
19	bilmek	kimni? neni?
20	yapa bilmek	ne(ni)?
21	resim(ini) yapmaq	nede (neniñ üstünde)? kimniñ? neniñ?
22	yırlamaq	ne? ne aqqında? kimnen?
23	oynamaq	ne? qayda? kimnen?
24	aytmaq	kimge? ne(ni)? ne aqqında?
25	çağırmaq	kimni? qayda?
26	tercime etmek	ne(ni)? nasıl? qaysı tilden? qaysı tilge?
27	qıdırmaq	kimni? ne(ni)? qayda?
28	begenmek	kimni? ne(ni)?
29	yapmaq	ne(ni)? nasıl? kimnen?
30	laqırdı etmek	kimnen?
31	yapmaq	ne(ni)? nenen?
32	(satın) almaq	ne(ni)? qaydan? kimden?
33	arzu etmek	neni?
34	istemek	kimni? ne(ni)?, ne yapmaq(ni)?
35	yapıp olmaq/ ete bilmek	ne(ni)? ne yapmaq(nı)?
36	keç qalmaq	kimge? nege? qayda?

	Fiil	Sualler
37	almaq	kimni? ne(ni)? nege?
38	ketmek (barmaq)	qayda? kimnen? kimge?
39	tüşünmek	kimni? ne(ni)?
40	sevmek	kimni? ne(ni)?
41	bermek	ne(ni)? kimge?
42	aşamaq	ne(ni)? ne(-nen/ ile)? neden? qayda?
43	içmek	ne(ni)? nenen? neden?
44	yuqlamaq	qayda? nede (neniñ üstünde)?neniñ tübünde?
45	baqmaq	kimge? nege? neden? qayda?
46	körmek	kimni? ne(ni)? kimde? nede? qayda?
47	tikmek	ne(ni)? nenen? nede? qayda?
48	alıp barmaq/ ketmek	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qayda?
49	alıp kelmek/ketirmek	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qaydan?
50	kezmek	qayda? kimnen? ne qadar?
51	başlamaq	ne(ni)? qayda? nenen? neden?
52	bitirmek	ne(ni)? qayda? nenen?
53	afu etmek	kimni? ne içün?
54	bağışlamaq	kimni? ne(ni)? ne içün? kimge?
55	qorqmaq	kimden? neden? ne yapmağa? ne yapmaqtan?
56	turmaq	qayda? kimnen? nenen? neniñ tübünde? kimler arasında?
57	oturmaq	qayda? kimnen? kimler arasında? neniñ arasında?
58	yatmaq	qayda? neniñ üstüne? nege?
59	qıçırmaq	kimge? nege?
60	indememek	qayda? kimge?
61	elde etmek	ne(ni)? kimden? neden? qaydan? nenen?
62	yollamaq	ne(ni)? kimden? kimge?
63	pişirmek	ne? qayda? neden? nenen?
64	telefon açmaq	kimge? qayda? qaydan?
65	tölemek	kimge? nege? qayda? nenen?
66	añlamaq	kimni? neni?
67	yardım etmek	kimge? nede? ne yapmağa?
68	doğurtmaq	kimni? neni? nede?
69	külmek	kimden? neden? nege?
70	şaqa etmek	kimden? neden?
71	davet etmek	kimni? neni? qayda? nege?
72	(qapıp) baqmaq	ne(ni)? ne yapmağa?
73	sımarlamaq	ne? kimge? qayda?
74	teşekkür bildirmek	kimge? ne içün?

	Fiil	Sualler
75	inkişaf et(tir)mek	kimni? neni?
76	qullanmaq	kimni? neni?
77	qarşılamaq	kimni? neni?
78	rastkelmek	kimge? nenen? qayda?
79	ediye etmek	ne(ni)? kimge? nege?
80	beklemek	kimni? ne(ni)? qayda?
81	aqılda tutmaq	kimni? ne(ni)?
82	unutmaq	kimni? neni?
83	hatırlamaq	kimni? neni?
84	yaşamaq	qayda? kimnen? ne qadar?
85	qaytmaq	qayda? qaydan? kimge? kimden?
86	kiyinmek	nege?
87	kiymek	ne(ni)?
88	kiydirmek	kimni?
89	tıraş olmaq	nenen? qayda?
90	qaşımaq	kimni? ne(ni)? nenen? qayda?
91	(çamaşır) yuvmaq	(ne?) nede? nenen?
92	temizlemek	ne(ni)? nenen?
93	turmaq	saat qaçta? qayda?
94	uyanmaq	saat qaçta? ne vaqıt?
95	fotosüretini çıqarmaq	kimniñ? neniñ?
96	qurmaq	ne(ni)? neden? qayda?
97	aqmaq	neden? nege? qaydan? qayda?
98	üfürmek	neden? nege?
99	yıqılmaq	qaydan? qayda?
100	devam etmek	ne qadar? qaç saat?
101	çıqmaq	qaydan?
102	kirmek	qayda? nege?
103	tekrarlamaq	ne(ni)? qaç kere?
104	(memleketten memleketke) yürmek	(qaydan?) (qayda?)
105	seyaat etmek (yapmaq)	qayda? nede?
106	programmirlemek	ne(ni)? nege?
107	tedaviylemek	kimni? neni? neden?
108	hasta olmaq	nege?
109	ölçemek	kimni? ne(ni)?
110	idare etmek	kimni? neni?
111	toqtatmaq	kimni? neni?
112	toqtamaq	nede? (= qayda?)
113	rica etmek	kimge? neni? ne yapmaqnı?

	Fiil	Sualler
114	qoşmaq	ne(ni)?
115	keçmek	ne(ni)? kimden? neden? kimge? nege?
116	yaldamaq	qaydan? qayda? neden? nede?
117	uçmaq	qaydan? qayda? nede?
118	alıp yürmek	kimni? ne(ni)? qayda? nede? nenen?
119	doğmaq	ne vaqıt? qayda? kimde?
120	(qıymeti) olmaq	neniñ? nede?
121	fiyatı (olmaq)	ne qadar? neniñ?
122	tilemek	kimge? ne(ni)?
123	hayırlamaq	kimni? ne(ni)? nenen?
124	meraqlandırmaq	kimni? ne? nenen?
125	meraqlanmaq	kimnen? nenen?
126	çıqışta bulunmaq	kimniñ ögünde? qayda?
127	berilmek	kimge? nege?
128	yañğıramaq	qayda? (= nede?)
129	cıyıştırmaq	ne(ni)? qayda?
130	köstermek	kimni? ne(ni)? kimge? nege?
131	qurutmaq	ne(ni)? qayda? (= nede?), nenen?
132	ütülemek	ne(ni)? qayda? (= neniñ üstünde?) nenen?
133	saylamaq	kimni? ne(ni)? kim(ler)den? neden?
134	kötermek	kimni? ne(ni)? neden? (= qaydan?)
135	tüşürmek	kimni? ne(ni)? qayda?
136	coymaq	kimni? ne(ni)? qayda?
137	atmaq	kimge? nege? qayda?
138	tutmaq	kimni? ne(ni)? kimde? nede? (= qayda?)
139	qaqmaq	nenen? nege? (= qayda?)
140	çezmek	ne(ni)?
141	teşkil etmek	ne(ni)? qayda?
142	saqlamaq	kimni? ne(ni)? nege? qayda?
143	eybetlemek	kimni? neni?
144	(borcğa) bermek	ne(ni)? kimge? nege?
145	suvuqlanmaq	qayda? ne içün? nasıl?
146	qararlaştırmaq	ne(ni)? nege? ne yapmağa?
147	becermek	ne(ni)? nede (= qayda?)
148	elçırpmaq	kimge? nege?
149	(özüne) almaq	ne(ni)? (kimge?) (nege?)
150	kezmek	nede? qayda? kimnen?
151	tüşmek	nede? qayda? kimnen? qaydan?
152	köterilmek	nede? kimnen? nege? (= qayda?)

3. CÜMLELERNİ İMSELLERGE BAQIP YAZIÑIZ:

Nümüne:

ne vaqıt?	*kim?*	*nede?*	*qayda(ki)?*	*nasıl?*	*ne aqqında?*	**oqumaq**
⇓	⇓	⇓	⇓	⇓	⇓	⇓
Tünevin	*Osman*	*gazette*	*Opera teatrindeki*	*yañı*	*temaşa aqqında*	*oqudı.*

İmsel 1. ne vaqıt? / kim? / kimnen? / nede(ki)? / qayda? / aşamaq

_____

_____

İmsel 2. ne(ni)? / kim? / **begenmek,** çünki o, ne(ni)? / nasıl? / **sevmek**

_____

_____

İmsel 3. nede? / kim? / kimnen? / kimniñ? / kim(i)ni? / **körmek**

_____

_____

İmsel 4. neden evel? / kim? / ne(ni)? / **tekrarlamaq,** çünki ne(ni)? **anası istemek.**

_____

_____

4. CEDVELDEKİ (BAQ. VAZİFE 2) ER ANGİ FİİLLERNEN CÜMLELERNİÑ ÖZ İMSELLERİNİ TİZİP (5–7), GRUPPADAKİ ARQADAŞLARIÑIZNEN DEÑİŞİÑİZ.

Cümlelerni başta öz imselleriñizge köre, soñ — arqadaşlarnıñ imsellerine köre yazıñız.

5. CÜMLELERNİ NÜMÜNEGE BAQIP YAZIÑIZ. DAA DA KEREK MALÜMAT ALMAQ İÇÜN, QOŞMA SUALLER BERİÑİZ:

I. — Bağışlañız, bu kim olğanını siz bilmeysizmi?
— Bu, tasil naziri.
— Ya onıñ soyadı ne?
— Novosad.
— Ya onıñ adı ne?
— Ğanna İğorivna.
— O, Kyiv milliy universitetiniñ litseyi, Kyiv-Mogila akademiyası ve Maastriht universitetinde oqudımı?
— E. O, siyasetşınas.
— Sağ oluñız.

II. — Tünevin men muzeyde edim.
— Qaysı muzeyde?
— Etnografiya muzeyinde...
— Azatlıq caddesinde yerleşken soyumı?
— E.

6. İSİMLERNİÑ MÜLKİYET VE KELİŞ YALĞAMALARINI TEKRARLAÑIZ: I

1)

		mülkiyet yalğamaları ile					
		teklikte			çoqluqta		
		(menim)	(seniñ)	(onıñ)	(bizim)	(siziñ)	(olarnıñ)
Baş (kim? ne?)	—	-(ı/u)m/ -(i/ü)im	-(ı/u)ñ -(i/ü)ñ	-ı / -i -u/ -ü	-(ı/u)mız/ -(i/ü)miz	-(ı/u)ñız -(i/ü)ñiz	-ı / -i / -u / -ü -(lar)ı / -(ler)i
Saiplik (kimniñ? neniñ?)	-nıñ/-niñ	-(ı/u)mnıñ/ -(i/ü)mniñ	-(ı/u)ñnıñ/ -(i/ü)ñniñ	-(ı/u)nıñ/ -(i/ü)niñ	-(ı/u)mıznıñ/ -(i/ü)mizniñ	-(ı/u)ñıznıñ/ -(i/ü)ñizniñ	-(lar)ınıñ / -(ler)iniñ
Doğrultuv (kimge? nege? qayda?)	-ğa/-ge, -qa/ke	-(ı/u)ma / -(i/ü)me	-(ı/u)ña -(i/ü)ña	-(ı/u)na / -(i/ü)ne	-(ı/u)mızğa / -(i/ü)mizge	-(ı/u)ñızğa / -(i/ü)ñizge	-(lar)ına / -(ler)ine
Tüşüm (kimni? neni?)	-nı/-ni	-(ı/u)mnı / -(i/ü)mni	-(ı/u)ñnı / -(i/ü)ñni	-(ı/u)nı -(i/ü)ni	-(ı/u)mıznı / -(i/ü)mizni	-(ı/u)ñıznı / -(i/ü)ñizni	-(lar)ını / -(ler)ini
Yer (kimde? nede?)	-da/-de, -ta/-te	-(ı/u)mda / -(i/ü)mde	-(ı/u)ñda/ -(i/ü)ñde	-(ı/u)nda/ -(i/ü)nde	-(ı/u)mızda -(ü/ü)mizde	-(ı/u)ñizda -(i/ü)ñizde	-(lar)ında / -(ler)inde
Çıqış (kimden? neden?)	-dan/-den -tan/-ten	-(ı/u)mdan / -(i/ü)mden	-(ı/u)ñdan/ -(i/ü)ñden	-(ı/u)ndan/ -(i/ü)nden	-(ı/u)mızdan -(ü/ü)mizden	-(ı/u)ñizdan -(i/ü)ñizden	-(lar)ından / -(ler)inden

7. METİNNİ OQUP, SUSANA VE ONIÑ QORANTASI AQQINDA NENİ BİLGENİÑİZNİ ÜÇÜNCİ ŞAHISTAN AYTIP BERİÑİZ:

Tercimeiyal

Men, Susana Rustem qızı Adbaganova, 1992 senesi boş ayınıñ 6-da Bağçasaray şeerinde doğdım.

1999 senesi men 5-ci orta mektebinde oqumağa başladım, onı 2009 senesi bitirdim. 2009 seneniñ ilk küzünde men İvan Franko adına Lviv milly universitetiniñ iqtisadiyat fakültetine kirdim. Şimdi men IV kurs talebesim.

Babam: Rustem Hayser oğlu Adbaganov 1964 senesi doğdı, 'Foton' zavodında müendis olıp çalışa.

Anam: Aysel Memet qızı Adbaganova 1969 senesi doğdı, ev saibesi.

Ağam, Ekrem Rustem oğlu Adbaganov, 1990 s. doğdı, şimdi İvan Franko adına Lviv milliy universitetiniñ uquqşınaslıq fakültetinde oquy.

31.03.2013 s *S. Adbaganova.*

NB!

İnsannıñ ömrü aqqında malümat berilgen ikâyege tercimeiyal, ya da yaşayış tasviri derler.

Tercimeiyal = yaşayış tasviri

8. MALÜMATNI OQUP, AQILDA TUTUÑIZ:

İsmail Gasprinskiy — ulu qırımtatat yazıcı ve mütefikkirdir. O, 1851 senesi saban ayınnıñ 20-de doğdı.

1854 senesi babası Mustafa ağa qorantasınen Bağçasarayğa köçe. 8 yaşını toldurğan İsmailni eski usul mektebine bereler. Oquvnı gimnaziyada devam etip bitirgen soñ, o, Qırımnıñ türlü yerlerinde, şu cümleden Bağçasaraydaki Zıncırlı medresesinde ocalıq yapa. Bundan ğayrı, Türkiyege daima barmağa niyetlengen Gasprinskiy 1871 senesinden 1876 senesine qadar Viyana, Paris, İstanbulda bulunıp, oquy, yañı fikirler üstünde tüşüne.

1878 senesi Bağçasaray şeeri başı etip saylana.

Öz faaliyetiniñ başından soñunace Gasprinskiy musulman mekteplerniñ islâatınen oğraştı. O, Avropa oquv usullarına esaslanıp teşkil etken yañı usulnı türkiy ükümetlerniñ episine tarqattı. Edebiy faaliyetiniñ tek qırımtatar edebiyatı degil de, diger türkiy halqlarnıñ medeniyeti içün büyük emiyeti bardır.

İsmail Gasprinskiy 1914 senesi ilk küzniñ 11(24)-de vefat etti.

9. BELLİ BİR İNSANNIÑ — ÖZ SEMETDEŞİÑİZNİÑ TERCİMEİYALINI AYTIP BERİÑİZ. İKÂYENİ YAZIÑIZ.

10. OQUÑIZ. OQULĞAN DİALOGLARĞA QAYDLAR ETİP, OLARNI YAZIÑIZ (BAQ. NÜMÜNE).

Nümüne:

— Mariya, sen yañı sözlerni endi ögrendiñmi?

— Yoq. Men yaqında evge qayttım.

— Ya sen qayda ediñ?

— Biz Arzı ve Mavile ile kütüphanege belli qırımtatar şairesinen körüşmege bardıq.

— Körüşüvni siz begendiñizmi?

- E. Şaire pek meraqlı şiirler oqudı ve özüniñ ömrü aqqında meraqlı ikâye etti.

Netice:

Mariya yañı sözlerni daa ögrenmedi, çünki o, yaqında evge qayttı. Olar Arzı ve Mavile ile kütüphanege belli qırımtatar şairesinen körüşmege bardılar. Qızlar körüşüvni pek begendiler, çünki şaire meraqlı şiirler oqudı ve özüniñ ömrü aqqında meraqlı ikâye etti.

Dialog 1

— Anton, odada muzıkanı toqtatsañ.

— Ya ne oldı, İrina?

— Men işlerni yapıp olamayım, çünki musıkanıñ sesi pek çıqa.

— Yahşı, men yavaşlatırım. Bağışla

Dialog 2

— Timur, sen qadimiy mimarcılıq muzeyine barğan ediñmi?

— Yoq, o qayda yerleşkenini men bilmeyim.

— Muzey yataqhaneden uzaq degil. İsteseñ, bazar künü barayıq.

— Büyük isteknen!

Dialog 3

— Anton, sen Alinanı körmediñmi?

— O, dekanatqa ketti, çünki onı müdir çağırdı.

— Sen sebebini bilmeysiñmi?

— Bugün üyleden soñ studentler toplaşuvı olacağındandır.

Dialog 4

— Studentler, siz qış tatilleri aqqında ikâyeñizni yazıp bitirdiñizmi?

— Yoq, daa yazıp bitirmedik.

— Ya ne içün o qadar ?

— Çünki tatiller pek uzun edi!..

26 ders

AŞ — İŞÇENLİK MENBASI

Laqırdı mevzusı: Aş tatlı olsun! Sağlam aşaytnıñ esasları. Aşnıñ milliy ananeleri.
Sarf: Mürekkep ve terkipli fiillerniñ qullanıluvı.

1. AQILDA TUTUÑIZ:

Olmaq, bilmek, kelmek, ketmek, bermek, turmaq, qalmaq, çıqmaq, keçmek, barmaq, oturmaq, yibermek, yatmaq, almaq, qoymaq, baqmaq, yazmaq, kirmek, tutmaq ve daa bir qaç fiil **esas fiillernen birlikte terkibiy şekillerni teşkil ete bileler.**

Olmaq ya da ***bilmek*** sözleri yardımınen imkânlıq/imkânsızlıq şekilleri teşkil etilir:

	olmaq	**bilmek**
İmkânlıq şekli:	fiil tamırı + -(ı/i)p + ol-	**İmkânlıq şekli**: fiil tamırı + -a/-e/y + bil-
İmkânsızlıq şekli:	↓ → fiil tamırı + -(ı/i)p + olama- fiil tamırı + -a(l)mamaq	

Fiil	**olmaq**		**bilmek**
	musbet	**menfiy**	
yapmaq	yapıp olmaq	yapıp olamamaq / yapa(l)mamaq	yapa bilmek
kelmek	alıp kelmek	oturmaq	yazıp oturmaq
ketmek	alıp ketmek	turmaq	alıp turmaq
barmaq	alıp barmaq	qalmaq	baqıp qalmaq
yürmek	alıp yürmek	yatmaq	kele yatmaq
çıqmaq	barıp çıqmaq	almaq	tutıp almaq
yibermek	aytıp yibermek	qoymaq	alıp qoymaq
bermek	alıp bermek	yazmaq	küle yazmaq
kirmek	alıp kirmek	tutmaq	bilip tutmaq

2. DİALOGLARNI OQUÑIZ:

— Siz portaqal suvu sevesizmi? Aytsañız.
— E, sevem.
— Buyurıñız!
— Sağ oluñ.

— Siz sütlü qave içesizmi? Aytsañız.
— Yoq, men qara qave içem. Men süt sevmeyim.
— Aytsañız, siz şekerli qave içesizmi?
— E, men qaveni şekernen içem.

— Siz sabalıq ne aşaysız?
— Saba men qave içip, qaşqavalnen (penirnen) yağlı ötmek aşayım.

— Siz aqşam saat qaçta aşaysız?
— Men aqşam saat sekizde aşayım.
— Siz aqşam ne aşaysız?
— Aqşam men salat aşayım ve qatıq içem.

— Siz bugün sabalıq ne aşadıñız?
— Men pişirilgen yımırta aşadım ve qave içtim. Ya Siz bugün sabalıq ne aşadıñız?
— ...

— Remziye, maña bir buterbrot yapsañ.
— Bir şey daa qoşayım?
— Penir.
— Yahşı!

— Bu nedir?
— Bu, salat.
— Onıñ adı nedir?
— Bu salatnıñ adı 'Okean'.
— Bu salatta ne bar?
— Salatnıñ miqdarında balıq, penir, pişirilgen yımırta ve mayonez.
— Men böyle salatnı sımarlaycaq olam!
— Buyurıñız!

— Siz nasıl — qara ya da beyaz ötmek sevesiz?
— Men qara zereli ötmek sevem, çünki o, pek lezetli.
— Mına qara ötmek!
— Teşekkür!

— Bu yemekniñ adı ne?
— Bu, qırımtatar köbetesi.
— O, türk pidesine de oşamay.
— Doğru, oşamay. Em onı daa şorbanen aşaylar.
— Men köbeteni aşap baqmaq isteyim.
— Buyurıñız!

— Sen yımırtanı qaç daqqa pişirdiñ? — soradı qızından anası.
— Doquz daqqa.
— Men üç daqqa pişirmek kerek dedim de!
— Ya men üç yımırta pişirdim de!!!

— Nurlan, Siz 'Okean' salatını begendiñizmi?
— Yoq, pek begenmedim.
— Ne içün?
— Çünki men balıq sevmeyim.

3. CÜMLELERNİ OQUÑIZ. OLARNI 'QAVEHANEDE' ALINA NİSBETEN BİR TERTİPKE QOYUÑIZ.

— Men sütlü qave isteyim.

— Kündüz şerifiñiz hayırlı olsun!
— Yahşı! Olsun şokoladlı.
— Buyurıñız!
— 25 grivnâ 50 kâpik.
— Men cevizli qurabiye sevem.
— Sağ oluñ! Qurabiyeñiz pek lezetli oldı!
— Siziñ de künüñiz hayırlı olsun (Hayırğa qarşı)! Ne ister ediñiz?
— Qaytımnı (qalğan aqçanı) alıñız!
— Siz çayğa ne almaq ister ediñiz?
— Sizni daa körmekten hoşnut olurmız.
— Bizde taze şokoladlı qurabiye bar.
— Teşekkür!
— Çaynen qurabiyeniñ fiyatı ne?
— Afiyet olsun!

4. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Siz qaveni şekernen içesizmi?

_____

_____

_____

2. Siz şokoladlı dondurma sevesizmi?

_____

_____

_____

3. Siz portaqal suvu sevesizmi?

_____

_____

_____

4. Siz qırımtatar aşlarını begenesizmi?

_____

_____

_____

5. Siz çiberek, yantıq sevesizmi?

_____

_____

_____

5. METİNNİ OQUÑIZ:

Qavehanede

Bugün Aydernen Solomiya 'Musafir' qavehanesiniñ canlı muzıka müitinde aş aşadılar. Anda olarğa ekinci qatnıñ büyük pencereleri yanında boş sofra qaldırılğan edi. Sofra eki kişige donatılğan edi: sofra töşelgen, suv bardağı qoyulğan, pıçaq, qaşıq ve senekler ketirilgen. Oğlan olarnı sofra başınace ozğarıp, oturmağa davet etti ve cedvelni berdi. Aydernen Solomiya aşlarnı saylap sımarladılar ve beklep oturdılar. Bir qaç daqqadan soñ oğlan aş ve içimliklerni ketirmege başladı. Başta o, qavaltı — sebzeli salat ketirdi. Bu, doğralğan hıyar, biber ve pomidor edi. Daa salatta çoq yeşillik — mağdanoz ve taraqot bar edi. Sebzelerniñ üstünde penir bar edi. Tepsiniñ üstünde daa zeytün bar edi. Buña yunan salatı deyler.

Sıcaq aşlardan Ayder ve Solomiya bercimek şorbası ve qaşıq aş sımarladılar. Bundan soñ olarğa çiberek ve yantıq ketirdiler (bu aşlarnı olar pek begenip aşadılar). Aştan soñ dostlar şekerqıyıqnen qave içtiler.

Üylelik aşları paalı olsa da, lezetli ve toq edi. Oğlan esapnı ketirdi, olar 380 grivnâ töleldiler.

6. TEKRARLAV İŞLERİNİ YAPIÑIZ.

1) Gayde ve Zamir adlarını qullanıp, suallerge cevap beriñiz.

1. İlk küz ayı azırlav bölüginde kim oqumağa başladı? 2. Fakültette oquv ve yaşayış aqqında ikâye etmek içün kimge rica ettiñiz? 3. Siz qırımtatar tilini ögrenmek içün kimge yardım etecek olasız? 4. Siz yaqında kimge musafir olıp bardıñız? 5. Sizni kim musafirlikke çağırdı? 6. Siz qış tatilleri vaqtında Karpatlarğa kimnen baracaqsız? 7. Siz kimnen laf ettiñiz ve kim aqqında ikâye ete bilesiz?

2) Noqtalar yerine Jan ve Janna adlarını qoyuñız.

1. ... ve ... - Ukrainağa oqumağa kelgen studentler. Boş vaqıtları olğanda ... futbol ..., ... ise resim yapmağa seve. Men ... ve ... soradım, olar qayda bardılar, ne kördiler? Men ... ve ... bizim şeerimizde çoq meraqlı muzey ve sergiler bar, anda barmaq mümkün olğanını ayttım. ... ve ... güzel fotoresimler bar, men olarnı baqtım.

3) Noqtalar yerine kerek fiillerni qoyuñız.

Ecnebiy studentler azırlav bölüginde ... . Mında studentler 10 ay ... . Oquv yılı ... semestr ... . Olar urain tilini ve diger fenlerni ... . Er kün studentler işler ... ve metinler ... . Studentler tek ukrain tilini ..., yahşı ... . Olar klub ve ekskursiyalarğa ... seveler. İlk qış ve ilk yaz ayları studentler sınav ve imtianlarnı ... . İmtianlarnı tapşırğan soñ, studentler tatilge ... .

4) Yevgeniyanıñ ikâyesine kerek fiillerni qoşuñız.

Başta men tek qırımtatar tilini ..., soñra men başqa fenlerni de ögrenmege ... . Men çoq çalıştım, yañı sözlerni ..., işler ..., metinler ... . Men qırımtatar tilinde filmler, teleyayınlar baqmağa ... . Men sıq qırımtatar kitap ve gazetlerini ... . Hususan men Taras Şevçenkoniñ şiirlerini qırımtatarca ... . Biz ekskursiya, muzey, sergilerge ... . Qış tatillerinde biz Bağçasarayğa ... . Men bu şeerni ... .

5) Filologiya institutında öz oquşıñız aqqında aytıp beriñiz.

7. STUDENTLER GAZETİNİÑ MÜHBİRİ, STUDENTTEN İNTERVYU ALA. STUDENTNİÑ CEVAPLARINI BİLGEN SOÑ, MÜHBİRNİÑ SUALLERİNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

_____ ?

— Menim adım Polina.

_____ ?

— Filologiya institutında.

_____ ?

— Dörtünci kursta.

_____ ?

— Elbet, barğan edim. Qırımtatar tilini seçip almaqnıñ sebebi Qırımğa sevgiden başlandı.

_____ ?

— Yoq, tek qırımtatar tilini degil, diger fenlerni de ögrendik. Lâkin qırımtatar tili, elbet, esas, müim fendir.

_____ ?

— Adette gruppada 8–10 student oquy.

_____ ?

— Yoq, türlü vilâyetlerden. Meselâ, bizim gruppamızda Hersondan, Lubnı, Zaporijjâ, Kyivniñ özünden ve vilâyetinden, elbet de, Qırımnıñ Aqşeyh ve Aqmescit bölgelerinden studentler oqudı. Men — Nikopolde´nim.

_____ ?

— Men şeerime qaytıp, öz zenaatım boyunca çalışmağa qararlaştıram.

8. SİZ *KÖRÜŞMEK (QARŞILAMAQ) — RASTKE(L/TİR)MEK, QARŞILAMAQ, OQUMAQ, ÖGRENMEK* FİİLLERİNİ DOĞRU QULLANĞANLARIÑIZNI TEŞKERİP BAQIÑIZ.

Cumaertesi, biz universitetke ekskursiyağa barğanda, men 2 yıl körmegen mektep arqadaşıma ... . Biz kelecek afta ..-mege qararlaştırdıq. O, meni tramvay turağında ... da, biz qavehanege kettik. Dostum şimdi 2-nci kursta ..-nını ayttı. O, şiirlerni pek seve ve endi bir çoq şiir ... .

9. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

A. 1. Men bu ... inanam. 2. Men öz ... daima yardım etem. 3. Nebi, men oña ... soñ pek quvandı. 4. Men mektep ... telefon açtım. 5. Men ev vazifelerini daima öz ... kösterem.

B. 1. Bu, menim ... luğatıdır. 2. Muzıka menim ... keder ete edi. 3. Bu qızçıqnı menim ... begene. 4. Bu, menim ... evidir.

C. 1. Serğiy öz ... mektüp yazdı. 2. Natalka mektüpni öz ... yolladı. 3. Men öz qorantamız aqqında bizim ... aytıp berecegim. 4. Nebi öz ... meraqlı kitap bağışladı.

Ç. 1. Men bu ... qırımtatar tilinden ukrain tiline maqale tercime etmege söz berdim. 2. Mefa öz ... yañı film baqmağa teklif etti. 3. Radio menim ... çalışmağa keder ete. 4. Ekim bu ... sportnen oğraşmağa izin bermedi.

10. BERİLGEN SÖZLERNİ DOĞRU ŞEKİLDE QULLANIÑIZ.

azırlanmaq

1. Ölga çoq çalışa, o, aspiranturağa kirmege ... . 2. Men kütüphanede imtianlarğa ... . 3. Yaqında bayram olacaq. Er kes bayramğa ... . 4. Eger biz ..., aqşam tedbirinde iştirak etecekmiz. 5. Sportçular bir aydan olacaq yarışlarğa ... .

qalmaq

1. Anna gruppamızda ..., Elviza ise ihtisasını deñiştirmege qarar aldı. 2. Serğiynen Lesâ Lvovdalar, biz ise Dniproğa ketemiz. Ya siz Lvovda ...? 3. Üykenimiz kelip ilân etti: '1 kurs studentleri odada ...'. 4. Ameliyattan soñ men Kyivde ..., men Türkiyege ekskursiyağa ... .

quvanmaq

1. Men mektüp alğan vaqıtta daima ... . 2. Bizim sevimli komandamız yeñgende, dostlarım ... . 3. Ana-babalarım, men imtianlarnı 'alâ' bergenini bilgen soñ pek ... . 4. Ümüt etem ki, Mariya böyle ediyege ..., çünki o, Taras Şevçenkonıñ şiiriyetini pek begene.

razı olmaq

1. Arqadaşım iddalaşmağa seve, o, sıq mennen ... . 2. Men Esmağa baletke barmağa teklif ettim, o ise ... . O, baletni begenmegenini ayttı. 3. Men bellesem, Dilâra yarın muzeyge barmağa ... .

11. YARDIMCI İSİMLER VE MUNASEBETÇİLERNİÑ QULLANILUVINI TEKRARLAÑIZ.

Kelişler					Misaller
Baş	Saiplik	Doğrultuv	Beraberlik	Çıqış	
ile (-le)					ötmek ile, vaqıt ile, bala ile, boya ile
			-nen		(öz) ellerinen, anamnen, kitapnen
			beraber		torun ile beraber, babamnen beraber
	başı-n(d)a(n)				iş(niñ) başın(d)a(n), ocaqnıñ başı
	yanı-n(d)a(n)				pencere(niñ) yanın(d)a(n), ev(niñ) yanın(d)a(n)
	ortası-n(d)a(n)				şeer(niñ) ortasın(d)a(n)
	arası-n(d)a(n)				insanlar(nıñ) arasın(d)a(n)
	boyu-n(d)a(n)				yol boyu, özen boyu
	ögü-n(d)e(n)				oca(nıñ) ögünde
	arqası-(n)da(n)				olar(nıñ) arqasın(d)a(n)
	tübü-n(d)e(n)				quyu(nıñ) tübün(d)en
	üstü-n(d)e(n)				dam(nıñ) üstün(d)e(n), aqşam üstü
	içi-n(d)e(n)				oda(nıñ) için(d)e(n)
	soñu-n(d)a(n)				leyha(nıñ) soñun(d)a(n)
	qarşısı-n(d)a(n)				seniñ qarşıñ(d)a(n), oniñ qarşısın(d)a(n)
için					Vatan için, oğlum için, olmaq için
kibi					küneş kibi, süt kibi, bala kibi
sayın					ketken sayın, barğan sayın
aqqında	aqqında				bayram aqqında, siziñ aqqıñızda, bu aqta
		köre			vaqtına köre, buña köre
		qarşı			küneşke qarşı, olarğa qarşı
		doğru			ufuqqa doğru, maqsatqa doğru
		qadar			bir kilo(ğa) qadar, yarınğa qadar
				ğayrı (= başqa)	menden ğayrı, ağamdan başqa
				soñ	küzden soñ, işten soñ
				evel	bizden evel, eki kün evel

27 ders

MEN ŞE´ÑİM. MEN ŞEÑLENEM!

Laqırdı mevzusı: İs-duyğular.
Sarf: Sıfat ve zarf.

1. OQUÑIZ:

Menim dostum — **yahşı** bir **yigit**. *Nasıl? + isim*	O, **yahşı oquy**. *Nasıl? + fiil*
Bu, tez tren. *Nasıl* tren?	O, tez kete. O, nasıl kete?
Bu, lezetli aş. *Nasıl* aş?	Menim anam lezetli etip pişire. Anam *nasıl etip* pişire?
Men zemaneviy sanatnı begenem. Men *nasıl* sanatnı begenem?	Dostumız zamanğa uyğun kiyine. Dostumız *nasıl* kiyine?

Nasıl?	***Nasıl?***
meraqlı	meraqlı
güzel	güzel
ciddiy	ciddiy

2. ZARFLAR QAYSI SIFATLARDAN YAPILĞANINI YAZIÑIZ.

***Nümüne**: müim* — müim

dülber	küçlü	temiz-pak	doğru	qolay	diqqat*nen*	mot
sıcaq	mecburiy *tarzda*	tez	suvuq	ğayretli	hoş	sıq
yahşı	ağır	yavaş	sakin	sıcaq	zamanğa uyğun	israr*nen*

3. QAYD ETİLGEN SÖZLERGE SUAL BERİÑİZ.

Nümüne: O, yahşı bir student. *O, nasıl student?*
O, yahşı oquy. *O, nasıl oquy?*

1. Asiye yahşı bir student. O, daima yahşı cevap bere.

_____

2. Biz qırımtatarca daa zayıf laf etemiz. Lâkin biz qırımtatar tilini pek begenemiz. Universitette biz qırımtatarca, evde ise — ukraince laf etemiz.

_____

3. Bizim gruppamızda studentler ciddiydir. Olar universitette ve evde oquvğa ciddiy yanaşalar.

_____

4. Tünevin dostlarım yañı meraqlı film baqtılar. Bugün ise Meryem onıñ aqqında meraqlı ikâye etti.

_____

4. BERİLGEN SÖZLERNİ QULLANIP, CÜMLELERNİ YAZIÑIZ.

Nümüne: Enver fizikanen ... oğraşa. ciddiy *Enver fizikanen ciddiy oğraşa.*
Bu, ... subet. ciddiy *Bu, ciddiy bir subet.*

1.	Edem ... cevap bere. Bugün … bir aqşam.	sakin sakin	
2.	Studentler ocanı ... diñleyler. Dostum lektsiyalarda daima ...	diqqatlı diqqatnen	
3.	Tünevin ... ava edi. Men bu yerni ... bilem.	yaramay yaramay	
4.	Studentler ekskursiya aqqında ... aytıp berdiler. Biz ... bir film baqtıq.	meraqlı meraqlı	

5. SIFAT VE ZARF YAPICI YALĞAMALARINI AQILDA TUTUÑIZ.

Sıfat		Zarf	
yahşı, dülber, güzel, qıyın, mahsus, erte, keç, yaqın, suvuq, tabiiy, paalı, ucuz			
şimdiki, evelki, bıltırki... tışarıdaki... daimiy – ba´zı	-ki -daki/-deki -iy	şi´mdi, evel, bı´ltır, tünevin, yarın, bugün tışarı, aşağı da´ima a´selet, ke´ne ba´zan, ba´zıda	
insaniyetli, canlı, küçlü, evli sütsüz, çantasız, suvsuz	-lı/-lü/-lu/-lü -sız/-siz/-suz/-süz	insa´nca, qırımtata´rca, hususan, aqiqa´ten ğalibane	-ca/-ce, çe/-çe -an/-en -ane
açıq, keskin, titrevük, işkir, bozuq, bataq, utançaq, yıltıravuq	-(ı/u)q/-(i/ü)k, (ç)aq/-(ç)ek, -vuq/-vük, -gir/-kir, -qı(u)n/-ki(ü)n	sabalayın, geceleyin başta, aşağıda(n), yaqında(n), eñqastan gece-kündüz, anda-mında, saba-aqşam...	-layın/-leyin -da(n)/-de(n), -ta(n)/-te(n) isim+isim, zarf+zarf ...

6. NOQTALAR YERİNE SIFAT YA DA ZARFNI QOYUÑIZ.

1. Siz ... tilini bilesizmi? Siz ... laf etesizmi? Arqadaşıñız ... yahşı laf etemi? O, ... tilini çoqtan ögrenemi? O, ... tilini öz Vatanında ögrengen edimi? Siz ... yahşı yazasızmı? Siz ... yahşı oquysızmı? Siz metinni ... oqudıñızmı? Bu ... ariflerimi? Bu ... elifbesimi?
2. Evde yaşağanda, men ... sıq laf ete edim. Mektepte men ... tilinde ögrendim. Men ... gazet ve mecmualarını oquy edim. Evde biz kimerde ... laf ete edik, çünki ana-babalarım (qartbaba-bitalarım) ... tilini yahşı bileler. Şimdi men studentni qolay añlayım, çünki o, tilni daa yahşı bilmese de, ... laf ete.

7. CÜMLEGE KEREK SIFATLARNI (YA DA OLARNIÑ YERİNE İZAFET BİRİKMESİNDE QULLANILĞAN İSİMLERNİ) QOYIP YAZIÑIZ.

Malümat kâğıtı

Qırımtatar, zemaneviy, suvuq, avropalı, milliy, qırmızı, uzun, ciddiy, güzel, tarihiy, türlü, spotrçu, yañı, yuvaş, azırlav, fransız, çeşit milletli (milletlerara), ev, tanışsız (tanış olmağan), qıyın

1. Biz Lvovnıñ ... bölüginde oquymız. 2. Oskarnıñ ana tili — ... tilidir. 3. Biz dostlarımıznen ... universitette oquymız. 4. Bizim gruppamız ... gruppadır. 5. Saat 5-te televiziondan ... film köstererecekler. 6. İğor sıq ... yayınlarnı baqa. 7. Studentler ... vazifelerinde çoq hata yaptılar. 8. Elviz Elnarağa ... çeçek ediye etti. 9. Olena ... filmlerni begene. 10. Saşa evge ... mektüpler yaza. 11. Odağa ... studentler kirdi. 12. Siz tışarıda ... qıznen körüştiñizmi? 13. Komandamızda ... sportçular bar. 14. Tünevin futboldan ... çempionat başlandı. 15. Olânıñ ... qız qardaşı bar. 16. Ayattan ... muzıka eşitile edi. 17. Men ... muzıkanı begenem. 18. Biz ... vazifelerini tez yaptıq. 19. Tünevin ava pek ... edi. 20. İğor ... aşlarını pek seve.

8. AQILDA TUTUÑIZ:

Sıfatnıñ adiy derecesi	Sıfatnıñ teñeştirüv derecesi			
	Morfologik şekli	Yalğamalar	Sintaktik şekli	
aqıllı şeñ yahşı müim	aqıllı**ca´** şen**ce´** yahşı**ca´** müim**ce´**	*-ca/* *-ce/* *-ça/* *-çe*	Çoqraq <u>suvu</u> özen suvun**dan** *temiz.*	<u>isim</u> + isim+ **Ç.k.** + sıfatnıñ *adiy* derecesi
eski zengin keñ uzaq	eski**ce´** zengin**ce´** keñ**ce´** uzaq**ça´**		(Bağçasaraydan) Lviv Kyiv**ge** *baqqanda* uzaq.	isim + isim + **D.k.** + *köre/ baqqanda/ nisbeten*

Diqqat! Teñeştirüv derecesini bildirgen yalğamalarğa, *mıqdarı az olğanını* ifadelegen **-raq** şekli ya da **-(l)tım/-(l)tim**, **-şın** yalğamaları qoşula bile: uzuncaraq, sarışın, aqçil, yeşiltim.

9. AQILDA TUTUÑIZ:

Teñeştirmeniñ üstünlik derecesi

***eñ* + sıfatnıñ adiy şekli:**	***episinden* + sıfatnıñ adiy şekli:**
eñ ucuz, eñ aqıllı...	episinden ucuz, episinden aqıllı...

10. SIFATLARNIÑ TEÑEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECELERİNİ YAPIÑIZ:

Nümüne: *issi — issice — eñ issi.*

Sıcaq _____
aqıllı _____
samimiy _____
yarıq _____
qalın _____
çal _____
yüksek _____
romantik _____
işkir _____
istidatlı _____
alçaqgöñül _____
ohşayıcı (şefqatlı) _____
ayneci _____
açuvlı _____
merametsiz _____
lezetli _____
tatlı _____
teren _____

DİQQAT!

Teñeştirüv derecesiniñ supletiv (başqa tamırlardan) şekli:

yaramay → ***beter***
çoq → ***ziyade***

11. NÜMÜNEGE BAQIP CEVAP BERİÑİZ:

Nümüne: Serverniñ boyu 176 sm. Edemniñ boyu 184 sm. Kim yüksek?

Edem Serverden yüksek(-çe).
Edem Serverge baqqanda yüksek.

Alimeniñ ağırlığı 54 kg. Selimniñ ağırlığı 80 kg. Kim yengilce?

_____

_____

Almanıñ fiyatı 19 grn. Pomidornıñ fiyatı 15 grn. Ne, ucuz? Ne, paalı?

_____

_____

Enver 24 yaşında. Lana 23 yaşında. Kim yaşça? Kim büyükçe?

_____

_____

Lyüis Taysonnı yeñdi. Kim quvetlice? Kim zayıfça?

_____

_____

Qave 8 kümüş tura. Süt — 2 kümüş. Ne, ucuz? Ne, paalı?

_____

_____

Ay — Yerniñ yoldaşı. Ne, balaban? Ne, küçük?

_____

_____

Abibeniñ aylığı 12000 grn. Saydeniñ aylığı 8000 grn. Kim zengin?

_____

_____

Missisipiniñ uzunlığı 500 km. Nilniñ uzunlığı 800 km. Qaysı özen uzun(ca)? Qaysı ise qısqa(ca)?

_____

_____

Elvira dondurmanı aşadı, amma şorba aşamadı. Elviranıñ fikrince, ne lezetli(ce)?

_____

_____

Birinci gruppada 10 student. Ekinci gruppada 18 student. Qaysı gruppa balaban? Ya qaysı küçük?

_____

_____

DİQQAT!

Teñeştirüv derecesindeki sıfat ya da zarfnıñ yanında alâmetni artıq, ziyade köstermek içün **daa, daa da** sözleri olması mümkün: ***daa*** beter, ***daa da*** güzel, ***daa da*** balabanca

12. CÜMLELERNİ OQUP, TEÑEŞTİRÜV DERECESİ QAYSI SIFATLARDAN VE NASIL YAPILĞANINI AYTIÑIZ.

Bu şeer o birinden büyük. Bu halq o birisine nisbeten bay. Bu kitap o birisine köre meraqlı. Bu soqaq o birisine baqqanda keñ. Bu göl o birinden küçük. Bu özen o birisine köre uzun. Bu soqaq o birinden tar. Bu ediye o birisine nisbeten paalı. Men saña baqqanda alça´qım. O, maña nisbeten yaş. Menim evim seniñkine baqqanda yaramay. Tatam senden büyük. Bu meydan o birinden güzel.

13. NOQTALAR YERİNE SIFATLARNIÑ TEÑEŞTİRÜV DERECESİNİ YAZIÑIZ.

Nümüne: Bu şeer yahşı, o birisi ise ... . Bu şeer yahşı, o birisi ise daa da yahşı.

1. Bu adam merametli, o birisi ise ... .
Bu qız insaflı, o birisi ise ... .
Bu oğlan eyi, o birisi ise … .
Bu insanlar namuslı, o birleri ise ... .

2. Bu metin meraqlı, o birisi ise ... .
Bu kitap qalın, o birisi ise ... .
Bu yer tınç, o birisi ise ... .
Bu işler meraqlı, o birleri ... .

3. Bu ayat uzun, o birisi ise ... .
Bu özen uzun, o birisi ise ... .
Bu palto uzun, o birisi ise ... .
Bu soqaqlar uzun, o birleri ise ... .

4. Bu ev yüksek, o birisi ise ... .
Bu bayır yüksek, o birisi ise ... .
Bu terek yüksek, o birisi ise ... .
Bu dağlar yükseek, o birleri ise ... .

5. Bu yigit yahşı, o birisi ise ... .
Bu qız yahşı, o birisi ise ... .
Bu özen yahşı, o birisi ise ... .
Bu yerler yahşı, o birleri ... .

6. Bu qurşun qalem yaramay, o birisi ... .
Bu qalem yaramay, o birisi ... .
Bu alma yaramay, o birisi ... .
Bu yerler yaramay, o birleri ... .

14. KEÇKEN ZAMANDA YAZIÑIZ.

Nümüne: O, senden az meşğüldir.
O, senden az *meşğül edi.*

Bu iş o birisinden qıyındır.
Yañı dersler eskilerden qıyındır.
Menim odam seniñkinden küçüktir.
Qardaşım onıñkinden büyüktir.
Siziñ eviñiz bizimkinden eskidir.
Seniñ odañ menimkinden yarıqtır.
Onıñ tatası o qızdan yahşıdır.
Olarnıñ ikâyeleri siziñkilerden meraqlı.

15. QAVUZLARDA BERİLGEN SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE YAZIÑIZ.

Mayye (Leviza) beceriklidir. _____
Menim arqadaşım (men) büyüktir. _____
Sen (ağañ) aqıllısıñ. _____
Menim odam (o) yarıqçadır. _____
Ayder (Server) yaştır. _____
Server (Osman) büyüktir. _____
Mısır medeniyeti (bizimki) qadimiydir. _____
Bu şeer (Çernigov) eskidir. _____
Bağçasaray (Aluşta) yaş. _____
Kezlev (Aluşta) eski. _____
Kyivniñ territoriyası (Lviv territoriyası) bayağı büyüktir. _____

16. ÜSTÜNLİK DERECESİNDEKİ ŞEKLİNİ TEŞKİL ETİÑİZ.

Nümüne: Bu, belli yazıcılardır. *Bu, eñ belli yazıcılardır.*
Bu, meşur bestekârlardır. _____
Bu, bizim sevimli aktörlarımız. _____
Bu, yañı derslik edi. _____
Men taze süt aldım. _____
Bu, meraqlı romandır. _____
Bu, yahşı parktır. _____
Bu, teren deñizdir. _____
Bu, tar özendir. _____
Men eski luğatnı aldım. _____
O, güzel köstüm aldı. _____
Oğul anasına güzel çeçekler bağışladı. _____

17. SIFAT VE ZARFLARNIÑ TEÑEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECELERİNİ QIYASLAÑIZ.

1	Arsen Enver**den** yüksek. Arsen Enver**den** yüksek sekire.	Arsenniñ boyu **nasıl**? Arsen **nasıl** sekire?
2	Oña **eñ güzel** kitap beriñ! O, bunı **episinden güzel** yapar.	Oña **nasıl** kitap bereyi*m*? O, bunı **nasıl** yapar?

18. TALİL ETİÑİZ:

Nasıl?		Nasıl (etip)?
eñ lezetli	**eñ ...**	eñ lezetli
episinden yahşı	**episinden ...**	episinden yahşı
...-dan/-den şeñ	**...-dan/-den**	...dan/den şeñ
oñaytlıca	**-ca/-ce**	oñaytlıca
... köre küçük	**... köre**	... köre küçük

19. BELGİLENGEN SÖZLERGE *NASIL?* SUALİNİ BERİP, SOÑ CÜMLEDEKİ VAZİFESİNE KÖRE SIFAT YA DA ZARF OLĞANINI TAYİN ETİÑİZ.

O, pek *çoq* çalışa. _____
O, *zengin* işhanecidir. _____
Bu, *yüksek* dağlar. _____
Biz *yüksek*(ke) çıqtıq. _____
Olar *yahşı* adamlardır. _____
Olar tilni *yahşı* bileler. _____
Bu, *eñ güzel* çeçeklerdir. _____
O, bunı *er kesten (episinden) yahşı (güzel)* yapar. _____
Derste talebeler *tınç* oturdılar. _____
Lenur pek *tınç* bir oğlan. _____
Bu, *tınç* bir soqaq. _____
Soqaqta şimdi *tınç*(lıq): gece tüşti, er kes yuqlay. _____

20. NOQTALAR YERİNE KEREK SÖZNİ SAYLAP QOYUÑIZ.

1	Ayvaz Kerimden ... oquy. Episi balalar ... oquylar. Tair ... sınıfta ... talebedir.	eñ yahşı yahşı yahşı(ca)
2	Ana-babalarımız pek ... yaşay ediler. Bu, ... bir bölgedir. Bu köy bizimkinden	eñ fuqare fuqare fuqare(ce)
3	Bu, ... memlekettir. Adamlar mında ... çalışalar. Balalar ana-babalardan ... yaşaylar.	zengin(ce) çoq zengin
4	4 Elmaz ana-babasına ... yaza, Meryem ... . Men derske ... keç qalam.	siyrek daa siyrek episinden siyrek (az)
5	Anam milliy emeklerni ... pişire. Bu, men aşağanımdan ... dondurma. Bu qanfetler olardan	lezetli lezetli(ce) eñ lezetli
6	Men pek ... yürem, ağam ise ... . Mında ... keliñiz. Men telegrammanı ... yollamaq kerekim.	eñ tez daa tez tez

21. SIFATLARNIÑ TEÑEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECELERİ ŞEKİLLERİNDEN FAYDALANIP, EKİ PREDMETNİ (KİTAP, QALEM, URBA VE İL.) TASVİR ETİÑİZ.

28 ders

UKRAİNA — BİZ ... MEMLEKETTİR

Laqırdı mevzusı: Ukraina — biz oquğan, yaşağan, arzu etken memlekettir.
Sarf: Ayırıcı tabili mürekkep cümleler ve olarnıñ tercimesi.

1. TEKRARLAV İŞLERİNİ YAPIÑIZ.

1) Qavuzlarda berilgen sözlerni kerek yerde doğrultuv kelişinde qullanıñız.

Nümüne: *Anton bahşışlarnı kimge aldı? (dostları).*
Anton bahşışlarnı dostlarına aldı.

1. Ğanna mektüplerni kimge sıq yaza? (Tataları) 2. Ştefan kimge sıq telefon açа? (Ana-babasına) 3. Klubumızını kim begendi? (Yañı studentler) 4. Andriy mektüplerni kimge yollay? (Eski ocalar) 5.Dekan yarın toplaşuv olacağını kimge aytqan? (Ecnebiy studentler) 6. Jan çeçeklerni kimge bağışlay? (Güzel qızlar) 7. Professor kimge çoq çalışmağa tevsiye etti? (Yaş ekimler) 8. Ayşe (dostu) Bağçasaray manzarası ile zarflarnı yollamağa söz berdi. 9. Dekan (şu studentler) müdetten evel imtianlarnı tapşırmağa ruhset bermedi. 10. Men (dostlar) ekskursiya ne vaqıt olacağını ayttım. 11. (Ana-babam), men endi yaşağan ve oquğan şeerni begendiler. 12. Men (ağa-tatalarım) telefon açıp, baarnen hayırlamaq isteyim.

2) Qavuzlardaki sözlerni kerek yerde beraberlik kelişinde qullanıñız.

Nümüne: *Dostlarım (ekimler) oldılar. Dostlarım ekimler oldılar.*

1. Dostlarım (ocapçeler) çalışalar. 2. Afize ve Tenzile (biolog) oldılar. 3. Amet ve Server (fizikacı) olmaq isteyler. 4. Arqadaşlarım (işçiler) ediler. 5. Ana-babam (müendis) çalışalar. 6. Biz (student) olmaqnı begenemiz. 7. Olar (çoqtan bilgen dostları) körüştiler. 8. Ayder (internet vastası) (semetdeşleri) mektüpleşe. 9. Eykel yanında biz (Qarasuvbazar ressamları) tanıştıq. 10. Ana (oğlu) ğururlana.

3) Qavuzlardaki sözlerni kerek yerde saiplik ya da çıqış kelişinde qullanıñız.

1. Şeerimizde çoqtan (yağmur) yoq edi. 2. Men (qardaşım) kitabını aldım. 3. Bu odada (pencere) yoq. 4. Dostum (Bağçasaray) yanındaki bir köyde yaşay. 5. Emir (ders) soñ keç qayttı. 6. Kökte (bulut) çoq, yağmur olacaqtır. 7. Ayuv (terek) çıqtı. 8. Kvartiramda (balkon) yoq. 9. Ayder Qırımdan (ana-babası) sıq mektüp ala. 10. Mektepke (türlü gruppalar) studentleri keldi. 11. Bölgemizde (trolleybus turaqları) yoq. 12. Arqadaşım Taras Şevçenko adına (universiteti) halqara munasebetleri fakültetinde oquy. 13. Bu zavod yılda 200 biñ (maşna) işlep çıqara. 14. Qışta (qattı ayazlar) yoq edi.

NB!

Bar ve *yoq* sözlerinen saiplik kelişi qullanılmaz

3. QAVUZLARNI AÇIP YAZIÑIZ. BU KONSTRUKTSİYALARNEN CÜMLE TİZİÑİZ:

(duşmanlar) qarşı _____
hata(sız) _____
(ağam)dan _____
(arqadaşlarım) içün _____
(oda) qadar _____
(ev) artından _____
(studentler) arasında _____
(yüksek dağlar)dan _____
(futbolcılar)da _____
(biz)de _____

4. BERİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNİ AİT ŞEKİLDE YAZIÑIZ:

Baş keliş	Saiplik kelişi teklikte	Saiplik kelişi çoqluqta
yañı student		
yüksek yigit		
qattı ayaz		
onıñ mışığı		
belli artist		
doğmuş tatası		
meraqlı film		
lezetli şorba		
tatlı aş		
serbest halq		
eski bağça		
küçük şey		
Uzaq Şarq		
teren okean		
uzun ayat		
sesli külkü		
himiyeviy talil		
kvadrat metr		

5. AQILDA TUTUÑIZ:

Qayda ediñ (ediñiz)?	Qayda bardıñ (bardıñız)?	Qaydan keldiñ (keldiñiz)?
Lvovda	Lvovğa	Lvovdan
Kyivde	Kyivge	Kyivden
derste	derske	dersten
sergide	sergige	sergiden
evde	evge	evden
mında	**mında**	**mından**
anda	**anda**	**andan**

6. AŞAĞIDAKİ MALÜMATNI BİLGEN SOÑ, MEKTÜP QAYDAN KELGENİNİ AYTIÑIZ:

Nümüne: Migelniñ ailesi Ekvadorda yaşay. ⇨ *Migel mektüplerni Ekvadordan ala.*

1. Solomiyanıñ dostu Minskte yaşay. 2. Emirniñ ana-babası Qırımda yaşaylar. 3. Şevketniñ ağası Kyivde çalışa. 4. Tomnıñ qız qardaşı İngilterede yaşay. 5. Karlosnıñ qorantası Meksikada yaşay. 6. Serverniñ dostu Odessada oquy. 7. Nedimniñ tanışları Lehistanda yaşay ve oquylar.

7. AŞAĞIDA BERİLGEN ARQADAŞLARNIÑ REPLİKALARINI OQUP, OLAR QAYDAN KELGENLERİNİ TAYİN ETİÑİZ:

1. Men bugün lektsiyanı begendim. 2. Men bu filmni baqqanda canım sıqıla edi. 3. 'Dinamo' komandası pek yahşı oynadı. 4. Men nasıl kitap alğanıma baq. 5. Ne güzel bir ekskursiya! 6. Ekim maña bu ilâcnı içmek tevsiye etti. 7. Bu yaş ressam — pek istadatli insan. 8. Ama da lezetli qırımtatar aşları!

8. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑİZ.

Nümüne: Eminede menim eski dersliklerim bar. ⇨ *Eminede menim eski dersliklerim yoq.*

1. Eskenderde siziñ meraqlı kitaplarıñız bar. 2. Kütüphanede yañı qırımtatar mecmuaları bar. 3. Dekanatta olarnıñ işleri bar. 4. Konservatoriyada bu ecnebiy studentler bar. 5. Bu mektepte doquzıncı ve onuncı sınıflar bar. 6. Ocada bizim nezaret işlerimiz bar. 7. Menim üyken ağalarım ve üyken tatalarım bar. 8. Gruppamızda şez qızlar bar. 9. Bölgemizde büyük şeer ve köyler bar.

9. AQILDA TUTUÑIZ:

İsimlerni miqdar sayılarınen qoşuv qaideleri

2 (eki), 3, 4	müendis qat ecnebiy parmaq	2 (eki), 3, 4	ocapçe ana gece oda aile	2 (eki), 3, 4	pencere yer tarla
5–20 ve ilâhri az çoq ne qadar bir qaç	müendis qat ecnebiy parmaq qaraman	5–20 ve ilâhri az çoq ne qadar bir qaç	ocapçe ana meydan gece oda, aile	5–20 ve ilâhri bayağı /bir çoq ne qadar, bir qaç	pencere yer tarla

10. ŞEYLERNİÑ (ŞAHISLARNIÑ) MİQDARINI BELGİLEP, SÖZ BİRİKMELERİNİ YAZIÑIZ.

Nümüne: zarf ⇨ *(eki) zarf, 5 (beş) zarf..*

Şeer, muzey, bölge, sakin, cadde, memleket, poliklinika, stantsiya, meydanlıq, yer, ev, eykel, soqaq, fakültet, institut, kütüphane, laboratoriya, seminar, ders, lektsiya, qat, professor, oca, iş, metin, hata, mesele, yıl, ay, afta, kün, ağa, tata, arqadaş, dost.

11. QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

Nümüne: Masada 2 (defter) bar ⇨ *Masada 2 defter bar.*

1. Seitveli 3 (iş) yazdı. 2. Menim 2 (qız) bar. 3. Ali 4 (defter) aldı. 4. Bu qurşun qalem 2 (grivnâ) tura. 5. Esmanıñ 1 (ağa) ve 3 (tata) bar. 6. Gruppamızda 9 (student) bar. 7. Şeerde 13 (kinoteatr) bar. 8. Biz qırımtatar tilini 7 (ay) ögrenemiz.

12. CÜMLELERNİ YAZIÑIZ, QAVUZLARDAKİ SÖZLERNİ KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

Nümüne: Bugün Fikret bir çoq (mektüp) alğan. ⇨ *Bugün Fikret bir çoq mektüp alğan.*

1. Episi derslikler 750 (grivnâ) tura. 2. Biz parkta bir qaç (saat) kezdik. 3. Dostum maña 6 (mecmua) berdi. 4. Olarnıñ gruppasında 10 (talebe). 5. Kitapta 40 (saife).

13. *AZ, ÇOQ, BAYAĞI* SÖZLERİNİ QULLANARAQ, CÜMLELERNİ DEÑİŞTİRİÑİZ.

Nümüne: Şeerde muzeyler bar. ⇨ *Şeerde bir çoq muzey bar.*

1. Selime defterler aldı. 2. Universitette fakültetler bar. 3. Ruslan gazet ve mecmualar aldı. 4. Solomiyanıñ ağa-tataları bar. 5. Studentler metinlerni oqudılar. 6. Mende markalar bar. 7. O, mektüpler yazdı. 8. Biz kitaplar aldıq. 9. Aziz sözlerni tercime etti.

Ayırıcı tabili mürekkep cümleler yerine qullanığan sıfatfiil aylanmaları

Mına student. O, Türkiyeden kel**gen**.	Mına Türkiyeden kel***gen*** student.
Mına suret. Onı men begenem.	Mına men begen***gen*** suret.
Mına şeer. Onıñ adı Bağçasaray.	Mına Bağçasaray adı ol***ğan*** şeer.
Mına artistler. Olar aqşam sanağa çıqa**caq**lar.	Mına aqşam sanağa çıqa***caq*** artistler.

14. NOQTALAR YERİNE *-ğan/-gen/-qan/-ken* YALĞAMALARINIÑ DOĞRU ŞEKLİNİ QOŞUÑIZ.

1. Mına men pek begen.. maqale. 2. Gruppamızda Amerika, Asiya ve Avropadan kel.. studentler oquy. 3. Yaqında biz Poltava adı ol.. şeerde edik. 4. Kontsertte men qırımtatar halq oyunını oyna.. artistni begendim. 5. Ukrainağa mında oqumağa iste.. ecnebiy studentler keldi. 6. Dostum, arap tilinden men pek begen.. şiirlerni tercime etti.

Ayırıcı tabili mürekkep cümlelerniñ yer kelişi yerine qullanığan sıfatfiil aylanmaları

Men institut*nı* begenem. **Men** bu institutta oqu***y***ım.	Oqu***ğan*** institut**ım***nı* men begenem.
Fotosurette siz universitet*ni* köresiz. Dostum anda oqu***dı***.	Fotosurette siz, dostum oqu**ğan** universitet*ni* köresiz.
Bu, qadimiy şeer. Men mında yaşa***y***ım.	Bu, men yaşa***ğan*** qadimiy şeer.
Mına güzel bir ukrain köyü. Solomiya mında doğ***dı***.	Mına, Solomiya doğ***ğan*** bir ukrain köyü.
Mına Pasiçna soqağı. Yataqhanemiz şu soqaqta yerleş***e***.	Mına yataqhanemiz yerleş***ken*** soqaq.
Bu, harita. Bu haritada Lviv şeeri bar.	Bu, Lviv şeeri olğan harita.
Bu kitaptan men türlü memleketler *aqqında* oqudım. Men anda daa olma***dı***m.	Bu kitaptan men daa olma***ğan*** memeleketler *aqqında* oqudım.
Mına taze mecmualar. Olarda zemaneviy muzıka aqqında meraqlı maqaleler ***bar***.	Mına zemaneviy muzıka aqqında meraqlı maqaleler ol***ğan*** taze mecmualar.

15. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

1. Bu, _____ şeer.
2. Mına _____ fabrika.
3. Maña _____ institut aqqında aytıp berseñ.
4. _____ muzey qayda yerleşe?
5. _____ teatroniñ adı nedir?
6. _____ soqaqnıñ adı nedir?
7. _____ parknıñ adı nedir?

Ayırıcı tabili mürekkep cümlelerde tüşüm kelişi yerine qullanığan sıfatfiil aylanmaları

Men dostumnı bekleyim. Men onı (öz dostumnı) aqşam yemegine davet et**ti**m.	Men, aqşam yemegine davet et***ken*** dostumnı bekleyim.
Men filmni begendim. Men onı (bu filmni) tünevin baq***tı***m.	Men tünevin baq***qan*** filmni begendim.
Men bu sözni añlamadım. Men bu sözni yañı metinde oqu***dı***m.	Men bu, yañı metinde oqu***ğan*** sözni añlamadım.
Aqşam Ayder bir qıznen tanış***qan***. Oniñ (şu qızniñ) adı Solomiya.	Aqşam Ayder adı Solomiya ***olğan*** bir qıznen tanış***qan***.
Men yırnı pek begendim. Onı (şu yırnı) Marlen aqşam yırla***ğan edi***.	Men, aqşam Marlen yırla***ğan*** yırnı pek begendim.
Diskotekada menim dostlarım olacaq. Sen olarnı (dostlarımnı) yahşı bil***e***siñ	Diskotekada sen yahşı bil***gen*** dostlarım olacaq.
Mına seniñ kitaplarıñ. Sen olarnı (öz kitaplarıñnı) menim odamda unut***tı***ñ.	Mına sen odamda unut***qan*** kitaplarıñ.

16. CÜMLENİÑ SOL VE OÑ QISIMLARINI OQUĞAN SOÑ, OLARNI BİR CÜMLEGE DOĞRU BİRLEŞTİRİÑİZ. BAĞLAYICI SÖZÜNDE KELİŞNİ TAPIÑIZ.

Nümüne: *Men keçken afta baqqan temaşanı (tüşüm kel.) begenmedim.*

a)

1. Alim maña ... qrammatik qaideni añlattı.
2. Aqşam, ... şairler çıqışta bulundılar.
3. Mına ... ukraince-arapça sözlügiñ.
4. Men, ... sergini begendim.

1) biz davet etken
2) cumaertesi barılğan
3) sen odamızda unutqan
4) men añlamağan

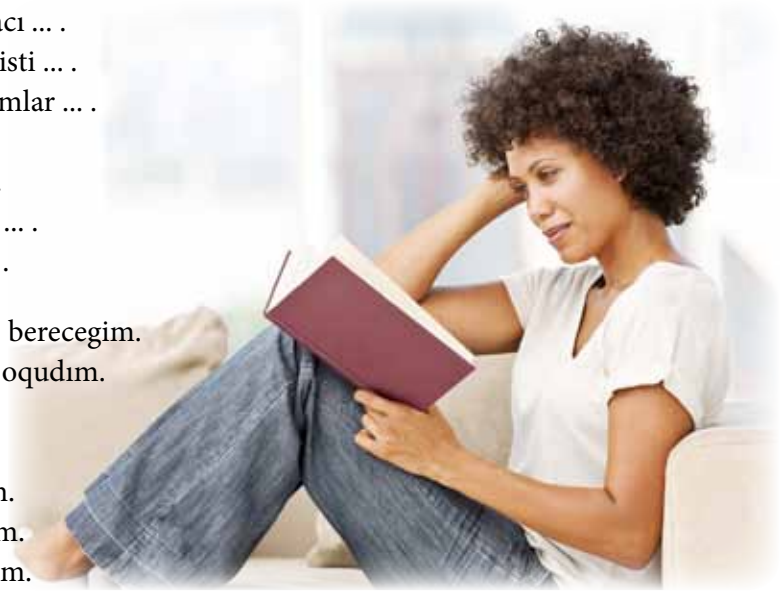
b)

1. Biz ... teleyayınnı bayağı muzakere etiik.
2. Men ... şiirlerni tez ve qolay tercime etiim.
3. Rustem ... studentni soradı.
4. Zarema maña ... suretni ediye etti.

1) (men) begengen
2) biz sergide rastketirgen
3) o, (özü) resim yapqan
4) (biz) tünevin seyir etken

17. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

1) 1. Biz teleyayında körgen belli muzıkacı ... .
2. Biz davet etken Qırım teatroniñ artisti ... .
3. Biz suretler sergisinde körgen ressamlar ... .
4. Belli ukrain yazıcı yazğan ikâye ... .
5. Biz ekskursiyağa barğan mektep ... .
6. Men kütüphanemizden alğan kitap ... .
7. Men supermarketten alğan palto ... .

2) 1. Men sizge ... dostum aqqında aytıp berecegim.
2. Yaqında gazetten men, ... maqaleni oqudım.
3. Biz aqşamğa ... yazıcını davet ettik.
4. Biz ... aktör aqqında laf ettik.
5. Men ... hatalarnıñ episini doğurttım.
6. Men ... maqaleni qolay tercime ettim.
7. Teatroda men, ... dostuma rastkeldim.

18. İSİMLERNİ YER KELİŞİNDE MUNASEBETÇİSİZ QULLANĞANINI TEKRARLAÑIZ.

universitet, institut, muzey, oda, mektep, klub, teatro, şeer, memleket, devlet, bank, kiosk, poliklinika, hastahane, dialog, monolog...	fakültet, lektsiya, imtian, sınav, ders, tahta, ameliyat, balet, kontsert, sergi, temaşa, soqaq, meydanlıq, meydan, cadde, stadion, turaq, stantsiya, iş, zavod, işhane, fabrika, qat, taban, divar... şarqta, şimalde, cenüpte, ğarpta, şimaliy ğarpta, cenübiy şarqta

DİQQAT!

Qayda? (yer kelişi + **-da/-de/-ta/-te**) + **olmaq, turmaq, çalışmaq**
Studentler odada oturalar. Osman bankta çalışa. Tahta divarda asılı tura.

Qayda? (doğrultuv kelişi + **-ğa/-ge/-qa/-ke** ya da **boyu**) + **barmaq, yürmek, ketmek ...**
Avtobus soqaq boyu kete. Turistler dağlarğa çıqalar. Oca sınıf boyu (odanı boylap) yüre.

19. METİNNİ OQUÑIZ.

Ukraina

Ukraina — Avropanıñ şarqında yerleşken eñ büyük avropalı memleketlerden biridir. Onıñ meydanlığı 603 biñ 700 kvadrat kilometrdir. Ukraina 1945 senesinden BMT (Birleşken Milletler Teşkilâtı) nıñ azası ola. Ğarpta memleketimiz(niñ) Romaniya, Moldova, Macaristan, Slovakiya ve Lehistannen, şimalde — Belorus, Rusiyenen, şarqta da — Rusiyenen qomşu (sınırı bar), cenüpte Ukrainanıñ sınırı Qara deñizden keçe.

Ukrainada deerlik 46 million insan yaşay. Olarnıñ çoqusı ukrainlerdir. Olarnen beraber türlü memleketlerniñ vekilleri yaşay. Bu, ruslar, qırımtatarlar, belorus, yeudiy, romaniyalı, leh, macarlar ve digerleri. Ukrainanıñ territoriyasında 500 şeer bar. Ukrainanıñ eñ büyük şeerleri — Kyiv, Lviv (İlbav), Harkiv, Dnipro, Odessa (Acibey), Donetsk.

Ukrainanıñ tabiatı **türlü-türlüdir**. Ukrainanıñ territoriyası ekseriyette **tüzlükni** teşkil ete. Taras Şevçenko öz icadında maqtap yazğan ukrain çölü bütün dünyağa bellidir. Dağlar tek ğarpta ve cenüpte bar. Ğarpta yerleşken dağlarğa Karpatlar deyler, cenüpte olğanlar Qırım yarımadasında yerleşe, olarğa Qırım dağları deyler. Ukraina özenlerge zengin. Olardan eñ uzunları — Dnipro (Özü), Tuna, Turla, Pripât, Desna. Yımşaq iqlim ve meşur ukrain qaratoprağı, ukrain çiftçilerine çeşit köy hocalığı ösümliklerini — boğday, cılap, pirniç, künaylan, yuzum, **bostan** (sebze) ve **yemiş** (meyva) yetiştirmege imkân bere.

Ukraina 24 vilâyet ile Qırım Muhtar Cumhuriyetine bölüngen. Adet üzre Sol yalı boyu (Dnipronıñ sol yalısında) ve Sağ yalı boyu (sağ yalı boyundaki) Ukrainanı ayıralar. Ukrainada türlü yerlerniñ tarihiy adları pek mottır: Naddniprânşçina, Polissâ, Volın, Podillâ, Galiçina, Bukovına, Zakarpattâ, Poltavşçina, Slobojanşçina, Tavriya, Donbas.

Ukraina — bu, zemaneviy sanayısı olğan inkişaflı industrial bir devlettir. Ukraina zavodları uçaq, avtobus, televizor, gemi, buzdolap, kompyuterler ve dig. işlep çıqara.

Ukraina ilim saasında ilerileyici bir devlet sayıla. Onıñ Ukraina ilimleri Akademiyası, bir çoq ilmiy institut, universitet, kolledjleri bar. Ukraina mütehassısları memleketniñ sınırından daa uzaqlarğa belliler. Ukrainada bir çoq ecnebiy grajdanlar oquy ve stajlavdan keçeler. Vaqıt kettikçe olar öz tuvğan memleketlerinde çalışacaqlar, amma olar Ukrainada yaşap, oqup, öz kelecegini tüşüngenlerini bir vaqıt unutmazlar.

20. METİNGE TİZİLGEN PLANNI OQUÑIZ. BU PLAN BOYUNCA QISQA BİR İKÂYE YAZIÑIZ.

1. Ukrainanıñ meydanlığı qaç km-ni teşkil ete? O, kimnen sınırdaş ola?
2. Ukrainanıñ ealisi ne qadar? Ukrainada kimler yaşay?
3. Ukrainanıñ eñ büyük şeerlerini aytıñız.
4. Ukrainanıñ tabiat hususiyetleri neden ibaret?
5. Ukrain çiftçileri neler östüreler?
6. Ukraina zavodları neni mahsul eteler?
7. Ukraina memüriy ve tarihiy ceetten nelerge bölüne?
8. Ukrainanıñ baş ilmiy müessisine ne deyler?
9. Ne içün Ukrainada çoq ecnebiy oquy?
10. Siziñ fikriñizce, 10 yıldan soñ Ukraina nasıl olacaq?

21. PLANNI QULLANARAQ, METİNNİ AYTIP BERİÑİZ.

22. ‘UKRAİNA’ METİNİNDE SAİPLİK KELİŞİNDEKİ EPİSİ SÖZLERNİÑ TÜBÜNİ QAYD ETİÑİZ. OLARNIÑ QULLANUVINI AÑLATIÑIZ.

23. *-ĞAN/-GEN/-QAN/-KEN* YALĞAMALARINI BAĞLAYICI VASTA ETİP QULLANARAQ, ADİY CÜMLELERNİ BİR CÜMLEGE QOŞUÑIZ.

① Studentler defterge yañı sözlerni yazdılar.
② Studentler metinde yañı sözlerni oqudılar.
①+② _____

_____

① Lvovda soqaqlarda adam daima çoq.
② Adamlar külüşe.
①+② _____

_____

① Biz şeerniñ merkezinde kezmege sevemiz.
② Şeerniñ merkezinde bir çoq yahşı tükân bar.
①+② _____

_____

① Yarın klubda tantanalı bir aqşam olacaq.
② Aqşam İsmail Gasprinskiyniñ doğğan kününe bağışlanğa.
①+② _____

_____

① Biz belli yazıcınıñ ikâye etüvini meraqnen diñledik.
② Biz belli yazıcınen universitetniñ edebiy aqşamında körüştik.
①+② _____

_____

① Studentler universitet kütüphanesine sıq baralar.
② Kütüphane Mihaylo Dragomanov soqağında yerleşe.
③ Kütüphanede yañı gazet ve mecmualarnı oqumaq ve İnternetni qullanmaq mümkün.
①+② _____

_____

①+③ _____

_____

②+③ _____

_____

① Komissiya azaları odağa kirdi.
② Studentler komissya azalarına qırımtatar tilinden imtian berecekler.
①+② _____

_____

24. OQUÑIZ.

Mustaqillik künü

Oraqnıñ 24-ü — Ukrainada büyükten-büyük devlet bayramı — Mustaqillik Künüdir. Bu künü 1991 senesi oraqnıñ 24-de ukrain parlamenti Ukraina mustaqilligini ilân etken. Bu, ğayet yaş bir bayramdır. Oraqnıñ 24-ü sıcaq küneşli bir kün edi. Adamlar ukrain şeer ve köyleriniñ meydanlıq ve soqaqlarına çıqtılar. Evlerniñ töpesinde mavı-sarılı bayraqlar yelpirey edi, er yerde ukrain yırları yañğıray edi.

Adamlar biri-birini bayramnen hayırlay ediler, dost ve tanışlarına baht, sağlıq, muvafaqiyet tiley ediler.

Ukrain halqı şuña inana ki, ukrain devleti diger dünya inkişaflı devletleri arasında müim rol oynaycaq.

Suallerge cevap beriñiz.

1. Ukrainada Mustaqillik Kününi ne vaqıt qayd eteler?
2. Ukrainanıñ Mustaqilligi ne vaqıt ilân etilgen edi?
3. Ukrain halqı bu künü nasıl bayram etken edi?
4. Taqvimiñizde Mustaqillik Künü barmı?
5. Diger memleketlerde bu künni nasıl qayd eteler?
6. Siz qırımtatarlarnıñ daa nasıl bayramlarını bilesiz ve olarnı nasıl qayd eteler?

25. METİNNİ OQUÑIZ.

Kyiv — Ukrainanıñ paytahtı

Kyiv — Ukrainanıñ eñ güzel şeerlerden biri. Bu, Ukraina devletiniñ sanayı, ilmiy, memüriy ve sanat merkezidir. Kyiv — Ukrainanıñ paytahtıdır. Mında Yuqarı Rada ve Nazirler Kabineti öz oturışlarını keçire. Ukrain paytahtı — Avropanıñ eñ büyük ve eñ eski şeerlerinden biridir.

Kyiv Dnipro yalılarında yerleşe. Şeerniñ ealisi deerlik 3 millonnı teşkil ete. Şeerniñ 790 km^2-den ziyade territoriyası bar. Kyivniñ tarihı 15 asırdan ziyade devam etmekte. 1982 senesi biz 1500-yıllığını qayd etken edik. 11 asırda Kyiv büyük ıslav, Kyiv Rusi adlı devletiniñ paytahtı edi. Kyivniñ temel qoyulıvı aqqında bir efsane bar. Bir zamanları üç ağa-qardaş — Kıy, Şçek, Horıv ve olarnıñ Lıbid qız qardaşları, qayıqta Dniprodan keçeler. Bir yerde olarnı güzel bayırlar celp ete de, olar, yalığa çıqıp, şu yerde şeerniñ temelini qoyalar. Üyken ağalarınıñ adına yañı şeerni Kyiv dep adlandıralar.

Qadimiy Kyiv Ğarp ve Şarq, Şimal ve Cenüpniñ arasında büyük ticaret merkezi edi. 988 senesi Büyük Volodımır knâzi hristianlıqnı devlet dini dep ilân etti. Bundan soñ Kyivniñ halqara itibarı daa da östi. Kyiv devleti ve şeeri İkmetli Yaroslav ükümranlığı vaqtında öz hususiy inkişafına yetken. Şu devirde meşur Sofiya baş kilsesi ve acayip Altın qapular qurulğan edi. İkmetli Yaroslavniñ kütüphanesi Avropada eñ büyük edi, onıñ qızı Anna ise fransız qıralına evlene ve aqaynıñ ölüminden soñ Frenkistanda bayağı vaqıt idare etti.

Teessüf ki, Kyiv ve Kyiv devleti 1240 senesi moğol Batu hannıñ ordusı tarafından berbat etilgen edi. Bundan soñ devletimizniñ ve Kyiv şeeriniñ tarihı horluqlarğa toldı. Türlü zamanlarda Ukraina topraqları Litvaniya, Moskova çarlığı, Lehistan, Avstriya-Macaristan, Rusiye, Şuralar Birligine kire edi.

Tap 1991 senesi Ukrain devleti mustaqilligini elde etken. Kyiv tarihınıñ yañı saifesi başlandı. Şimdi şeer tez yañılana. Mında çoq yañı mesken ev ve ofisler qurula. Kyiv şeer akimiyeti tarafından tarihiy hatırlamalarnı saqlamaq içün daa da çoq isler yapıla. Soñki yıllar içinde Mustaqillik meydanı, Andriyivskıy köteriliş, Mıhaylivska kilse ve diger belli yerlerniñ rekonstruktsiyası yapıldı.

Kyivge er yıl bayağı turist kele. Kyivliler tuvğan şeerlerini seveler, onen ğururlanalar.

26. KYİV AQQINDA METİNİNE 10 SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

27. OQUÑIZ.

'Ulu ukrainler' televizion leyhası.
On ulu ukrain (ukrain elifbesi tertibinde)

- Mıkola Amosov — belli ukrain cerrah ekimi, unikal yürek ameliyatları keçire edi.
- Stepan Bandera — siyasetçi, Ukraina azatlığı içün küreşti.
- Valeriy Lobanovskıy — futbol sport idmancısı, ukrain futbolını dünya seviyesine kötergen.
- Ğriğoriy Skovoroda — felsefeci, seyaatçı, insanlarnı namuslı ve adaletli yaşamağa ögrete edi.
- Lesâ Ukrainka — yazıcı, şaire.
- İvan Franko — yazıcı, şair, terciman, dünyaca meşur alim.
- Bogdan Hmelnıtskıy — Ukraina getmanı, ukrain serbestligi içün küreşti.
- Vyaçeslav Çornovil — siyasetçi.
- Taras Şevçenko — yazıcı, şair, ressam.
- İkmetli Yaroslav — Kyiv knâzi.

28. OQUÑIZ:

'Qırımdan daa büyük' vesiqalı leyha.
On ulu qırımtatarı (qırımtatar elifbesi tertibinde)

- Amethan Sultan — qaramaniy arbiy uçucı-sınavcı.
- Mustafa Cemilev — dünyaca meşur siyasetçi, qırımtatar halqınıñ lideri.
- Noman Çelebicihan — devlet erbabı, yazıcı, müfti, gimnniñ müellifi.
- Bekir Çoban-zade — türkşınas alimi, şair, cemaat erbabı.
- Sabriye Erecepova — efsaneviy qırımtatar yırcısı.
- İsmail Gasprinskiy — mütefikkir, naşir, yazıcı, türk dünyasınıñ islâatçısı.
- Cemil Karikov — zemaneviy qırımtatar bestekârı, maestro, ananeviy muzıkanıñ ğayrıdan doğurıcısı.
- Ahtem Seitablayev — zemaneviy Ukrainada eñ belli medeniyet erbaplarından biri, meşur film ve sanalaştıruvlarnıñ icracısı ve müellifi.
- Ayşe Seitmuratova — jurnalist, qırımtatar milliy areketiniñ veteranı.
- Rustem Skibin — zemaneviy qırımtatar ameliy sanat ustası ve onıñ ğayecisi, çölmekçi.

29. OQUÑIZ.

Taras Şevçenko

(1814–1861)

Taras Şevçenko Ukrainanıñ eñ meşur şahıslarından biri ola, zemaneviy ukrain tili ve edebiyatınıñ temelcisi sayıla.

Şair, yazıcı, ressam.

Doğğan yeri — Morıntsi k., Kyiv vilâyeti, 1814 s. saban 9. Babası — topraq qulu. P. Engelgard beyiniñ qulu edi. Dostları ve belli yazıcı ve ressamlarınıñ yardımı sayesinde 1838 senesi azat oldı.

Peterburg sanat akademiyasına kirdi.

Kirill-Mefodiy ağa-qardaşlığı — halqnı topraq qulluğından azat etmek içün küreşken gizli siyasiy teşkilâtnıñ azası edi.

Polis Şevçenkonı 1847 senesi çeçekniñ 5-de tevqif etken. Şevçenkonı çar ordusında 10 yıl hızmet etüvge cezaladılar. Ömrüniñ 47 (qırq yedi) yılından şair 24 yıl qulluqta, 10 — sürgünde, qalğanını ise polis nezareti altında keçirdi.

1861 senesi sabannıñ 10-da vefat etti.

Taras Şevçenko başta Peterburgda, 2 aydan soñ ise, vasiyetine köre, onıñ cesedini Ukrainağa ketirip, Kanev ş. yanındaki Çerneça dağında defn etken ediler. Bundan soñ Şevçenkonıñ mezarı, bütün dünyadaki ukrainler içün muqaddes yer olğan. Nazm ('Kobzar' kitabı) ve nesir (9 povest) eserlerinden ğayrı 835 resimi saqlanıp qalğan.

Bekir Çoban-zade (1893–1937)

Şiirleri qırımtatar edebiyatınıñ altın fonduna kire. Ulu qırımtatar filologiya alimi, türkşınas, şair, cemaat erbabı.

Bekir Çoban-zade 1893 senesi Qarasuvbazar şeerinde Qurtvaap adlı bir çobannıñ qorantasında dünyağa kele. 1906 senesi o, şeerde açılğan mektepke yerleştirile. 1909 senesi cemiyet hayriyesi yardımınen, istidatlı talebeler arasından Bekirni, tasilini devam ettirmek içün, İstanbulğa yollaylar. Bekir 1914 senesine qadar İstanbul mekteplerinde türk ve ecnebiy tillerini ögrene. 1916 senesi Macaristandaki meşur Budapeşt universitetine kire ve 1919 senesi onı muvafaqiyetnen bitire. Bu yılları arap ve macar tillerini ögrene, çoq ilmiy işler yaza, dissertatsiya qorçalay ve felsefe doktorı, professor unvanını ala. Şu yılları professor Bekir Çoban-zade lektsiyalar oqumaq içün İsveçredeki belli Lozanna universitetine çağırıla. 1920 senesi yurtuna qaytıp kele ve oquv, tasil saasında çalışa. 1924 senesi Çoban-zade Azerbaycanğa çağırıla ve Baku universitetlerinde ömüriniñ soñuna qadar çalışa. Şu yıllar içinde sabıq memleketniñ çeşit namlı universitetlerinde de lektsiyalar oquy. (E. Şemi-Zadeniñ maqalesinden)

Lâkin professornıñ, öz devrindeki meşür alimniñ yararlıqları köz ögüne alınmağan edi. Şuralar rejimi tarafından oña ölüm ükmü çıqarılıp, 1937 senesi orta küzniñ 13-de yerine ketirilgen.

Noman Çelebicihan (1885–1918)

Şeit ketken qırımtatar milliy qaramanı.

Noman Çelebicihan 1885 senesi Canköy bölgesiniñ Sonaq köyünde doğdı. Yerli mektep ve medreselerde oquy, lâkin mındaki oquvdan qanaatlenmey; başta İstanbulda, soñra Sankt-Peterburg universitetlerinde oqup, uquq ve tıbbiyet fenlerini mükemmel ögrene. Ta İstanbulda bulunğan vaqıt, Cafer Seydamet ve diger qırımtatar yaşlarınen türk inqilâbında iştirak ete de, aynı zamanda 'Vatan' cemiyetini teşkil ete. 1912 senesi, Qırımğa qaytqan soñ, qırımtatar milliy areketiniñ qurulışınıñ Nizamnamesini tize. 1917 senesi N. Çelebicihan birinci milliy Qurultaynı azırlav ve keçirüv boyunca işlerge yolbaşçılıq yapa. Onı 1500-den ziyade vekili Qırım müftisi etip saylay. Hansarayda kök bayraq dalğalana, Qırımtatar Halq ükümeti qurula...

Lâkin 1918 senesi bölşevik ve Qurultay askerleri çatışalar, Çelebicihan endi ekinci kere apiske alına ve kiçikniñ 23-de matroslar tarafından Aqyarda vahşiyce öldürile. Şöyle etip qırımtatarlarnıñ ilk milliy areketi boğula.

Noman Çelebicihan Milliy ükümetiniñ başı olmaqnen birlikte istidatlı yazıcı ve şair edi. Onıñ **'Ant etkenmen'** küçlü şiiri qırımtatar halqınıñ gimni oldı.

30. BERİLGEN SÖZLERNEN CÜMLE TİZİÑİZ. YAZIP QOYUÑIZ.

1) Tasil, 2) sol yalı, 3) köylü, 4) jurnalist, 5) ders bermek, 6) yazıcı, 7) topraq qulu, 8) ressam, 9) devlet, 10) gizli.

31. CÜMLENİ BERİLGEN SÖZLERNEN TAMAMLAÑIZ.

1. Ernest _____ muzıkanı pek begene, lâkin o, _____ muzıkanı _____ diñley, çünki muzıka mektebinde oquy.
2. Bu yıl Ukrainada _____ qış edi.
3. _____ sözlerni ögrenmek içün, _____ luğatnı qullanmaq kerek.
4. Eger evelki mevzularnı ögrenmegen olsañ, grammatikanıñ yañı qaidelerini añlamaq _____ .
5. Şeyde idmancınıñ tevsiyelerini _____ tırışa, şunıñ içün o, sport yarışlarında ğalebe qazana.
6. Studentler _____ uyanalar, şunıñ içün de derske _____ keç qalmaylar.
7. Köpek — adamnıñ _____ dostu.
8. Defterde _____ ve _____ yazmaq kerek.
9. Yataqhanede muzıka _____ yañğırağanını sıq eşitmek mümkün.
10. Yañı qaideni añlatuvda odanıñ içi _____ olmaq kerek.

Malümat kâğıtı

Mıtlaq (= ille), yañı, qıyın, temiz, doğru, vaqtında, yımşaq, (iç) bir vaqıt, ğayretnen, diqqatnen,zemaneviy, sıq, küçlü, sıcaq, yerine ketirmege, klassik, tınç.

29 ders

OQUYMIZ VE TEKRARLAYMIZ

Laqırdı mevzusı: Aqlıñdamı? Lütfen, hatırla!
Sarf: Ögrengen malümatnı tekrarlav ve pekitüv.

1. İBARELERNİ OQUÑIZ. SIZ BU İBARELERNEN ANGİ VAZİYETTE QULLANABİLGENİÑİZNİ AQILDA TUTUÑIZ (MALÜMAT KAĞITINDAN FAYDALANIÑIZ).

Bağışlañız, men ecnebiyim, men sizni añlamayım.
Bağışlañız, men ecnebiyim, yavaşça aytsañız.
Afu etiñiz, yavaşça tekrarlasañız.
Maña sizni añlamaq qıyın, men — ecnebiyim.
Lütfen, tekrarlasañız, men qırımtatarca zayıf añlayım.

Lütfen, aytsañız ...

- tramvay (maşrutka, avtobus, taksi ...) turağı qayda?
- bu soqaqnıñ adı ne?
- 'Bereket' tükânı qayda yerleşe?
- kompyuterni (cep telefonını, fotocihaznı, ayaqqapnı, saatni ...) qayda tamir etmek mümkün?
- qaydan lezetli ve ucuz aş almaq mümkün?
- qaydan ilâc almaq mümkün?
- eñ yaqın poliklinika (aphane, poşta, kütüphane ...) qayda?
- eñ yaqın bankomat (bank, restoran, tükân, bazar ...) qayda?
- mında oquv içün tölemek (paranı almaştırmaq, telefon kartanı almaq...) mümkünmi?
- bu tramvay Baş vokzalğa baramı?
- bu marşrutka Aqyarğa baramı?
- men bu avtobusnen Amethan Sultan meydanına barıp çıqarımmı?
- çiberek qaç kümüş tura?
- tramvay bileti qaç tura?
- saat qaç?
- tren (uçaq) saat qaçta kele?
- kasa saat qaçta açıla?
- sıñırdan tışqa qaydan telefon açmaq mümkün?
- qaydan mektüp yollamaq mümkün?

Maña ... yolını kösterseñiz.
Maña ... qalem berseñiz.
... telefonıñızdan faydalanmağa ruhset etiñiz.

— Meraba!
— Meraba!

— İşler(iñ) nasıl?
— Sağ ol, bir qarar.

— Qasevet etmeñiz, er şey yahşı olur.
— Canıñ sıqılmasın, tezden baar kelecek.

— Men sizge yardım ete bilemmi?
— Pencereni yapsañız.

— Keç qalğanımızını afu etiñiz.

2. TEKLİF ETİLGEN YERİNE KÖRE ŞAHSİY VAZİYETİÑİZNİÑ İMSELİNİ TERTİP ETİP, ARQADAŞIÑIZNI DİALOGĞA DAVET ETİÑİZ.

3. DİALOGLARNI DEFTERGE YAZIÑIZ:

4. BERİLGEN SÖZLERDEN CÜMLE TİZİP YAZIÑIZ.

Turaq (-ğı), trolleybus, yerleşmek, yanında, № 45 ev, soqaq (-ğı), Şevçenko.
Bizim, sınıf odası, yoq, yañı, kompyuterler, lâkin, bar, balaban, dolap.
Er saba, Esma, alıp barmaq, oğlan qardaşı, mektep, Yeşil ada soqağı, yerleşken.
Başta, Osman, almaq, çeçek, kiosk, soñ ise, ketmek, evge.
Gazet, Qırımnıñ, 'Qırım', mümkün, oqumaq, haberler, yarımadamız.
Ecnebiy, studentler, bar, qış, tatiller, qara qış, qadar, kiçik.
Menim, qız qardaşı, istemek, çalışmaq, oca, biologiya, mektep, çünki, o, begenmek, biologiya.
Eger, sen, sevmek, almaq, mektüpler, sen, kerek, sıq, yollamaq, olar.
Aqşam körüşüvi, dostlar, çoq, külmek, şaqalaşmaq.
Soñ, oquv, azırlav, bölügi, biz, qararlaştırmaq, oqumaq, Tavriya, universitet, adı, Vernadskiy.

5. SAYILARNI SÖZLERNEN YAZIÑIZ.

Saat 7:00-de, 2-ci qatta, 36 %, saat 12:30, saat 17:05, saat 21:12, 15.04.1975 s., 15.07.1968 s., 24.11.2000 s, 29.11.2003 s., saat 13:00, saat 9:30, 22:00-de.

6. İSİMLERNİ SAİPLİK KELİŞİNDEKİ YALĞAMASINA KÖRE AYIRIÑIZ.

Cedvel, çanta, yel, buz, biberek, ayat, satırbaşı, New-York, aqıl, külkü, köçürici, avtomobil, gül çerep, güldeste, student, Cin, çinli, şokolad, Turla, universitet, ev, qurşun qalem, telefon, film, talil, kvadrat, gramm, qomşu, dollar, keçit, yağmur, dekan, dekanat, kontsert, çıqış, kompyuter, vesiqa, ananas, bağçalıq, bağça, yapraq.

-nıñ yalğamalı isimler:	**-niñ** yalğamalı isimler:

7. METİNNİ OQUÑIZ:

Lviv universiteti

Biz ecnebiy studentlermiz ve İvan Franko adına Lviv milliy universitetiniñ azırlav bölüginde oquymız. Biz Ukrainağa oqumağa keldik, şunıñ içün başta ukrain tilini ögrenemiz.

Lviv universiteti — Ukrainanıñ eñ eski universitetidir. O, 1661 senesi qara qışnıñ 20-de tesis etilip, tek eki — felsefe ve ilâhiyet fakültetten ibaret olğan edi. 1772 senesi universitette endi dört fakültet bar edi: felsefe, tıbbiyet, ilâhiyet ve uquq. O vaqıt studentler latin, leh ve alman tillerinde oqutıla ediler.

Tek on sekizinci asırnıñ soñlarından başlap Lviv universitetinde ukrain tilini ögrenmek mümkün oldı.

Bugünde bugün Lviv universiteti — bu, öyle büyük oquv yurtudır ki, onda Ukraina ve dünyanıñ diger memleketlerinden bir çoq student oquy. Şimdi Lviv universitetinde 18 fakültet bar. Mında oca, müendis, iqtisadiyatçı, geolog, filolog, adliyeci ve diger mütehassıslar olmağa arzu etken studentler oquy.

Lviv universiteti, Ukrainanıñ ilmiy merkezi de sayıla. Mında belli alimler çalışa, sıq ilmiy konferentsiyalar keçirile.

Universitet studentleri büyük istek ile oquy ve raatlanalar. Olar büyük ilmiy kütüphane, zemaneviy sport taqımı, basseynge sıq qatnaylar. Diger şeerlerden ve memleketlerden kelgen

Lviv universitetiniñ baş binası
1851—1923 ss.

studentlerniñ yaşaması içün universitetniñ altı yataqhanesi bar. Boş vaqıtta studentler öz klublarında raatlana, yırlay ve oynaylar, sportnen oğraşa, ekskursiyalarğa bara, Ukrainanıñ çeşit şeerlerinde bulunalar. Universitetniñ 'Çeremoş', banduracı qızlar taqımlarını Ukrainada er kes bile. Yaqında 'Çeremoş' taqımı Amerika ve Kanadağa barıp kelgen edi. Ukrain studentlerini amerikalı ve kanadalılar samimiy qarşıladılar. Ukrain yır ve oyunlarını olar pek begendiler.

Lviv universiteti İvan Franko — semetdeşleriniñ adını taşıy.

İvan Franko — belli ukrain yazıcısı, şairi, tercimanı. İvan Franko ukrain ilmi ve medeniyetiniñ inkişafına çoq isse qoşqanını şereflep, 1940 senesi Lviv universitetine İvan Franko adını berdiler.

DİQQAT!

İvan Franko **adına** Lviv milliy universiteti
Vladimir Vernadskiy **adına** Tavriya milliy universiteti

Lviv milliy universitetine İvan Franko adını **berdiler**.
Tavriya milliy universitetine Vladimir Vernadskiy adını **berdiler**.

8. İKÂYE ETİÑİZ:

1) **Siz meşur ukrain yazıcısı, şairi, tercimanı İvan Yakovıç Franko aqqında ne bildiñiz (baq. s. 216)?**

2) **Universitet studentleri nasıl oquy ve raatlanalar?**

9. METİNNİ DAA BİR KERE OQUÑIZ. SOYDAŞ AZALARI SIRASINDA ER BİR SÖZÜNİÑ BİR TÜRLÜ KELİŞ YA DA DİGER (MİSAL İÇÜN ÇOQLUQ) YALĞAMASI, EM DE YARDIMCI SÖZÜ BARMI, YOQSA TEK SOÑKİSİNDE ŞART OLĞANINA KÖRE NETİCE ÇIQARIÑIZ.

10. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

1. Ne içün Lviv universitetine İvan Franko adı berildi?
2. Universitet qaysı sene tesis etildi?
3. Universitette ne vaqıt tek 4 fakültet bar edi?
4. Lviv universitetinde şimdi qaç fakültet bar?
5. Siz qaysı fakültetlerniñ adını aytıp olursız?
6. Universitette kimler çalışa?
7. Universitetniñ qaysı taqımı eñ belli?
8. Studentler qayda sportnen oğraşalar?

11. OQUP, METİNGE PLAN TİZİÑİZ. METİNNİ PLAN BOYUNCA AYTIP BERİÑİZ.

Universitet kütüphanesi

Men İvan Franko adına Lviv milliy universitetiniñ studentim. Şimdi men azırlav bölüginde oqup, ukrain tilini ögrenem. Dersten soñ dostlarımnen beraber biz universitet kütüphanesine sıq baramız. Bu kütüphane Mihaylo Dragomanov soqağında bulunıp, eki — eski (№ 5) ve yañı (№17) binalarında yerleşe. Kütüphaneniñ eski binası deerlik 100 yıl evel qurulğan edi. Onıñ tıştan ve içinden körünişi pek güzel. İlmiy kütüphaneniñ yañı binası — bu, öyle büyük zemaneviy ev ki, anda gazet ve mecmualarnıñ saqlap tutmasına yahşı şaraitler yaratılğan.

Kütüphaneniñ üç bölügi bar: abonement, ocalar ve studentler içün oquv zalları ve kitabiyat bölügi. Bizim ilmiy kütüphanemizde pek çoq kitap, gazet, mecmua bar.

Abonementten kitaplarnı evge almaq mümkün. Oquv zallarında kitaplarnı kütüphanede oqumaq mümkün.

Ekinci qatta studentler içün büyük oquv zalı bar. Men bir de bir kitap almaq istesem, başta onıñ serlevasını fihristte qıdırıp, şifrini sımarış blankına yazam, soñ ise şu blanknı kütüphanecige berem. Kitapnı elde etmek içün, kütüphanecige öz oquv biletini bermek kerek, soñ kütüphaneci maña kitapnı berir. Kitapnı men oquv zalına alıp barıp, boş masa başına oturam. Oquv zalı pek büyük. Anda bi´rden 200-ge yaqın student çalışa bile. Zalda balaban masalar tura, er bir masanıñ üstünde lampa bar. Oquv zalında bir qaç kompyuter de bar, olardan da er kes faydalana bile. Bazıda kerek malümatnı men İnternette qıdıram.

Boldurğanda, men kütüphaneniñ birinci qatında yerleşken qavehanege barıp raatlana bilem. Men kütüphanege barmağa sevem. Men gazet ve mecmualarını oqumağa sevem, çünki men Ukraina ve dünyada olğan episi haberlerni bilmek isteyim.

30 ders

SAĞ-SELÂMET OLAYIQ!

Laqırdı mevzusı: Sağ-selâmet olayıq! Sport ve beden terbiyesi.
Sarf: Fiillerde meyil şekilleriniñ yapıluvı.

1. SÖZLERNİ OQUÑIZ:

Baş, köz, qulaq, qulaqlar, közler, burun, ağız, dudaqlar, tişler, mide, yürek, arqa, boğaz, taban, tiz, ayaq, parmaq, tirsek, qursaq, arqa, boyun, omuz, suvuqlanuv, hastalıq, kurtka, qalpaq.
Ağıra, özüni ... duymaq, duymaq, hastalanmaq, nefes almaq, yuqlamaq, öksürmek, suvuqlanmaq, hasta (olmaq), voleybol oynamaq, pek sıcaq, sıcaq, suvuq.

2. METİNNİ OQUP, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ.

Tünevin aqşam Rustem dostum evge keyfsiz qayttı. Men ondan ne olğanını soradım. O, maña alım yoq, başım ve boğazım ağıra, dep cevap berdi. Men oña sıcaq ölçemek içün sıcaqölçerni berdim. Araret yüksek — +38,6 °C edi.

— Sen hastalandıñ, — dedim men. — Ekimni çağırmaq kerek.

— Lâkin endi keç, poliklinika çalışmay, — cevaplandı Rustem.

— Men acele yardımnı çağırırım,– dedim men.

— Yoq, kerekmey, — rica etti dostum. — Men o qadar yaramay degilim!

— Aysa men qomşumızını çağırayım, o, ekim de.

— Yahşı.

Men ekim Gülnara hanumğa telefon açtım. 15 daqqadan o, bizge keldi. Gülnara hanum Rustemni diñledi, ağız ve nabızını tutıp baqıp, angina dedi.

— Siz raatlıq bağçasında kezip, suvuq bir şey (meselâ, dondurma) aşağandırsız. Endi boğazıñız ağıra,– dedi Gülnara hanum.

O, Rustemge ilâc yazıp berdi ve çoq sıcaq çay içsin dedi. Men aphanege barıp, ilâc aldım. Rustem yatmazdan evel aplarnı içti. Saba o, şeñ turdı. Başı endi ağırmay edi, tek boğazı biraz ağıra edi. Sıcağı tüşti. Lâkin Rustem evde qaldı. Angina hastalığında daa üç kün yatmaq kerek.

Sualler!

1. Rustem ne içün evge keyfsiz qayttı?

2. Adamnıñ beden araretini nenen ölçeyler?

3. Eger adam hastalansa, poliklinika ise çalışmasa, qayda telefon açmaq kerek?

4. Gülnara hanum kim olıp çalışa?

5. Gülnara hanum uzaq oturamı? Siz ne içün böyle tüşünesiz?

6. Rustem kelecek künü özüni nasıl duya edi? Ya ne içün evde qaldı?

7. Rustemniñ hastalığı nedir?

3. YAÑI SÖZLERNİ AQILDA TUTUÑIZ. OLARNEN CÜMLE TİZİÑİZ:

(menim, seniñ, onıñ (nesi? ne qadar vaqıt?)) ağırmaq
(menim (nem? ne vaqıt?) ağırmağa başladı) ağırmağa başlamaq

(nenen? ne vaqıt?) + hastalanmaq (men hastalanam, sen hastalanasıñ...)

özüni (nasıl?) duymaq (men özümni ... duyam, sen özüñni ... duyasıñ, ...)

men özümni yahşı duyam, o, özüni hasta duya

kimni? + tedaviylemek (tedaviyleyim, tedaviyleysiñ, tedaviyley ...)

kim? kimni? kimge? neni? + baqmaq (ekim hastanı baqa, ana balanı ekimge baqtıra)

diñlemek (men diñleyim, sen diñleysiñ, o diñley ...)

kötermek (men köterem, sen köteresiñ, o kötere)

kötermek (men köteririm, sen köterirsiñ, o köterir)
hastanı qabul etmek (men qabul etem, sen qabul etesiñ ...)
hastanı qabul etmek (men qabul eterim, sen qabul etersiñ ...)
ilâc içmek (men içem, sen içesiñ ...)
ilâc içmek (men içerim, sen icersiñ ...)
ilâc sımarlamaq (men sımarlayım, sen sımarlaysıñ ...)
ilâc sımarlamaq (men sımarlarım, sen sımarlarsıñ ...)

ilâc yazıp bermek (men ilâc yazıp berem, sen ilâc yazıp beresiñ, o ilâc yazıp bere ...)
ilâc yazıp bermek (men ilâc yazıp beririm, sen ilâc yazıp berirsiñ, o ilâc yazıp berir ...)
retsept bermek (men retsept berem, sen retsept beresiñ, o retsept bere)
retsept bermek (men retseptni yazıp beririm, sen retseptni yazıp berirsiñ, o retseptni yazıp berir)

4. DİALOGLARNI TAMAMLAÑIZ:

— Siz bugün özüñizni nasıl duyasıñiz?
— _____
— Tünevin özüñizni nasıl duya ediñiz?
— _____
— Ne içün?
— _____

— Siz tünevin özüñizni nasıl duya ediñiz?
— _____
— Ne oldı?
— _____
—Siz ekimge bardıñızmı?
— _____
— Ekim ne yaptı?
— _____
— Siz bugün özüñizni nasıl duyasız?
— _____

— İlâcnı qaydan aldıñız?
— _____
_____
— İlâcnı retseptke baqıp aldıñızmı?
— _____
_____
— Retseptni sizge kim berdi?
— _____
_____
— Retseptni sizge nasıl ekim berdi?
— _____
_____
— Siz terapevtte ne vaqıt olğan ediñiz?
— _____
_____
— Bugün alıñız nasıl?
— _____
_____

5. DOSTLARIÑIZDAN SAĞLIQ, AL-HATIRLARINI SORAÑIZ.

Sağlığıñız nasıl?
Alıñız nasıl?
Al-ehvalıñız nasıl? (al-hatır soramaq)

6. TÜTÜN İÇÜVNEN BAĞLI MALÜMATNI OQUÑIZ. SAĞLIQNI NASIL EYBETLEMEK KEREK OLĞANINI AYTIÑIZ.

- Tütün içkenler hastahanege tütün içmegenlerden eki kere sıq tüşeler.
- Tütün içkenlerde sınıqlar ağırca ve devamlı bitişir.
- Tütün içkenler sport oyunları ve kezintilerde ağır nefes alalar.
- Tütün içüvden yaş olğanda bile qart körünmek mümkün.

- Tütünden saç ve urba qoqur!
- Tütün içüvden tişler qarara ve o, ağızdan yaramay qoqu doğura.
- Zıfır yürek çarpıntısını daa tezleştire.
- Tütün içken studentler oquvdan sıq keri qalalar.
- Tütün içkenlerniñ üçten biri, tütün içüvnen bağlı bir hastalıqtan keçinir.
- Tütün şirketleri er yılı 12,7 mlrd AQŞ dollarnı reklamağa masraf ete.
- Tütün içmegenlerge köre tütün içkenlerniñ teni 10 kere çoq bürüşe.
- Tütün içüvden ayat devamlığı 15–20 yılğa qısqara.
- Tütün içüv, tasili aşağı seviyede ve qazançı az olğanlar arasında keniş darqala.
- Araştırmalarğa binaen, tütün içmegen qadınlar bedence daa güzel körünir.

7. AİTLİKNİ TAPIÑIZ.

a)	Aphaneci
b)	Cerrah
c)	Tedaviyci
ç)	Stomatolog
d)	Otolaringolog
e)	Kardiolog
f)	Oftalmolog
g)	Pediatr
ğ)	Emşire
h)	Travmatolog
ı)	Fiziotedaviyci

1)	şifalı tedaviyler yapa (inyektsiyalar, sarğılamalar)
2)	bütün qorantanı baqa
3)	tişlerni baqa
4)	közlerni baqa
5)	balalarnıñ sağlığını közete
6)	ilâc azırlay ve sata
7)	massaj yapa
8)	travma ve sınıqlarnı tedaviyley
9)	operatsiyalar yapa
10)	yürek hastalıqlarını tedaviyley
11)	boğaz, qulaq, burun baqa

8. METİNNİ OQUÑIZ. AYTIP BERİÑİZ.

Menfiy duyğular

Yaramay keyfiñiz, memnüniyetsizlik yalıñız duyğularıñızğa tesir etmey. Amerika ekimleri yaqında şunı isbatladılar ki, menfiy duyğular adamnıñ beden sağlığına da zarar ketire bile. Yañı tedqiqat neticeleri şunıñ şaatı ola ki, açuv infarktnı doğura bile. Bunen beraber alimler tayin etiiler ki, aspirin yürek tutuluvı telükesini eksiltmek mümkün.

Eger tütün içüv, yağlı aşlar ve vucutnıñ yürek tutuluvına tabiiy meyiliyeti adamnı zayıf etse, menfiy duyğular ise doğrudan-doğru infarktnıñ sebebi ola bilir. Açuvlansaq, vucudımızda öyle zıncırlı himiyeviy daafaallik olıp keçe ki, o, yürek qızıl qan damarına daa da çoq harap ete.

Er bir adam, müşkül ağırlaşuvlardan qaçınmaq içün, özüni qolda tutmağa, yibermege bilmek kerek.

9. QONUŞUV İMSELLERİNİ AQILDA TUTUÑIZ:

kim? / ne? kimge? / nege? **tesir etmek**
Ava keyfime (alıma) pek tesir ete.
Onıñ oqumaq istegine bir şey tesir etip olamay.
Sport temrinleri mekteplilerniñ sağlığına müsbet tesir ettiler.

kim? / ne? kimge? / nege? **zarar etmek (zarar ketirmek)**
Tütün içüv sağlıqqa zarar ketire.
Yaramay sözler yahşı adamğa zarar etmez.
Suvuq suv içmeñiz, bu, boğazıñızğa zarar ketirir.

kim? / ne? ne (T.k.) / (neniñ)? **doğurmaq (sebep (-bi) olmaq)**
Küçlü qar yağuvı yol tıqanıqlarınıñ sebebi oldı.
Tüşünmeyip yapılğan areketler çoq mesele doğura.
Yaramay ayaqqap ayaq hastalıqlarınıñ sebebi ola bilir.

kim? / ne? kimge? / nege? **aldını almaq (yol bermemek)**
Aydavcı yol qazasınıñ aldını aldı.
Nimetaqlar sağlıq meselelerine yol bermey.
Qurucılar ev yıqıluvınıñ aldını aldılar.

Aspirin sıcaqnı **tüşüre**.

kötermek ↑↓ tüşürmek
=
yüksetmek ↑↓ alçaqlaştırmaq

Qave qan basımını **kötere**.

10. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ. AQILDA TUTUÑIZ.

Fiil meyilleri

Fiiller **ikâye, şart, emir, istek ya da kerek** meylinde ola bilir.
Fiil meyli areketniñ şaraitke munasebetini köstere.

İkâye meyli evel, şimdi olğan ya da olacaq aqiqiy areketni köstere. İkâye meylindeki fiillerniñ daima zaman köstergiçi bar.

Biz kitap **oqudıq**.
Biz kitap **oquymız**.
Biz kitap **oquycaqmız**.

11. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ. AQILDA TUTUÑIZ:

Şart meyli, areket belli bir şartta olabilgenini ya da istenilgenini köstere. Bu meyilden ğayrı, istek daa daimiylikni bildirgen keçken zaman **-r edi** fiil şekli, em de istek meyli köstere.

Meyil şekilleri fiil tamırına şahıs, sayı yalğamalarından evel qoşulıp yapılır.

Şart meyli **eger** bağlayıcısı yardımınen de ifadelenir.

Eger siz keregi kibi oquğan olsañız, aqlıñız yerinde *olur edi*!
(Eger) yaşlıqta tirnekli olsañ, qartlıqta tınç olursıñ.
↓
Eger menim saatım doğru yürgen olsa, men keç qal*maz edim*.
Dersligi olğan **olsa**, işni **yazar edi**.

Men bu muzıkanı daima **diñler edim**!
Yağmur olacağını bil**seydi**ler, şemsiyeni **alır ediler**.
O, Vatanını bir vaqıt **unutmaz edi**.

Fiilniñ şart meyli şeklini teşkil etmek içün, fiil negizinden soñ — *-sa/-se*, istek meylini yapmaq içün — *-ğaydı/-geydi/-qaydı/-keydi* (keçken zamanda — *-saydı/-seydi*) yalğamalarını qoşmaq kerek.

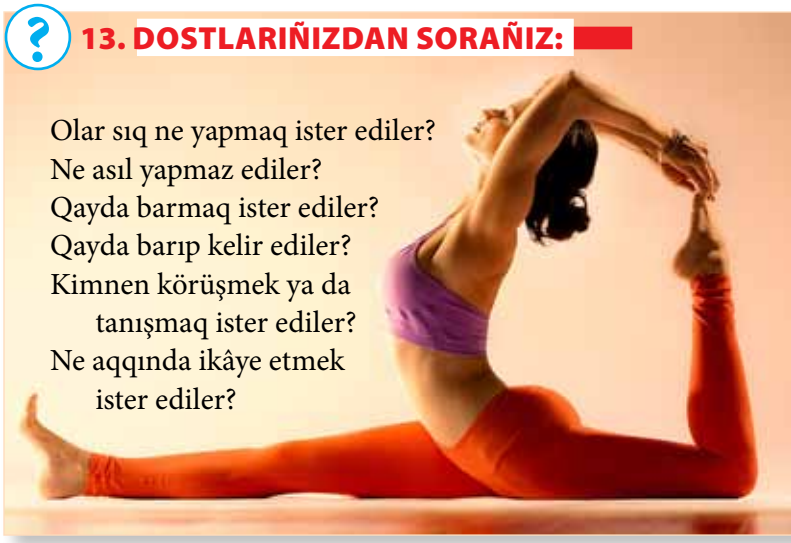
şart meyli				*istek meyli*	
teklikte	men sen o	bilsem bilseñ bilse	**-sa/-se**	bilgeydim bilgeydiñ bilgeydi	**ğaydı/-geydi/ -qaydı/-keydi**
çoqluqta	Biz siz olar	bilsek bilseñiz bilseler		bilgeydik bilgeydiñiz bilgeydiler	

12. OQUÑIZ.

Men kinoğa barır edim. *(Ya sen ne yapmaq ister ediñ?)*
O, beden terbiyesi ocası olmaq ister edi. *(O, kim olmaq ister edi?)*
Tatam emşire olmaq ister edi. *(Tatam kim olmaq ister edi?)*
O, yahşı biologiya ocası olur edi. *(O, kim olur edi?)*
O, yahşı qırımtatar tili ocası olur edi. *(O, kim olur edi?)*

13. DOSTLARIÑIZDAN SORAÑIZ:

Olar sıq ne yapmaq ister ediler?
Ne asıl yapmaz ediler?
Qayda barmaq ister ediler?
Qayda barıp kelir ediler?
Kimnen körüşmek ya da tanışmaq ister ediler?
Ne aqqında ikâye etmek ister ediler?

14. FİİLLERNİÑ ŞARTNI BİLDİRGEN ŞEKİLLERİNDEN BİRİNİ QULLANIP, CÜMLELERNİ YAZIP ALIÑIZ.

- **istemek**
  Men belli muzıkacı olmaq ... .Tatam aktör olmaq ... . Men sevgilime 'Mishor qızı' türküsini sımarlamaq ... . Aydavcı, bu maşnağa bazı detallerni sımarlamaq mümkünmi, dep bilmek ... . Dekan areketleriñe öz memnüniyetsizligini bildirmek ...dir.
  Ayder şirketimizde çalışmaq ... . O, vesiqalarnıñ qaysı birini yibermek kerek olğanını bilmek ... . Olar seni aqşam davet etmek ... . Tatam tasil almaqnı devam etmek imkânı aqqında bilmek ... . Oca öz studentlerine derslikler sımarlamaq ... . Reber çeçekteki toplaşuvlarda çıqışıñızni diñlemek ... .

- **diñlemek, olmaq, yardım etmek, yazmaq, kelmek, bilmek, bitirmek.**
  Men bu balalıq çağımnıñ yırını avesliknen ... . O, yahşı sport tefsircisi ... . O, yahşı radio alıp barıcısı ... . Solomiya,ana-babaña ediye saylap almağa can-göñülden ... . Eger para meselesi olğan olsa, o, bizge ... . Ava apansızdan deñişmegen olsa, biz vaqtında ... . Eger işimizni evel başlağan olsaq, endi çoqtan ... . Dostlar Solomiya hastalanğanını bilgen olsa ediler, ille oña ... . Ayder bilmegenini ..., olmağanı ... .

15. METİNNİ OQUÑIZ.

Sport — ömürde eñ işançlı yardımcıdır

Men universitetke qatnayım, qırımtatar tilinden qoşma derslerge baram, dostlarıma yardım etem, aş pişirem ve cıyıştıram (ana-babamdan uzaq yaşamaq qolay degil!). Men er şeyni yetiştirmege, em bunı eñ yahşı yapmağa tırışam, şunıñ içün men sıq bolduram. Keyfim bozula da, men endi istegenim qadar çalışıp olamayım. Lâkin maña daima keyfimni kötermege ve iş becerikligimni qaytarmağa yardım etken bir şey bar. Bu — basseyn.

Men daa balalıqtan yaldamağa bilem. Daa dört yaşımda olğanda, babam meni yaldamağa ögretti. Men beş yaşımda olğanda ise, o, meni basseynge yaldav derslerine alıp bardı. Başta men sportnen oğraşmağa begene edim, soñra ana-babam istegeni içün men basseynge qatnağan vaqtım da olğan edi.

Lâkin şimdi men, babamnıñ yaldav derslerini taşlamamaq tevsiyesi içün minnetdarım. Şimdi maña sport — pek büyük yardımcıdır. Men er kün idman etem. Dostlarımıznen biz er vaqıt eñ azdan eki kilometr yaldaymız. Basseynge universitetteki derslerden soñ men pek boldurıp kelem. Maña qırımtatar tilini ögrenmesi qıyın kelgeni ve er bir derste men ğayret qoşqanımnı açıqtan-açıq aytam. Lâkin men basseynge kelip, yaldamağa başlağanda, duyğular yorğunlığı beden bolduruvına keçe de, başım raatlanmağa başlay. Tüşünceler men yaldağanda azlaşa, men tek qaç metr yaldağanımnı sayam. Yaldağanda, miyim raatlana. Kimerde yaldağan vaqıt men aqlımda yañı qırımtatar sözlerini tekrarlayım, bu, maña olarnı daa da yahşı aqılda tutmağa yardım ete. Bir vaqıtları bu, maña mektepte oquğanda yardım ete edi. Men birinci sınıfta oquğanda, arttıruv cedvelini böyle ögrengen edim.

Suvda menim bedenim boldura, lâkin bundan soñ emotsional ceetten men özümni daa da yahşı duyam. Amma eñ müimi, elbet, şudır ki, sport maña sağlıq ve quvet bere. Men siyrek hasta olam, asıl hasta olmayım desem yañlış olmaz. Men özümniñ idmanlı bedenimnen de ğururlanam, şunıñ içün özüme daa da eminim. Men iç bir alda şaşmalamaycağımnı bilem. Men öz areketlerime, öz sözlerime eminim.

Bir baqıştan yaldavda hususiy bir şey yoq, amma ne qadar faydalı şey men ondan alam!

16. QONUŞUV İMSELLERİNİ AQILDA TUTUÑIZ.

olduqça = mümkün (imkân) olğanı qadar + (sıfat ya da zarfnıñ adiy derecesi)

Studentler işni **mümkün olğanı qadar** tez yazmağa tırışalar.
Alıcı **(mümkün) olğanı qadar** ucuz malnı saylay.
Oca öz studentlerniñ olduqça yüksek neticelerine işana.

fenalaşmaq, beterleşmek ↓↑ **yahşılaşmaq, tüzelmek**
(fena (beter) olmaq) (yahşı (eyi) olmaq)

İmtiandan evel studentlerniñ keyfi **fenalaştı**.
Ava kene **fenalaştı**.
Studentlerniñ oquv şaraitleri yıl-yıldan **yahşılaşa**.
Avropada soñki 10 yıl içinde yurtfenli vaziyet **tüzeldi**.

fenalaştırmaq, beterleştirmek ↓↑ **yahşılaştırmaq, kötermek**
(fena (beter) etmek) (daa da yahşı (eyi) etmek)

Studentler tatilde öz sağlığını **yahşılaştırdılar**.
Qarnen yel vilâyet yollarındaki vaziyetni **fenalaştıra bile**.
Ana-babanıñ merametli sözleri oğlunıñ keyfini **köterdiler**.
Sögüş, insan aqqında teessuratnı tek **fenalaştıra**.

nenen? kimnen? + **oğraşmaq, meşgül olmaq**
Men muzıkanen **oğraşmağa** begenem.
Balalarğa bir şeynen **oğraşmamağa** yaramaz!
Studentler er kün ukrain tilini **ögreneler**.
Samir **oquр oturmaq** kerek.

kimge? ne içün? + **minnetdar** = (kimge? ne içün?) **minnetdarlıq bildirmek**
Ana-babalarımızğa yardım etkenleri içün **minnetdarmız**.
Solomiya Ayderge varaqa içün **minnetdarlıq bildirdi**.

nege? qayda? + **keçmek**
Suv qızdıruvda buv alına **keçe**.
Bektemir bizim gruppamızğa **keçti**.
Ayder yazda universitetniñ ekinci kursuna **keçecek**.

ne vaqıt? qayda? + **şaşmalamaq**
Student imtianda **şaşmaladı**.
Aydavcı yol çatışmasında **şaşmalap**, qayda ketecegini bilmedi.
Ayder **şaşmalamadı** da, sualge tez cevap berdi.

17. VAZİFE № 16 SÖZLERİNEN ÜÇER CÜMLE TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

18. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ. AQILDA TUTUÑIZ.

Fiilniñ emir meyli bir de bir şey yapmaqnıñ emiri, rica, tilek ya da nasiatını ifadeley (*kel, oqu, selâmlaş*).

Emir meyli fiillerіniñ zaman şekilleri olmaz, olar sayıca, şahısça deñişir

	teklikte	çoqluqta
1-ci şahıs (men — biz)	***otura´yım, gecele´yim, tura´yım***	***otura´yıq, gecele´yik, tura´yıq***
2-ci şahıs (sen — siz)	***o´tur ø, ge´cele ø, tur ø***	***o´turıñ(ız), ge´celeñ(iz), tu´ruñ(ız)***
3-ci şahıs (o — olar)	***otursın, gecelesin, tursun***	***otursınlar, gecelesinler, tursunlar***

1-ci şahıs teklikte — ***-ay-/-ey-*** *(oynayım, alıp ketireyim, saçayım)*, çoqluqta ise — ***-ayıq/-eyik*** qoşulıp yapıla (*oynayıq, alıp ketireyik, saçayıq*).

2-ci şahıs teklikteki şekil fiil negizinen birdir (*otur, alıp ketir, saç, yat, oyna, bayram et*);

2-ci şahıs çoqluqta — ***-ıñ(ız)/-iñ(iz)/-uñ(ız)/-üñ(iz)*** qoşulıp yapılır (*oynañ* ve *oynañız, alıp ketiriñ* ve *alıp ketiriñiz, bayram etiñ* ve *bayram etiñiz* — ekinci şekil ürmetni daa ziyade bildirmek içün qullanıla).

3-ci şahıs teklikte — ***-sın/-sin/-sun-sün***, çoqluqta daa *-lar/-ler* yalğamaları qoşulıp yapılır (*çalışsınlar, daima küneş olsun*).

NB!

Fiilniñ emir meylini yapmağa bilmek içün, onıñ negizini bilmek kerek. Meselâ,

oqumaq (urğu soñki ecağa tüşe) → **oqu**! (urğu negizniñ soñki ecasından evelkisine keçe)

yuqlamaq (urğu soñki ecağa tüşe) → **yuqla**! (urğu negizniñ soñki ecasından evelkisine keçe)

almaq → **al**!

19. DİQQAT ETİÑİZ!

- Qırımtatar tilinde iş-areketniñ yapılması kerek olğanını ya da olacağını ifadelegen **kerek** meyli bar. Kerek meyli şeklini teşkil etmek içün, fiil negizinden soñ — *-malı/-meli* yalğamalarını qoşmaq kerek. Kerek meylindeki fiiller sayıca, şahısça tüşlenir. Meselâ;
barmaq — barmalım, barmalısıñ, barmalı;
bermek — bermelimiz, bermelisi(ñi)z, bermeliler;
toqtatmaq — toqtatmalım, toqtatmalısıñ, toqtatmalı, toqtatmalımız, toqtatmalısı(ñı)z, toqtatmalılar.
- Kerek meyliniñ manası daa *kerek* (meyil şekillerine baqqanda manası küçlüce), *lâzim, zarur, borclu* ve *şart* kibi modal sözlerinen bildirilir. Cümlede olar **maq/-mek** isimfiillerinen beraber haber vazifesini becerir: Bunı yarıñğace yapmaq kereksiñ. — Anda barmaq şart degil. — Ana-babañızını qasevetke qoymamañız lâzim. — Er bir talebe oqumaq borclu. — Yahşı yaşamaq içün çalışmaq zarur.
- Emir ve diger meyil (em de er angi) fiilniñ *menfiy* şekli, negizine **-ma/-me** yalğamaları qoşuluvınen yapılır: çalış — çalışma, qursun — qurmasın; cevap bermelisiñiz — cevap bermemelisiñiz, kiyinse — kiyinmese. Şu yalğamalar urğu almaz, o, evelkisinde qalır.
- Emir, teklif, rica, yalvaruv kibi manalarnı daa da ziyade quvetlendirmek içün, emir meyli yapıcı yalğamalarından soñ **-çı/-çi** (urğu almaz), **-sa/-se** yalğamaları da qoşula bilir: — Bu aqta bir qaç söz **aytsañız**. — Qapunı **yapçı**!

20. BERİLGEN FİİLLERDEN EMİR MEYLİ ŞEKLİNİ TEŞKİL ETİÑİZ:

yapmaq, sevmek, aydamaq, alıp yürmek, toqtatmaq, baqmaq, başlamaq, laf etmek, aytmaq, yatmaq

21. QAVUZLARDA BERİLGEN SÖZLERNİ EMİR BİLDİRGEN ŞEKİLLERDEN BİRİNDE YAZIÑIZ.

1. Bekir, pencereni _____ . (açmaq)
2. Leniye, _____ da qapunı _____ . (turmaq, qapatmaq)
3. Anam, menim yanıma _____. (oturmaq)
4. Seyaatıñ aqqında maña _____. (aytıp bermek)
5. _____ oña, öyle ses çıqarıp laf etmesin. (aytmaq)
6. Maña soyadıñnı ve adresiñni _____. (yazmaq)
7. Bu povestni _____ da, maña qısqa bir ikâye _____. (oqumaq, yazmaq)
8. Erte yuqlamağa _____, çünki saat altıda turmaq kereksiñ. (yatmaq)
9. Talât, tükânğa _____, ötmek _____. (barmaq, alıp kelmek).
10. Menüden begengeniñizni _____. (sımarlamaq)
11. Özüñizge etni çoqça _____. (almaq)
12. Maña bir bardaq suv _____. (ketirmek)
13. Babam, maña ög qapudan kilitni _____. (bermek)
14. Murvet, bu şiirlerni _____. (ezberlemek)
15. Er kün _____, imtiannı bermek qolay olur. (oquñız)
16. Daa da _____, biz futbol yarışını televizordan baqarmız. (kelmek)
17. Öz aşnamnı taqdim etmege _____. (musaade etmek)
18. Şeerde olsañız, bizge musafirlikke _____. (kelmek)
19. Köbeteni _____, anam onı yañ pişirdi. (aşamaq)
20. Maña bir şey içmege _____ de, o qadar çoq _____. (bermek, laf etmek)
21. Sınıfta _____, sakin _____. (qıçırmaq, oturmaq)
22. Öz meseleñizni yapıp _____ de, kütüphanege _____. (bitirmek, barmaq)
23. İmtianlarnı saba saat doquzda yazmağa _____. (başlamaq)
24. İmtianımnı diqqatnen _____ de, _____. (teşkermek, aşıqmaq)
25. Başta özüñiz _____, soñ ise başqalarnı _____. (ögrenmek, oqutmaq)

22. FİİLLERNİ EMİR MEYLİNDE YAZIÑIZ.

DİQQAT!

Emir ve diger manalar türlü şekiller vastasınen bildirilgenini unutmañız.

1. Müdirge mektüp _____. (yazmaq: siz)
2. Bu maqaleni _____ da, maña _____. (oqumaq, añlatmaq: siz)
3. O dağ kezintisi aqqında maña çoqça _____. (aytıp bermek: sen)
4. Azçıq süt _____, ve bir qaç sandwich _____. (içmek, aşamaq: siz)
5. Qapu ve pencerelerni _____. (qapatmaq: siz)
6. Şimdi ise mında keçip, bu suretlerge _____. (baqmaq: siz)
7. _____ da, balanı _____. (oturmaq, diñlemek: siz)
8. Mında _____ da, er bir talebege kâğıt yaprağı _____. (turmaq, bermek: sen)
9. Bugün mektepke ayaqmaşna _____. (almaq: biz)
10. Sınıf odasına içimliklerni ___ma_____. (almaq: siz)
11. Ana-babamnen _____, olar añlarlar. (laf etmek: siz)
12. Üyken adamlarğa ağır şeylerni taşımağa daima _____. (yardım etmek: sen)
13. Meni _____ , beraber ketermiz. (beklemek: sen)
14. Yolnı keçkende, diqqatlı _____. (olmaq: siz)
15. Babam, pencere yanında _____ma_____. (turmaq: siz)
16. Anam, o qadar ağır iş _____ma. (yapmaq: sen)
17. Resül, şu kölmekni özüñe _____. (almaq: sen)
18. Selime, ders vaqıtında _____me. (külmek: sen)
19. Leviza, tükânğa barıp, salatalıq bir parça sebze _____. (alıp kelmek: sen)
20. Evge _____, kvartiramnı _____. (kirmek, baqmaq: siz)
21. Bu yañı talebelernen tanıştırmağa maña_____. (ruhset bermek: siz)
22. Maña _____, men bu aqta bir şey bilmeyim. (inanmaq: siz)
23. Bu yataqta _____. (yuqlamaq: sen)
24. _____ma_____, meseleñizni _____. (ağlamaq, yapmaq: siz)
25. Midat, _____ da, öz yeriñni şu qartiyge _____. (turmaq, bermek: sen)
26. Fatma, kitapnı rafqa _____. (qoymaq: sen)
27. Cemile, er kün kitaplarnı çantağa aqşamdan _____. (qoymaq: sen)
28. Oğlanlarnı aqşamğa _____. (çağırmaq: biz)
29. Daima oğlanlarnı idmanlardan soñ aqşam yemegine _____. (çağırmaq: siz)
30. Öz inşanı sınıfta _____. (oqumaq: o)

23. MALÜMAT KÂĞITINDA BERİLGEN FİİLLERNİ ÜÇÜNCİ YA DA BİRİNCİ ŞAHISTA QULLANIP YAZIÑIZ.

Nümüne: *(O,) futbol oynasın.*
(Olar) futbol oynasınlar.
Futbol oynayıq.

1. O, evge _____ .
2. Olar istegenini _____ .
3. O, özüne anter _____ .
4. O, qavehanede begengenini _____ .
5. O, dondurma _____ .
6. Dostlar, bugün aqşam kinoğa _____ .
7. Ocağa vazifelerimizni (biz) _____ .
8. Şefiqa, aqşamlıq bir şey _____ .
9. Musafirler menim odamda _____ .
10. Qırımtatar halq yırını (biz) _____ .
11. Üyleden soñ basketbol (biz) _____ .
12. Balalar voleybol _____ .

Malümat kâğıtı

ketmek
sımarlamaq
almaq
aytmaq
aşa(ma)maq
barmaq
köstermek
azırlamaq
yatmaq
yırlamaq
çalmaq
oynamaq

24. BU YA DA BAŞQA BİR AREKETLERGE KÖSTERÜVLER BERGEN QISQA METİN (5–8 CÜMLE) YAZIÑIZ.

Nümüne: *Meyva qavaltısı nasıl azırlanılır.*
1. Küçük, amma terence bir tepsi alıñız.
2. İçine dondurmanıñ eki ölçüsini qoyuñız.
3. Soñ bir bananı ekige bölip kesiñiz...

- begengen buterbrodıñız, begengen salatıñız nasıl azırlanılmalı
- qalemniñ / qurşun qalemniñ milini nasıl deñiştirmeli
- yahşı inşa nasıl yazılmalı
- ev vazifesini nasıl yahşı becermeli
- yahşı çaynı nasıl azırlamalı
- lija, konkilerde nasıl taymalı
- qız / yigitnen nasıl tanışmalı
- saçnı nasıl yuvmalı
- şorbanı nasıl pişirmeli
- ocanı nasıl şeñlendirmeli
- ocanı nasıl açuvlandırmalı

25. MALÜMAT KÂĞITINDAKİ SÖZLERNİ CÜMLEGE DOĞRU SAYLAP ALIP, YAZIÑIZ.

1. Kyiv — zemaneviy avropalı şeer, mustaqil Ukrainanıñ _____.
2. Kyiv — Ukraina devletiniñ eñ büyük _____ merkezlerinden biri.
3. Kyiv Dnipronıñ sol ve oñ _____ yerleşken.
4. Ukrainler öz paytahtınen _____.
5. Kyivniñ tarihı _____ biñ yıl devam etmekte.
6. Bir vaqıtları üç ağa-qardaş — Kıy, Şçek, Horıv ve olarnıñ Lıbid qız qardaşı Kyivniñ _____.
7. _____ Kyiv Şarq ve Ğarp, Şimal ve Cenüp arasındaki büyük ticaretniñ merkezi edi.
8. İkmetli Yaroslav knâziniñ idareciligi devrinde meşur Sofiya baş kilsesi ve Altın Qapularnı _____.
9. Türlü zamanları Ukraina topraqları Litvaniya, Moskova çarlığı, Lehistan, Avstriya-Macaristan, Rusiye, Şuralar Birliginiñ _____.
10. Kyiv şeer akimiyeti ve onıñ sakinleri tarihiy _____ faal qoruylar.

Malümat kâğıtı

sanayı
yalı
ğururlanmaq
paytaht
bir buçuq
qısmı olmaq
qurmaq
qadimiy
hatırlatmalar
temelini qoymaq

26. ŞAQALI DİALOGLARNI ROLLERDE OQUÑIZ. OLARDAKİ KÖÇÜRİLME LAFNI QIYA LAFQA DEÑİŞTİRİP, AYTIP BERİÑİZ.

1. Apay, aqşamğa barmazdan evel, ekim olıp çalışqan aqayına dey:
— Sevimlim, sen bu aqşam öz zenaatıñ aqqında unutmalısıñ. Biz sayğılı cemaat arasında olacaqmız da.
— Soñ, özümni nasıl alıp barmalım?
— Saña selâm berip elini uzatqan er biriniñ nabızını sayıp oturma.

2. Qadın ekimge kelip şikâyetlene:
— Yardım etiñiz! Öse ve semire berem, sanki içime maya töktiler. Ne yapmaq kerek, tevsiye berseñiz.
— Canım, çoq aşaydırsız. Bizim bazar iqtisadımızğa bu, pek güzel, amma bedeniñizge ...
— Allah-allah, menim aşağanım ne?! De aqayımdan soñ, de qızımdan, de oğlumdan soñ ...
— Menim sizge domuz almaq bir tevsiyem bar.
Qadın ekimge açuvlı baqıp, endi qapu artından qıçırdı:
— Men daa domuzdan soñ aşamadım!

3. Hasta ekimge keldi.
— Ekim, men yuz yıl yaşamaq ister edim.
— Bu, adiy bir şey de: tütün, raqı içmeñiz, flirt etmeñiz!
— Ve siz, men yuz yıl yaşaycağıma eminsiñizmi?
— Bunı men bilmeyim, amma ömür sizge pek uzun körünir. Buña men eminim.

4. — Ekim, qulağım yaramay eşitmege başladı. Soñki vaqıtları sağlığım o qadar zayıflaştı ki, men öksürgenimni bile eşitmeyim.
Retsept yazıp, ekim dey:
— Bu ilâclarnı künde üç kere içiñiz.
— Ya olar eşitüvni qaytarırmı?
— Yoq, lâkin endi küçlüce ve keskince öksürirsiñiz.

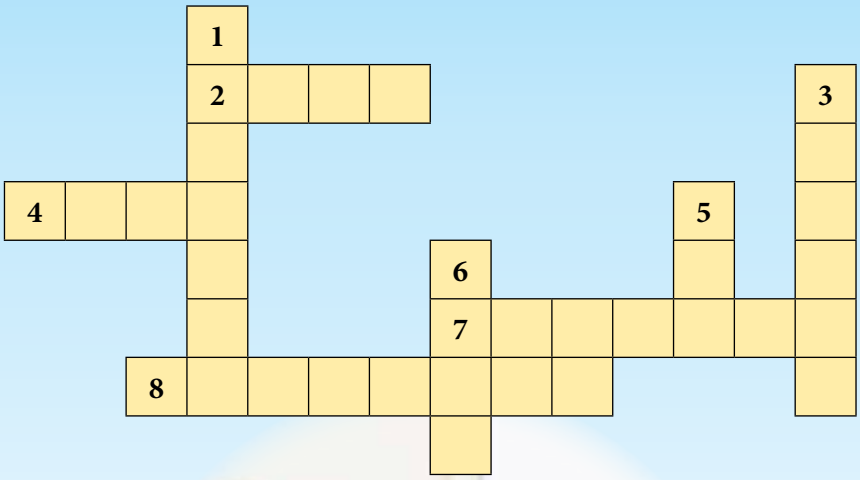
27. ‘QORANTAÑ’ KROSSVORDINI ÇEZİÑİZ.

Yatma sızıqtan:

2. Ağañ anaña — ... . 4. Dedeñniñ oğlu sen içün ... . 7. Anañnıñ anası saña ... . 8. Babañnıñ babası saña ... .

Tik sızıqtan:

1. Ana-baba balalarnen beraber — ... . 3. Ana-babañnıñ küçük oğlan ya da qızları saña ... . 5. Bitañnıñ yekâne qızı saña ... . 6. Anaña babañ —... .

31 ders

ŞEER İÇİNDE TUTACAQ YOLUNI TAPUV VE İL...

Laqırdı mevzusı: ... nasıl barıla? Sağğa ya solğamı? Doğrudur belki?
Sarf: Yol tapuvda areket fiilleri.

1. OQUÑIZ VE SÖZ VE SÖZ BİRİKMELERİNİÑ MANASINI AÑLATIÑIZ. QAYD ETİLGEN SÖZ BİRİKMELERİNEN CÜMLE TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

Ev, soqaq, kvartira, **qat**, çoq qatlı ev, eki qatlı ev, üç qatlı ev, bulvar, cadde, **metro**, ofisim, taksi, maşna, ayat, oda, dört odalıq kvartira (dörtköz ev), üç odalıq kvartira, kottedj, şahsiy (öz) ev(im), bir qatlı ev, eki qatlı ev, bağça, **azbar**, park, skver, çoq terek (bar), güzel göl, özen (nehir), sofa, yataq odası, aşhane, bala odası, musafir odası, vanna (vannahane), garaj, erastı garajı, **adam çoq olğan soqaq**, **tınç soqaq**.

_____

_____

2. AĞZAVİY ŞEKİLDE RESİMLER VASTASINEN YATAQ ODASINI VE VANNAHANENİ TASVİR ETİÑİZ.

3. ODAÑIZNI VE YATAQHANE YA DA KVARTİRADAKİ AŞHANEÑİZNİ BAŞTA AĞZAVİY, SOÑRA DAA YAZMA ŞEKİLDE TASVİR ETİÑİZ.

4. ARQADAŞIÑIZNIÑ OTURĞAN YERİ AQQINDA MALÜMAT ALMAQ IÇÜN 10 SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ. SUALLER BERİÑİZ.

5. METİNNİ OQUÑIZ. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

Onıñ odası

Emil Aqmescitte yaşay. Bu yeşil şeer Qırımnıñ ortasında yerleşe. Emil şeer merkeziniñ Aqyar soqağı, 35-deki beşqatlı evde otura. Bu, pek yahşı bir ev. Onı XX asırnıñ ortalarında qurğan ediler. Emilniñ kvartirası dörtünci qatta yerleşe. O, balaban ve pek yarıq. Onıñ kvartirasında üç oda (sofa, yataq ve musafir odaları), aşhane, vanna, ayat, eki balkon bar. Sofa ve yataq odasınıñ pencereleri şarqqa baqa, şunıñ içün sabadan anda çoq küneş yarığı tüşe. Emil perdelerni bir vaqıt yapmay, çünki yazda onı küneş nurları uyatqanını seve.

Sualler:

1. Emil qaysı şeerde yaşay?
2. Aqmescit şeeri qayda yerleşe?
3. Emil qaysı bölgede yaşay?
4. Emil qaysı soqaqta yaşay?
5. Emil nasıl evde otura?
6. Emilniñ kvartirası qaçıncı qatta yerleşe?
7. Emilniñ kvartirasında qaç oda bar?
8. Emilniñ kvartirasında qaç balkon bar?
9. Sofa ve yataq odasınıñ pencereleri qayda baqa?
10. Emil ne seve?

6. METİNNİ OQUÑIZ. TEDDNİÑ EVİ AQQINDA AYTIP BERİÑİZ.

Menim adım Tedd Djonson. Men avstraliyalım. Men 25 yaşındam. Men Avstraliyanıñ şarqında, Sidneyde, okeannıñ yanında oturam. Şimdi men Ukrainada, 'Ukraina ava yolları' şirketinde çalışam. Men iş adamım.

Sidneyde menim küçük ekiqatlı bir evim bar. Birinci qatta — aşhane, vanna, kenef ve musafir odası bar. Men kabinetimde çalışmağa sevem. Anda balaban yazuv masası, masa üstünde lampa ve kompyuter, masa yanında eki kreslo bar. Pencere yanında televizor tura, televizornıñ sol tarafı divarında güzel bir resim asılı tura, onıñ üstünde — Yaponiyadaki Fudziyama dağınıñ resimi. Tüpke yeşil kilim töşelgen, pencerege beyaz perdeler asılğan. Odamda ava arareti daima oñaytlı, çünki konditsioner çalışa. Evimniñ azbarında küçük bir bağça bar.

Şimdi Kyivde men şeer merkezindeki bir odada yaşayım, ve kimerde özümniñ raat evimni sağınam ve iç olmadım bir saat öz bağçamda olmaq isteyim. Böyle vaqıtları men metroğa oturıp, Gidroparkqa ketem — onıñ tabiatı dülber...

7. QISQA DİALOGLARNI OQUÑIZ. BUÑA OŞAĞAN BİR QAÇINI TERTİP ETİÑİZ. ■

I. — Universitet qayda olğanını aytsañız?
— Mında. Sizge tek yolnı keçmek kerek.
— Sağ oluñız.
— Alla razı olsun.

II. — Bank saat qaçta çalışmağa başlağanını aytsañız.
— Bank saat sekizde açıla.
— Ya şimdi saat qaç?
— On daqqadan sekiz.
— Sağ oluñ.
— Alla razı olsun.

III. — Rınok meydanlığına nasıl çıqmaq mümkün olğanını aytırsıñızmı?
— Siz doğru ketmek, soñ solğa burulmaq kereksiz. Siz çalar saatnen Ratuşanı körersiz. Bu, Rınok meydanlığıdır.

IV. — Ava limanına nasıl barıp çıqmaq mümkün olğanını aytsañız.
— Siz universitet yanında № 9 trolleybusqa minip, soñki turaqqace ketesiz. Anda ava limanı.
— Sağ oluñız.
— Alla razı olsun.

V. — Bağışlañız, Büyük Britaniyanıñ elçiligi qayda yerleşkenini aytmazsıñızmı?
— Yazıq ki, aytamam. Daa birevden, polisten, sorap baqıñ.
— Sağ oluñ.
— Bir şey degil.

VI. — Demir yol vokzalınace nasıl barmaq mümkün olğanını aytıp olursızmı?
— Vokzal mından uzaqtır. Anda bir de bir naqliye vastasına oturıp ketmek kerek. № 1 tramvayğa oturıñız. O, vokzalğa kete.
— Şu tramvaynıñ eñ yaqın turağı qayda ya?
— Mına, yaqın. Gazet kioskı yanında.
— Sağ oluñız.
— Alla razı olsun.

VII. — Güzel qırımtatar suvenirlerni qaydan almaq mümkün olğanını aytıp olursızmı?
— Güzel qırımtatar suvenirlerni Hansaraynıñ yanındaki ‘Derviş’ evi ve ‘Musafir’den satın almaq mümkün.
— Ya anda nasıl barıla?
— Yolnı keçip, doğru baş soqağından ketiñiz. Ğaspralınıñ abidesi ve Orta Camini keçken soñ, Hansarayğa barıp çıqarsıñız. Anda daa yarmalıq da bar.
— Çoq sağ oluñız.
— Alla razı olsun.

VIII. — Yaqın bir yerde tiş poliklinikası qayda yerleşkenini aytsañız?
— Aqmescit soqağında.
— Anda eñ tez nenen barılır ya?
— Hansaraydan er angi marşrutqa oturıp, şeer memüriyeti yanında çıqasıñız. Ondan sol tarafında tiş poliklinikası yerleşe.
— Sağ oluñ.
— Alla şifasını bersin.

IX. — 5-ci mektep qayda olğanını aytsañız?
— 5-ci mektep Tınçlıq soqağında yerleşe.
— Ya anda nasıl barıp çıqmaq mümkün?
— Siz yañı şeer tarafına ketken er angi marşrutqa oturıp, ‘Hastahane’ turağınace ketesiz.
— Sağ oluñız.
— Alla qolay ketirsin.

X. — Aşlama saraynı nasıl tapmaq mümkün, aytıp olursıñızmı?
— Siz Hansaraydan Salaçıqqa doğru ketesiz. Anda şimdi ‘Larişes’ muzeyi yerleşe, onıñ yanında da — Zıncırlı medrese.
— A, endi añladım. Sağ oluñ.
— Oğurlar olsun.

8. SHEMALI HARİTAÑIZDA KOMANDALARNIÑ RESİMİNİ YAPIÑIZ:

— Doğru ketiñiz, soñ solğa burulıñız.
— Soqaqnı keçiñiz, yol çatışmasınace doğru ketiñiz, soñ sağ tarafqa burulıp, kene doğru ketiñiz.
— Eki kvartal ketip, solğa burulıñız.
— Soqaqnıñ sol tarafından ketiñiz de, poşta yanında sağ tarafına burulıñız.

9. SÖZLERNİ OQUÑIZ. OLARNIÑ MANASINI AÑLATIÑIZ.

Avtobus, trolleybus, tramvay, metro, taksi, taksici, yoqlayıcı, biletçi, bilet, soqaq, yol, ev, evler, cadde, aralıq, meydanlıq, soqaqnıñ diger yanı, keçit, yerastı keçit, üçfener, qızıl yarıq, yeşil yarıq, sarı yarıq, polis, aydavcı, şoför, solğa (qayda?), solda (qayda?), solğa, solda, qarşıda, yanında, yaqın bir yerde, köşeniñ artında, soqaqnıñ köşesi, keçken (adam), şeer sakinleri, eñ yaqın (qısqa) yol.

Ketmek, barmaq, diger yaqqa keçmek, yolnı keçmek, avtobus (tramvay ...) beklemek, taksi almaq, yol ücretini ödemek, biletsiz yürüv, cöremeni ödemek, yolnı soramaq.

10. EVDEN UNİVERSİTETKE QADAR YOLUÑIZNI TASVİRLEÑİZ (BAŞTA AĞZAVİY, SOÑRA DEFTERİÑİZGE DE YAZIÑIZ).

32 ders

TÜRLÜ-TÜRLÜ (BAŞQA-BAŞQA YÖNELİŞLERDE...) AREKET ETEMİZ

Laqırdı mevzusı: türlü-türlü ve başqa-başqa yönelişlerde areket etemiz.
Sarf: Ög yalğamalı şekiller yerine qullanılğan fiillerniñ qullanıluvı.

1. ÖG YALĞAMASIZ AREKETLİLERNİÑ YERİNE QULLANILĞAN FİİLLERNİ HATIRLAÑIZ.

tamamlanmağan yerine		tamamlanğan yerine
↔	→	
barmaq	yürmek	ketmek
qatnamaq	ketmek	ketmek
taşımaq	ketirmek	alıp ketmek
taşıp yürmek	alıp ketmek	alıp ketmek
yürsetmek	aydamaq	alıp barmaq
uçmaq	uçmaq	uçıp ketmek
yaldamaq	yaldamaq/ketmek	yaldap başlamaq
çapmaq	çapmaq	çapıp başlamaq

DİQQAT!

Qırımtatar tilinde fiiller tamamlanğan ve tamamlanmağanlarğa ayırılmay, şu mana ceetten olar bam-başqa sözlernen bildirilgenine diqqat etiñiz.

2. DİALOGLARNI OQUÑIZ. NOQTALAR YERİNE AREKET FİİLLERİNİ QOYUÑIZ.

1. — Sinaver, sen qayda ... ?
— Kinoğa.
— Kinoğa? Ya sen tünevin kinoğa ... da.
— E, men endi kinoğa sıq ... .

2. — Halil, sen tünevin aqşam qayda ediñ? Men seni qıdırdım, aqşamğa davet etecek edim.
— Men kinoğa ... .
— Kene kinoğa ...?
— E, men er afta kinoğa ... .Ya sen özüñ qırımtatar tilini tek derslerde ögrenmek olmaz degen ediñ de.

3. — Ğanna, sen kinoğa sıq ?
— Yoq, o qadar sıq degil. Men daa qırımtatarca zayıf añlayım.
— Ya vatanıñda yaşağanda, sen kinoğa sıq ...?
— E, men kinoteatroğa er cumaertesi ... .

4. — Kemal, Hayri qayda olğanını bilesiñmi?
— O, kinoğa ... . O, şimdi kinoğa pek sıq ... bilesiñ de.
— Ya Djon qayda?
— O da Hayrinen kinoğa ... . Olar daa andalar.

5. — Esma, sen qayda ... ?
— Men kütüphanege ... .
— Sen kütüphanege sıq ...?
— Yoq, sıq degil, derslik ya da luğat almaq kerek olğanda ... .

6. — Sen qayda ... ?
— Şeerniñ merkezine, 'Plazma' ticaret merkezine.

7. — Sen tünevin evge ne vaqıt qayttıñ?
— Men evge keç, saat onda qayttım.
— Ya sen qayda ediñ?
— Men Rınok meydanlığına, açıq avada bayram yarmalığını baqmağa ... .
— Sen mağa anda o birisi kün ..., dep aytqan ediñ.
— E, ... Rınok meydanlığını pek begenem, şunıñ içün anda sıq ... .

8. — Nariman, sen ne içün tünevin lektsiyada yoq ediñ?
— Men poliklinikağa ... .

9. — Qurtseit, sen vatanıñda teatroğa sıq ...?
— Yoq, men teatroğa pek siyrek ... , çünki boş vaqtım az edi.

10. — Amet, sen qayda ...?
— Men poliklinikağa ... .
— Ya sen tünevin de poliklinikağa ... . Ne içün poliklinikağa o qadar sıq ... ?
— Özümni yaramay duyam.

11. — Sen qayda ..., Bektemir?
— Men lingafon odasına … .
— Sen lingafon odasına sıq ... ?
— Aftada üç kere.

3. HATIRLAÑIZ!

İdare sualleri	Tamamlanmağan tür *yerine*	Tamamlanğan tür *yerine*
(qayda?) (qaydan?)	kirmek çıqmaq	kirmek çıqmaq

4. OQUÑIZ.
ÖG YALĞAMALI YERİNE QULLANILĞAN AREKET FİİLLERİNEN CÜMLE TİZİÑİZ.

(qayda?) tramvayğa, universitetke, odağa *kirmek*
(qaydan?) tramvaydan, universitetten, odadan çıqmaq

(qaydan?) andan (qayda?) mında ayattan odağa, universitetten kütüphanege *kelmek*
(qaydan?) andan (qayda?) anda ayattan odağa, universitetten kütüphanege *ketmek*

(nege?) turaqqa, evge, tahta yanına, oca yanına *kelmek // barmaq*
(nege?) turaqqa, teatroğa, çatışmağa, mektepke *barıp çıqmaq*

(kimden? neden?) turaqtan, evden, tahtadan, ocadan *çekilmek*
(kimden? neden?) turaqtan, teatrodan, çatışmadan, mektepten *ketmek*

DİQQAT!

(kimden? neden? qaydan?) + ..-dan/-den/-tan/-ten ≠ (kimge? nege? qayda?) + ..-ğa/-ge/-qa/-ke
(kimden? neden? qaydan?) +..(-nıñ/-niñ) yanından ≠ (kimge? nege? qayda?) +..(-nıñ/-niñ) yanına

Arsen pencere yanına bardı, azbarğa baqtı ve pencereden çekildi.
Maşna ev yanına keldi, yolcular çıqtı da, maşna evden ketti.

(qaç metr / kilometr) — 200 metr, bir buçuq kilometr *keçmek*
(qaç metr / kilometr / turaq) — 500 metr, 4 kilometr, 5 turaq ketmek

(qayda?) ögge // artqa *ketmek // qaytmaq*
(qayda?) soqaqnıñ o bir yanına, soqaqnıñ diger yanına *keçmek*
(qayda?) özen- / göl- / deñizniñ diger yalısına *yaldap çıqmaq*

(neden?) yoldan, çatışmadan, özenden ... *keçmek*
(neden?) meydandan, şeerden, ormandan... *ketmek*

(qayda?) solğa, oñğa (= sağğa) // sol / oñ (= sağ) tarafına *aylanmaq*

(qaydan? qayda? ne vaqıt?) ***köçip kelmek***
Evel qorantam Qırımda yaşay edi, keçken yılı
biz Kyivge köçip keldik.

(qaydan? qayda? ne vaqıt?) ***köçmek***
Ağam geolog, şuniñ içün o, sıq bir yerden başqa yerge köçe.

} = oturğan yerni (sıq) deñiştirmek

5. TALİL ETİÑİZ:

Enver ekimge keldi.
(*Enver ekimniñ odasında*)

Enver ekimniñ yanına keldi.
(*Enver ekimniñ yanında tura*)

Turistler Yaltağa keldiler.
(*Olar Yaltadalar*)

Turistler Yaltağa yaqınlaştılar.
(*Olar Yaltağa yaqın bir yerdeler*)

6. TEKRARLAV İŞLERİNİ BECERİÑİZ.

1) Noqtalar yerine evel ya da soñ munasebetçisini qoyuñız. Sözlerni şuña köre deñiştiriñiz.

1. Biz futbolğa keç qaldıq. Biz matç (başlağan) ... keldik.

_____

_____

2. Şimdi men meşğülim. Menim toplaşuvım olacaq. Maña (toplaşuvlar) ... keliñiz.

_____

_____

3. Tezden imtianlar olacaq. (İmtianlar) ... men sınavlarnıñ episini bermek kerekim. (İmtianlar) ... men Qırımğa qartbaba-qartanalarıma ketecegim.

_____

_____

4. Kinoğa keç qalacağımızdan pek eyecanlana edik. Lâkin biz seans (başlanmaz) ... keldik.

_____

_____

5. Lenur imtianlarnı tapşırmadı. (İmtianlar) ... o, hastalandı. İmtianlarnı o, (tatil) ... tapşıracaq.

_____

_____

2) Areket fiillerini qoyuñız. Cümlelerni nümünege baqıp tiziñiz.

Nümüne:

Kim?	Ne vaqıt?	Qayda?	Kimge?	Ne yaptı?
Seitumer	*eki ay evel*	*büyük şeerge*	*üyken ağasına*	*bardı.*

Elmaz, tünevin, küçük bir şeer, mektep dostu ... .

_____

_____

Biz, cuma künü, studentler yataqhanesi, yañı student ... .

_____

_____

Men dostlarım ile, üç ay evel, qırımtatar köyü, ana-babam ... .

_____

_____

3) Noqtalar yerine munasebetçinen şahıs zamirlerini kerek kelişte qoyuñız.

Nümüne: İsa meni körgende, ... keldi.
İsa meni körgende, (menim) yanıma keldi.

1. Eger men dostumnı körsem, men ille ... barırım da, siziñ ricañızını bildiririm.

_____

_____

2. Aqşam klubda Refat öz dostlarını kördi ve ... bardı.

_____

_____

3. Fevzini körgen soñ Alim, ... barıp körüşti.

_____

_____

4. Mayeni körgende biz pek quvandıq ve birden ... bardıq.

_____

_____

5. Yarın tapıp ... kelseñiz, men sizge Kezlevge ekskursiya ne vaqıt olacağını aytırım.

_____

_____

4) İşni nümünege baqıp beceriñiz.

Nümüne: O, sıq Rasimde ola. Aqşam o, qaydan qayttı?
O, Rasimden qayttı.

1. O, sıq Ülviyede ola. Tünevin o, qaydan qayttı?

_____

_____

2. O, sıq öz ağasınıñ yataqhanesinde ola. Cumaertesi o, qaydan qayttı?

_____

_____

3. O, sıq Sudaqta tatasında ola. Bazar künü o, qaydan qayttı?

_____

_____

4. Sayde dostunıñ işinde sıq ola. Şimdi o, qaydan qayttı?

_____

_____

5) Noqtalar yerine malümat kâğıtından kerek fiillerni qoyuñız.

1. Vatanıñıznıñ paytahtı ... şeerniñ adı nedir? Onıñ meydanlığı ne qadar?
2. Qırımtatar tili derslerinde siz nasıl dersliklerni ... ?
3. Mamut sınav kitapçığını yattaqhanede ... , şunıñ içün anda qayttı.
4. Menim boş vaqtım az, lâkin men sennen merkezge barıp, onı saña köstermege ... .
5. Evel tatam Canköyde otura edi, şimdi Aluştağa ... .

Malümat kâğıtı

köçmek
olmaq
qullanmaq
qaldırmaq
tırışmaq

6) Areket fiillerini doğru bilgeniñizni sınap baqıñız.

1. — Ayder, Server evdemi? — O, yoq. O, Haysernen beraber futbolğa ... .
   a) çıqtı; b) keldi; c) ketti.
2. — Ayder odağa ... ve er kesnen ses çıqarıp körüşti.
   a) ketti; b) kirdi; c) keldi.
3. — Meliye qayda? — O, qomşu odağa bir daqqağa ... , beklep tur, o, şimdi ... .
   a) ketti; b) keldi; c) çıqtı; ç) kelir; d) keter.
4. Ekim Nailege dedi: ‘ yanıma ... , men sizni baqmaq kerekim’.
   a) ketiñiz; b) çıqıñız; c) keliñiz.
5. — Poşta qayda olğanını aytsañız. — Sizge soqaqtan ... ve solğa ... kerek.
   a) aylanmaq; b) kelmek; c) keçmek; ç) kirmek; d) qaytarmaq.
6. — Dinara, evge ... , babaña telefon açmağa unutma.
   a) çıqayatqanda; b) keleyatqanda; c) kireyatqanda; ç) keçeyatqanda.

NB!

Almaq, bermek, barmaq, yürmek, çıqmaq, keçmek, körmek, baqmaq, taşlamaq, turmaq, oturmaq, yatmaq *sade* fiiller sayılır. Cümlede olar özüniñ esas manasını taşıy.

Lâkin ***terkipli*** fiillerde olar *qoşma* (tekrar, devam, başlanuv, yekün, imkân ve dig.) mana bildire: oqup çıqmaq, bara bilmek, kele yatmaq, yaldap kelmek, alıp barmaq, yırlap başlamaq.

7. *KELMEK — KETMEK (QAYTMAQ)* FİİLLERİNİ KEREK ŞEKİLDE QOŞUÑIZ.

1. Er kün men işke saat doquzda ... ve işten saat beşte ... .
2. Keçken cumaertesi dostum Saqqa ... . Eki aftadan o, mında, Hersonğa ... .
3. İmtianlardan soñ studentler ameliyatqa ... . Armanda olar ameliyattan ... .
4. — Ana-babalarıñız qayda?
   — Olar kontsertke ... . Olar, kontsertten saat onda ... , dep ayttılar.
5. Oraqta bu student Vatanına ... . İlk küzde o, kene Ukrainağa ... .
6. Er kün studentler universitetke saat doquzda ... ve universitetten saat üçte ... .
7. Tünevin ağam saba saat sekizde ... ve aqşam saat yedide qayttı.
8. Er saba qomşumız işke saat sekizde ... . Er aqşam o, evge saat yedide ... .

8. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑİZ.

Nümüne: Ayder şimdi Kyivdemi?
Yoq, o, Kyivden endi qayttı.

1. Ağañ Amerikadamı? 2. Dostuñ daa Kefedemi? 3. Tatañ Kanadadamı? 4. Artem daa Varşavadamı? 5. Djon daa İngilteredemi? 6. Stepan daa Kyivdemi? 7. Solomiya daa Ternopoldemi? 8. Selim daa Bağçasaraydamı?

9. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑİZ.

Nümüne: *Emir endi poliklinikağa kettimi?*
O, endi poliklinakadan qayttı.

1. Nazlı kütüphanege kettimi?
2. Ayder ekskursiyağa kettimi?
3. Cafer zavodğa kettimi?
4. Rayme poştağa kettimi?
5. Ruzana universitetke kettimi?

10. OYUN KEÇİRİÑİZ.

Eki student oynay. Studentlerniñ biri komandalar bere, digeri olarnı becere. Soñ olar rollernen deñişe.

Komandalar: Tahta yanına keliñiz. Tahtadan çekiliñiz. Masa yanına barıñız. Masa yanından çekiliñiz ve qapu yanına barıñız. Pencere yanına barıñız. Soqaqqa baqıñız. Pencereden çekiliñiz ...

11. METİNNİ OQUÑIZ VE AYTIP BERİÑİZ. SİZİÑ FİKRİÑİZCE, BU VAZİYETNİÑ SEBEBİ NEDE?

Eki adam bir kupede

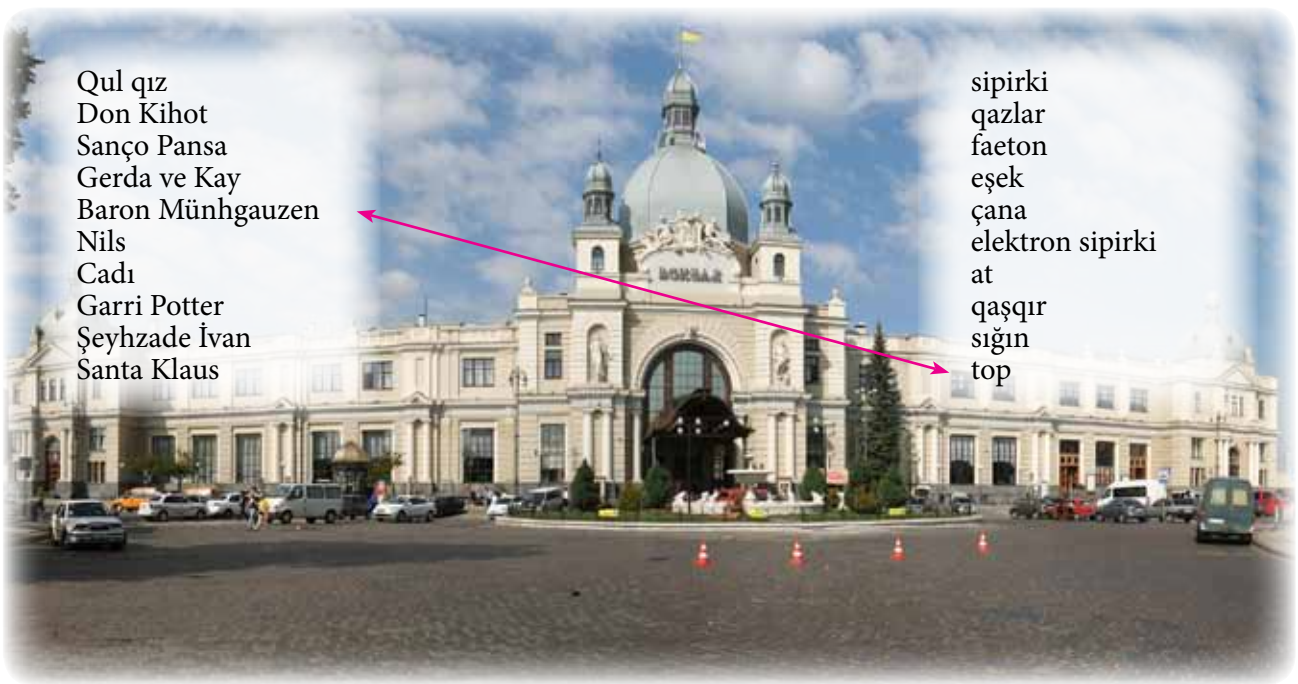
Bir kere men Odesa–Kyiv treninde ketken edim. Yolcular az edi, ve men kupede quru özüm edim. Küçük bir Slovyansk ş. stantsiyasında kupege bir adam nefesi nefesine yetişmey tez çapıp kirdi. Şeylerni qoydı, oturdı, tınçlandı. Ketemiz. Laf etmege başladıq. Söz arası: qaydan, kim ve qayda ketesiñ.

Men deyim: 'Men Odesadan qaytam. Sanatoriyde raatlanğan edim.'

'Men ise Odesağa ketem, — dedi qomşum. — Tünevin tatilim başlandı. Biraz raatlanır edim...'

Soñ bir qaç saniye tüşünip, qoştı: 'Ama da teraqqiat. Baqsa sen buña: men Odesağa ketem, siz Odesadan qaytasız, bir trende ve bir kupede ise ketemiz... Acayip!!!'

12. SİZ OQUĞAN MASAL VE ESERLERNİ HATIRLAÑIZ. ER BİR MASAL YA DA EDEBİY QARAMANNIÑ NAQLİYE VASTASINI TAPIÑIZ:

13. OQUÑIZ. SÖZLER VE İBARELERNİ TEKRARLAÑIZ. ER BİR METİNGE EKİŞER SUAL ŞEKİLLENDİRİP YAZIÑIZ

Vokzal

Bütün dünyada insanlar seyaat eteler. Olar maşnalarda yüreler, uçaqta uçalar, gemide ya da trende keteler. Trende ketkenler sıq vokzalda olalar. Vokzal — bu, trenler kelgen ve ketken yerdir.

Lviv şeerinde güzel bir demir yol vokzalı bar. Bu, balaban üçqatlı bir ev — mimarcılıq hatırlamasıdır. Onı daa 19-cı asırnıñ soñunda qurğan ediler. Beş yıl evel vokzalda tamir işleri yapıldı. Endi Lviv vokzalı zemaneviy ve pek oñaytlıdır.

Vokzalnıñ birinci qatında kassalar yerleşe. Anda bugünge bilet almaq ya da başqa künge sımarlamaq mümkün. Divarda balaban cedvel asılı tura. Cedvelde qaysı tren qaysı platformağa (yolğa) kelecegini körmek mümkün. Bu, yolcular içün pek oñaytlıdır.

Kassalardan sol ve sağda yolcular içün balaban zallar yerleşe. Bu zallarda, trenlerini beklegen yolcular raatlana, qave ya da meyva suvu içe, gazet oquy ya da televizor baqa bileler.

Vokzalnıñ ekinci qatında poşta, telefon, berberhane, qavehane ve restoran yerleşe. Poştada yolcu mektüp yollay ya da talefon aça bile, berberhanede — saç almaq, restoranda — aşamaq mümkün.

Kü´nde Lviv vokzalı Ukraina ve tış memleketlerinden bir qaç biñ yolcuğa hızmet ete.

_____

_____

Naqliye

Şimdiki zamanda adamlar çoq seyaat ete, bir yerden başqa yerge, bir memleketten ekincisine baralar. Adamğa tez barıp çıqmağa naqliyat yardım ete. Naqliyatnıñ bir çoq çeşiti bar: maşna, tren, gemi, uçaq. Bu naqliye çeşitlerini adamlar pek uzaqqa barğanda qullanalar.

Şeerde de biz türlü naqliyeni qullanamız. Bu: avtobus, trolleybus, tramvay, metro, taksi. Böyle naqliyatqa şeer naqliyesi deyler. Bu naqliyatta adamlar şeer boyu keteler. Naqliyeni qullanğanlarğa yolcu (passajir) deyler. Avtobus, trolleybus, tramvayda ketmek içün, konduktor ya da kassadan bilet almaq kerek. Haritaçıqnı bütün ayğa da almaq mümkün. Studentler daima haritaçıqlarnı alalar, çünki olar ucuz çıqa. Taksi ya da marşrutkada aqçanı aydayıcığa bereler.

Men yataqhanede yaşayım ve künde universitetke tramvayda ketem. Kimerde, keç qalğanda, men marşrutkağa oturıp ketem. Bu, paalıca, amma tezcedir. Naqliye şeerde yaşamağa yardım ete.

_____

_____

14. AQILDA TUTUÑIZ:

İlâve: * belgisinen köçme manada qullanılğan fiiller qayd etilgen.

	(nege? qayda?) kelmek	tahta yanına kelmek ocanıñ yanına kelmek burulışqa kelip çıqmaq
	(nege? qayda?) kirmek (qayda?) olmaq	odağa kirmek sınıf odasına kirmek tükânğa, qavehanege, yataqhanege kirmek *müdirler şurasında olmaq
	(neden? qaydan?) çekilmek / uzaqlaşmaq, çetke çıqmaq	pencereden çekilmek evden uzaqlaşmaq *qanun-qaidelerden çetke çıqmaq
	(neden? qaydan?) çıqmaq	odadan çıqmaq universitetten çıqmaq komanda erkânından çıqmaq
	(nege? qayda?) çıqmaq = (nege? qayda?) köterilmek	eñ yüksek dağğa çıqmaq onuncı qatqa köterilmek evniñ damına çıqmaq
	(qaydan?) enmek = (neden? qaydan?) tüşmek	bayırdan enmek beşinci qattan tüşmek tramvay basamağından tüşmek
	(neni? nege?) keçmek	soqaqnı keçmek özenni keçmek universitetniñ ekinci kursuna keçmek
	(neden? qaydan?) keçmek	ev yanından keçmek ocanıñ yanından keçmek turistler gruppasınıñ yanından keçmek *aqsızlıqnı körmeyip keçmek
	(kimni? neni?) aylanıp keçmek	qaqnı aylanıp keçmek marşrutkanı aylanıp keçmek *meselege toqunmay keçmek evni aylanıp keçmek
	(neni?) aylanıp çıqmaq	sofranı aylanıp çıqmaq abideni aylanıp çıqmaq evni aylanıp çıqmaq parknı aylanıp çıqmaq
	(kimni? neni?) = er yerni baqıp çıqmaq	bütün tükânnı aylanıp çıqmaq episi odalarnı aylanıp çıqmaq bazarnı (çarşını) aylanıp çıqmaq şeerni dolanıp çıqmaq

15. KEREK FİİLLERNİ QOYIP YAZIÑIZ:

1. Michael sınıfqa ... ve selâmlaştı. 2. Biz sınıf odasına ..-de, daima pencereni açamız. 3. Biz universitetten ... ve soqaq boyu ... . 4. Men evge keç, aqşam saat on birde ... . 5. Er kün aqşam men evge ... ve yarınki derslerge azırlanam. 6. Bugün aqşam men evge ..-ip raatlanacağım, çünki yarın raatlıq künüdir. 7. Student kütüphaneden ... ve qavehanege ... . 8. Bugün universitetten ...-da, biz ocamızını rastketirdik, o, konferetsiyadan qaytqan. 9. Ağam yarın Berlinden İlbavğa uçaqnen ... .

DİQQAT!

tüşmek, enmek — aşağı
çıqmaq — yuqarı ve aşağı

lâkin:

ketmek (qayda(n)?) — 1) köterilmek: *Uçaq ava limanından uçıp ketti.* 2) tüşmek: *Filcan sofradan uçıp ketti.*

16. *KETİRMEK, ALIP KELMEK, ALIP KETMEK* FİİLLERİNİ KEÇKEN ZAMAN ŞEKLİNE QOYUÑIZ.

1. Studentler derske keldiler ve ukraince-qırımtatarca luğatlarnı ... . 2. Bugün maña Ervin keldi ve özüniñ yañı fotosuretlerini ... . 3. Oca sınıfqa keldi ve defterlerimizni ... . 4. Ayder Qırımdan keldi ve çoq yañı kitap ... . 5. Yaqında babam Londondan qayttı, maña ediyeler ... . 6. Sakine Paristen qayttı ve yañı fransız misni ... . 7. Server ketti ve luğatımnı yañlış ... . 8. 'Acele yardım' maşnası keldi ve hastanı hastahanege ... ..

17. ER BİR CÜMLEGE QARŞI MANALI İBARENİ (QARAMA-QARŞI MANALI CÜMLE) YAZIÑIZ.

Nümüne: Biz odağa kirdik.
Biz odadan çıqtıq

a) 1. Biz laborator odasına keldik. 2. Dostum sanatoriyden keldi. 3. O, vatanına qayttı. 4. Ocamız universitetke keldi. 5. Dostum işten aqşam kele. 6. Canike kinoğa ketti. 7. Biz muzeyge keldik. 8. O, poştağa ketti. 9. Anam tükânğa keldi. 10. Balalar mektepke kettiler.

b) 1. Men pencerege keldim. 2. Tren stantsiyadan köçti. 3. Avtobus turaqqa keldi. 4. Taksi vokzalğa keldi. 5. Student tahtadan çekildi. 6. Maşna hastahaneden ketti. 7. Tren platformadan köçmekte. 8. Er kün maşna poştağa saat sekizde kele. 9. Trolleybus turaqqa er üç daqqa kele. 10. Baar keleyata.

18. METİNNİ OQUÑIZ. AREKET FİİLLERİNİ SAYIP ÇIQIÑIZ.

Yazda men köyde raatlanam. Bir kere men dostuma baracaq oldım, o, qomşu köyde yaşay. Şu künü men saba erte turdım, sabalıqnı aşadım ve evden çıqtım. Men evden biraz uzaqlaştım da, apansızdan arqadaşım menden sorağan kitapnı evde qaldırğanım aqlıma tüşti. Men qayttım, kitapnı aldım ve kene yol boyu kettim. Evimden yaqın bir yerde tükân bar. Men tükânğa kirdim ve qanfet aldım. Başta men tez kete edim. Boldurğan soñ, yavaşça kettim. Men bütün vaqıt doğru kete edim. Özen yanında sağ tarafından kettim. Soñ özenni keçtim. Ögümde göl bar edi. Gölni keçip, ormanğa kirdim. Ormannı keçip çıqqan soñ köyni kördim. Tezden men yerine barıp çıqtım. Evniñ yanına kelip, qapunı urdım ve tanış sesni eşittim: 'Kiriñiz'. Men evge kirdim. 'Sen maña kelgeniñ ne güzel oldı', — dedi dostum.

33 ders

SEBEP VE NETİCE AQQINDA SÖZ YÜRÜTEMİZ ... (NE İÇÜN? — ŞUNIÑ İÇÜN!)

Laqırdı mevzusı: Maqsatqa yetecek olamız, çünki öz degenimizde turamız!
Sarf: Sebep tabili mürekkep cümlelerniñ qullanıluvı.

1. SİZ NASIL MUNASEBETLER İFADE ETKENİÑİZNİ HATIRLAÑIZ:

- **sebep (ne içün? sualine cevap bere)**
  Studentler derske keç qaldılar, ***çünki*** yolda çoq maşna bar edi ve tramvay pek yavaş kete edi.
- **netice (netice ne oldı? sualine cevap bere ve birinci cümleni izalay)**
  Ayder ukrain tilini bilmek istey, **şunıñ içün** o, Kyivge oqumağa keldi.

- **Sebep ve netice cümleleri özara bağlı ola (özara bağdalar):**
  Eger cümleniñ birinci qısmında (başında) areketniñ neticesi aqqında malümat bar olsa, ekinci qısmı ***çünki*** bağlayıcısından başlana;
  Eger cümleniñ birinci qısmında (başında) areketniñ sebebi aqqında malümat bar olsa, ekinci qısmı ***şunıñ içün*** bağlayıcısınen başlana.

2. TALİL ETİÑİZ!

sebep munasebeti	netice munasebeti
Studentler derske keç qaldılar, **çünki** maşna bar edi ve tramvay pek yavaş kete edi.	Yolda çoq maşna bar edi ve yolda çoq tramvay pek yavaş kete edi, **şunıñ içün** studentler keç qaldılar.
Ayder Kyivge oqumağa keldi, **çünki** o, ukrain tilini bilmek istey.	Ayder ukrain tilini bilmek istey, **şunıñ içün** o, Kyivge oqumağa keldi.
Men tıbbiyet universitetinde oquyım, **çünki** ekim olmaq isteyim.	Men ekim olmaq isteyim, **şunıñ içün** tıbbiyet universitetinde oquyım.
İzzet nezaret işini yazmadı, **çünki** derste yoq edi.	İzzet derste yoq edi, **şunıñ içün** o, nezaret işini yazmadı.

3. İŞNİ NÜMÜNEGE BAQIP BECERİÑİZ. ZAMİRLERNİÑ QULLANILUVINA DİQQAT ETİÑİZ:

Nümüne:

Gülsüm *klassik muzıkanı begene,* **şunıñ içün *o***, *filarmoniya kontsertlerine sıq bara.*
Gülsüm *filarmoniya kontsertlerine sıq bara, çünki* ***o***, *klassik muzıkanı begene.*

1. Ayder 'The Beatles' gruppasınıñ 'Yesterdey' türküsini begene, şunıñ içün o, onı studentler aqşamında yırlaycaq.
2. Şevketniñ 'Qırımtatarlarnıñ tarihı' kitabı yoq, şunıñ içün o, onı almaq istey.
3. Marta Lesâ Ukrainkanıñ şiirlerini begene, şunıñ içün o, olarnı klubnıñ kontsertinde oquycaq.
4. Reşat yataqhanemizde daa olmadı, şunıñ içün men onı tramvay turağında qarşılarım.
5. Ali sportnen meşğül, şunıñ içün o, küçlü ve sağlam bir yigittir.
6. Asiyeniñ bugün doğğan künüdir, şunıñ içün dostları onı hayırlamağa keldiler.
7. Liban studentleri Ukrainada oquycaqlar, şunıñ içün olar ukrain tilini ğayretnen ögreneler.

Malümat kâğıtı

Eger cümleniñ er bir qısmında bir şahıs aqqında ketse, başta adını, soñ ise zamirni qullanamız:

Şevketniñ — o;
Şevket — oña.

4. SOL VE OÑ QISIMLARNI BİRLEŞTİRİÑİZ, MANTIQQA UYĞUN CÜMLELER YAZIÑIZ.

1)

1. Men ekim olmaq isteyim, ...	a) şunıñ içün o, lektsiyağa keç qaldı.
2. Hayser ukraince daa zayıf laf ete, ...	b) şunıñ içün o, tünevin zayıf cevap berdi.
3. Rustem evde az oquy, ...	c) şunıñ içün o, fizikacı olmaq qarar aldı.
4. Akim keç turdı, ...	ç) şunıñ içün dostu oña vazifeni tercime etti.
5. Appaz fizikanı begene, ...	d) şunıñ içün men tıbbiyet institutında oquyım.

2)

1. Ağam iqtisat fakültetinde oquy, ...	a) çünki yarın toplaşuvlarda o, yaşlar meselelerini muzakere etecek.
2. Nurlan geologik fakültetinde oquy, ...	b) çünki maliyeci zenaatını arzu ete.
3. Nadir qırımtatar yaşları aqqında maqalelerni oquy, ...	c) çünki o, romantik geologik zenaatını begene.

5. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ:

1. Men ana-babama sıq mektüp yazam, çünki _____ .
2. İslâm imtianlarnı yahşı berdi, çünki _____ .
3. Er kes bu insannı ürmet ete, çünki _____ .
4. _____ ..-ğanı içün, Ziya nezaret işini zayıf yazdı.
5. _____ ..-ğanım içün, men çoq derske kelmedim.
6. _____ ..-ğanı içün, Fazıl zayıf oquy.
7. Osman Ukrainada oquycaq, şunıñ içün _____ .
8. Men ekim olmaq isteyim, şunıñ içün _____ .
9. Anastasiya qırımtatar tilini yahşı ögrenmek istey, şunıñ içün _____ .
10. Luğatım yoq edi, şunıñ içün _____ .
11. Asan futbolnı pek begene, şunıñ içün _____ .
12. Men bu şiirlerni pek begendim, şunıñ içün _____ .
13. Analar balalarına aynenniler sıq aytalar, çünki _____ .
14. Er bir milletniñ özüne has medeniyeti bar, şunıñ içün _____ .
15. Halq icadı er bir adamğa kerek, çünki _____ .

.

NB!

Folklor — halq ağız yaratıcılığı.

Masal — halq yaratıcılığınıñ esas janrlarından biridir, aslında ağzaviy olğan, epik, aytıp berüvli, süjetli ve uydurma vaqialar aqqında bediiy bir eserdir.

Halq masallarını em balalar, em de büyükler seve. Oquyıcılarnı meraqlı sergüzeştler, mücizeler, celp etici seyaatlar, qaramaniy cesaretlikler bekley.

Masallar eyillikten kemlikni ayırmağa, cesür ve namuslı olmağa, ana-babağa ürmet-sayğı bildirmege, ana-toprağını ve tabiatını sevmege ögrete.

6. QIRIMTATAR HALQ MASALINI OQUÑIZ. MÜREKKEP CÜMLELERNİ TAPIÑIZ. MASALNI AYTIP BERİÑİZ.

Tuvarçınıñ aqıllı qızı

Bir vaqıtta padişanıñ biri, halqtan qattıdan da qattı, küçlüden de küçlü, tatlıdan da tatlı nedir? — dep soray.

Padişa bu suallerge cevap bergenge büyük bahşışlar aday.

Padişanıñ vezirlerinden biri:

— Demir er şeyden qattıdır, padişam, arslan bütün ayvanlardan küçlüdir, şeker er şeyden tatlıdır, — dey.

Bu vezirden başqa padişağa pek çoq adamlar daa kelip, sualleriniñ cevaplarını özlerince bereler. Lâkin padişa kimseniñ aytqanına qanmay. Bu haber endi aman-aman er keske cayray. Uzaq köylerniñ birinde oturğan bir tuvarçı da padişanıñ bu sualini eşite ve kelip öz qorantasına ayta. O tuvarçınıñ on altı — on yedi yaşlarında bir qızı bar eken. Bu qız padişanıñ sualini eşitkeninen babasına:

— Babam, men bu suallerge cevap bereyim, lâkin siz padişağa barıp aytqanda, padişa bunı kimden ögrendiñ, dep sorağanda, menim aytqanımnı aytmañız, özüm tüşünip taptım dersiñiz, — dey.

Babası:

— Ya padişa qabul etermi, qızım, — degende, qızı:

— Qabul eter, tek siz menim aytqanımnı aytmazsıñız, — dey.

Tuvarçı qızınıñ aytqanına razı olıp:

— Aydı, ayt, baqayım, — dey.

Qızı cevaplarını aytmağa başlay.

— Dünyada küçlüden de küçlü yeldir, qattıdan da qattı at tuyağıdır, tatlıdan da tatlı tildir, — dey.

Babası bularnı ögrenip padişağa kete. İzin alıp padişağa kire de:

— Emir etseñiz, padişam, siziñ sualleriñizge cevap berir edim, — dey.

Padişa:

— Qana ayt, tuvarçı, — dep razılıq emirini bere.

— Padişam, dünyada küçlüden-küçlü — yeldir, qattıdan-qattı — atnıñ tuyağıdır, tatlıdan da tatlı — tildir, — dey.

Padişa bu cevaplarğa qanaatlenip tuvarçıdan:

— Bu cevaplarnı saña kim ögretti, sen olarnı qaydan ögrendiñ? — dep soray.

Tuvarçı özü bilgenini, özü tüşünip tapqanını, iç bir kimseniñ ögretmegenini ayta. Amma padişa oña birden inanmaq istemeyip, 'eger sen doğrusını aytsañ, saña altın bağışlarım', — dey.

Qart padişanıñ zorlamasına dayanamayıp, işniñ doğrusını aytmağa qarar bere.

— Doğrusını aytsam, bunı maña qızım ayttı, — dey.

Padişa tuvarçığa bir torba altın bere. Ve qızını özüne ketirmesini emir ete.

— Tuvarçı evine qaytıp, qızına padişanıñ emirini bildire, amma qızı ketmege razı olmay.

Tuvarçı padişağa barıp, qızınıñ kelmek istemegenini ayta. Padişa qızğa vezirini yollay. Onıñ maqsadı şu aqıllı qızını özüne qadın etip almaq eken.

Vezir tuvarçınıñ evine kelgen soñ qızğa:

— Qızım, seni padişa özüne qadınlıqqa almaq istey, sen pek bahtiyar olacaqsıñ, böyle bir bahıt kimniñ eline keçer? Sen padişağa barmaq kereksiñ. Padişanı red etmek olmaz, sen iç bir şeksiz bu işke razı olursıñ, — dey.

Qız:

— Pek yahşı, lâkin menim padişadan isteklerim bar. Eger padişa menim isteklerimni yerine ketirse, men oña barmağa razılıq beririm, — dey.

Vezir:

— Ne kibi istekleriñ bar, qızım? — dey.

Qız:

— Padişağa barsañız, oña aytıñız, o maña: on beş bala, yigirmi civan, otuz deli, qırq aqıllı, elli qoyun, altmış tayaq, yetmiş tavuq, seksen sığır, doqsan papiy, yuz yımırta bersin. Mına menim ondan isteklerim bulardır, — dey.

Vezir:

— Ey, qızım, bunı yerine ketirmesi ne ya? — dep şu yerden çıqa da kete.

Padişağa barıp qıznıñ isteklerini ayta. Padişa isteklerniñ manasını añlay. O tuvarçınıñ qızına açuvlana, vezirge iç bir cevap bermey. Vezir padişa yanından ayırılğan soñ, padişanıñ emri olur,– dep beklep tura, amma padişa iç bir cevap bermey. Vezir buña raatsızlanıp, bir daa padişağa bara.

— Padişam, siz bu şeylerniñ çaresini tapamaysıñızmı yoqsa, o bir qıyın şey degil de, men bunı öz boynuma alayım, — dey.

Padişa buña qarşı:

— Sen aslı da bu şeylerniñ manasını añlamaysıñmı? — dep vezirine açuvlana.

Vezir:

— Bu laflarnıñ manası öyle ağır degil de, ğaliba, padişam,– dey.

Padişa:

— Sen otur da diñle, añlarsıñ, — dey.

Vezir oturıp padişanı diñley.

Padişa:

— On beş bala degeni, on beşte bala ediñ; yigirmi civan degeni, yigirmide civan ediñ; otuz deli degeni, otuzda deliqanlı ediñ; qırq aqıllı degeni, qırqta aqıl-baliğ ediñ; elli qoyun degeni, ellide qoyundayın yuvaşlandıñ; altmış tayaq degeni, altmışta tayaqnı eliñe aldıñ; yetmiş tavuq degeni, yetmişte tavuq qadar taqatıñ olacaq; seksen sığır degeni, seksende sığır kibi matüvleşeceksiñ; doqsan papiy degeni, doqsanda papiydayın kepek aşaycaqsıñ; yuz yımırta degeni de, yımırta kibi tez ğayıp olacaqsıñ, demektir. İşte, o maña kelmege biysinmey, — dey.

Padişa bu sözlerni aytqanı kibi bir daa qaşlarını sıta ve vezirine hitap etip:

— Kördiñmi bu ne qadar aşalav, işte, qabaqbaş, sen şimdi bu sözlerniñ manalarını añladıñmı? Saña bu sözlerniñ manasını çoqtan añlamaq kerek edi. Sen olarnıñ manalarını añlap, o qıznıñ cezasını şu saat bermek kerek ediñ! Men bu sözlerge artıq çıdap olamayım, bar şu qızını alıp kel! — dep, qızını zornen ketirmege vezirine emir bere.

7. ‘TUVARÇINIÑ AQILLI QIZI’ MASALINIÑ METİNİNDE BAŞTA TEÑEŞTİRÜV VE ÜSTÜNLİK DERECEDE SIFATLARNIÑ, SOÑ DAA — AREKET FİİLLERİNİÑ TÜBÜNİ SIZIÑIZ.

8. ‘TUVARÇINIÑ AQILLI QIZI’ MASALINIÑ MÜNDERİCESİ BOYUNCA 7 SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ .

9. SEVİMLİ HALQ MASALIÑIZNI AZIRLAP, ARQADAŞLARIÑIZĞA AYTIP BERİÑİZ.

34 ders

AREKETNİÑ MAQSADI VE ŞARTI AQQINDA SÖZ YÜRÜTEYİK

Altın yipke inci sözler
Tizip bayla ür ezgiler,
Lâkin şartı: mıtlaq ür ol
Yüksek uçqan qartal quşday;
'Uçansuv'day küçlü, gür ol!
Köter başıñ gür davuşday
Eñ ziyade
Şu dünya de!
Abdulla Lâtif-zade

Laqırdı mevzusı: Maqsatqa irişeyik! Yapa bilsek!!!
Sarf: Al tabili mürekkep cümleler.

1. AQILDA TUTUÑIZ:

- **Maqsat** munasebetlerini ifadelemek içün **(siz ne içün? ne maqsatnen?** suallerine cevap beresiz ve bağlayıcı vazifesinde **(..-*maq*/..-*mek*) *içün*** sözüni qullanasız)

ne içün?

Biz Ukrainağa ukrain universitetlerinde oqu*maq içün* keldik.
Ukrain universitetlerinde oqu*maq içün*, biz Ukrainağa keldik..

ne maqsatnen?

Ecnebiyler Ukrainada azırlav bölüklerinde ukrain tilini ögren*mek içün* oquylar.
Ukrain tilini ögren*mek içün*, ecnebiyler Ukrainada azırlav bölüginde oquylar.

Studentler nezaret işini yahşı yaz***maq içün*** qaidelerni tekrarlaycaqlar.
Sağlam ol***maq içün***, aştan evel ellerni yuvmaq kerek.
Diger medeniyet insanlarını añla***maq içün***, olarnıñ tilini ögrenmek ve olarnen bayağı yıl yaşamaq kerek.
Özü**ñ** bahıtlı ol***mañ içün***, diger insanlarğa bahıtlı olmağa yardım etmek kerek**siñ**.
Çoq malnıñ saibi ol***maq içün***, çoq çalışmaq kerek.

2. DİQQAT ETİÑİZ!

- **Eger** mürekkep cümleniñ eki qısmında da **aynı subyekt** olsa, maqsat cümlesinde (***içün*** sözünden evel) **maq/-mek** şekilli **isimfiilni** qullanamız.
  Men **bilmek *içün*** oquyım. (= **Men** oquyım, **men** bilmek isteyim.)
  Olar Karpatlarğa derslerden soñ **raatlanmaq *içün*** keldiler. (= **Olar** keldiler, **olar** raatlanalar.)
  Ayder Solomiyanı baar bayramınen hayırlamaq içün qavehanege davet etti.
  (= **Ayder** davet etti, **Ayder** hayırladı.)
- **Eger** mürekkep cümleniñ eki qısmında **ayrı subyektler** olsa, maqsat cümlesinde (***dep*** bağlayıcısından evel) fiilni **emir meylinde** qullanamız.
  Men, ana-babam **ğururlansın *dep*** oquyım. (**Men** oquyım, **ana-babam** ğururlana)
  Taze dağ avası sağlam **etsin *dep***, olar Karpatlarğa keldiler. (= **Olar** keldiler, **ava** ete.)
  Ayder Solomiyanı qavehanege, ukrain ananeleri aqqında ikâe **etsin *dep***, davet etti. (= **Ayder** davet etti, **Solomiya** ikâye etti)

3. METİNNİ OQUÑIZ. MAQSAT VE SEBEP MUNASEBETLERİ İLE MÜREKKEP CÜMLELERNİ TAPIÑIZ. METİNNİ AYTIP BERİÑİZ.

Qonuşuv — ilim yoqsa sanatmı?

Men bellesem, 'Men qonuşmağa bilemmi?' sualine er biri böyle cevap berir: 'İnsan ne qadar yaşasa, o qadar o, ögrene'. Bilgi bir vaqıt az olmaz. Til edebi ise aqılnıñ umumiy seviyesini ve şahsiyetniñ medeniyetini köstere. Qonuşuv medeniyeti aqqında bir tilşınaslar, ruhiyatşınaslar, çeşit ilim alimleri tarafından çoq tedqiqat yapılğan. Ya ne içün aysa bu sualge o qadar diqqat ayırıla?

'Doğru' ve 'yañlış' qonuşmaq mümkün. Qonuşuv ortaqlarını duşman da, qafadar da yapmaq mümkün. Qonuşuv tarzı — bu, diger insannen arañızda turğan şeydir. Bazıda bu, sizni ayırğan bir divar. Bu divar turğanını isteseñiz, — siziñ işiñiz. Eger istemeseñiz? Ya da episi ögüñizde tura? Siz öyle selâmlaşa ya da bir şey soray bilesiñizmi ki, o, sizge hoş cevap bersin? Siz meraq ve işanç duyğusını doğura bilesiñizmi? Eger sizge bir-de biri ürmetsizlik bildirse — şahsiy ürmetsilikten ğayrı, buña lâyıq qarşılıq bildiresizmi?

Qonuşuvda eñ-evelâ insan öz maskasını çıqarmağa bilmek kerek. Çünki biz öz duyğularımızını açıq bildirmege utanamız. Bizde özümiz ögrengen maskalarımız — alıp baruv imsellerimiz bar. Olar artıq sorav ve digerlerniñ alçaqgöñülsizliginden bir qorçalav, olabilir külkü, qılınuv, 'sançuv' ve 'tişleme'lerden qorçalanuv ola. Biz epimiz açıq yürekli olmağa ögrenmelimiz. Bu, yaşayışımızınıñ gizli taraflarını numayış etmek degildir. Diger insan da daima ögümizde 'açılsın' dep, talap etmek kerekmey. Bu, adiy bir şeydir: öz duyğularını faal, ifadeli, namuslı bildirmek kerek. Doğrudan-doğru olmaq ve bu içün cezalarlar dep, qorqmamaq kerek.

Yaşdaşlarıma şunı tevsiye eter edim ki, qonuşuvnı hoş ve faydalı yapmağa tırışsınlar. İnsanlarğa em sözde, em işte yardım etmek kerek, dep zaya demegenler.

Qonuşuvda diqqatlı, nezaketli ve hayıraqlı olmaq, subetdeşke sayğı bildirmek, onı diqqatnen diñlemek kerek olğanını aqılda tutuñız. Belli ki, çoqça diñlegen, azca laf etken — eñ yahşı subetdeştir.

Öz aqqında çoq aytmaq, subetdeşniñ sözüni kesmek nezaketsizdir. Kimerde insan kereksiz yerde ses çıqarıp, qaba sözlerni qullanıp laf etkeni açuviñ çıqara. Subetdeşniñ keyfini, aytqanıñızğa onıñ munasebetini duymaq o qadar müim de. Demek, qonuşuv — em ilim, em sanattır.

4. AQILDA TUTUÑIZ:

- **şart** munasebetini ifadelemek içün (siz nasıl şartta? sualine cevap beresiñiz ve ***eger***, em de ***-sa/-se*** yalğamalarını qullanasıñız)

  Böyle cümlelerde esas areket olsun (yerine ketirilsin) dep, siz o, nasıl şartta (faktta) keçmek kerek olğanını bildiresiñiz.

5. DİQQAT ETİÑİZ!

Şart çümlelerinde ***eger*** bağlayıcısı tüşürilse de, o, nazarda tutulır, em de mürekkep cümleniñ eki qısmında da haber fiilleri bir şahısta ve esas cümleniñ fiili şimdiki-kelecek zamanda ya da emir meylinde olur:

Eger Qırımğa **kelseñiz**, siz küleryüzli ve musafirçen qırımtatarlarnı **körersiñiz**.
(*daimiylik kelecek zaman*)

Eger men qaidelerni **ögrensem**, men işlerniñ episini yahşı **yaparım**.
(*daimiylik kelecek zaman*)

Evel taze sebze almağa **unutmasam**, men er kün saba lezetli salat **azırlayım**.
(*sade şimdiki zaman*)

Student derste olğan olsa, o, imtian aqqında haberni **eşitkendir**.
(*vastalı keçken zaman*)

Meselâ,
Men bir de bir sözni bilmesem, ille onı ögrenirim.
Evniñ kerek sanını tapıp olamasam, yolda keçkenlerden soraştırırım.
İstegi olsa, o, er şeyni yapar.

6. OQUÑIZ:

1. Yolnı bilmeseñ, maşnağa oturıp, evden çıqma!
2. Men hata yapsam, dostlar ve ocalarım olarnı daima doğurtalar.
3. Medine, yarın bir işiñ olmasa, men seni biznen kezintige barmağa davet etem.
4. Biletlerni alıp olsam, ille teatrge barırım.
5. Dostuñızğa mektüp yazsañız, şeerimiz aqqında yazıñız.
6. İsteseñ, sevimli kitabımnı quvanç ile aytıp beririm.
7. Münireni körsem, ricañnı bildiririm.
8. Dostuñ metinni tercime etmekni rica etse, sen oña yardım etersiñmi?
9. Keregi kibi oquğan olsañız, aqlıñız yerinde olur edi! (*T. Şevçenko*)

NB!

Aqiqatta olmaz areketniñ şartını bildirmek içün, -ğan olsa (edi) şeklini qullanamız:

Er şeyni ***bilgen olsa edik***, oqumaq ***kerek olmaz edi***.

Böyle cümleniñ er bir qısmında da haber fiilleri keçken zamanda olur (Boş vaqtı ***olğan olsa edi***, daa yahşı ***oqur edi***).

DİQQAT!

Şartnı bildirgen cümlerlerni manaca yaqın olıp körüngen istek meyliniñ şekillerinen de tercime etmek mümkün: Baar ***kelgeydi***... Yaşlıq ***qaytsaydı***...

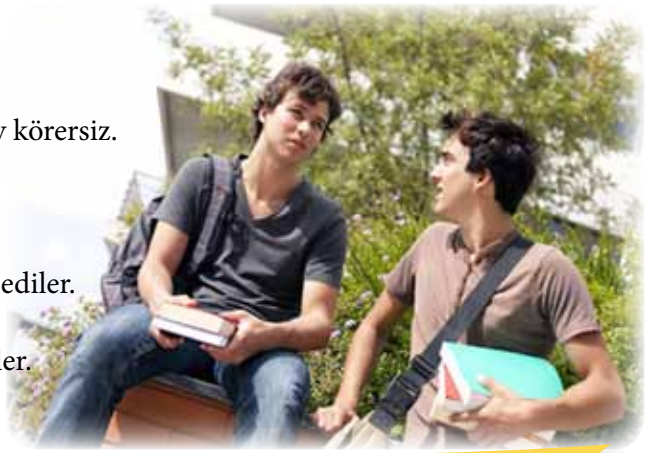
7. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ:

1. Boş vaqtım olsa, ...
2. İmtianlarnı yahşı bersem, ...
3. Dostuñıznıñ sırını bilseñiz, ...
4. Yazda yahşı raatlanmağa isteseñiz, ...
5. 'Haytarma' filmini körgen olsañız, ...
6. Teatroda çoqtan olğan olsañız, ...
7. Cümaertesi bizge aqşam musafir kelse, ...
8. Öz küçüñizge inansañız, ...
9. Odesağa endi barğan olsañız, ...
10. Yañı filmni daa bir kere baqmaq isteseñiz, ...

8. BU ANGİ ŞARTTA OLA BİLİR YA DA BİLGENİNİ AYTIÑIZ VE YAZIÑIZ:

1. ... , siz qırımtatarca yahşı laf etersiz.
2. ... , siz mıtlaq imtianlarnı yahşı berirsiz.
3. ... , siz bu kezintide bayağı yañı ve meraqlı şey körersiz.
4. ... , kinoğa barırmız.
5. ... , keyfiñiz yerinde olur.
6. ... , şu kitapnı men saña berir edim.
7. ... , Aydernen Solomiya kütüphanede körüşir ediler.
8. ... , sınıf odası daa da yarıq olur edi.
9. ... , dostlarımız yataqhane yanında bekler ediler.
10. ... , dünyada yaşamaq qıyın olur edi.

Şart tabi cümlesi, er angi tabi cümleler kibi, daima baş cümleden evel kelir (**ki** bağlayıcılılardan ğayrı).

9. OQUÑIZ VE METİNNİ AYTIP BERİÑİZ.

Nege bahıt deyler?

Yaş bir qız cemiyette bir sorav keçirdi. Sual cedvelini tez darqatmaq, cümlelerni diqqatnen oqumaq kerek edi. Lâkin eñ-evelâ öyle yapmaq kerek ki, adamlar cevap bermege istesinler! Çünki mevzu hususiy edi: 'Nege bahıt deyler?'. Bazıları soravda iştirak etmekten birden vazgeçe ediler. Bazıları bayağı vaqıt iç olmadım bir şey yazmağa bile cesaretlenmey ediler. Bazıları 'Qızım, meni raat qaldır!', dep hoşnutsız cevaplana edi.

Ne ise o, neticelerni alıp oldı. O, çeşit adamlarnıñ cevaplarını bayağı talil etti. Ve mına qaysı fikirlerge o, keldi:

1. Birinciden, er kes içün bahıt — dünyada eñ sevimli, eñ yahşı bir şeydir.

2. Adamlarnıñ çoqusı içün bahıt — ellerinde olmağan, ömürlerinde yetişmegen bir şey edi. Çoqusına para kerek edi. Demek, bahıt paramı? Lotereyada million yutmaq, paranen (tolu) çanta tapmaq, büyük miras elde etmek — adamnıñ eñ büyük arzusımı?

3. Diger insanlar bahıt — sağlıqtır, dep cevap bere ediler.

4. Müimligine köre üçünci yerde şüret edi. Belli, meşur olmaq — bahtlı olmaq demekmi?

5. Dörtünci yerde sevgi edi...

Lâkin qızını iki insan: ruhaniy ve yazıcınıñ cevapları eñ çoq ayrette qaldırdı.

Ruhaniy eminliknen qısqa bir cevap berdi: 'Yer yüzünde bahıt yoq! O, bir vaqıtları bar edi, lâkin adamlar oña aqqını coydılar. Şimdi bu dünyadaki yaşayışımız — bu, o bir dünyanıñ bahtına azırlanuvdır'.

Yazıcı bayağı tüşündi, ne yazayım dep şubelengeninden indemedi. Soñ ise yavaş bir sesnen dedi: 'Bahıt nasıl olğanını kimse körmedi. Amma er kes onı istegenini bile. Belki de, bahıt — biz onı qıdırğan vaqtımız? Tamam o vaqıt biz daa da aqıllı, muabbetli olamız; sevmege ve afu etmege ögrenemiz'.

10. METİNGE 5 SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

_____
_____
_____
_____
_____

11. SAY DİALOGLARNI BAĞLAYICILAR VE BAĞLAYICI SÖZLERNİÑ QULLANILUVINA AİT MALÜMATNEN TAMAMLAÑIZ:

1. Lenur Lenmardan kinoğa baracaqmı, dep soradı.
   Lenmar, eger ... , kinoğa barırım, dedi.

_____

2. Lenur Lenmardan qavehanege baracaqmı, dep soradı.
   Lenmar, ... -sem, qavehanege barırım, dedi.

_____

3. Lenur Lenmardan kütüphanege baracaqmı, dep soradı.
   Lenmar kütüpanege baracağım, çünki ... , dedi.

_____

4. Lenur Lenmardan kütüphanege baracaqmı, dep soradı.
   Lenmar, ... -maq içün, kütüphanege baracağım, dedi.

_____

5. Lenur Lenmardan qaysı kütüphanege baracağını soradı.
   Lenmar, ... -ğan kütüphanege baracağını ayttı.

_____

12. RUSLANNIÑ KELECEK AFTAĞA PLANINI BAQIP ÇIQIÑIZ DA ...

1) O, er kün qayda baracağını ve ne yapacağını aytıñız.

Bazarertesi: stadion, futbol.
Salı: ecnebiy studentler klubu, oyun.
Çarşenbe: kezinti, mimariy yadikârlıqlar.
Cumaaqşamı: sport zalı, tennis.
Cuma: tıbbiyet institutı, yataqhaneden dostlar.
Cumaertesi: klub, küreş.
Bazar: teatr, balet.

2) Kelecek aftağa planıñızını tizip oquñız.

3) Keçken afta siz er kün ne yapqanıñızını yazıp oquñız.

13. BAŞTA — SEBEP, SOÑ İSE ŞART KONSTRUKTSİYLARINI QULLANARAQ, SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ (BAQ. NÜMÜNE).

Nümüne: Ayder Solomiyağa vazifeni becermege yardım etemi?
1. E, Ayder kimerde Solomiyağa vazifeni yapmağa yardım ete, ***çünki*** *o, qırımtatar tilini daa zayıf bile.*
2. E, Solomiya Ayderge rica etse, o, oña yardım ete.

1. Siz bugün aqşam ne yapacaqsıñız?
2. Üyleden soñ siz çalışacaqsıñız yoqsa raatlanacaqsıñızmı?
3. Siz bugün ev vazifesini bece receksiñizmi?
4. Siz ne yapacaqsıñız: yañı sözlerni ögreneceksiñiz yoqsa işlerni yazacaqsıñızmı?
5. Yañı sözlerni ögrengen soñ, siz ne yapacaqsıñız?
6. Siz işlerni yazacaqsıñızmı?
7. İşlerni yazğan soñ, siz ne yapacaqsıñız?
8. Siz meselelerni çezeceksiñizmi?
9. Ya ne vaqıt siz meselelerni çezeceksiñiz?
10. Meselelerni çezgen soñ, siz ne yapacaqsıñız?
11. Ev vazifesini becergen soñ, siz ne yapacaqsıñız?
12. Siz mecmualarnı oquycaqsıñız yoqsa film baqacaqsıñızmı?

35 ders

VAQIT VE YER AQQINDA LAF ETEMİZ ... (NE VAQIT? QAYDA? VE İL.)

Laqırdı mevzusı: Yeri ve vaqtı deñişe bile.
Sarf: Al tabili mürekkep cümlelerni qullanuv.

1. AQILDA TUTUÑIZ:

- **vaqıt** munasebetini ifadelemek içün (sizge ne vaqıt? sualine cevap bermek ve cümleniñ tabi qısmında ***-ğan soñ, -ğanda, -ğance, -ğan(ın)dan berli*** ve dig. şekillerni qullanmaq kerek)

ne vaqıt?
Studentler mevzu ögrenmekni yekünle**gen soñ**, nezaret işini yazacaqlar.
Mevzu ögrenmekni yekünle**gen soñ**, studentler nezaret işini yazacaqlar.

ne vaqıt?
Men Kyivge kel**gende**, daima Kyivdeki dostlarımnı barıp baqam.

ne vaqıtqaçe?
Saat çalıp tursatma**ğance**, olar yuqlay ediler.

ne vaqıtqaçe?
Studentler işni yazma**ğance**, oca bekler.
Studentler işni yaz**ğance**, oca bekley.

ne vaqıttan berl ?
Men yaz vaqtına keç**kenimiznen** yaramay yuqlayım.
Yaz vaqtına keç**kenimizden berli** men yaramay yuqlayım.

2. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

(Dosltar) _____ ...-gence, biz dosltarımızını (olarnı) bekleycekmiz.
_____ -ğandan berli, boş vaqtımız yoq.
_____ -ğanda, raatlanmaqnı unutmañız.
_____-gen soñ, terekler yeşil yapraq çıqardılar.
(İlbavğa) _____-geninen, (İlbavda) temiz oldı.
_____-gence, Solomiya qırımtatar folklorını ögrenecek.

DİQQAT!

Mürekkep (adiy) cümleniñ tabi (ayırılma) qısmında haber vazifesindeki sözniñ yanında **-ğanda/-gende, arada, vaqıtta** (areket bir vaqıtta olıp keçkenini bildire), **soñ** (biri-biriniñ artından), **kibi, -nen,** (qısqa müddet içinde), **berli** (başlanğıç vaqtını bildirmek içün) yardımcı sözleri ve **-da/-de, -ca/-ce** (esas cümledeki areket evel olğanını bildirir) yalğamaları olur.

ne vaqıt?

Men Kyivge kel**gen vaqıtta**, ille Kyivdeki dostlarımnı barıp baqam.

ne vaqıtqace?

Biz yañı sözlerni ezberleme**gence** ögrenecekmiz.
İnsanlar seni hatırla**ğance** yaşaycaqsıñ.

ne vaqıtqa qadar?

İnsanlar seni hatırla**ğan vaqıtqa qadar** yaşaycaqsıñ.

ne vaqıtttan berli?

Qaidelerni yahşı ezberle**genden berli** biz hata yapmaymız.
Qaidelerni yahşı ezberle**genimizden berli** hata yapmaymız.

3. CÜMLENİ MANASINA KÖRE KEREK VAQIT BİLDİRİCİ QISIMLARINEN TAMAMLAÑIZ.

1. Biz parkqa kezmege tışta avası yahşı ol.. baramız.
2. Tünevin aqşam, Server dostum işten evege qaytqan ..., pek yorğun edi.
3. Musafirlikke seni çağır.. ... barmaq zarur.
4. Oquv yılı bit.. ..., studentlerde tatil başlana, olar keze bileler.
5. Meraqlı kitap oqu.., men vaqıtnı ve er şeyni unutam.
6. Ukraina öz mustaqilligini ilân et.., dünyada bir çoq insan Ukraina medeniyetinen meraqlanmağa başladılar.
7. Men kütüphanege ket.., öz dostumnı rastketirdim.
8. Ecnebiy studentler, yataqhaneniñ aşhanesinde körüş.., öz sevimli aşlar aqqında aytalar.
9. Er kün men, marşrutkanı beklegen.., içten yañı sözlerni tekrarlayım.
10. Oca yañı qaideni añlatqan ../(...), odağa dekan kirdi.
11. Ayder öz adını eşitip, artqa aylan..-.., Solomiyanı kördi.
12. Biz kezintige ketken.., avtobusta ses coyğan.., qıçırıp yırladıq.
13. Tünevin, biz evge qayt.., yolda endi qaranıq edi.

4. BAŞTA VAQIT ALLARINI, SOÑ VAQIT TABİLİ CÜMLELERİNİ QULLANIP, SUALLERNİ AÇIQLAÑIZ (TOLU CEVAP BERİÑİZ). (NÜMÜNEGE BAQ.)

Nümüne: Qırımtatar tilini siz ne vaqıttan berli ögrenesiñiz?
Qırımtatar tilini men 2014 seneniñ ilk küzünden berli ögrenem.
Qırımtatar tilini men işğalden soñ ögrenmege başladım.

1. Sen er saba ne vaqıt uyanasıñ?

_____

_____

2. Sen ne vaqıt raatlanasıñ?

_____

_____

3. Qırımğa sen ne vaqıt barmağa sevesiñ?

_____

_____

4. Ukrainada sen ne vaqıttan berli yaşaysıñ?

_____

_____

5. Ukrainada sen ne vaqıtqa qadar oturacaqsıñ?

_____

_____

6. Sen ne vaqıttan berli maşna aydaysıñ?

_____

_____

7. Studentler yañı söz ve ibarelerni ne vaqıtqa qadar tekrarlaycaqlar?

_____

_____

8. Ocalar studentlerge yahşı baa ne vaqıtqa qadar qoyacaqlar?

_____

_____

9. Studentler ne vaqıt israrlıqnen oqumağa başlaylar?

_____

_____

10. Qırımğa eñ çoq turist ne vaqıt kele?

_____

_____

5. AQILDA TUTUÑIZ:

- **Yer** munasebetini ifadelemek içün (siz ne yerde(n)? qayda(n)? suallerine cevap beresiz ve tabi cümlede **yer** sözüne ***-ğa/-ge, -da/-de, -dan/-den*** yalğamalarını qoşıp qullanasız). (Em **olğan** ya da başqa arket bildirici söz haberden ayırıcı vazifesine keçip, **yer** sözünden ögünde turğannı unutmañız.)

Cümleniñ baş qısmında **qayda(n), ne yaqqa, ne yeriñ** olıp, çiftlerni teşkil ete bile:
qayda(n) — anda(n), ne yaqqa — o yaqqa, ne yeriñ — o yeriñ.
Em tabi çümleniñ haberi **-sa/-se** yalğamalı şart fiilinen ifadelenir.

Men deñiz ve çoq küneşli künler **olğan *yerde*** yaşamaq isteyim.
Men deñiz ve çoq küneşli künler **olğan *yerge*** barmaq arzu etem.
Men yaqında deñiz ve çoq küneşli künler **olğan *yerden*** qayttım.

Olar Ukrainadan er yıl qara qışta çoq quş **kelgen *yerde*** ediler.
Olar Ukrainadan er yıl qara qışta çoq quş **kelgen *yerden*** qayttılar.
Olar Ukrainadan er yıl qara qışta çoq quş **kelgen *yerge*** ketecekler.

Biz yap-yañı qırmızı maşna **çıqqan *yerde*** toqtaldıq.
Olar yap-yañı qırmızı maşna **çıqqan *yerden*** çıqtılar.
Siz yap-yañı qırmızı maşna **çıqqan *yerge*** kiriñiz.

6. CÜMLENİ MANASINA KÖRE KEREKLİ YER BİLDİRİCİ QISIMLARNEN TAMAMLAÑIZ.

1. Er kes yahşı muzıka eşitil.. yer.. baqtılar.
2. Studentler özleri eñ begen.. yer.. oquylar.
3. İnsan daima daa olma.. yer.. barmaq istey.
4. Yaqında turistler, muzıka aletleri yapıl.. yer.. qayttılar.
5. İnsan daima, doğ.. yer.. qaytmaq ister.
6. Özen ğarpqa burul.. yer.. pek tez aqa.
7. Biz trennen barıp çıqılma.. yer.. uçaqnen ketermiz.
8. Yolda keçken kimse, bizge ... sağğa burulmaq kerek olğanını kösterdi.
9. Bizge qayda ürmet bildirseler, ... gecelermiz.
10. Baş ketmek istegen.., ayaq yürer.
11. Biz olma.. yer yahşıdır.
12. ... birlik, **anda** tirilik.

36 ders

BİZ OTURIP OQUYMIZ ...
OQUĞAN SOÑ TURARMIZ!!

Laqırdı mevzusı: Zevqlarımız.
Sarf: Alfiil. Yapıluvı ve qullanıluvı.

1. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

İlmi kitap oquy.
1-ci esnas

İlmi **yata ve kitap oquy**.
(1-ci esnas ve 2-ci esnasnıñ emiyeti bir)

İlmi yata.
2-ci esnas

İlmi **yatıp oquy.**
(1-ci esnas emiyetlice, 2-ci esnas ise qoşma mana bildire)

Areketniñ ekisi de **birden** keçeyata, keçti ya da keçecek.

İlmi **yattı ve oqudı**. — İlmi **yatıp oqudı** (areketniñ ekisi de birden olıp keçti).
İlmi **yatacaq ve oquycaq**. — İlmi **yatıp oquycaq** (areketniñ ekisi de birden olıp keçecek).

Zarina otura ve telefondan laf ete.
Zarina oturıp, telefondan laf ete.

Student kete ve buterbrot aşay edi.
Student buterbrot aşap kete edi.

Artist oynaycaq ve yırlaycaq.
Artist yırlap oynaycaq.

NB!

Esas fiilnen beraber ketken areket şekline **alfiil** deyler.

Tamamlanmağan tür şekilleri yerine qullanılğan **alfiil**, baş areketnen beraber olıp keçken areketni bildire.

2. DİQQAT!

Tamamlanmağan tür şekilleri yerine qullanılğan alfiiller **-(y)a´raq/-(y)e´rek** yalğamalar yardımınen teşkil etile.

Barmaq → olar **baralar** → **bar- + araq = bararaq**
Oturmaq → olar **oturalar** → **otur- + araq = oturaraq**
Yapmaq → olar **yapalar** → **yap- + araq = yaparaq**
Oynamaq → olar **oynaylar** → **oyna- + raq = oynaraq**
Yırlamaq → olar **yırlaylar** → **yırla- + raq = yırlaraq**

3. OQUÑIZ:

Yañı metin oquyaraq, men sıq luğatqa baqam.
Zavodda çoq yıl devamında çalışaraq, Riza tecribeli mütehassıs oldı.
Oca tahta yanında turaraq, meseleni añlata edi.

4. AŞAĞIDA BERİLGEN FİİLLERDEN TAMAMLANMAĞAN TÜR YERİNE QULLANILĞAN ALFİİLLERNİ TEŞKİL ETİÑİZ.

Nümüne: *kezmek — kezerek*

Yardım etmek, qurmaq, eyecanlanmaq, izalamaq, çezmek, külmek, bilmek, bermek, turmaq, ümüt etmek, almaq, yırlamaq, beklemek, tüşünmek.

5. CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

Nümüne: ... hatırlaraq, men sıq evge mektüp yazam.
Öz qorantamnı hatırlaraq, men sıq evge mektüp yazam.

1. ... çıqaraq, men arqadaşıma rastkeldim. 2. ... aytaraq, tatam daima küle. 3. ... oğraşaraq, o, bayağı vaqıtnı stadionda keçire. 4. ... raatlanaraq, men Yalta ve Aqyarğa ekskursiyağa bardım. 5. ... ögrenerek, men çoq çalışam. 6. ... kezerek, men qadimiy ev ve abidelerni közettim..

6. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

İlmi raatlandı ve çalışmağa başladı.

<u>Raatlanıp</u>, İlmi çalışmağa başladı.
1-ci areketni tamamladı — 2-ci areketke keçti

Areketniñ ekisi **biri-biriniñ artından** — başta biri, soñra ise başqası keçti, keçeyata ya da keçecek.

Nariman 'koka-kola' içti. Endi Nariman alma aşay.
1-ci esnas bar — diger esnas bar

'Koka-kola' <u>içip</u>, Nariman alma aşay.

7. OQUÑIZ:

Sebiya telefondan laf etti ve odadan çıqtı.
Sebiya telefondan **laf etip**, odadan çıqtı.

Student buterbrot aşadı da, endi derske kete.
Buterbrot **aşap**, student derske kete.

Talebe qaidelerni ögrenir ve nezaret işini yahşı yazar.
Qaidelerni **ögrenip**, talebe nezaret işini yahşı yazar.

NB!

Tamamlanğan tür şekilleri yerine qullanılğan **alfiil**, baş areketten evel olğan ya da olacaq qoşma areketini bildire.

DİQQAT!

Tamamlanğan tür şekilleri yerine qullanılğan alfiiller **-ıp/-ip/-p** yalğamalar yardımınen teşkil etile.

Barmaq → o, **bardı** → **bar-** + **ıp** = **barıp**
Yapmaq → o, **yaptı** → **yap-** + **ıp** = **yapıp**
Yeñmek → o, **yeñdi** → **yeñ-** + **ip** = **yeñip**
Ketirmek → o, **ketirdi** → **ketir-** + **ip** = **ketirip**
(Satın) almaq → o, **(satın) aldı** → **(satın) al-** + **ıp** = **(satın) alıp**
Almaq → o, **aldı** → **al-** + **ıp** = → **alıp**

8. OQUÑIZ. AYNI ŞU MALÜMATNI BAŞQACA AYTIP BERİÑİZ. 'ÇÜNKİ', '..-QANDA', '..-QAN SOÑ', 'BAŞTA ..., SOÑ(RA) İSE ...' VE DİG. VASTALARNI QULLANIÑIZ.

Gazet oqup, men dünyada olıp keçken soñki haberlerni ikâye ete bilem.
Ekim olıp, Asan özüniñ eñ büyük arzusını yerine ketirdi.
Oca, studentlerniñ nezaret işlerini alıp, odadan çıqtı.
Pencereni açıp, biz taze ava kirgenini duydıq.
Yañı prezidentni saylap, adamlar yahşı yaşayışqa inanalar.

9. TAMAMLANĞAN TÜR YERİNE QULLANILĞAN FİİLLERDEN ALFİİLNİ TEŞKİL ETİÑİZ.

Nümüne: *uçıp keldiler — uçıp kelip*

Ezberlemek, satın almaq, yardım etmek, çezmek, tekrarlamaq, yekünlemek, urmaq, bermek, aytıp bermek, turmaq, oturmaq, tapmaq, soramaq, programmirlemek, yazmaq, ediye etmek, sabalıq(nı) aşamaq, aşamaq, aqşamlıq(nı) aşamaq, oqup çıqmaq, yırlap bermek.

10. TEŞKİL ETİLGEN ALFİİLLERNEN CÜMLE TİZİÑİZ. ALFİİL, BAŞ AREKETNİ BECERGEN ŞAHIS QOŞMA AREKETNİ DE BECERGENİNİ UNUTMAÑIZ.

Nümüne: Şiir ezberlep, derste aytıp beririm.

11. QIRIMTATAR ATALAR SÖZLERİNİ OQUÑIZ. ALFİİLLERNİ QAYD ETİP, OLAR QAYSI ÇEŞİT YERİNE QULLANĞANINI BU ATALAR SÖZLERİNİ NASIL AÑLAYSIZ?

Özüñni küzgüde körip begenme, işte körip begen!
At alsañ — minip al, qız alsañ — körip al.
Yaramazdan boynuñnı satıp al!
İşsiz kelip, işlini işten qaldırır.
Diñlep al, bilip çal!

12. TAMAMLANMAĞANLARNI TAMAMLANĞAN TÜR YERİNE QULLANILĞANLARDAN ALFİİLLER YAPIP, CÜMLELERNİ YAZIP ALIÑIZ. CÜMLENİÑ MANASI DEÑİŞEMİ, DİQQAT ETİÑİZ.

1. Bulutlarnı keserek, uçaq töpege köterile edi.
2. Evden çıqaraq, anahtarnı unutmağanıñızını teşkeriñiz.
3. Kitap oquğanda, Şevqiye bir qaç meraqlı ibarelerni yazıp aldı.
4. Evge qaytqanda, Fahri özüniñ eski dostuna rastkeldi.
5. Studentler sınıfqa kirgende, şaqıldap küle ediler.
6. Parknıñ skemlesinde oturaraq, biz daa çoq laf etip oturdıq.

13. CÜMLENİ OQUÑIZ, ALFİİLLERNİ QULLANUVDA HATA TAPIÑIZ. HATASIZ YAZIP ALIÑIZ.

1. Yuqlap qalıp, kitabı elinden tüşti.
2. Ev vazifesini teşkererek, defter üstünde qırmızı qalem qaldı.
3. Kitap oquğanda, apansızdan telefon çaldı.
4. Qave içip, filcan sındı.
5. Bir kitapnı ketirip, başqasını almağa ruhset berdiler.
6. Bir çoq ders qaldırıp, testni yahşı yazıp olamadıq.
7. Meraqlı kitaptan ayretlenip, oña vaqıt pek tez keçken kibi köründi.

14. ARİFLERNİ QOŞIP YAZIÑIZ.

Süyrel.. kelmek, maqta.. oturmaq, yapıştır.. qoymaq, tabiats..z, yalı yan..daki, .. yahşı, işs..z, qaq.. qoymaq, öld..rmek, sınd..rmaq, şeer yan.., a..tmaq, sor..maq, soraşt..rmaq, ayt.. bermek, fotosuret ç..kmek, aq..l.. .

15. OQUSAÑIZ, 'OŞUMA KETTİ!' DERSİÑİZ!

— Ekimim, aqayım aqıldan zayıf, onıñ bir hastalığı bar ğaliba. Kimerde men oña bir şey ikâye etip bergende, soñ ise bir şey sorağanda, o, bir şey eşitmegenini añlayım!

— Bu, ürmetli hanum, hastalıq degil, bu — Allahnıñ bergenidir!

16. OQUÑIZ. SÖZ VE İBARELERNİ TEKRARLAÑIZ. ER BİR METİNGE EKİŞER SUAL TERTİP ETİP YAZIÑIZ.

Muzey

Bağçasaray — qadimiy bir şeerdir. Onıñ ve etrafında bir çoq tarihiy hatırlama ve muzeyleri bar. Men Hansaray, Zıncırlı medrese, Qırq Yer (Çufutqale), Manğup qale, Tepe Kermen, Gaspinskiy muzeyi, Derviş evi, Qırım observatoriyasını bilem. Yaqında biz dostlarımıznen Hansarayğa barğan edik.

Bu muzey Bağçasaraynıñ eski şeerinde yerleşe. Onıñ etrafı ve içi pek güzel. Bizni qılavuz qarşıladı. Bizge Hansarayda qırımtatarlarnıñ ulu ve zengin keçmişinen tanış olmağa qısmet oldı. Meskün binalar, Han camisi, Sarı Güzel amamı, Qabristan, Dürbe, Közyaş han çeşmesi ve Altın çeşme, Bağçalar, Araba qapu, Divan, Darphane, Aremden ğayrı, biz elbet qırımtatar milliy urbası ve ev donatıluvınen tanış oldıq.

2001 senesi sabannıñ 21-de, Gasrinskiyniñ 150-yıllığına bağışlanıp, onıñ muzeyi ğayrıdan açılğan edi. (O da, diger bir qaç abidenen birlikte, Bağçasaraynıñ tarihiy mimariy taqımına kire.) Ulu qırımtatar mütefikkir ve maarifçi tamam o yerde 1883 senesi çeçek ayınıñ 10-da bütün türkiy halqlar içün ilk 'Terciman' gazetasını meydanğa ketirgen. Gazeta şiarı 'Tilde, fikirde, işte — birlik!' oldı.

Men Bağçasaraynıñ muzeyler taqımını pek begendim. Özüme hatıralıq qırımtatar milliy urbasınıñ qaysı bir qısmını ya da eşyanı (cezve, çölmek) satın alırım.

Yıl mevsimleri (baar, yaz, küz, qış)

Men Ukrainağa 2016 senesiniñ Derviza bayramı künlerinde kelgen edim. Tışta endi küz, ava suvuqça, sıq yağmur yağa edi. Tereklerdeki yapraq başta sarardı, soñ qızardı, soñ ise tüşmege başladı. Gece kündüzden daa uzun, amma endi pek suvuq edi.

İlk qışnıñ başında qar tüşti. Qış başlandı. Qışta daa da suvuq oldı. Kimerde ayaz 20 ya da 25 derecesine qadar tüşe edi. Men daa öyle qış ve o qadar qar daa körmedim. Qar pek çoq olğanı içün, qara qışta eki kün tramvay yürmegen edi. Lâkin biz dostlarımızнen yahşı kiyinip, qar topu oynap şeñlene edik. Qışta Ukrainada Yılbaş ve Milât bayramlarını qayd eteler. Studentler tatilge çıqtılar. Biz bayramlarını begendik — aqşamları biz ukrain dostlarımızğa bara edik.

Sabanda qar iriy başladı. Avası qızmağa başladı. Terekler yañı yeşil yapraq çıqardı. Parkta çeçek açtı. Kimerde yağmur sepeley edi, lâkin o, issi edi. Adamlar endi kürk ya da ton degil, güzel kostümler kiye ediler.

Şimdi İlbavda yaz. Avası daa da qızdı, kimerde sıcaq ola. Qısqa müddetli ve boranlı yağmurlar ola. Etraf yem-yeşil ve çeçek açа. Adamlarnıñ çoqusı yazda şeer tışına — orman ya da göl yanına barıp raatlanalar. İmtianlardan soñ biz de parkta kezecekmiz, çünki yaz tatilimiz olacaq.

Sevimli yazıcım ve kitabım

Men kitap oqumağa pek sevem. Ta balalığımda men pek çoq masal ve bala ikâelerini oquğan edim. Şimdi de men çoq oquyım. Boş vaqtım olğanda, men evde ve universitette teneffüste oquyım. Hususan men sevgi ve dostluq aqqında şiir ve ikâyelerni begenem.

Menim sevimli yazıcım — William Shakespeare. Bu, meşur ingliz yazıcısıdır. O, XVI asırda yaşağan ve pyesalar yazğan. Shakespeareniñ eñ meşur pyesaları — 'Hamlet', 'Ledi Makbet', 'Romeo ve Djülyetta'. Bu pyesalarnı soñ teatrde numayış etken ediler. Şimdi Shekespeareniñ pyesalarını bütün dünya teatrolarında köstereler.

Men 'Romeo ve Djülyetta' pyesasını pek begenem. Bu, yigit ve qıznıñ sevgisi aqqında bir ikâyedir. Olar biri-birini pek seve ediler, lâkin beraberlikte olamadılar, çünki ana-babaları biri-birine duşman ediler. Teessüf ki, ikâyeniñ soñu facialıdır — Romeo ve Djülyetta vefat ettiler. Tek balalarınıñ ölüminden soñ ana-babalar barıştılar. Bu pyesa, ömürniñ er bir daqqasına ne qadar büyük qıymet kesmek kerek olğanını köstere.

17. OQUÑIZ. İBARELERNİ HATIRLAÑIZ.

O, sportnı begene. O**nıñ** spor**tqa istidadı** bar.
O, istidatlı bir actördir. O**nıñ** sanadaki oyu**ğa istidadı** bar.
O, balet mektebinde oquy. O**nıñ** balet**ke isdidadı** bar.
O, yahşı bir sportçudır. O, futbol yahşı oynay. O**nıñ** futbol**ğa isdidadı** bar.
O, pek yahşı oynay. O, oynamağa pek seve. O**nıñ** oyu**ğa istidadı** bar.

O, muzıkanı begene. O, muzıka mektebinde oquy. O**nıñ** muzıka**ğa avesligi** bar.
O, güzel milliy yemekler pişire. O**nıñ** aşçılıq**qa avesligi** bar.
Olar matematikanı begeneler. Olar**nıñ** matematika**ğa avesligi** bar.
O, çet tilini qolay ögrene. O**nıñ** til**ge avesligi** bar.
Olar himiyanı begeneler. Olar**nıñ** himiya**ğa avesligi** bar.
O, yahşı bir yır yazdı. O**nıñ** yır yazma**ğa avesligi** bar.

Nege? (doğrultuv kelişi) +
istidadı / avesligi bar

Ne yapmağa? (doğrultuv kelişinde isimfiil) +
istidadı / avesligi bar

Fevziye aş pişirmege seve. Onıñ qırımtatar köbetesi **pişirmege istidadı** bar.

Ayder yahşı oynay. (*Onıñ **nege** istidadı bar*?) Onıñ **oynamağa istidadı** bar.
Dilâver kemane çala. (*Onıñ **nege** istidadı bar*?) Onıñ kemane **çalmağa** istidadı bar.
Zarema güzel manzaralarnıñ resimini yapa. (*Onıñ **nege** istidadı bar*?) Onıñ resim **yapmağa istidadı** bar.
Sabri çoq til bile. (*Onıñ **nege** istidadı bar*?) Onıñ tiller **ögrenmege istidadı** bar.

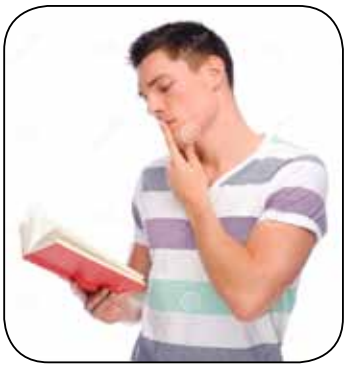
37 ders

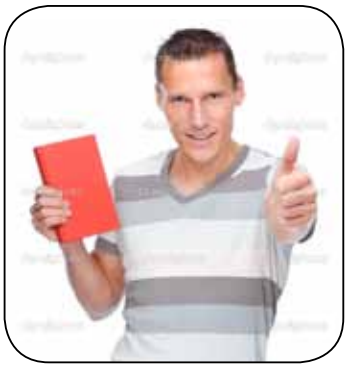
OQULĞAN KİTAP ... ÖGRENİLGEN QAİDE ... BERİLGEN İMTİAN!

Laqırdı mevzusı: Milliy ananeler.
Sarf: Sıfatfiil. Yapıluvı ve qullanıluvı.

1. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

Amet kitap **oquy.**

Amet kitap **oqudı.**

Amet **oquğan** kitapnı begendi.

Amet *oquğan* kitap — bu, **oqulğan** kitap.
Studentler *ögrengen* qaide — bu, **ögrenilgen** qaide.
Solomiya *yapqan* pencere — bu, **yapılğan** pencere.

2. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ.

Meltemniñ bugün doğğan künüdir. Dostlar oña balaban tort ediye ettiler. Meltem hoşnutlıqtan tap **qızardı**. Yüzü ***qızarğan*** Meltem aqşam dostlarnı klubğa davet etti.

Oqulğan, ögrenilgen, yapılğan, qızarğan sözleri — bu, ***sıfatfiiller*** — em sıfat, em fiilge oşağan sözler. Olar, işimleşip, türlene bile ve *nasıl?// ne yapılğan?* sualine cevap bere. Fiilden ayırmaq içün, cümledeki vazifesini tayin etmeli: o, haber degil, ***ayırıcı*** vazifesini becere.

(nasıl?) kitap *sıfat*	(nasıl?) kitap *sıfatfiil*
yañı	**satın alınğan** (onı satın aldılar)
meraqlı	**oqulğan** (onı oqudılar)
qalın	**alınğan** (onı aldılar)
qırımtatar	**unutılğan** (onı unuttılar)
ilmiy	**yaraştırılğan** (onı yaraştırdılar)

DİQQAT!

Sıfatfiillerniñ **malüm** ve **belgisizlik** derecesi olur.

Malüm derecesindeki sıfatfiiller, şahıs ya da predmet **özü** yapqan areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.

Belgisizlik derecesindeki sıfatfiiller, şahıs ya da predmet **birev** (belli olmağan) tarafından yapılğan areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.

3. OQUÑIZ. TALİL ETİÑİZ:

Andriy raatlanğan.

Endi, raatlanğan soñ, onıñ kene çalışmağa küçü bar.

Oğlan *aç olğan* — bu, **aç olğan** oğlan.
Alma *qızarğan* — bu, **qızarğan** alma.
Yapraq *sararğan* — bu, **sararğan** yapraq.
Kâğıt *yanğan* — bu, **yanğan** kâğıt.

Oynağan qız — demek, bu qız **özü** oynay.
Qaynağan suv — demek, bu suv **özü** qaynay.
İdare etken fırqa — demek, bu fırqa **özü** idare ete.

4. AQILDA TUTUÑIZ:

Keçken ve şimdiki zaman sıfatfiilleriniñ malüm derecesi	
Şimdiki zaman sıfatfiilleri insan ya da predmet özü **yapayatqan (yapıcı)** ya da birev tarafından **yapılayatqan** areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.	**Keçken** zaman sıfatfiilleri insan ya da predmet özü **yapqan** ya da birev tarafından **yapılğan** areketniñ tesirinden deñişkenini köstere.
ateş yana → *yanğan* ateş aile yırlay → *yırlağan* aile ana seve → *sevgen* ana	kâğıt yandı → *yanğan* kâğıt yanardağ söndi → *söngen* yanardağ süt ekşidi → *ekşigen* süt
sevmek → (olar) seveler → *sev-* + ***-gen*** = sevgen	yanmaq → *yan-* + ***-ğan*** = yanğan

DİQQAT!

yapmaq → *yap-* → yap- + ***-qan*** → yapqan
yapmaq → *yap-* → yap- + **-ıcı** → yapıcı (*daima ait olğan* areket belgisi)

5. BERİLGEN İSİMFİİLLERDEN MALÜM DERECEDE KEÇKEN ZAMAN SIFATFİİLLERİNİ YAPIP, CÜMLE YAZIÑIZ.

Nümüne: Yaz içinde (sağlamlaşmaq) Edem yahşı oqumağa başladı.
Yaz içinde sağlamlaşqan Edem yahşı oqumağa başladı.

1. Sınıf odasına eyecanlanuvından (ağarmaq) student kirdi.
2. Yol üstüne (asılı turmaq) qaya seyaatçılarnı qorquza edi.
3. Uzaqtan turistler endi (yeşermek) ormannı kördiler.
4. Sıcaqtan (qararmaq) yer yağmurğa ümüt besley edi.
5. Küneş sıcağından (irimek) qar suvğa çevirildi.
6. Kestane tereginden (sararmaq) yapraq tüşmege başladı.

6. BERİLGEN İSİMFİİLLERDEN MALÜM DERECEDE ŞİMDİKİ ZAMAN SIFATFİİLLERİNİ YAPIP, CÜMLE YAZIÑIZ.

Nümüne: Men küneş nurundan (çalışmaq) fener aldım.
Men küneş nurundan çalışqan fener aldım.

1. Yataqhaneniñ sakinleri, (hızmet etmek) mobil ağ şirketinden haber çoq beklediler.
2. Sportçularımız yarışta özleriniñ (öseyatmaq) imkânını kösterdiler.
3. Mamut ayvanat bağçasında (oynamaq) gülgüli flamingolarğa bayağı baqıp oturdı.
4. Qadimiy himiyacılar, taşnı altınğa (çevirmek) tılsımlı unsur tapmağa istey ediler.
5. İdmancı, yarışta iştirak etmege (istemek) sportçularnıñ adını aytqan.

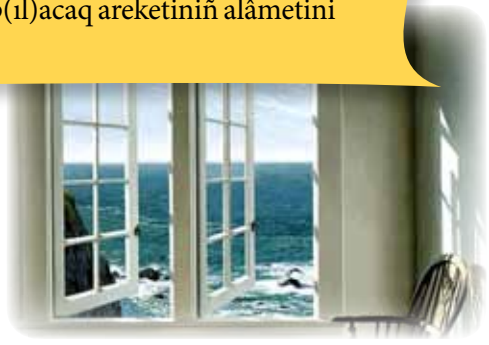
NB!

-ğan sıfatfiilleri ve keçken zaman -ğan fiilleri biri-birinden tek cümledeki vazifesine köre ayırılır.

- **Yuqlağan** mışıq. — Mışıq **yuqlağan.**
- Elektrikte **çalışqan** maşna. — Maşna elektrikte **çalışa.**
- **Raatlanğan** student. — Student **raatlana.**
- **Qızdırıcı** küneş. — Küneş **qızdıra.**
- **Ğıyçıldağan** qapu. — Qapu **ğıyçılday.**

7. AQILDA TUTUÑIZ:

Kelecek zaman sıfatfiilleri zemaneviy qırımtatar tilinde **-r** ya da **-caq** yalğamalarınen yapıla. İnsan ya da predmet soñ yap(ıl)abilecek ya da yap(ıl)acaq areketiniñ alâmetini köstere.

Meselâ,
İş yarın **yapılacaq**. — Yarın ***yapılacaq*** iş.
Yüzüñ gülge **beñzer**. — Gülge ***beñzer*** yüzüñ.
Bala mektüp **yazacaq**. — Mektüp ***yazacaq*** bala.
Halq Vatanına **qaytacaq**. — Vatanına ***qaytacaq*** halq.
Baarde terekler çeçek **açar**. — Baarde çeçek ***açar*** terekler.

8. AQILDA TUTUÑIZ:

Er angi sıfatfiilni kibi, keçken zaman sıfatfiilini teşkil etmek içün, isimfiilniñ negizini alıñız (ögünde tüşüm kelişindeki isim turabilir):

I. -maq/-mek → -maq/-mek≡ + -(ı/i/u/ü)l = -(ı/u)lğan/-(i/ü)lgen
oqup çıqmaq (oqup çıqılğan metin, oqup çıqılğan kitap, oqulğan (oqup çıqılğan) ikâye, oqulğan şiirler)
yazmaq (yazılğan)
aytıp bermek (aytıp berilgen)

II. -lamaq/-lemek →-maq/-mek≡ + -n = -lanğan/-lengen
boyalamaq (boyala**nğan** ev, boyala**nğan** tahta, boyala**nğan** saç, ...)
lâkin! resim yapmaq (resim***i*** yap**ılğan** ev, resim**i** yap**ılğan** maşna, resim***i*** yap**ılğan** pencere, ...)

III. -maq/-mek → -maq/-mek≡ + -(ı/i/u/ü)l = -(ı/u)lğan/-(i/ü)lgen
(bir şey(*ni*)) yapmaq → (bir şey) yap**ılğan**
(yol) parası*nı* bermek → (yol) para(sı) ber**il**gen
ögre*n*mek → ögren**il**gen

IV. -maq/-mek → -maq/-mek≡ + -(ı/i/u/ü)l = -(ı/u)lğan/-(i/ü)lgen
urmaq → urulğan (*qaqılğan, urıp çıqarılğan, öldürip (sındırıp) bitirilgen* ...)
örtmek → örtülgen (*çezilmey(ip) qaldırılğan, kesilgen, qapatılğan* ...)
tikmek → tikilgen (tikil*ip qoyulğan, sökip* tikilgen, *yañıdan* tikilgen ...)

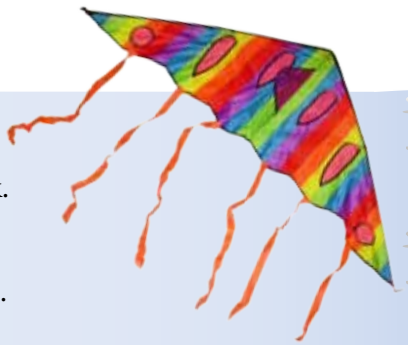
V. -maq/-mek → -maq/-mek≡ + -(ı/i/u/ü)l = -(ı/u)lğan/-(i/ü)lgen
ketirmek → ketirilgen
alıp barıp bermek → alıp barıp berilgen
yeñmek → yeñilgen

9. BERİLGEN İSİMFİİLLERDEN BELGİSİZLİK DERECEDEKİ KEÇKEN ZAMAN SIFATFİİLLERİNİ YAPIP, CÜMLEGE KİRSETİÑİZ.

1. Solomiya (kopiyalamaq) vesiqalarnı dekanatqa alıp ketti.
2. Biz (qapatmaq) sınıf odası qapularını anahtarnen açıp olamadıq.
3. Duşman tarafından (boysundırmaq) qırımtatar halqı, adalet ve azatlıq oğrunda küreş alıp barmaqta.
4. Köyge seyaat etkenimiz vaqtında terekten yañ (üzmek) alma aşadıq.
5. Kütüphanede (toldurmaq) sımarış blankını kütüphanecige bermelisiz.
6. Balalar aştan evel nevbetçi emşirege (yuvmaq) ellerini köstere ediler.
7. (oquv parasını bermek) kvitantsiyanı dekanatqa tapşırmaq kerek.

10. EKİ ADİY CÜMLENİ, AYLANMA ŞEKLİNDE SİFATFİİL İLE MÜREKKEPLEŞKEN CÜMLEGE ÇEVİRİÑİZ. NÜMÜNEGE BAQ.:

Nümüne: Kökte sazağan uça. Er kes oña baqa edi.
Er kes kökte uçqan sazağanğa baqa edi.

1. Film bizge oca tarafından kösterildi. O, pek meraqlı edi.
2. Bizge yolda bir oğlan rastkeldi. O, maña tanış köründi.
3. Meşur ressamlar suretlerni yarattılar. Biz olarnı muzeyde kördik.
4. Biz bir evde yaşaymız. O, 1914 senesi qurulğan.
5. Student kitap oquy. Onı dostu ediye etken.
6. Babam fotosuretni yolladı. Men oña baqıp,Vatanımnı hatırladım.
7. Belli qırımtatar şairi şiir yazdı. Men onı oquyım.

11. BELGİSİZLİK DERECEDE ŞİMDİKİ/KEÇKEN ZAMAN SIFATFİİLLERNİ TEŞKİL ETİÑİZ.

Mektüp yazmaq _____
İkâyeni bastırıp çıqarmaq _____
Telegramma yollamaq _____
Qartop pişirmek _____
Sual bermek _____
Kitap oqumaq _____
Qapunı qapatmaq _____
Pencereni açmaq _____
Qave çekmek _____
Ediye istemek _____
Qız sevmek _____
Metinni qısqartmaq _____
Bala doğurmaq _____
Suv qaynatmaq _____
Meyva suvunı suvutmaq _____

Teşkil etilgen sıfatfiillernen cümle tiziñiz. Tizilgen cümlelerni defterge yazıñız.

12. CÜMLELERNİ YAZIP ALIÑIZ. AŞAĞIDA BERİLGEN SIFATFİİLLERNİ NOQTALAR YERİNE KEREK ŞEKİLDE QOYUÑIZ.

1. Men ... köstümden memnünim.
2. Bugün ... askerlernen körüşüv olıp keçecek.
3. Bizni ... suallerni muzakere ettik.
4. Bütün soqaq çeçek ve bayraqlarnen ... .
5. ... sofra üstüne köbete qoyıp, musafirlerni qarşıladılar.
6. ... mal içün paranı bank esabına qoymaq mümkün.
7. Müellif ... kitabını maña ediye etti.
8. Student qırımtatarca ... metinni oqudı.

Malümat kâğıtı

demobilizatsiya olunğan
tikilgen
raatsızlandırğan
yaraştırılğan
satılğan
nağışlanğan
tercime etilgen
yazılğan.

13. SİZ BU QIRIMTATAR ATALAR SÖZLERİNİ NASIL AÑLAYSIÑIZ?

Oquğan — ozar, oqumağan — tozar.
Olmaycaqqa söz aytma, tolmaycaqqa suv qoyma!

14. METİNNİ OQUÑIZ.

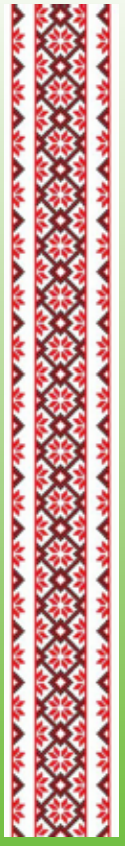
Milliy nağış

İnsanğa özüni ve urbanı yaraştırmaq istegi evel-ezelden hastır. Ve Qırım, memleketimizniñ er diger bölgesi kibi, ameliy sanaat ustalarına zengindir. Qırımda 'Qız — beşikte, ciyezi — sandıqta' atalar sözüne riayet eterek, qızlarnı balalıqtan nağışçılıqqa alıştara ediler. Ciyezine, yañı evni yaraştıracaq çeşit örnekli yüzbez, evciyar, yavluq, şerbenti, marama, Quran qapı ve diger, episi olıp 500-ge yaqın nağışlanğan şey kire edi.

Tek qadın, erkek ve bala urbasında degil, turmuşta qullanılğan şeyler, eşyalarniñ üstünde milliy örneklerni de körmek mümkün. Meselâ, lâle, selbi, servi — yigitni, badem — qızını, gül — qadınnı, qaranfil — yaşlı insannı temsil ete edi. Temsillerniñ birleşmesi qorantanı ifadeley. O, dualıq esasında ve bereket üzerinde tasvir etile.

Asırnıñ soñki çerigi içinde ğayıp olunuvdan qurtarılğan nağış eserlerini şimdi dünyanıñ bir çoq köşesinde körmek mümkün.

Qırımtatar nağışçılığınıñ 7 esas tikuv usulını qayd eteler: tatar işleme, esap işleme, telli, mıqlama, bükme, qasnaq, pul.

Evelleri Qırımnıñ çeşit bölgelerinde, yaşağan yerine bağlı urbanı da kiye ediler. Qırımnıñ çöl tarafındaki qadınlar kölmek üstüne altın tüste ya da yeşil, yalı boyu tarafında — mavı, tatlar — qırmızı tüste anter kiye ediler. Qadifeden tikilip ve altın ya da kümüş yiplernen nağışlanıp, em töpeliknen yaraştırılğan fesni qadınnıñ başında şimdi de sıq körmek mümkün. Erkek urbasında, altın yiplernen nağışlanğan keten kölmek, yelek, keñ qırmızı ya da yeşil quşaq, başında da qalpaqnı qayd etmek mümkün. Kelinge ana-baba — altın ya da kümüş quşaq, kelin ise kiyevge — uçqur , kiyev de kelinge — altınnen yaraştırılğan fes bağışlay. Kelin-kiyevni toyda 'Mishor qızı' halq yırınen qarşılap, dülberligini qayd eteler:

...Başına al yavluq bağlayım,
Parmaqlarnı qınalayım,
Al fistannı nağışlayım,
Maramanı kümüşleyim.
Ayda da, canım, Mishor qızı,
Yanaqları al qırmızı...

15. SUALLERGE CEVAP BERİÑİZ:

1. Qırımtatar qızlarını nağışçılıqqa ne vaqıttan başlap alıştıra ediler?
2. Bu, zemaneviy yoqsa eski adetmi?
3. Qırımtatarlar neni nağışlay ve örnekleyler?
4. Milliy urba nasıl renkli olur? O, nege bağlı?
5. Halq yırında ne qayd etile?
6. Siz qırımtatar urbasını kördiñizmi? Qayda ve ne vaqıt?

16. QIRIMTATARLARNIÑ NAĞIŞ ANANESİ AQQINDA İKÂYE ETİP BERİÑİZ.

17. BERİLGEN İSİMFİİLLERDEN BELGİSİZLİK DERECEDE KEÇKEN ZAMAN SIFATFİİLLERİNİ YAPIÑIZ:

1) **elde etmek — elde etilgen**
oqumaq, yazmaq, köstermek, ikâye etmek, çezmek, almaq, satmaq;

2) **satın almaq — (satın) alınğan**
yapmaq, yaratmaq, ögrenmek, teşkermek, azırlamaq, qoymaq, doğurtmaq;

3) **almaq — alınğan**
açmaq, qapatmaq, unutmaq, yuvıp çıqmaq, urıp sındırmaq, öldürmek;

4) **teşkil etmek — teşkil etilgen**
resim yapmaq, ediye etmek, qurıp çıqmaq, tertip etip çıqmaq, pişirmek.

18. BERİLGEN KONSTRUKTSİYALARDA KELİŞ ŞEKLİNİ DEÑİŞTİREREK, CÜMLELERNİ TAMAMLAÑIZ.

1) Qarşımızğa adam keleyata.

1. ...-ğa diqqat et. _____
2. ...-nen men tanışım. _____
3. ...-nı siz bilmeysizmi? _____
4. O, ...-ğa 'Kün şerifiñiz hayırlı olsun!' dedi. _____
5. ...-nı siz evel körgen ediñizmi? _____

2) Alim yañı himiyeviy unsurnı keşf etti.

1. ... aqqında siz eşittiñizmi? _____
2. Bu maqaleni ... yazdı. _____
3. Siz ...-niñ soyadını bilesizmi? _____
4. Bugün men ... aqqında maqaleni oqudım. _____
5. Konferentsiyamızğa ... kelecek. _____

3) Sergini teşkil etken ressamlar.

1. Studentler klubğa ...-nı davet ettiler. _____
2. Gazetamız ... aqqında yazğan edi. _____
3. Bazı studentler ...-ğa öz suretlerni kösterdiler. _____
4. Biz ...-nen tanışmız. _____
5. Biz ...-nıñ ikâyelerini meraqnen diñledik. _____

19. BERİLGEN CÜMLELERNİ YEKÜNLEÑİZ.

1. Tünevin men, ... qıznen laf etken edim.
2. ... studentlerge vokzalğa saba saat 8-ge kelmek kerek.
3. Men ... qıznen tanış oldım.
4. Fizika ocası bizge ... alimler aqqında ikâye etti.
5. Men ... ana-babama sıq yazam.
6. ... qızlar Afrikadan keldiler.
7. ... yazıcınıñ kitaplarını begenem.
8. ... geologlar eki ay mektüp ve gazet almadılar..
9. ... studentler, kütüphanede çoq oturalar.
10. Men ... insanlarnı begenem.
11. Tünevin biz ... toplaşuvda edik.

İlâve

QIRIMTATAR FİİLLERİ ELİFBE TERTİBİNDE

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
1	neni? nenen?	açmaq		відчинити
2	kimge? nege? neden?	açuvlanmaq		розсердитися
3	kimni? neni?	adlandırmaq		назвати
4	kimni? ne içün?	afu etmek		перепросити
5	kimge? nege?	ait olmaq		належати
6	kimni? ne(ni)? nege? qaydan?	almaq		взяти
7	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qayda?		alıp barmaq, alıp ketmek	віднести, відвезти
8	kimni? ne(ni)? kimge? nege? qaydan?		alıp kelmek, alıp ketirmek	принести, привезти
9	kimni? ne(ni)? qayda? nede? nenen?		alıp yürmek	носити
10	kimni? neni?	añlamaq		розуміти
11	kimge? neni?	añlatmaq		пояснити
12	kimni? ne içün?	apis etmek	apiske almaq	арештувати
13	neden? nege? qaydan? qayda?	aqmaq		текти
14	kimni? ne(ni)?	aqılda tutmaq		пам'ятати
15	ne qadar?	artmaq		збільшитися
16	neni? ne qadarğa?	arttırmaq		збільшити
17	neni?	arzu etmek		мріяти
18	ne(ni)? ne(-nen/ ile)? neden? qayda?	aşamaq		їсти
19	kimge? nege? qayda? kimni? neni?	atmaq		кинути
20	kimge? ne(ni)? ne aqqında?	aytmaq		сказати
21	kimni? ne(ni)? qayda?	azırlamaq		приготувати
22	kimge? nege? qayda?	azırlanmaq		готуватись
23	kimni? ne(ni)? ne içün? kimge?	bağışlamaq		присвятити / вибачити
24	kimni? neni? kimge? nege? kimnen? nenen?	bağlamaq		з'єднати
25	kimnen? nenen?	bağlanmaq		з'єднатися
26	kimnen? nenen? kimge? nege?	bağlı olmaq		бути пов'язаним / залежним
27	kimge? nege? neden? qayda?	baqmaq		дивитися
28	kimni? neni?		baqıp çıqmaq	переглянути
29	nege? qayda?	basmaq		тиснути
30	neni? nede? qayda?		basıp çıqarmaq	випустити
31	ne(ni)? qayda? nenen? neden?	başlamaq		починати

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
32	ne(ni)? nede (= qayda?)	becermek		виконати
33	kimni? ne(ni)?	begenmek		подобатися
34	kimni? ne(ni)? qayda?	beklemek		чекати
35	ne(ni)? kimge?	bermek		дати
36	kimge? nege?	berilmek		віддаватися
37	kimni? neni?	bilmek		знати
38	ne(ni)? qayda? nenen?	bitirmek		закінчити
39	kimden? neden?	boldurmaq		стомитися
40	qayda?	bulunmaq		знаходитися
41	nege? kimge?	cevap bermek		відповісти
42	ne(ni)? qayda?	cıyıştırmaq		прибирати
43	kimni? ne(ni)? qayda?	coymaq		втратити
44	kimni? qayda?	çağırmaq		звати
45	nede?	çalmaq		дзвонити / грати
46	qayda? kim (olaraq/olıp)? ne qadar?	çalışmaq		працювати
47	(ne?) nede? nenen?	(çamaşır) yuvmaq		прати
48	kimniñ ögünde? qayda?	çıqışta bulunmaq		виступати
49	qaydan?	çıqmaq		виходити
50	ne(ni)?	çezmek		вирішити
51	ne qadar?	çoqlaşmaq		збільшуватися
52	neni? ne qadarğa?	çoqlaştırmaq		збільшувати
53	ne qadar? qaç saat?	devam etmek		тривати
54	kimni? ne? ne aqqında?	diñlemek		слухати
55	ne vaqıt? qayda? kimde?	doğmaq		народитися
56	kimni? neni? nege? nede?	doğurtmaq		виправити
57	ne(ni)? kimge? nege?	ediye etmek		подарувати
58	ne qadarğa? qaçqa?	eksilmek		зменшитися
59	neni? ne qadar(ğa)?	eksiltmek		зменшити
60	ne(ni)? kimden? neden? qaydan? nenen?	elde etmek		отримати
61	kimge? nege?	elçırpmaq		аплодувати
62	neden (qaydan)? nege (qayda)?	enmek		спускатися
63	kimni? ne(ni)? kim aqqında? ne aqqında?	eşitmek		чути
64	ne(ni)?		etip olmaq	змогти
65	kimni? neni?	eybetlemek		берегти
66	kimden? neden?	faydalanmaq		користуватися
67	ne qadar? neniñ?	fiyatı (olmaq)		коштувати
68	kimniñ? neniñ?	fotosuret(ı)nı çıqarmaq / foto(sı)nı çekmek		фотографувати
69	nege?	hasta (olmaq)		хворіти
70	kimden? neden?	hastalanmaq		захворіти

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
71	kimni? neni?	hatırlamaq	aqlına tüşürmek	згадати
72	kimni? ne(ni)? kimge?	hatırlatmaq, añdırmaq		нагадати
73	kimni? ne(ni)? nenen?	hayırlamaq		поздоровляти
74	ne(ni)? qayda? ne vaqıt?	ilân etmek		проголошувати
75	ne(ni)? nenen? neden?	içmek		пити
76	kimni? neni?	idare etmek		керувати
77	kimni? ne(ni)?	idman etmek		тренувати
78	kimge? nege?	inanmaq		вірити
79	qayda? kimge?	indememek		мовчати / бути беззвучним
80	kimni? neni?	inkişaf et(tir)mek		розвивати(ся)
81	kimni? ne(ni)?	istemek		бажати
82	kimge? nege?	işanmaq		довіряти
83	kimge? nege? nede?	izin bermek		дозволити
84	qayda? kimnen? kimge?	ketmek (barmaq)		йти (піти)
85	kimge? nege? qayda?	keç qalmaq		запізнитися
86	ne(ni)? kimden? neden? kimge? nege?	keçmek		переходити
87	kimni? ne(ni)? qayda(n)?	keçirmek	alıp barmaq	проводити
88	nede? qayda? kimnen?	kezmek		гуляти
89	qayda? nege?	kirmek		зайти
90	ne(ni)?	kiymek		одягати
91	nege?	kiyinmek		одягатися
92	kimni?	kiydirmek		одягнути
93	kimni? ne(ni)? kimde? nede? qayda?	körmek		бачити
94	kimni? ne(ni)? kimge? nege?	köstermek		показати
95	kimni? ne(ni)? neden? (= qaydan?)	kötermek		підняти
96	nede? kimnen? nege? (= qayda?)	köterilmek		піднятися
97	kimden? neden? nege?	külmek		посміхатися
98	kimden? neden? qayda(n)?	qaçmaq		тікати
99	nenen? nege? (= qayda?)	qaqmaq		стукати
100	kimni? ne(ni)? nasıl?	qapatmaq		зачинити
101	ne(ni)?		(qapıp) baqmaq	попробувати
102	kimnen? nenen? qayda?	qalmaq		залишитися
103	kimni? neni? qayda?	qaldırmaq		залишити
104	ne(ni)? nege?	qararlaştırmaq		планувати
105	kimni? neni?	qarşılamaq		зустрічати
106	kimni? ne(ni)? nenen? qayda?	qaşımaq		чесати
107	kimge? qayda?	qatnamaq		їздити / відвідувати

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
108	(ne(ni))? ne vaqıt? kimnen? qayda?	(bayramnı) qayd etmek		святкувати
109	qayda? qaydan? kimge? kimden?	qaytmaq		повертатися
110	kimni? ne(ni)? qayda?	qıdırmaq		шукати
111	kimge? nege?	qıçırmaq		кричати
112	kimden? neden?	qorqmaq		лякатися
113	ne(ni)?	qoşmaq		додати
114	kimni? neni?	qullanmaq		застосовувати
115	ne(ni)? neden? qayda?	qurmaq	qurıp çıqmaq	(з)будувати
116	ne(ni)? qayda? (= nede?), nenen?	qurutmaq		сушити
117	ne (aqqında)? kimnen?	laf etmek		говорити
118	kimnen?	laqırdı etmek		розмовляти
119	kimni? ne(ni)? ne içün?	maqtamaq		хвалити
120	(qaydan?) (qayda?)	(memleketten memleketke) yürmek		мандрувати
121	kimnen? nenen?	meraqlanmaq		зацікавитися
122	kimni? ne? nenen?	meraqlandırmaq		зацікавити
123	kimni? neni? qayda?	muzakere etmek		обговорити
124	ne(ni)? qayda?	neşir etmek		друкувати
125	nege? qayda? kimnen? kimge? qaysı tilde?	oqumaq		вчитися / читати
126	kim?	olmaq		бути
127	nege? qayda? kimnen?	oturmaq		сидіти
128	ne? qayda? kimnen?	oynamaq		грати / танцювати
129	ne(ni)? kimden?	ögrenmek		навчатися
130	kimni? ne(ni)?	ölçemek		міряти
131	neni? qayda?	ötkermek		провести
132	ne(ni)? (kimge?) (nege?)	(özüne) almaq		присвоїти
133	ne? qayda? neden? nenen?	pişirmek		готувати (їжу)
134	ne(ni)? nege?	programmirlemek		програмувати
135	qayda? kimnen?	raatlanmaq		відпочивати
136	kimge? nenen? qayda?	rastkelmek		зустрітися
137	kimni? ne(ni)? qayda?	rastketirmek		зустріти
138	nede (neniñ üstünde)? kimniñ? neniñ?	resim(ini) yapmaq		малювати
139	kimge? neni?	rica etmek		просити
140	kimge? nege? neni?	ruhset etmek		дозволити
141	(kimniñ?) (neniñ?)	(saibi) olmaq		мати
142	kimge? nege? kimni? neni? kimden? neden?	saqlamaq		берегти / ховати
143	neni?		saqlap tutmaq	зберегти

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
144	ne(ni)? kimge? qaçqa?	satmaq		продати
145	ne(ni)? qaydan? kimden?		(satın) almaq	купувати
146	kimni? ne(ni)? kimden? neden?	saylamaq	saylap almaq	обирати
147	kimni? neni?	saymaq		рахувати
148	kimni? ne(ni)?	sevmek		кохати
149	qayda? nede?	seyaat etmek (yapmaq)		подорожувати
150	ne? kimge? qayda?	sımarlamaq		замовити
151	ne(ni)? nenen? nede?	sızmaq		креслити
152	kimni? ne? kimden (birev ya da bir şey aqqında)?	soramaq		питати
153	kimge? (ne)? ne ..-nı/-ni?	söz bermek		обіцяти
154	neden? qayda?	suvuqlanmaq		застудитися
155	kimden? neden?	şaqa etmek		жартувати
156	kimnen?	şaqalaşmaq		жартувати (з ким?)
157	kimge? nege? kimden? neden?	şaşmaq		здивуватися
158	neni?	tamamlamaq		закінчити
159	kimni? neni? kimde? nede?	tanımaq		впізнати
160	nenen?	tanış etmek		ознайомити
161	nenen?	tanış olmaq		бути знайомим
162	kimnen?	tanışmaq		познайомитися
163	kimni? kimnen?	tanıştırmaq		познайомити
164	kimni? neni? kimnen? qayda?	tapmaq		знаходити
165	ne(ni)? kimge?	tapşırmaq		здавати
166	kimge? ne(ni)?	teklif etmek		пропонувати
167	kimge? qayda? qaydan?	telefon açmaq		телефонувати
168	nege? (neniñ?)	temel(ini) qoymaq		заснувати
169	ne(ni)? nenen?	temizlemek		чистити
170	kimni? neni? nede?	terbiyelemek		виховати
171	ne(ni)? nasıl? qaysı tilden? qaysı tilge?	tercime etmek		перекласти
172	ne(ni)?	tertip etmek		укладати
173	ne(ni)? nege?	tizmek		складати
174	kimge? ne içün?	teşekkür bildirmek		подякувати
175	kimni? neni?	teşkermek		перевіряти
176	kimge? neni?	tevsiye etmek		порадити
177	nenen? qayda?	tıraş olmaq		голитися
178	ne(ni)? nenen? nede? qayda?	tikmek		шити
179	nede? qayda?	toqtamaq		зупинитися
180	kimni? neni?	toqtatmaq		зупинити
181	ne(ni)?	ödemek		заплатити
182	qayda? kimnen? nenen? neniñ tübünde? kimler arasında?	turmaq		стояти

	idare	fiil		ukrain tilinde
		sade ya da mürekkep	terkipli	
183	neden? qayda? qaydan?	tüşmek		спускатися
184	kimni? ne(ni)?	tüşünmek		думати
185	nede? qayda?	uçmaq		летіти
186	qaydan?		uçıp kelmek	прилетіти
187	kimni? neni? qayda?	unutmaq		забути
188	nenen? kimni? neni? nege?	urmaq	urıp çıqmaq	відбити
189	saat qaçta? qayda?	uyanmaq		прокидатися
190	kimge? nege? qayda? qaydan?	üfürmek		дути
191	kimni?	ürmet etmek		поважати
192	ne(ni)? nede? nenen?	ütülemek		прасувати
193	qayda? (= nede?), qaydan?	yañğıramaq		звучати
194	ne(ni)? kimnen? nenen? nasıl?	yapmaq		робити
195	ne(ni)?		yapa (ete) bilmek	вміти
196	ne(ni)? ne yapmaq(nı)?		yapıp olmaq	зуміти
197	ne(ni)? nege?	yapıştırmaq		вклеїти
198	ne(ni)? kimge? nege? kimnen?	yaratmaq		створити
199	kimge? nede?	yardım etmek		допомагати
200	qayda? kimnen? ne qadar?	yaşamaq		жити
201	qayda? nege?	yatmaq		лягати
202	ne? nenen? nede? neniñ üstünde?	yazmaq		писати
203	ne(ni)? nenen?	yekünlemek		завершити
204	kimge? nege? qayda?	yetmek		вистачати
205	kimge? nege? qayda?	yetiştirmek		встигати
206	neden? qaydan?	yıqılmaq		впасти
207	ne? ne aqqında? kimnen?	yırlamaq		співати
208	kimni? ne(ni)? qayda?	yibermek		відправляти
209	kimge? ne(ni)? qaydan?	yollamaq		надсилати
210	neden? qayda?	yorulmaq		стомитися
211	qayda? nede ? kimnen?	yuqlamaq		спати
212	kimni? neni?	ziyaret etmek		відвідувати

Пропонований підручник призначений для навчання кримськотатарської мови (як рідної, так і іноземної) від початкового («нульового») рівня до рівня **B1 (Рубіжного)**. Опанування матеріалу підручника дасть змогу як носію, так і іноземцю навчитися говорити, читати, писати кримськотатарською мовою та розуміти її на слух у межах комунікативних тем: «Знайомство», «Зовнішність», «Характер», «Сім'я», «Уподобання», «Навчання», «Відпочинок» тощо. Матеріал викладено за комунікативно-когнітивним принципом і поділено на 37 уроків.

Зміст підручника відповідає вимогам і нормам, що містить Навчальна програма з кримськотатарської мови для підготовчих відділень вищих навчальних закладів та укладений за аналогією підручника Д. Мазурик «Українська мова для іноземців. Крок за кроком» (Харків: Фоліо, 2017) з метою застосування його як самовчителя-перекладача. Підручник передбачає роботу з викладачем (консультантом) і може бути використаний як для навчання в групі чи для індивідуальної роботи, так і в процесі дистанційного навчання. Підручник одномовний, що дає змогу застосовувати його в багатонаціональних групах без мови-посередника.